

DIMENSIUNEA SPIRITUALĂ A DREPTURILOR OMULUI. EDUCAȚIA PENTRU TOȚI

*Lucrările simpozionului internațional
Iași, România, 4-6 noiembrie 2012*

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI

Coordonatori: Irina Moroianu Zlătescu
Mihaela Scarlat
Adrian Bulgaru
Marius Mocanu
Traducere: Valeriu Andrei Rendec
Daniela Albu
Redactare: Olivia Florescu
Tehnoredactare: Paul Gogoiu

© Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dimensiunea spirituală a drepturilor omului: educația pentru toți /

coord.: Irina Moroianu Zlătescu, Mihaela Scarlat, Adrian Bulgaru,
Marius Mocanu. – București: Editura I.R.D.O., 2012

Bibiogr.

ISBN 978-973-9316-96-5

I. Moroianu-Zlătescu, Irina (coord.)

II. Scarlat, Mihaela (coord.)

III. Bulgaru, Adrian (coord.)

IV. Mocanu, Marius (coord.)

371: 341.231.14

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI

București, B-dul Nicolae Bălcescu, nr. 21

Telefon: +40 21 3114921

e-mail: office@irdo.ro

I.S.B.N. 978-973-9316-96-5

CUVÂNT ÎNAINTE

Simpozionul „Dimensiunea spirituală a drepturilor omului. Educația pentru toți” are, pe lângă obiectivele stabilite în comun de către organizatori, Institutul Român pentru Drepturile Omului (IRDO), Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Episcopia Romano Catolică Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași – Institutul de Educație Continuă, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Facultatea de Teologie Catolică și împărtășite de participanți – înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, ai Bisericii Catolice, cercetători și universitari, magistrați, medici, reprezentanți ai unor instituții publice și organizații neguvernamentale cu preocupări în domeniul drepturilor omului – , o înaltă semnificație. El marchează începutul unei noi etape în dialogul cu și dintre religii pe tema generoasă a drepturilor omului.

Sămânța acestui dialog în țara noastră a fost aruncată cu cincisprezece ani în urmă, a încolțit și a dat roade în edițiile simpozionului internațional intitulat: „Drepturile omului – Dimensiune spirituală și acțiune civică”, „Drepturile omului – Dimensiune spirituală și educație continuă” sau „Dimensiunea spirituală a drepturilor omului și educația pentru toți”, organizat de Institutul Român pentru Drepturile Omului – instituție națională, independentă, membră a rețelei Organizației Națiunilor Unite de instituții naționale pentru protecția și promovarea drepturilor omului, aflată la articulația dintre instituțiile statului și societatea civilă, având atribuții de cercetare, formare, informare și consultanță în domeniul drepturilor omului – în colaborare cu Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Mitropolia Moldovei și Bucovinei și Episcopia Romano Catolică de Iași. Ca de fiecare dată și ediția aceasta s-a desfășurat într-o atmosferă exemplară de armonie, toleranță, elevație spirituală și ideatică, fiind împărtășită dorința de a participa la o construcție comună și de a o înălța.

Ne legăm mari speranțe și așteptări de această nouă etapă a dialogului nostru, la scară națională și internațională .

Religiile au un imens potențial în cultivarea respectului pentru demnitate umană, egalitate, libertate și solidaritate. Ținând seama de

legătura tradițională dintre religie și morală, dialogul cu și dintre religii creează un spațiu al înțelegerii mutuale care va tinde către o acceptare globală a drepturilor omului și spre o abordare globală, împărtășită de toți, spre soluționarea a numeroase probleme morale de importanță majoră, așa cum spera cu mai mulți ani în urmă un Înalț Comisar ONU pentru Drepturile Omului.

Ca adversari ai discursurilor de instigare la ură, ai folosirii religiilor pentru învrăjpire și incitare la persecuții și vărsare de sânge în conflicte etnopolitice, cultivăm împreună dialogul, toleranța, solidaritatea și valorile comune care trebuie conștientizate și respectate. Căi și mijloace diferite converg, prin vocația și voința comună, către înalte țeluri comune.

Fiecare ființă umană are în sine o sămânță de transcendent, scânteia divină din unele tradiții religioase, care stă la baza capacității sale religioase și a conștiinței sale morale și inspiră aspirația către bine, frumos, dreptate, adevăr care îi permit să acționeze într-o manieră etică. Sursa transcendenței este unică și comună tuturor oamenilor oricare ar fi credința sau numele pe care tradiția religioasă i-au dat-o (Dumnezeu, Iehova, Allah, Divinitatea, Binele, Absolutul).

Prin aceasta, omul care se consideră sau nu credincios se află într-o relație permanentă cu transcendentalul dar, pentru ca această relație să devină conștientă, ea trebuie activată și cultivată. În ce mod? Prin practicarea asiduă a eticii, cultivarea caracteristicilor umanității sale, corectarea defectelor, dobândirea virtuților, dezvoltarea sănătoasă a sinelui și conștientizarea legăturii sale de ordin transcendent.

În ce constă practicarea eticii? În esență, este vorba despre a acorda atenție ansamblului drepturilor inerente celuilalt și a pune în practică respectul pentru aceste drepturi, prin drepturi înțelegându-se în acest context, mai mult decât noțiunea juridică, ansamblul principiilor legate de integritatea, demnitatea sau umanitatea celuilalt.

Practicarea eticii are deci în vedere un vast ansamblu de principii care însă poate fi rezumat în acest adagiu universal cunoscut: a vrea celuilalt și a-i face lui binele pe care îl dorești pentru tine însuși și a nu dori pentru altul și a nu-i face ceea ce nu am dori să ni se facă.

Etica este, astfel, concepută ca fundament al vieții materiale și al vieții spirituale, care nu sunt separate deoarece intenția etică intimă după care ne conducem viața, oricât de activă material ar fi ea, este cea care definește și permite perfecționarea sinelui. Prin analogii cu arhitectura, se poate spune că intenția etică trasează planul construcției de sine, edificiu ale cărui pietre sunt actele etice ale vieții cotidiene.

„Foarte repede – spunea Preafericitul Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pe vremea când era încă Mitropolit al Moldovei și Bucovinei – se constată că deficitul de transcendență din viața individului produce deficit de umanitate în viața socială. Fără perspectiva spirituală sau metafizică, viața umană se reduce repede la *matematică*: număr de indivizi robotizați și cantități de produse finite, pentru scopuri bine definite, dar într-o lume închisă în sine, autosuficientă”.

De aceea, reuniunile precedente, care au avut loc în Moldova, la Iași, la Neamț sau la Durău, locuri cu nobilă tradiție, au avut ca temă comună „Drepturile omului – Dimensiune spirituală”.

Referindu-se la Declarația Universală a Drepturilor Omului, într-un discurs rostit la sediul Organizației Națiunilor Unite, Papa Benedict al XVI-lea¹ arăta că: „Documentul a fost rezultatul unei convergențe de tradiții religioase și culturale, motivate toate de dorința comună de a pune persoana umană în inima instituțiilor, legilor și intervențiilor societății și de a considera persoana umană esențială pentru lumea culturii, a religiei și a științei”. Meritul Declarației Universale, arată Sfântul Părinte, „este că a permis culturilor, exprimărilor juridice și modelelor instituționale diferite să conveargă în jurul unui nucleu fundamental de valori și deci de drepturi. De asemenea, drepturile omului sunt tot mai mult prezentate ca limbaj comun și substrat etic al relațiilor internaționale. În același timp, universalitatea, indivizibilitatea și interdependența drepturilor omului folosesc toate ca garanții pentru salvagardarea demnității umane”.

Dar, experiența ne învață că adesea legalitatea prevalează asupra dreptății, făcând ca drepturile omului să apară ca rezultat exclusiv al măsurilor legislative. Atunci însă când sunt prezentate doar în termeni de legalitate, drepturile riscă să se dezlipească de dimensiunea etică, rațională și spirituală care reprezintă fundamentul și scopul lor. Drepturile și obligațiile corelative sunt „rodul unui simț comun al dreptății, bazată în mod primar pe solidaritatea dintre membrii societății, și de aceea valabile pentru toate timpurile și pentru toate popoarele”. „Să nu faci altora ceea ce nu ai vrea să ți se facă ție” este o maximă a cărei aplicare „nu poate în niciun fel varia în funcție de diferitele înțelegeri existente în lume”, spunea, încă din

¹ A se vedea textul original publicat de Oficiul de presă al Sfântului Scaun (6) sub titlul „UNO-United Nations Organization Headquarters, New York , 18.04.2008, Address to the General Assembly of the United Nations”.

sec. V, Sfântul Augustin de Hippona (De doctrina christiana, III, 14).

Dar regulile și instituțiile care veghează la respectarea drepturilor omului, menite să promoveze binele comun, au un rol foarte important. Ele nu limitează libertatea ci o apără prin interzicerea comportamentelor contrare binelui comun și care lezează demnitatea umană. În numele libertății, „trebuie să existe o corelare între drepturi și obligații”.

Referindu-se la vocația de construcție socială și de dialog a bisericii, Papa Benedict al XVI-lea constată în încheierea discursului său ținut la ONU la împlinirea a șase decenii de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului că: „Națiunile Unite rămân un loc privilegiat în care Biserica este chemată să aducă propria experiență „în umanitate” dezvoltată de-a lungul secolelor între popoare de orice rasă și cultură, și să o pună la dispoziția tuturor membrilor comunității internaționale. Această experiență și activitate, menite să obțină libertatea pentru orice credincios, urmărește să mărească protecția drepturilor omului. Aceste drepturi sunt bazate și modelate pe natura transcendentă a persoanei, care permite bărbaților și femeilor să parcurgă drumul lor de credință și căutarea lui Dumnezeu în această lume. Recunoașterea acestei dimensiuni trebuie întărită dacă vrem să susținem speranța omenirii într-o lume mai bună și dacă vrem să creăm condițiile pentru pace, dezvoltare, cooperare și garanție a drepturilor generațiilor viitoare”. Așa cum s-a subliniat în repetate rânduri, un rol important revine dialogului interreligios. Pentru a da roadele sperate acesta trebuie cultivat la toate nivelurile, până la cele mai mici colectivități.

Aceasta este, în opinia noastră, și menirea manifestării științifice ale cărei lucrări le prezentăm în continuare și anume de a crea un cadru de dezbateri și a stimula dialogul, de a dovedi că el este posibil și necesar, dacă nu pentru soluționarea unor probleme imediate și presante, atunci pentru crearea unui climat care să favorizeze găsirea soluțiilor corecte.

Însăși organizarea în comun a celei de a XV-a sesiuni a Simpozionului consacrat dimensiunii spirituale a drepturilor omului constituie un semnal al deschiderii unor instituții de învățământ și cercetare față de mesajul Bisericii și al Bisericii față de viața publică și o construcție socială bazată pe valori.

Prof. univ. dr. Irina Moroianu Zlătescu
Membru al Academiei Internaționale de Drept Comparat
Director al Institutului Român pentru Drepturile Omului

SESIUNE DE DESCHIDERE

Lucrările Simpozionului au fost deschise de directorul Institutului Român pentru Drepturile Omului, doamna prof.univ.dr. **Irina Moroianu Zlătescu**, care a evidențiat contribuția adusă, de la primele ediții, de **Preafericitul Daniel**, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, continuată de **Înalt Preasfințitul Teofan**, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, **Preasfințitul Petru Gherghel**, Episcop Romano Catolic de Iași, prof.univ.dr. **Laurențiu Șoitu** și colegii săi de la Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, cărora astăzi li s-au alăturat Avocatul Poporului, reprezentanți ai Parlamentului, Ministerului Afacerilor Externe, cadre didactice din Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, SNSPA, Universitatea Ecologică din București, dar și cercetători științifici, medici, magistrați, reprezentanți ai Institutului Internațional de Drept de Expresie și Inspirație Franceză din Paris, ai „Jus Primi Viri” din Roma și ai Asociației pentru Națiunile Unite din România. A evidențiat contribuția tuturor acelorora, nu puțini, care au ajutat la această zidire cu cuvântul și cu fapta. De asemenea, a arătat largul interes de care se bucură ediția din acest an a Simpozionului, dovadă fiind și mesajele venite din partea unor personalități ale vieții laice și religioase, din țară și străinătate, mesaje ce vor fi prezentate pe parcursul lucrărilor. În continuare se dă citire mesajului trimis, împreună cu binecuvântarea Sa, de **Preafericitul Părinte Daniel**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române: „Cu bucurie am luat la cunoștință despre organizarea celei de a XV-a ediții a Simpozionului internațional Dimensiunea spirituală a drepturilor omului, care se va desfășura la Iași în ziua de luni, 5 noiembrie 2012, în Sala Senatului Universității „Al. Ioan Cuza”.

Această manifestare a beneficiat de la început de participarea unor personalități remarcabile ale spiritualității contemporane, reprezentanți ai celor două Biserici creștine surori, ai universităților naționale și europene, ai organizațiilor internaționale (ONU, UNESCO), transformându-se într-o dezbatere reală și într-o ocazie de asumare a valorilor perene, cu recunoaștere unanimă.

Apreciem în mod deosebit continuarea cooperării în organizarea acestui simpozion dintre Institutul Român pentru Drepturile Omului, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Episcopia Romano Catolică de Iași, Universitatea “Al. Ioan Cuza” din Iași, Institutul de Educație Continuă, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației a Universității “Al. Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Teologie Ortodoxă Dumitru Stăniloae din Iași și Facultatea de Teologie Romano Catolică din Iași.

În urmă cu 15 ani, în vremea arhipăstoririi Noastre ca Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, am binecuvântat această manifestare la prima sa ediție, care a devenit în timp tradiție și a dobândit continuitate.

Tema simpozionului din acest an, Educație pentru toți, este o opțiune justificată, deoarece educația își dovedește importanța mai ales în momente de criză economică, socială, dar și morală.

Deoarece agenda Noastră de lucru nu Ne permite să participăm personal la acest eveniment aniversar, vă adresăm pe această cale mulțumiri atât pentru invitația adresată, cât și pentru placheta omagială oferită.

Felicităm, de asemenea, organizatorii acestui simpozion, în mod deosebit pe D-na. prof.univ.dr. Irina Moroianu Zlătescu, Directorul Institutului Român pentru Drepturile Omului din București, dorindu-le mult succes și împliniri în activitatea pe care o desfășoară.”

De asemenea, se dă citire mesajului transmis de „Jus Primi Viri” din Roma, organizație neguvernamentală internațională cu atribuții în educația pentru drepturile omului care are statut consultativ la Consiliul Economic și Social al ONU. Mesaj în care d-na prof.univ.dr. **Letizia Fiorillo dello Russo**, vicepreședinte al asociației, a felicitat pe organizatori pentru alegerea temei „întrucât este necesar să se edifice o cultură a păcii bazată pe nonviolență, înțelegere mutuală și justiție, educația, abordând subiectul religiilor ca element al programului de educație generală al societăților noastre atât la nivel public cât și privat, formal și informal, fiind, totodată, o preocupare pentru noi toți așa cum, de altfel s-a evidențiat și în Declarația de la Iași, din anul 2000, adoptată cu ocazia Simpozionului *Drepturile omului, dimensiunea spirituală și acțiunea civică*. Ar trebui să reamintim că, așa cum s-a spus atunci la Iași, educația religioasă reprezintă un imens potențial pentru a ajuta ființa umană să devină conștientă de drepturile sale și de responsabilitățile pe care le are în raport cu aproapele său. În dezvoltarea și punerea în practică a

toleranței religioase, libertății religioase și de convingere, educația și, în special, educația pentru drepturile omului joacă un rol important. Nu trebuie niciodată să uităm că drepturile omului sunt respectate și puse în aplicare acolo unde ele sunt cunoscute.

De o înaltă apreciere este parteneriatul între instituțiile cu valențe educaționale pentru promovarea și punerea în aplicare a valorilor morale fundamentale comune ale umanității, având profunde rădăcini istorice, susceptibile de a se găsi atât ca fundament al drepturilor și libertăților cât și al obligațiilor.”

Se dă citire și mesajului transmis de Catedra UNESCO pentru drepturile omului, democrație, pace și toleranță, IRDO – Universitatea de Nord, Baia Mare, în care domnul prof.univ.dr. **Gheorghe Mihai Bîrlea**, copreședinte al acesteia a precizat că: „Provocările societății contemporane obligă la redimensionări ale drepturilor omului. În acest sens, educația continuă în spiritul marilor valori ale umanității devine principalul factor de promovare a acestora. O componentă aparte a educației pentru drepturile omului este aceea a dreptului la libertate religioasă. Pentru a se cunoaște mai bine fenomenul religios, alături de promovarea libertății religioase, a toleranței, a nediscriminării, educația pentru drepturile omului trebuie să ocupe un rol mai important la nivelul universitar, deoarece din acest mediu vor proveni mereu noii lideri ai națiunilor și popoarelor, iar dacă aceștia vor înțelege pe deplin spiritul libertății religioase, vor ajuta la eliminarea diferitelor excese posibile încă într-o societate care nu a ajuns la maturitatea deplină. Astfel, credem că un rol important îl vor avea în viitor catedrele UNESCO pentru drepturile omului alături de instituțiile organizatoare ale Simpozionului de față, își vor putea demonstra utilitatea întrucât unul dintre principiile de bază ale UNESCO îl constituie promovarea valorilor și libertăților, într-un cadru coerent și demn, pentru împlinirea marelui deziderat al umanității.”

În continuare domnul prof.univ.dr. **Laurențiu Șoitu**, de la Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, director al Institutului de Formare Continuă, a salutat participanții subliniind importanța deosebită a tratării problematicii dimensiunii spirituale a drepturilor omului. Totodată, acesta a mulțumit Înalt Preasfinției Sale Părintele Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, pentru că a continuat o tradiție, acordând atenție educației, și a dat curs dezvoltării acestei tradiții. El a mărturisit că nu de puține ori Înalt Preasfinția Sa i-a fost îndemn în a desfășura unele acțiuni și și-a adus aminte că în anii aceia, când manifestarea era abia la început, a primit solicitarea să

reediteze *Originea catolicilor din Moldova*, lucrarea d-lui Dumitru Băștinaș. Institutul Român pentru Drepturile Omului i-a fost partenerul care a acceptat ideea că se poate vorbi despre dimensiunea spirituală a drepturilor omului nu doar pornind de la Declarația Drepturilor Omului, și astfel a luat ființă această manifestare. Totodată, prof.univ.dr. Șoitu a evidențiat că are „un pios gând de exprimat și pentru profesorul universitar *Victor Dan Zlătescu*, acest strălucit profesor de drept, creatorul școlii moderne de drept comparat din țara noastră, membru al Academiei Internaționale de Drept Comparat din Paris, judecător la prima Curte Constituțională, care a fost la temelia manifestării, dar din nefericire doar trei ani a participat la aceasta alături de noi, ducându-se apoi la cele veșnice.” De asemenea, a amintit rolul important în organizarea și desfășurarea de-a lungul timpului a acestui simpozion al domnilor *Ioan Oncea* și *Emil Marinache* care o importantă perioadă de timp au fost directori adjuncți ai IRDO și al d-nei prof.univ.dr. *Rodica Șerbănescu*, redactor șef al publicațiilor IRDO.

Prof. univ. dr. Șoitu a mulțumit tuturor celor prezenți subliniind faptul că „nicio manifestare nu se poate desfășura fără sprijinul instituțiilor în care aceasta are loc. Am fost și la Durău, am fost și la Mănăstirea Neamț, dar de cele mai multe ori fie în Sala Senatului, fie aici în Aula Universității, aici acasă la noi, unde manifestarea a continuat de fiecare dată. Datorăm mulțumiri rectorului de atunci, d-lui prof. univ. dr. *Gheorghe Popa*, mulțumim rectorilor ce au urmat prof. univ. dr. *Dumitru Oprea* și bineînțeles actualului rector al Universității d-lui *Vasile Ieșeanu* pentru că fiecare dintre domniile lor, împreună cu echipele, au asigurat continuitatea acestui eveniment.”

În continuare **Înalt Preasfinția Sa Teofan** Mitropolitul Moldovei și Bucovinei și-a exprimat „bucuria pentru faptul că această întâlnire a avut capacitatea să nu fie doar o inițiativă care se stinge repede, cum adesea suntem obișnuiți, ci o inițiativă care a avut continuitate și care încă are”. Bindecuvântându-i pe toți, urându-le numai bine și mărturisind un gând legat de „dreptul românului, dreptul cetățeanului acestei lumi de a avea parte de educație religioasă în școala publică și despre necesitatea de a accede biserica cu mesajul ei, ca aceasta să nu lipsească din actul educațional propriu-zis. Aceasta și pentru că adesea avem parte de dezbateri privind oportunitatea prezenței mesajului creștin în viața publică, se cuvine adesea, când avem ocazia, să exprimăm gândul bisericii în această privință”.

Î.P.S. Teofan a reamintit auditorului „că în urmă cu două milenii, Apostolii de curând trecuți prin experiența învierii, au auzit cuvintele lui Hristos *Mergeți să învățați toate neamurile*, cuvinte formulate prin exigența unui veritabil testament, Apostolii fiind invitați să își asume exigența de a merge și de a învăța, iar prin această asumare a lor s-a născut și încă se mai naște biserica. Interesant este faptul că Domnul trimite pe Apostoli la toate neamurile. Acest *toate* cuprinde fără excepție fapăturile umane ale acestei lumi, ca destinatari ai actului pedagogic al mântuirii. Toți oamenii sunt chemați să apere mântuirea adusă de Hristos Domnul, nu toți însă consideră că trebuie să răspundă acestei invitații, nu toți au aceeași percepție asupra mesajului transmis. Acest fapt ne arată că într-un fel tainic, neexplicitat rațional, Dumnezeu respectă voința omului, chiar și acea voință care refuză binele și preferă răul. Aceasta nu înseamnă că Domnul își oprește mergerea și că înălțarea neamurilor suferă un eșec. Mărturie este faptul că biserica își continuă și astăzi lucrarea ziditoare. Oamenii au dreptul să primească vestea cea bună a mântuirii lui Hristos și ca atare Biserica încearcă să intre în dialog cu umanitatea mai mult sau mai puțin dispusă să asculte, să învețe, să împlinească.

Modelul propus de experiența Bisericii creștine este în mare și modelul pe care s-a construit civilizația contemporană, civilizația europeană și ramificațiile ei în lume. Această civilizație este născută din interacțiunea spirituală și culturală a cultului creștin cu geniul greco-roman precum și cu tradițiile popoarelor, care de-a lungul istoriei au viețuit și viețuiesc în aceste locuri. Iar un dialog din care biserica lipsește, Înalt Preasfinția Sa consideră că este de cele mai multe ori o experiență problematică, mai ales atunci când se vorbește despre educație, fie sub aspectul metodei, fie sub cel al conținutului. Referirea la rădăcini nu ține în același timp doar de recunoașterea existenței unei pinacoteci a tradițiilor cu evident interes muzeistic, ci reprezintă și o continuă sursă de inspirație pentru creșterea și formarea societății de astăzi și de mâine.

Prezența Bisericii în dialogul pentru educația tânărului de astăzi este fundamentată pe faptul că valorile pe care biserica le propune societății, sunt valori verificate în focul trecerii timpului și al contestărilor de lungă durată. Metodele de formare pe care Biserica le propune, sunt modele a căror forță de convingere s-au dovedit benefice, conținuturile pe care Biserica le prezintă în exercitarea actului educațional oferă continuitate, stabilitate și înnoire, iar

metodele pe care ea le folosește sunt motivate de respectul pentru demnitatea umană și pentru alegerile sale. Societatea românească este străbătută astăzi de curenți care doresc regândirea rolului Bisericii în exercitarea educației tinerelor generații. Ar fi incorect însă ca acest rol să fie diminuat. Dimpotrivă, ar trebui poate căutate căi de creștere și aceasta pentru că membrii acestei comunități au dreptul să interacționeze cu un depozitar uriaș de informații, de experiență și practică de civilizație aflate în Biserică, cum au și dreptul să îl refuze.

Reducerea prezenței Bisericii în actul educațional ar intensifica și mai mult tendințe ale unor manifestații tot mai extinse de a reduce pe om doar la ceea ce simte, doar la nevoile subzistenței biologice. O asemenea abordare ar conduce la o valorificare a unei experiențe umane, care s-a dovedit viabilă și ar dăuna unei abordări holistice a omului. Acesta ar trebui perceput ca întrepătrundere a unor realități biologice, intelectuale, emoționale, subsumate unei dimensiuni spirituale de care, în onestitate, nimeni nu poate face abstracție. De aceea, înțelegerea și practica spirituală nu ar putea să lipsească din experiența educațională a tinerilor. Aceasta mai ales într-o perioadă când consumerismul relativismul și apetența pentru convențional, formal sau corectitudine politică decid destine, credințe și vieți omenești. Prin urmare dimensiunea creștină a educației trebuie să facă parte din programele școlii românești, iar aceasta se poate dobândi printr-un dialog continuu cu tot ceea ce a produs umanitatea în materie de știință a educației cât și cu rădăcinile ei spirituale, cu destinul ei în veșnicia voită de Dumnezeu”.

La rândul său **Preasfinția Sa Episcopul Petru Gherghel**, Episcopul Romano Catolic de Iași, a adresat: „Un gând de prețuire pentru inițiatorii și organizatorii Simpozionului internațional *Dimensiunea spirituală a drepturilor omului* care a ajuns la frumoasa vârstă de 15 ani și pentru dorința de a marca astfel, la cel mai înalt nivel, demnitatea omului, capodopera creației și importanța misiunii sale”. Acesta a subliniat că „omul a constituit dintotdeauna o preocupare din partea tuturor structurilor societății și, într-un chip deosebit, din partea Bisericii și a marilor centre de știință” și că „este firesc și laudabil așadar gestul Institutului Român al Drepturilor Omului din București de a promova astfel de simpozioane și de a invita la masa de lucru reprezentanții Bisericii și ai Universității, ai religiei și ai științei, pentru a creiona cu cele mai autentice culori demnitatea omului și a scoate în evidență valorile spirituale ale drepturilor omului, de data aceasta *dreptul la educație*”, întrucât

„*nosce te ipsum* – cunoaște-te pe tine însuși, este cu adevărat izvorul unei continue descoperiri și un drum care conturează fizionomia persoanei umane și rolul ei în lume”.

Preasfinția Sa a mai arătat că „pentru a rămâne la înălțimea chemării sale, omul, după cele mai elementare legi, trebuie mereu să se perfecționeze și să fie educat într-un program ce începe din familie, continuă în școală și se desăvârșește în viață. Omul nu poate și nu trebuie să uite că este creat de Dumnezeu și așezat să stea deasupra întregii creații și să o desăvârșească prin aportul său, în conformitate cu calitățile cu care a fost înzestrat și cu demnitatea de care se bucură. Apoi Preasfinția Sa a precizat că dorește să sublinieze, alături de Înalt Preasfinția Sa Mitropolitul Teofan și de toți slujitorii altarului și ai omului, că „de cunoașterea și desăvârșirea acestei demnități depinde soarta omenirii, depinde binele întregii societăți și al nostru al tuturor.” A arătat că este bucuros „să repete acest adevăr, adăugându-se astfel tuturor celor care își fac analiza demnității omului un crez. Omul cu calitățile sale este *naturaliter religiosus* (din natură religios) și conștient că numai el are întipărită în ființa sa imaginea lui Dumnezeu și este singurul care are un destin veșnic.” De asemenea, P.S. Petru Gherghel se consideră „fericit să spună că Biserica, care a primit viața prin voința lui Cristos, omul adevărat și Dumnezeu adevărat, devenind astfel moștenitoarea revelației divine, nu încetează să-și împlinească misiunea de a vesti, prin orice mijloace, marea demnitate a omului, chemând pe toți să se respecte și să demonstreze prin viață acest lucru. Ea a intervenit pe lângă toate forurile să respecte valoarea sa spirituală și drepturile omului și nu încetează să o facă cu toate mijloacele de care dispune. Pentru Biserică și pentru orice creștin drepturile omului și valoarea lor se bazează pe demnitatea sa de făptură divină și pentru menirea sa prin care e chemat să oglindească pe pământ imaginea lui Dumnezeu. Dacă nu i se recunosc aceste calități și acest loc în univers, atunci drepturile sale pot deveni instrument de manipulare și de capricii trecătoare, efemere.”

De asemenea Preasfinția Sa a binecuvântat pe participanți și a dorit să scoată în evidență, în cadrul acestei întâlniri, că Biserica Catolică, alături, desigur, de Biserica Ortodoxă, cât și de celelalte Biserici și comunități ecleziale, fără întrerupere, dar mai ales în ultimul timp, prin intermediul Conciliului Vatican II și Sinoadele care au urmat, a subliniat, cu toată fermitatea, locul omului în univers și marea lui vocație pentru crearea unei lumi mai bune și mai drepte. Totodată, s-a semnalat că „acum, la 50 de ani de la deschiderea

marelui Conciliu Vatican al II-lea, de către Papa cel Bun, Fericitul Ioan al XXIII-lea, unele documente ce au trimitere directă la drepturile și demnitatea omului, cum ar fi *Lumen Gentium* (Lumina Popoarelor), *Gaudium et Spes* (Bucurie și Speranță) despre Biserică și lumea contemporană, care reprezintă, între alte multiple documente și intervenții pontificale, au o bogată și autentică luare de poziție în favoarea apărării acestor drepturi inalienabile ale omului și ale popoarelor.

A-l respecta pe celălalt, a-l prețui pentru alegerea sa și a-l iubi ca pe un fiu liber al părintelui ceresc este o problemă de demnitate și de respect față de Creator, care i-a dat omului cel mai mare respect față de Creator, care i-a dat omului cel mai mare respect atunci când l-a înzestrat cu libertate, cerându-i să o cunoască și să o folosească doar spre cunoașterea adevărului, doar spre urmarea lui și spre realizarea frumuseții societății și a unei familii demne unde este iubit și prețuit Dumnezeu Tatăl Creatorul, Dumnezeuul Fiul, mântuitorul și modelul oricărui om, Duhul Sfânt modelator și sfințitor oricărei ființe umane.

Salutând cu bucurie semnele favorabile ale vremurilor noastre, dar și denunțând cu amărăciune aceste fapte deplorabile, Conciliul îi îndeamnă pe catolici și îi roagă pe toți oamenii să reflecteze cu cea mai mare atenție cât este de necesară libertatea religioasă, mai ales condiția prezentă a familiei umane.

Într-adevăr, este evident că toate popoarele tind tot mai mult spre unitate, relații tot mai strânse se stabilesc între oameni de culturi și religii diferite, iar conștiința propriei responsabilități crește în fiecare om. De aceea, pentru a se instaura și a se consolida relații pașnice și bună înțelegere în neamul omenesc, se impune, ca pretutindeni, libertatea religioasă să fie ocrotită printr-o garanție juridică eficientă și să se respecte îndatoririle și drepturile supreme ale oamenilor de a-și trăi liber, în societate, viața religioasă.”

În continuare domnul prof. univ. dr. **Valer Dorneanu**, Avocatul Poporului, a salutat pe participanți la Simpozionului Internațional, organizat de IRDO, Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Episcopia Romano Catolică Iași. Totodată, acesta a precizat faptul că are toată prețuirea, în calitate de Avocat al Poporului, pentru egalitatea în drepturi, dar nu poate trece peste importanța afirmării drepturilor fundamentale, a ținut să sublinieze acest lucru pentru că, atunci când și-a desfășurat activitatea ca parlamentar de Iași, a avut prilejul să constate ce poate să însemne comuniunea între două biserici care au slujit românii cu credință în Dumnezeu. De asemenea, s-a bucurat de faptul că dl prof.univ.dr.

Șoitu a amintit de acea reuniune destinată libertății religioase din Moldova, ocazie cu care a putut dovedi din nou o greșeală pe care românii au făcut-o zeci de ani față de Biserica Romano Catolică – ignorând faptul că se află în prezența unui fenomen românesc atașat spiritualității românești, atașat Bisericii.

Avocatul Poporului a arătat că „integrându-ne în Uniunea Europeană suntem datori să ne ridicăm la nivelul standardelor impuse de aceasta și că una din misiunile noastre este aceea educativă, aceea de a ne adresa omului, cetățeanului – omului cetății, pentru a-l aduce la conștiința menirii și a drepturilor sale. Misiunea care ne revine este să ridicăm omul la nivelul de demnitate pe care îl merită. Aceste demersuri trebuie să ducă până la solicitări ferme adresate politicianilor, statului care să le respecte drepturile, iar biserica trebuie să își propună să întărească societatea civilă, societate care cred eu că din păcate este mai mult teoretică și academică, dar mai puțin pragmatică.

Sper ca în calitate de Avocat al Poporului, să-mi aduc contribuția la respectarea drepturilor omului în relația administrație – cetățean, pentru că acesta trebuie ocrotit și adus la nivelul de demnitate pe care îl are orice european.”

Domnul **Florin Săghi**, ministru consilier Ministerul Afacerilor Externe, a salutat inițiativa desfășurării unei astfel de manifestări, arătând că MAE sprijină acest gen de activități determinante pentru continuarea construcției unei societăți multiculturale durabile.

În continuare acesta a subliniat că: „În contextul conferinței de astăzi care are nu numai o importantă dimensiune internațională dar și una ecumenică, vor fi făcute referiri la: drepturile omului, democrație și statul de drept, libertate în general și libertate în gândire, educație, religie și culte, identitate culturală, toleranță, integrare și familie. Cele mai importante organizații internaționale acordă, la rândul lor, o mare atenție procesului de educație și așa aminti aici pentru început : Organizația Națiunilor Unite.

Totodată, educația, unul din drepturile fundamentale ale omului, aduce o valoare adăugată individului și implicit societății constituind în același timp, materia principală a așa-numitelor *Obiective ale Mileniului*. Inițiativa globală a ONU privind educația denumită generic *Education First* reprezintă o prioritate absolută a Secretarului general al ONU, la care acesta a făcut referire cu prilejul deschiderii celei de-a 67 a Sesiuni a Adunării Generale a ONU din luna septembrie 2012: principalele obiective ale *Education First*; modalitatea de a găsi soluții pentru permiterea accesului în același

grad, al tuturor copiilor, tinerilor și adulților la toate formele de învățământ; promovarea păcii, respectului reciproc și a ocrotirii mediului înconjurător prin intermediul educației. La nivel regional european, amintesc că în cadrul Consiliului Europei conceptul de educație globală are în vedere: educația referitoare la drepturile omului; educația privind construirea unei societăți durabile; educația referitoare la prevenirea conflictelor; educația interculturală.

Arătând că a urmărit și alte ediții și a fost impresionată de impactul pe care acestea le-au avut asupra lumii științifice doamna prof. univ. dr. **Carmen Crețu**, prorectorul Universității „Al. Ioan Cuza”, din Iași, a salutat participanții la ediția a XV-a a Simpozionului consacrat *Dimensiunii spirituale a drepturilor omului*. Apoi și-a manifestat speranța că „și prezenta ediție, ce are loc la Iași, oraș cu o atmosferă patriarhală deosebit de plăcută, cum au remarcat unii participanți, în Universitatea „Al. Ioan Cuza”, universitate clasică, școală ce se dovedește a ști să înfrunte provocările viitorului, cum afirmă cei care-i trec pragul și care are acea mândrie ce o face diferită, sobră dar inventivă, solidă și pregătită oricând să facă față provocărilor, cum susțin colegii filosofi, în Sala Senatului, în care de-a lungul timpului marile personalități ale culturii române și-au prezentat operele, ideile, aspirațiile, va însemna un pas înainte în dialogul dintre religii și dintre acestea și societatea civilă.”

SECȚIUNEA I

**Cultura democrației
și drepturile omului**

CULTURA DIFERENȚEI – CULTURA TOLERANȚEI ÎN ȘCOALĂ

Elena BUJOREAN*

Rezumat

Într-o societate democratică, o educație în perspectiva interculturală este o strategie de pregătire a elevilor pentru a face față multiplicării sistemelor de valori și pentru a fi pregătiți să considere *diferențele ca sursă de îmbogățire și nu ca pericol sau motive de conflicte*.

Educația pentru diversitate este calea obligatorie pentru promovarea drepturilor omului care urmărește să depășească etnocentrismul pentru a promova acceptarea și valorizarea diversității, toleranța în raporturile cu alteritatea. Scopul final este transformarea imaginilor stereotipe, depășirea prejudecăților generatoare de acțiuni discriminatorii.

Cuvinte – cheie: valorizarea diferențelor, toleranța, relativism cultural

Abstract

In a democratic society, intercultural education strategy towards the preparation of students to meet the multiplication value systems and be prepared to consider differences as a source of enrichment and not as a threat or conflict reasons.

Education for diversity is the compulsory way to promote human rights which seeks to overcome ethnocentrism to promote acceptance and valuing diversity and tolerance in relation with otherness. The ultimate goal is to transform the stereotypical image, overcome prejudices generating discriminatory actions.

Keywords: value differences, tolerance and cultural relativism

---

* Dr., cercet. șt., manager adjunct/ responsabil resurse umane SCAN, manager adjunct/ responsabil resurse umane CESPET, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava

Résumé

Dans une société démocratique ont a besoin d'une éducation dans la perspective d'une stratégie interculturelle de la préparation des élèves pour faire face à la multiplication du système des valeurs et pour être prêt à considérer les différences plus comme une source d'enrichissement, pas comme une menace ou comme des raisons de conflit. L'enseignement obligatoire pour la diversité est la manière de promouvoir les droits de l'homme, qui cherche à surmonter l'ethnocentrisme, à promouvoir l'acceptation et de valorisation de la diversité et de la tolérance par rapport à l'altérité. Le but ultime est de transformer l'image stéréotypée, et de surmonter les préjugés générant des actions discriminatoires.

Mots-clés: écarts d'évaluation, la tolérance et le relativisme culturel

Universul școlii este vizibil un spațiu al pluralității, al diferențelor, al culorilor. În spațiul școlii se intersectează personalități, priorități și stiluri diferite, valori, comportamente, limbi particulare, oferind astfel multiple provocări abordărilor educaționale. În prezent, preocuparea pentru diversitate tinde să devină o normalitate la nivelul mai multor sisteme, fiind deseori inclusă în politicile și practicile educaționale. Societatea în care trăim este caracterizată de diversitate, interdependență și schimbare. Cu toții recunoaștem aceste realități, dar constatăm că, de cele mai multe ori, sunt destul de puține măsurile întreprinse pentru a-i sprijini pe oameni, și mai ales pe tineri, să găsească modalități de răspuns la aceste *provocări ale lumii contemporane*.

I. Argumente pentru promovarea aprecierii diversității prin educație

Un prim argument pentru promovarea diversității prin educație este cel al structurării populației din România contemporană. Recensământul din 2002, conform datelor furnizate de Institutul de Statistică identifică numărul locuitorilor din România ca fiind 21.680.974, din care 2.281.377 de locuitori aparțin altor grupuri etnice. Această cifră este suficient de mare pentru a atrage atenția și sistemului educațional în vederea luării de măsuri pentru creșterea calității educației și asigurarea accesului egal la educație de calitate pentru toți copiii.

Principalele surse ale afirmării diversității în România de după 1989 au fost și sunt :

- Etnia: sentimentul apartenenței la un grup etnic, cu o cultură specifică și uneori cu limba și religie specifice
- Genul: ca reacție la una dintre cele mai întâlnite – și în același timp – cele mai ignorate forme de discriminare. Au apărut mișcări de emancipare și de contestare a modului tradițional de percepere a relațiilor dintre bărbat și femeie, a status-rolurilor asociate celor două sexe.
- Religia: rezultatul libertății religioase adoptat ca rezultat al trecerii la democrație, cel puțin în discursul politic și în textele legislative. Aici este vorba atât de manifestarea diversității religioase (posibilitatea diferitelor culte de a exista și de a se manifesta), dar în primul rând de deschiderea față de latura spiritual-religioasă a vieții culturale în general, suprimată și trecută sub tăcere în regimul comunist.
- Orientarea sexuală: adoptată mai întâi, după îndelungi și, aprinse dezbateri la nivel public, a început să fie acceptată, deși există o preferință socială pentru ca diversitatea de acest tip să nu fie prea vizibilă¹.

Spectacolul diversității emergente în diferite arii ale scenei sociale a fost și este încă, de multe ori, acompaniat de anxietate și teamă datorită amenințării invizibile a identității noastre, considerată normală, datorită acceptării sau – mai mult – încurajării acestor manifestări considerate până nu demult marginale.

În toate societățile există situații în care anumite grupuri sociale, fie ele majoritare sau minoritare (de exemplu, cele etnice) își supra-apreciază propriile valori, obiceiuri, tradiții, subestimându-le pe ale celorlalți. Diferențele de limbă, obiceiuri, stil de viață etc pot fi tratate ca anomalii, ca deviații comportamentale, în loc să fie cunoscute și acceptate ca atare. Tot ceea ce percepem ca fiind străin, necunoscut ne poate provoca sentimente de teamă și chiar ostilitate. În școală pot să apară manifestări etnocentriste mai mult sau mai puțin virulente, provocări la care profesorii trebuie să facă față. Pot apare cazuri concrete de etichetare, marginalizare, disprețuire a reprezentanților unor etnii sau grupuri dezavantajate, de către ceilalți membri ai grupului școlar. Încurajarea tinerilor tinerilor în studierea limbii, valorilor, obiceiurilor și tradițiilor altor popoare/etnii este premisa

---

¹ Cf. S. Bernat, M. Kovacs, *Diversifică-ți predarea! Calendar multicultural*, Cluj-Napoca, Fundația CRDE, 2007.

deschiderii lor către lume, a înțelegerii diversității, dezvoltării unor atitudini pozitive și manifestării respectului față de diferențele culturale. Cunoscând alte culturi vor avea o altă percepție asupra lor, distanțele culturale nu vor mai părea insurmontabile și diferențele culturale nu vor mai părea deviații, anormalități. Vor descoperi mai lesne „logica răsturnată” a etnocentrismului și temeierile respingerii lui; vor analiza cum se nasc stereotipurile și prejudecățile în raporturile noastre la alteritate și vor surprinde că acestea justifică comportamente discriminatorii. E limpede că nu e simplu să pui în discuție, sau chiar să zdruncini, modelul uman al majorității dominante, adânc înrădăcinate în istorie, tradiții și ideologii dominante.

Aventura aceasta a descoperirii diversității este un proces în plină derulare, cu toate sincopile și fluctuațiile sale firești. Să ne gândim la exemplul romilor și la situația lor în țările Central și Est Europene: este evidentă o trecerea de la omisiune și accentuarea diferențelor la includere și sublinierea rolului diversității ca resursă pentru îmbogățirea culturală reciprocă.

II. Efectele diversității culturale

Într-o sinteză oferită de S. Butnaru, diversitatea are multiple *beneficii* la nivel social: facilitarea pășirii în afara granițelor propriei culturi, sesizarea caracterului relativ al culturilor, construirea unui dialog între tradiții diferite care îi îmbogățesc pe toți participanții, conștientizarea diferențelor existente în cadrul propriei noastre culturi, revigorarea identităților locale, regionale și naționale ca reacție la globalizare, la slăbirea granițelor geografice și culturale². Însă, atrage atenția autoarea, nu orice diferență trebuie acceptată, întrucât accentuarea diferențelor a condus adesea la inegalitate, opresiune și instabilitate.

Deoarece discriminările pe criteriul rasei sunt mai vizibile social și educația pentru diversitate s-a focalizat predominant pe reducerea acestor discriminări, Blum considerând educația antirasistă unul dintre cele mai importante curente ale educației pentru diversitate. Una din provocările educației pentru interculturalitate este aceea de a asigura simultan recunoașterea, respectul diferențelor culturale și egalitatea de șanse.

III. Concepte cheie și valori ale educației pentru diversitate DESCOPERIREA CELORLALȚI. VALORIZAREA DIFERENȚELOR *“este folositor să recunoștem cât mai multe amănunte despre obiceiurile altor naționalități pentru a putea judeca propriile noastre*

² Enslin, 2003, apud. S. Butnaru, 2008, p.535.

obiceiuri într-un mod sănătos și pentru a nu ne imagina că tot ce este diferit de stilul nostrum este ridicol sau illogic, așa cum fac deseori cei ce nu au văzut nimic diferit.” (Descartes)

Celălalt trebuie descoperit : fără dimensiunea sa socială, omul nu ar fi ceea ce este. Descoperirea celuilalt străbate mai multe etape, de la celălalt ca obiect, confundabil cu lumea înconjurătoare, până la celălalt ca subiect, egal, dar cu infinite nuanțe intermediare, diferit de eu. Deși, când coloniștii îi descopereau pe indieni nu-i tratau ca pe simple obiecte, indienii nu deveneau totuși subiecți în sensul deplin al cuvântului, adică subiecți comparabili cu eul care îi percepe. Ei ocupau mai degrabă un strat intermediar: sunt într-adevăr subiecți, dar subiecți reduși la rolul de producători de obiecte, artizani ale căror performanțe sunt admirate, dar cu o admirație care mai curând mărește decât șterge distanța care îi separă; iar apartenența lor la seria de “curiozități ale naturii “ nu este cu totul dată uitării. Cât din această modalitate de raportare la ceilalți diferiți de noi, regăsim încă în secolul XXI?

Pentru a reliefa diferențele existente în realitate, trebuie să distingem între cel puțin trei axe diferite ale problematicii alterității: mai întâi o judecată de valoare (*planul axiologic*): celălalt este bun sau rău, îmi este egal sau inferior. Există, în al doilea rând, acțiunea de apropiere sau de depărtare față de celălalt (*planul praxiologic*): îmbrățișez valorile celuilalt, mă identific cu el, sau îl asimilez. Între supunerea la celălalt și supunerea celuilalt există și un al treilea termen, neutralitatea sau indiferența. În al treilea rând, cunosc sau ignor identitatea celuilalt (ar putea fi *planul epistemic*), iar aceasta presupune o gradare infinită între stări de cunoaștere mai mult sau mai puțin complexe³

Între cele trei planuri există o afinitate, dar nu o relație de decurgere directă. Semnificativ pentru demersul cultural este constatarea că a cunoaște nu implică a accepta și a valoriza pozitiv pe celălalt. Din moment ce alteritatea nu ar fi decât o sursă de îmbogățire pentru identitate și nu un pericol, comprehensiunea ar trebui să facă pereche cu simpatia. Paradoxul “*comprehensiunii care ucide*” ar fi cu ușurință înlăturat dacă am putea în același timp sesiza prezența la cei care înțeleg a unei judecăți de valoare în întregime negative asupra celuilalt (ne-am putea imagina că după ce am fi învățat să cunoaștem o anumită cultură, îi vom fi găsiți atât de demni de

³ Cf. T. Todorov, *Cucerirea Americii. Problematika celuilalt*, Institutul European, Iași, 1994.

dispreț, încât să-i fi declarat pe promotorii lor nedemni de a supraviețui!). Iată de ce sunt importante obiectivele afective alături de cele cognitive într-o educație interculturală.

Conceptul de *diversitate* privit la nivel societal înseamnă a respecta diferențele de rasă, etnie, gen, religie, vârstă, cultură, abilitate, orientare sexuală, statut social sau educație. Având ca fundament criteriul apartenenței etnice, a aprecia diversitatea etnică în România înseamnă a conștientiza faptul că există minim 23 de grupuri etnice care trăiesc în țara noastră, a cunoaște câteva informații de bază despre fiecare grup (denumire, limba vorbită, localizare, elemente de specific cultural) și a respecta valorile și credințele pe care fiecare dintre aceste 23 de grupuri le dețin. O persoană care trăiește în România, indiferent de grupul etnic căruia îi aparține, poate aprecia diversitatea etnică demonstrând respect față de fiecare dintre grupurile etnice : albanezi, arabi, armeni, bulgari, cehi, chinezi, croați, evrei, germani, greci, italieni, macedoneni, maghiari, polonezi, români, ruși-lipoveni, romi, ruteni, sârbi, slovaci, tătari, turci, ucraineni.

RELATIVISMUL CULTURAL

Ca abordare axiologică de bază a interculturalității, relativismul cultural reprezintă „o concepție potrivit căreia niciun comportament nu poate fi judecat prin raportarea la contextul cultural în care acesta apare. Înainte de a valoriza conduitele unor indivizi, acestea vor fi relaționate la fondul cultural de credințe și expectanțe presupus de mediul cultural de bază”⁴. De asemenea, atitudinea presupusă de relativismul cultural are ca premisă raportarea la principiul logicii interne a fiecărei culturi. Înțelegerea logicii interne a fiecărei culturi presupune a promova în reprezentarea lumii pe care și-o construiește orice persoană a *conștiinței diferenței*. Acest principiu se construiește pornind de la două axiome de bază:

Conform principiului relativismului cultural, fiecare persoană trebuie să poată beneficia de libertatea de manifestare specifică modelului său cultural, fără a exista cadrul în care acest model să poată fi judecat. În acest sens, se disting două niveluri ale relativismului cultural: relativismul ca toleranță (care presupune încă o judecată de valoare, dar care este implicit pozitivă) și relativismul ca legitimare (care depășește toleranța și elimină orice judecată de valoare cu privire la culturi). Principiul de bază al relativismului ca

---

⁴ C. Cucuș, *Educația-dimensiuni culturale și interculturale*, Iași, Editura Polirom, 2000, p.140.

legitimare presupune inexistența unei ierarhii a culturilor determinată pe de o parte de multicriterialitatea comparațiilor posibile iar pe de altă parte de principiul existenței unei logici interne a fiecărei culturi. Cel de-al doilea nivel al relativismului cultural este cel care permite trecerea de la interculturalismul de complezență (bazat pe toleranță) la interculturalismul de apreciere (bazat nu pe simpla acceptare ci pe respectul profund față de culturi). Neacceptarea relativității cultural ar avea consecințe grave în plan politic: posibilitatea apariției fenomenului de corupție culturală datorită prejudecății că o anumită cultură ar avea misiuni civilizatoare; pe baza acestei concepții într-o supraregiune o anumită etnie și-ar putea asuma rolul conducător.

Limitele relativismului cultural

Andrei Marga⁵ remarcă o anumită ambiguitate immanentă relativismului: el conține ideea, în subsidiar, că fiecare convingere este la fel de bună ca oricare alta; prin urmare, în perspectivă relativistă, nu am fi obligați de a lua în considerare soluția alternativă, ne-am putea sustrage de la o examinare rațională. Consecințele asupra mediului social sunt esențiale: considerarea celor diferiți ca prizonieri ai “tradițiilor culturale” din care ar extrage esența identității lor (adevărată lor natură) ar duce la o închidere, la o condamnare definitivă la marginalizare socială. Lupta împotriva rasismului, xenofobiei nu trebuie să facă din respectarea diferențelor culturale un scop în sine. Relevantă în acest sens este opțiunea sociologului H. Goulbourne: “cea mai democratică modalitate de a încerca să se creeze o societate mai echitabilă și mai corectă presupune ca toate culturile să fie supuse unei priviri critice și ca unele aspecte ale fiecăruia să fie abandonate, manifestându-se în mod deschis o preferință pentru unele aspecte benefice proprii fiecăruia dintre ele”⁶.

COMPLEMENTARITATEA VALORILOR

Într-o societate a diferențelor, fiecare individ este dispus în a recunoaște în el însuși și în ceilalți o combinație de universalitate și specificitate. Democrația presupune că toți indivizii își recunosc propria specificitate culturală, asemănările și deosebirile, recunoscând același efort din partea tuturor celorlalți indivizi. O cultură a complementarității și a convergenței trebuie să stea împotriva unei culturi a separării. Aceasta înseamnă o mișcare de reconstrucție în

⁵ A.Marga, *Filosofia unificării europene*, Biblioteca apostrof, Cluj-Napoca, 1995.

⁶ Apud. A. Marga, *op.cit.*

care rolul principal va fi jucat de principiul interculturalității. La baza acestei opțiuni stau patru elemente specificate de Consiliul Europei (1976, 1978):

- Tot mai multe societăți devin și vor deveni din ce în ce mai multiculturale;
- Fiecare cultură are specificitatea ei care este demnă de respect;
- Multiculturalitatea este o potențială sursă de îmbogățire;
- Pentru a transforma multiculturalitatea în realitate, trebuie obținută comunicarea și interacțiunea dintre toate culturile respective, fără a nega identitatea specifică a vreuneia și trebuie stimulate situațiile multiculturale pentru a deveni pe deplin interculturale⁷.

TOLERANȚA

Problematika toleranței este una fundamentală pentru societățile în schimbare, pentru momentele de reformă religioasă, politică sau economică, pentru șocurile pe care le aduce globalizarea.

“Deși nu sunt de acord sau nu îmi place ceea ce faci, te accept. Am putea fi colegi sau vecini sau chiar rude”. Acesta este un fapt elementar de toleranță sau, mai exact, o declarație de toleranță⁸. Dezacordul cu celălalt poate fi pe teme dintre cele mai diferite, de la religie, politică sau economie până la orientare sexuală. Toleranța este nu numai acord de conviețuire sau acțiune împreună cu cei foarte diferiți de tine însuși, dar și înțelegere pentru cei care acționează altfel decât tine, în baza altor credințe sau stiluri de viață; este parte din “cultura diferenței”. Într-o situație de dezacord sau diferență de puncte de vedere, reacțiile pot fi ordonate pe o scală de la “tendința de suprimare a celui care alt comportament decât mine” la “sprijinirea celui care nu sunt de acord, în pofida dezacordului”. În primul caz intoleranța este maximă, de tip extremist, iar în cel de-al doilea caz poate fi marcată o situație de maximă toleranță, asociată cu generozitatea. Între cele două extreme există o serie de variante intermediare:

- “sau crezi ca și mine, sau dispari” – *intoleranță de tip extremist*;
- “nu suntem de acord și trebuie să trăim în lumi diferite” – *intoleranță de izolare*;
- “ignoranță asupra consecințelor dezaprobată” – *zonă de incertitudine între toleranță și intoleranță*;

⁷ C. Cucoș, *op.cit.*

⁸ D. Sandu, *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*, Polirom, Iași, 2003.

- “nu mă interesează ceea ce crezi sau ce faci, deși știu că suntem diferiți” – *toleranță prin indiferență*;
- “nu sunt de acord cu tine, dar putem avea fiecare credința noastră” – *toleranță relativistă*;
- “te ajut, deși nu sunt de acord cu tine” – *toleranță generoasă*⁹.

Toleranța este definită ca model de interacțiune socială, bazat pe valorizarea egalității drepturilor de afirmare umană și a relativității contextuale a valorilor. “Valorizare” semnifică “acceptare” și “respect”. Convingerea că nu există standarde pentru ”bine” sau rău” absolute, indiferent de context, că negocierea sau compromisul sunt de preferat fanatismului sau violenței constituie expresii ale valorizării relativității în interacțiunile dintre oameni. Cel de-al doilea nucleu valoric al toleranței îl constituie “egalitatea drepturilor de afirmare/manifestare” pentru grupurile umane, indiferent de statutul lor majoritar sau marginal-minoritar. Toleranța vine ca idee-forță în cadrul triadei valorice “libertate-egalitate-fraternitate” promovate de Revoluția Franceză. Principiul toleranței își are originea în toate cele trei principii: acceptarea celui alt diferit ca mine sau a actelor sale, pe care le percep ca având o semnificație negativă, o pot face pentru că și el este liber ca și mine; trebuie să fim solidari în numele a ceea ce ne unește, dincolo de diferențe.

Problematica toleranței religioase

Cumulul religios constituie un imens capital simbolic, care poate facilita întâlnirea și comunicarea persoanelor. Înțelegerea și iubirea aproapelui reprezintă o valoare fundamentală a religiei creștine. Este foarte important ca între religii sau confesiuni să se instaureze relații de comunicare, de înțelegere mutuală. Visul unei Europe unite nu poate fi conceput dacă nu se iau în seamă și referințele religioase ale indivizilor sau comunităților¹⁰. De altfel, unul dintre fundamentele acestei unități îl constituie creștinismul, care marchează cea mai mare parte a continentului. Această chemare către respectarea libertății și toleranță o găsim și în Biblie : “Căci toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus. Căci, câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat. Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, căci toți una sunteți în Hristos Iisus.” (Galateni 3, 26-28). Patrimoniul spiritual de bază al Europei este consonant cu exigențele

⁹ Apud. D. Sandu, op.cit.

¹⁰ C. Cucoș, op.cit.

socio-politice actuale. Într-o modalitate sau alta, cerința respectării drepturilor omului este prezentă în toate culturile. Se impune, însă, o perspectivă deschisă, ecumenică în realizarea educației religioase. O atare direcționare a educației pregătește terenul pentru o mai bună înțelegere și comunicare între oamenii de diferite credințe și convingeri religioase. Cateheza comună sau ecumenică presupune:

- prezentarea altor biserici sau confesiuni cu un spirit de deschidere, de bunăvoință și fraternitate; nu se vor face afirmații tendențioase și jignitoare;

- identificarea acelor elemente care ne diferențiază, dar și a elementelor care ne sunt comune;

- informarea copiilor privind mișcarea ecumenică; reliefaarea importanței oficiarilor sacre în comun¹¹.

Deontologia școlară ne obligă să nu cultivăm atitudinile de respingere sau de marginalizare a celor care sunt de alte confesiuni sau culte în comparație cu majoritarii. Atitudinea separatistă, de marginalizare sau culpabilizare a grupurilor confesionale minoritare nu trebuie deloc încurajată în școală. Unele ritualuri sau festivități religioase, care conduc la diferențiere sau separare, pot fi deplasate din școală către familie sau către comunitatea confesională respectivă. Permisivitatea față de alteritate nu înseamnă însă impasibilitate și acceptare a oricărui lucru. Școala nu trebuie să fie transformată într-o scenă a disputelor sau într-o trambulină de convertire sau de recrutare a credincioșilor.

Includerea în spațiul educativ a diversității culturale ca resursă didactică potențială, pătrunderea în sistemul cultural al alterității, reorganizarea propriilor repere identitare în scopul excluderii tratării superficiale, cu superioritate, ignoranță sau cu ostilitate a celorlalți, efortul de promovare a educației pentru toți, fără discriminare și segregare reprezintă imperative valoroase, benefice oricărei acțiuni de ameliorare a actului didactic, climatului de învățare, relaționării generale între oameni, comunități.

Bibliografie:

1. Askevis, L.R. – Ce este în neregulă cu stereotipurile? în revista Psihologie socială nr. 1, Polirom, Iași, 1998
2. Albu, G. – Repere pentru o concepție umanistă asupra educației, Editura Paralela 45, Pitesti, 2005 (pag. 81-85)

---

¹¹ C. Cucuș, op.cit., p.184.

3. Bernat, S., Kovacs, M. – Diversifică-ți predarea! Calendar multicultural, Cluj-Napoca, Fundatia CRDE, 2007
4. Boncu, Șt. – Impactul social al minorităților în „ Minoritari, marginali, excluși”, Polirom, Iași, 1996
5. Bourhis, R. Y, Leyiens, J.F. (coord.) – Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri, Polirom, Iași, 1997
6. Chelcea, S. – Memoria socială și identitatea națională, Editura Univers, București, 1998
7. Cucuș, Constantin – Educația-dimensiuni culturale și interculturale, Iasi, Editura Polirom, 2000
8. Cucuș, C. – Pedagogie și axiologie, E.D.P., București, 1995
9. Cucuș, C., Cozma, T. – „Locul educației pentru diversitate în ansamblul problematicei educației contemporane”, în T. Cozma (coord) O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea, Polirom, 2001, p.26-28
10. Crețu, Carmen – Un model de curriculum intercultural pentru globalizare în T. Cozma (coord) O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea, Polirom, 2001
11. Dasen, P., Perregaux, C., Rey, M., – Educația interculturală, Polirom, 1999
12. Dogan, M., Pelassy, D. – Cum să comparăm națiunile, Editura Alternative, București, 1998
13. Galtung, J. – Cultural Violence in Journal of peace Research, Vol.27, No3, 1990
14. Guliciuc, Emilia – Educația civică, Universitatea “ Șefan cel Mare”, Note de curs
15. Iacob, Luminita Mihaela – Etnopsihologie și imagologie. Sinteze și cercetări, Iași, Editura Polirom
16. Iacob, L., Lungu, O. – Imagini identitare, Editura Eurokart, Iași, 1999
17. Hiltrop, J., Udall, S., Arta negocierii, Editura Teora, Bucuresti, 1999
18. Huntington, S. – Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale, Editura Antet, București, 1998
19. Frigioiu, N. – Antropologie politică, Editura Tritonic, 2009, București
20. Lorenz, K., – Cele opt păcate ale omenirii civilizate, București, Editura Humanitas, 1996
21. Marga, A. – Filosofia unificării europene, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1995
22. Maxim, T., Dascalu, D.I., Popoveniuc, B., Ionescu E (coord) – Violența în sport, Editura Universității din Suceava, 2006

23. Neculau, A.(coord) – Psihologie socială, Polirom, Iași, 1996
24. Nedelcu, A. – Fundamentele educației interculturale, Polirom, 2008
25. Nedelcu ,A. – Învățarea interculturală în școală. Ghid pentru cadrele didactice Bucuresti, Humanitas Educational, 2004
26. Nedelcu, A. – Abordarea pedagogică a diversității culturale în educație în –Pedagogie. Fundamente teoretice și demersuri aplicative (coord Păun, E., Dan Potolea), Polirom, 2002
27. Nedelcu,D. – Educație democratică, incluziune și interculturalitate. Ghid pentru cadrele didactice, E.D.P.R.A., 2007
28. Negrea,A., Kuitunen,M., Vuolasranta,M. – Procesul desegregării școlare, E.D.P.R.A., București, 2007
29. Sandu,D. – Sociabilitatea în spațiul dezvoltării, Polirom, Iași, 2003
30. Schipor, M.D. – Strategii de formare a formatorilor în perspectivă interculturală, E.D.P.R.A., București, 2009
31. Șoitu,L., Hăvârneanu, C. – Agresivitatea în școală, Institutul European, Iași, 2002
32. Sims, W., Martinez, de B. – Perspectives in multicultural education, Univ. Press of America, 1998
33. Todorov, T. – Cucerirea Americii. Problematika celuiilalt, Institutul European, Iași, 1994

DREPTUL LA RELIGIE ÎN VIZIUNEA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Tudor GRIGORAȘ*

Rezumat:

Centrul de greutate al sistemului de justiție se situează pe tărâm faptic și se axează pe administrarea de probe în vederea pronunțării unei hotărâri, fiind păstrate puține elemente care să amintească despre relația inițială dintre drept și religie. Această tendință se observă și în hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la cazurile ce implică cultele religioase și dreptul la libertate religioasă sau dreptul de asociere.

Din perspectiva instanței europene comunitățile religioase există în mod tradițional sub forma unor structuri organizate și atunci când o astfel de formă de organizare este analizată, articolul 9 din Convenție trebuie să fie interpretat prin prisma garanțiilor articolului 11, care protejează viața asociativă contra oricărei ingerințe arbitrară din partea statului.

Cuvinte – cheie: autonomie, comunitate religioasă, instanță, Convenție, libertate religioasă

Abstract

Facts are the center of gravity in the system of justice and the latter focuses on the administration of evidence to rule a decision, while keeping quite few elements to remind of the initial relationship between the law and religion. Such a trend is to be noticed with the rulings of the European Court of Human Rights as well in those cases that involve religious cults and the right to religious freedom or the right to freedom of assembly and association.

In the view of the European Court, religious communities traditionally exist in the form of organized structures and whenever such a form of organization is analyzed, article 9 in the Convention

---

* Drd., SNSPA, Cercet.șt.IRDO.

should be interpreted in light of the guaranties laid down under article 11, which protects associative life against any arbitrary interference by the State.

Keywords: autonomy, religious community, Court, Convention, religious freedom.

Résumé:

Le centre de gravité du système de justice est situé dans le domaine des faits et se concentre sur l'utilisation d'éléments de preuve dans un arrêt, ne gardant que quelques éléments que peut retenir sur la relation originale entre le droit et la religion. Cette tendance est observée dans la Cour européenne des droits de l'homme dans les décisions sur des affaires impliquant des cultes religieux et le droit à la liberté de religion ou la liberté d'association.

Du point de vue de la Cour européenne des communautés religieuses existe traditionnellement sous la forme de structures organisées quand une telle forme d'organisation est analysée, l'article 9 de la Convention doit être interprétée à la lumière des garanties de l'article 11, qui protège la vie associative contre toute ingérence arbitraire de l'État.

Mots-clés: autonomie, communauté religieuse, convention, la liberté religieuse

Raportul dintre religie și drept

În cele mai vechi timpuri, în cadrul marilor civilizații, nu se făcea distincție între normele religio-morale și cele juridice, ambele fiind considerate a fi rezultatul aceleiași voințe divine, iar conținutul lor nu făcea altceva decât să exprime în precepte moral-religioase o voință divină impusă ca normă de viață. În cadrul Imperiului Roman legile au îmbrăcat un veșmânt religios atât ca expresie lingvistică, cât și în privința conținutului lor. Astfel, în epoca la care facem referire instituțiile juridice, precum contractele, erau încheiate în formă religioasă.

De pildă, forma pe care au îmbrăcat-o convențiile pentru a deveni contracte a fost cea religioasă¹, cele mai sugestive exemple fiind "sponsio" – promisiunea religioasă și "jusiurandum liberti" – jurământul

---

¹ Emil Cernea, Emil Molcuț – Istoria statului și dreptului românesc, Ed. Șansa București, 1999.

dezrobotului. Inițial, și dreptul internațional (*jus gentium*) a avut un caracter religios. Se știe, de pildă, ca la romani, problemele internaționale intrau în competența senatului și a unui colegiu sacerdotal (colegiul fetialilor), condus de un “*pater patratus*”, care avea un rol deosebit în tranșarea diferendelor, declanșarea războiului, încheierea păcii și a tratatelor de alianță, după un anumit ritual. Fetialii aplicau normele cuprinse într-un cod cu caracter religios, denumit *jus fetiale*, cuprinzând primii germeni ai dreptului internațional.

Momentul inițial al procesului de desacralizare a legii poate fi considerat anul 449 î. Hr, când au apărut “*leges XII tabularum*” (legile celor XII Table); gravate în table de arama și fixate la vedere. Așadar, din acest moment s-ar putea vorbi de o distincție între ceea ce este permis sau îngăduit de zei și ceea ce nu este permis de lege (*per legem non licet*), deși orice act de supunere față de voința legiuitorului roman înseamnă încă o supunere față de voința Divinității.

Procesul a continuat, prin parcurgerea unor momente cu importanță de sine stătătoare, până la revoluția franceză din anul 1789, fără a se ajunge însă nici până în prezent la o separare totală a percepțiilor juridice de cele moral-religioase (de pildă, încheierea căsătoriei religioase, deși, odată cu ceremonia civilă, căsătoria, ca instituție juridică, este considerată încheiată).

În ceea ce privește actuala procedură în fața instanțelor de judecată s-au păstrat puține elemente care să amintească despre relația inițială dintre drept și religie, unul dintre aceste elemente fiind jurământul religios depus de către martor înaintea depozității sale. Centrul de greutate al sistemului de justiție se situează pe tărâm faptic și se axează pe administrarea de probe în vederea pronunțării unei hotărâri.

Această tendință se observă și în ceea ce privește activitatea instanțelor europene, urmând a face referire la o serie de hotărâri pronunțate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în problematica respectării dreptului la religie

În cauza Parohia Greco-Catolică Sâmbăta Bihor împotriva României, Curtea a fost sesizată cu o reclamație formulată de către o biserică catolică de rit oriental (greco-catolică sau uniata) din parohia Sâmbăta care aparține Arhiepiscopiei române unite din Oradea prin care se invocă, în special, o atingere adusă dreptului său de acces la instanță, din cauza refuzului instanțelor naționale de a se pronunța cu privire la dreptul său de a utiliza un lăcaș de cult și de asemenea,

de o atingere adusă dreptului său de proprietate, libertății de religie, precum și principiului de interzicere a discriminării.

În cererea adresată Curții, reclamanta a arătat ca, prin Decretul nr. 358/1948, cultul uniat a fost considerat dizolvat, iar practicantii săi au fost obligați să treacă la cultul ortodox. Bunurile aparținând acestei biserici au fost transferate bisericii ortodoxe în temeiul Decretului nr. 177/1948 care prevedea că, dacă majoritatea enoriașilor unui cult deveneau membri ai unei alte biserici, bunurile care au aparținut cultului abandonat urmau să fie transferate în patrimoniul cultului care îi primise pe aceștia. La 27 octombrie 1948, preotul uniat din Sâmbăta a fost obligat să pună biserica în care oficia slujba la dispoziția ortodocșilor. La 22 noiembrie 1948, acesta a fost obligat să plece din casa parohială și a lăsat aici toate bunurile sale, inclusiv mobilele, veșmintele preoțești și biblioteca. După căderea regimului totalitar în 1989, Decretul nr. 358/1948 a fost abrogat prin Decretul-lege nr. 9/1989 iar Biserica greco-catolică a fost recunoscută oficial prin Decretul-lege nr. 126/1990. În acest context, reclamanta a inițiat o serie de demersuri, atât contencioase cât și necontencioase, în vederea reintrării în posesia lăcașului de cult, demersuri care nu au avut rezultatul scontat de reclamantă, motiv pentru care aceasta s-a adresat Curții Europene a Drepturilor Omului.

Instanța europeană a constatat încălcarea art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, prin faptul că instanțele naționale au respins ca inadmisibilă cererea reclamantei, întrucât legislația în vigoare la acel moment prevedea că acest gen de cereri nu erau de competența instanțelor de judecată ci a unor comisii mixte, conform Decretului-lege nr. 126/1990, iar controlul judiciar era limitat la respectarea unor criterii legale generale. Curtea a statuat că o excludere generală din competența instanțelor a litigiilor precum cel în speță este în sine contrară dreptului de acces la instanță garantat prin art. 6 din convenție iar sistemul de soluționare a conflictelor prealabile, introdus prin legea specială, nu era suficient reglementat și că respectivul control jurisdicțional privind decizia comisiei mixte nu era adecvat. Astfel, având în vedere principiul conform căruia convenția nu are drept scop protejarea drepturilor teoretice sau iluzorii, ci a celor concrete și efective, Curtea a apreciat că reclamanta nu a beneficiat de un drept de acces efectiv la instanță.

Cu privire la încălcarea art. 14 din Convenție, referitor la interzicerea discriminării, Curtea a observat că diferența de tratament care a adus atingere folosinței de către reclamantă a dreptului său de acces la instanță a fost motivată prin apartenența sa la cultul greco-catolic.

Guvernul român a prezentat justificări cu privire la această diferență de tratament întemeiată pe situația deosebită a cultului care fusese recunoscut din nou în 1990. Cu toate acestea, chiar dacă o asemenea justificare poate părea conformă cu cerințele art. 14 din convenție, instanța europeană a considerat că instanțele naționale au interpretat Decretul-lege nr. 126/1990 în mod contradictoriu, uneori refuzând, alteori acceptând să se pronunțe cu privire la litigii deduse în fața lor de parohii greco-catolice astfel încât reclamanta a fost tratată în mod diferit în raport cu alte parohii care au avut litigii similare, fără a exista o justificare obiectivă și rezonabilă. În concluzie Curtea a statuat că a fost încălcat art. 14 rap. la art. 6 din Convenție.

În cererea sa, reclamanta a solicitat și constatarea încălcării dispozițiilor art. 9 din Convenție, referitoare la libertatea de religie. Curtea a observat că, astfel cum este formulat de reclamantă și în circumstanțele speței, conținutul acestui capăt de cerere este întemeiat în principal pe absența protecției procedurale pe care aceasta a considerat-o contrară art. 6 din convenție și considerând, astfel, că s-a pronunțat cu privire la problema principală ridicată de reclamantă, Curtea a considerat că nu se impune o examinare separată a capătului de cerere întemeiat pe art. 9 din convenție.

Din studiul acestei hotărâri de observa accentul pus de instanța europeană pe stabilirea situației de fapt și calificarea acesteia din punct de vedere juridic, fără a lua în calcul argumente referitoare la diferențele existente în cadrul doctrinelor religioase implicate.

În cauza Sindicatul „Păstorul cel Bun” împotriva României², reclamantul – un sindicat format din 35 persoane, dintre care majoritatea preoți ortodocși din cadrul Mitropoliei Olteniei, s-a plâns de încălcarea art. 11 din Convenție, referitor la libertatea de asociere, având în vedere refuzul autorităților de a-i acorda personalitate juridică.

Instanțele naționale au reținut, în esență, că Legea nr. 489/2006 și Constituția României garantează autonomia cultelor religioase și dreptul lor de a se organiza conform statutelor proprii, apreciind că organizarea unui sindicat ar leza acest principiu. Instanța națională a concluzionat că respingerea cererii este impusă de necesitatea protejării tradiției creștine ortodoxe și dogmele care stau la baza sa, în situația apariției unui sindicat, Biserica Ortodoxă Română (BOR) urmând a fi obligată să colaboreze cu o entitate nouă, străină tradiției și canoanelor.

---

² <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108867>

În schimb, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că preoții și personalul laic își exercită atribuțiile în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, în virtutea unui contract individual de muncă, primind o remunerație și contribuind la asigurările sociale. În continuarea raționamentului său, Curtea a arătat că un contract de muncă nu poate fi clericizat într-o asemenea măsură, astfel încât să poată fi sustras oricărei reguli de drept civil. Prin urmare, în opinia instanței europene, clericii și personalul laic se bucură de protecția oferită de articolul 11 din Convenție.

În esență, Curtea a hotărât că refuzul instanțelor naționale de a permite înființarea unui sindicat format din preoți pentru apărarea intereselor lor economice în raporturile de muncă cu BOR nu este o măsură apreciată ca fiind necesară într-o societate democratică și analizând statutul sindicatului, s-a reținut că acesta nu tinde să lezeze valori fundamentale de natură ecleziastică ale BOR și nu reprezintă o amenințare suficient de importantă pentru stat, pentru a justifica refuzul înființării.

Astfel, Curtea a concluzionat că elementele care definesc noțiunea de „nevoie socială imperioasă”, care ar fi putut justifica ingerința autorităților în dreptul la liberă asociere, într-o societate democratică, nu sunt îndeplinite în cauză, instanța națională nejustificând modalitatea concretă în care sindicatul, prin statutul propus, ar fi putut reprezenta o amenințare pentru democrație.

În fapt, din punctul de vedere al Curții, motivele invocate de instanțele interne pentru justificarea ingerinței erau exclusiv de ordin religios, făcându-se referire doar la statutul BOR și la autonomia cultelor. Or, instanța națională nu a analizat consecințele contractului de muncă în privința drepturilor salariaților și nici diferența între angajații laici și clerici care figurau printre membrii sindicatului propus spre înregistrare.

Curtea a admis în raționamentul său că un angajator care își fondează etica pe dogme religioase poate impune angajaților anumite obligații de loialitate. Cu toate acestea, judecătorul civil care analizează pertinenta unei sancțiuni axate tocmai pe nerespectarea acestor obligații, nu poate, exclusiv în numele autonomiei cultelor, să omită punerea în balanță a celor două interese în joc, cu respectarea unui principiu de proporționalitate.

Prin urmare, instanța europeană a făcut o amplă analiză a hotărârii instanței naționale, pronunțate în faza recursului, ajungând la concluzia că aceasta este nesatisfăcătoare, având în vedere că a respins cererea de înființare a sindicatului exclusiv din rațiuni de

ordin religios, legate de autonomia cultelor și de necesitatea conservării tradiției creștin-ortodoxe, fără a analiza temeinic raporturile juridice de muncă dintre preoți și BOR și în concluzie a constatat încălcarea art. 11 din Convenție.

Hotărârea prezentată anterior expune o problemă complexă, respectiv cea a limitelor efective al principiului autonomiei cultelor și, implicit, a măsurii în care statul are dreptul sau obligația pozitivă, din perspectiva Convenției, de a sancționa modalitatea în care un cult religios înțelege să se organizeze sau să impună membrilor săi anumite restricții.

În esență, refuzul autorităților române de a înregistra sindicatul s-a bazat pe prevederea inclusă în statutul BOR care obligă preoții la solicitarea, în prealabil, a consimțământului autorității ierarhice, în măsura în care doresc să facă parte sau să fondeze o entitate asociativă.

Este această prevedere una care se poate explica sau susține exclusiv pe ideea autonomiei cultelor, respectiv pe dreptul acestora de a impune o anumită conduită membrilor și de a avea propria organizare internă, sau obligația excede acestei sfere și ține de dreptul la liberă asociere a persoanei și trebuie să facă obiectul cenzurii instanțelor civile?³

Din această perspectivă, o critică ce poate fi adusă hotărârii Curții Europene ține de faptul că aceasta se axează exclusiv pe aspectul civil al raportului de muncă existent între clerici și BOR (extrăgând din acest raport consecința respectării tuturor drepturilor angajatului), fără a dovedi preocupare pentru aspectul principal al cauzei, respectiv conflictul dintre principiul autonomiei comunităților religioase, garantat de art. 9 din Convenție, și dreptul la liberă asociere, inclusiv de natură sindicală, prevăzut de art. 11 din Convenție. Hotărârea Curții analizează situația exclusiv din perspectiva raporturilor de muncă, ignorând contextul ecleziastic în care acestea au luat naștere și specificul vocațional al preoției.

Potrivit jurisprudenței constante a Curții, comunitățile religioase există în mod tradițional sub forma unor structuri organizate și atunci când o astfel de formă de organizare este analizată, articolul 9 din Convenție trebuie să fie interpretat prin prisma garanțiilor articolului 11, care protejează viața asociativă contra oricărei ingerințe arbitrare din partea statului. În fapt, autonomia acestor comunități religioase, principiu indispensabil pluralismului specific unei societăți democratice, se regăsește în centrul protecției oferite de

---

³ Alexandra Neagu, JurisClasor CEDO – Aprilie 2012 – hotararicedo.ro

articolul 9 din Convenție. În același spirit, s-a apreciat că în absența unor circumstanțe excepționale, dreptul la libertate religioasă garantat de Convenție exclude orice apreciere din partea autorităților statului cu privire la legitimitatea credințelor religioase promovate sau cu privire la modalitățile efective de exprimare a acestora, inclusiv prin prisma organizării lor interne.

În aceeași ordine de idei, într-o cauză recentă pronunțată împotriva Germaniei (cauza Hanna et Peter Müller c. Germaniei, decizie de inadmisibilitate din 6 decembrie 2011), Curtea a statuat că decizia instanței civile de a nu examina legalitatea unei decizii pronunțate de cultul religios din care făceau parte reclamanții și care îi excludea pe aceștia din activitate, nu contravine dreptului de acces la instanță. Curtea a acceptat astfel jurisprudența instanțelor naționale germane care a decis să nu cenzureze un act calificat ca având natură ecleziastică și care tine de modalitatea în care cultul decide să se organizeze, concluzionând că nu contravine dispozițiilor Convenției.

O altă constantă a jurisprudenței Curții ține de respectul acordat marjei de apreciere a statelor atunci când se pune problema reglementării la nivel național a libertății religioase și a raportului dintre stat și culte (cauza Leyla Sahin c. Turciei). Or, din câte se poate observa din hotărârea Curții în cauza rezumată, aceasta nu a acordat atenția cuvenită specificului național și rolului BOR în cultura și evoluția națională.

Bibliografie:

1. Berger V., *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ediția a VI-a, I.R.D.O., București, 2008.
2. Bogdan D., M. Selegean, *Jurisprudența CEDO – studii și comentarii*, coordonatori, Institutul Național al Magistraturii, 2005.
3. Cernea E., Molcuț E. – *Istoria statului și dreptului românesc*, Ed. Șansa București, 1999
4. Neagu, A *JurisClasor CEDO – Aprilie 2012 – hotararicedo.ro*

MINTEA, ADEVĂRUL UNIC ȘI NOUA INTELIGENȚĂ

Mircea Aurel NIȚĂ*

Rezumat

Lucrarea se referă la îmbogățirea gamei de percepții a minții umane, căreia i se atașează tipurile de inteligență și tipurile de adevăr. Mentea umană are capacități infinite de procesare a informației, dar și preferințe funcționale (inerții) care influențează rezultatul perceptiv din realitatea înconjurătoare. Existând mai multe tipuri de adevăr prin care operează mintea umană-adevăr economic, social, politic, cultural, religios etc., folosind nivelurile de realitate specifice abordărilor transdisciplinare și dezvoltând trei noi abilități se dezvoltă noua inteligență, căreia îi corespunde noua educație, noul lider, respectiv liderul de dincolo de liderul charismatic și transformațional. Unii autori numesc această inteligență fie ca inteligență cuantică, noua inteligență sau inteligența spirituală, respectiv noul lider, liderul cuantic sau liderul spiritual.

Cuvinte-cheie inteligență spirituală, mintea umană, lider spiritual, realitate

Abstract

The paper deals with the enrichment of the human mind's range of perceptions, to which the types of intelligence and the types of truth are attached. The human mind has infinite capacities to process the information, but it also has functional preferences (inertias) that have an impact upon the resulting perception of the surrounding environment. The fact that there are several types of truth which the human mind operates with – economic, social, political, cultural, religious, etc., truth –, that the reality levels specific to cross-disciplinary approaches are made use of and that three new abilities are developed – all are elements that concur to the development of a new intelligence, corresponding to the new education, the new leader,

---

* Conf.univ.dr. SNSPA

that is, the leader beyond the charismatic and the transformational leader. Some authors call this intelligence either the quantum intelligence or the new intelligence or the spiritual intelligence, referring respectively to the quantum leader, the new leader or the spiritual leader.

Keywords: spiritual intelligence, human mind, spiritual leader, reality.

Résumé

Le document se réfère à enrichir la diversité des perceptions de l'esprit humain, qui est joint aux les types de renseignement et aux les types de vérité. L'esprit humain a la capacité de traitement de l'information infinie, et les préférences fonctionnelles (inertie) qui influent sur le résultat de perception de la réalité qui l'entoure. Il existe de nombreux types de vérité par laquelle l'esprit humain fonctionne réellement qui sont de nature économique, sociale, politique, culturelle, religieuse et ainsi de suite – en utilisant des niveaux spécifiques de la réalité et en developant des trois approches transdisciplinaires ont peut développer l'intelligence nouvelle, à laquelle l'éducation nouvelle correspond, et le nouvelle chef, ce chef charismatique et leader transformationnel. Certains auteurs appellent cette nouvelle intelligence l'intelligence quantique, la nouvelle intelligence ou l'intelligence spirituelle, respectivement le nouveau chef, le chef quantique ou spirituel.

Mots-clés: de renseignement spirituelle, l'esprit humain, chef spirituel, la réalité

Revoluția inteligenței stă sub semnul atingerii de către inteligența umană a unei noi bariere – bariera luminii și are ca scop transformarea vieții noastre individuale și sociale într-un „act atât estetic, cât și etic, actul dezvăluirii dimensiunii poetice a existenței”¹.

Dacă vorbim despre minte și despre rolul ei în evoluția ființei umane, trebuie să ne referim dintru început la știința străveche a minții în buddhism, Abhidharma, predată în secolul al V-lea î. Ch. de Gautama Buddha, care constituie un adevărat sistem psihologic, descriind detaliat percepția, cogniția, motivația, afectele. Abhidharma

---

¹ A se vedea Nicolescu B., Transdisciplinaritatea. Manifest – Editura Polirom, Iași, Romania.1999, p. 107

analizează atât sursa suferinței umane, cât și modalitatea de a te elibera de aceasta. Daniel Goleman afirma că Abhidharma oferă psihologiei moderne „o întâlnire de gradul trei, o întâlnire cu o inteligență străină despre care puțini, dacă există și aceia, bănuiau că există”². Aceasta face ca experți din domeniile medicinei, psihiatriei, psihobiologiei, neurobiologiei, învățământului, religiilor comparate și buddhismului indo-european să se întâlnească în cadrul unor simpozioane, încercând să realizeze un dialog între Est și Vest, având ca obiect de dezbatere știința minții. În cadrul dialogului „Buddhismul, neuroștiința și științele medicale”, care a avut loc cu prilejul simpozionului din 24 martie 1991, ținut sub auspiciile comune ale Institutului Medical Minte-Corp și a Casei Tibetane din New York, Dalai Lama, laureat al Premiului Nobel pentru Pace, sublinia:

„În general, mintea poate fi definită ca o entitate a cărei natură este simpla experiență, și anume <claritatea și cunoașterea> . Este numită minte această natură a cunoașterii sau acțiunea ei, iar aceasta este non-materială. Dar, în cadrul categoriei minții, mai sunt și alte niveluri mai dense, cum ar fi percepțiile noastre senzoriale care nu pot funcționa sau măcar exista fără a fi dependente de organele fizice, așa cum sunt simțurile noastre. Iar în cadrul categoriei celei de-a șasea conștiințe, cea mentală, există diverse diviziuni sau tipuri de conștiință mentală care, pentru a apărea, depind foarte mult de baza fiziologică, de creierul nostru. Aceste tipuri de minte nu pot fi înțelese prin izolarea lor de baza fiziologică.”³

În buddhism sunt recunoscute șase conștiințe, dintre care cinci preiau impulsurile transmise de cele cinci organe de simț (văzul, auzul, mirosul, gustul, simțul tactil), iar cea de-a șasea, conștiința mentală, fiind cea care coordonează informațiile percepute prin intermediul simțurilor, organizându-le prin comparare cu amintirile și conceptele. Aceasta nu are un organ corespondent, exceptând posibilitatea existenței unei analogii cu un domeniu obiectiv, cel al ideilor, imaginilor și conceptelor.

În cazul ființei umane, creierul este sediul conștiinței, emoțiilor, memoriei, gândirii, limbajului. Creierul este activ inclusiv în timpul când ne odihnim, el coordonând succesiunea fazelor somnului. Creierul este format din două emisfere cerebrale, fiecare din ele

---

² A se vedea Sfinția Sa Dalai Lama, Herbert Benson, Robert A.F.Thurman, Howard E. Gardner, Daniel Goleman, Știința minții, un dialog între Est și Vest, Cartea Daath Publishing House, Bucuresti 2006, p. 14

³ Ibidem p. 39

conectată la jumătatea opusă a corpului: emisfera stângă este conectată la jumătatea dreaptă, iar emisfera dreaptă la jumătatea stângă a corpului.

Ceea ce trebuie evidențiat este faptul că fiecare dintre cele două emisfere cerebrale prezintă funcții specializate, una fiind corespunzătoare domeniului logico-rațional (emisfera stângă), iar cealaltă domeniului emoțional (emisfera dreaptă). Putem caracteriza activitățile celor două emisfere ale creierului astfel:

- emisfera stângă: logică, rațională, analitică, precisă, repetitivă, organizată, orientată spre detalii, științifică, secvențială;
- emisfera dreaptă: emoțională, creativă, imaginativă, intuitivă, centrată pe imagini, empatică, figurativă.

Fiecare dintre cele două poate fi considerată sediul unor tipuri diferite de inteligență, cea rațională și cea emoțională, pe care Daniel Goleman le prezenta în cartea sa „Inteligența emoțională” atunci când se referea la armonizarea emoțiilor și a gândurilor, în încercarea de a obține un echilibru inteligent între acestea.

Tipuri de inteligență

Ieșind din tiparele viziunilor clasice ale inteligenței privite ca o capacitate de a gândi logic, Howard Gardner elaborează în 1983 teoria inteligențelor multiple, conform căreia există șapte tipuri diferite de inteligență care nu depind una de cealaltă, fiecare funcționând în creier ca un sistem separat, după reguli proprii.

Howard Gardner consideră că cele șapte tipuri de inteligență nu depind una de cealaltă, fiecare funcționând în creier ca un sistem separat, după reguli proprii. Aceste inteligențe multiple permit oamenilor să își asume diverse roluri, ca medici, fermieri, șamani, dansatori. Gardner a observat că aptitudinile adulților în diferite culturi reprezintă diferite combinații de inteligențe variate. El ajunge la concluzia că, deși toți oamenii normali pot dezvolta toate tipurile de inteligență într-un anumit grad, fiecare individ este caracterizat de o combinație unică de inteligențe, ceea ce ajută la explicarea diferențelor individuale.

Gardner și colaboratorii săi (Kornhaber, Krechevsky) au cerut evaluări corecte ale inteligenței în școli, în scopul de a permite copiilor să-și demonstreze aptitudinile prin alte mijloace în afară de testele creion-hârtie, cum ar fi asamblarea unor angrenaje pentru a-și demonstra aptitudinile spațiale. Aceasta a pornit de la constatarea faptului că, deși testele IQ convenționale oferă date privind aptitudinile de care depinde reușita examenelor de la universitate, acestea nu sunt la fel de exacte în ceea ce privește obținerea succesului de mai

târziu, la locul de muncă sau avansarea în carieră. El concluziona în 1990 că dacă s-ar cuantifica alte aptitudini, cum ar fi inteligența interpersonală, s-ar ajunge la explicarea motivului pentru care unii oameni cu rezultate strălucite la colegiu eșuează lamentabil în viața de mai târziu, în vreme ce elevi mai puțin buni devin lideri carismatici (Edward E. Smith, Susan Nolen-Hoeksema, Barbara L. Fredrickson, Geoffrey R. Loftus, 2005, p. 628-629). Și iată un punct de plecare pentru noi direcții în cercetarea de mai târziu, cea care va releva existența certă a unui nou tip de inteligență – inteligența emoțională, deopotrivă „responsabilă” de obținerea succesului în viață, de atingerea excelenței.

Inteligența emoțională

Conceptul de „inteligență emoțională” a fost introdus pentru prima dată în anul 1985 de către Wayne Leon Payne în teza sa de doctorat „A study of emotion: developing emotional intelligence”. Lucrarea dezvoltă un cadru teoretic și filosofic riguros, ajutând la înțelegerea naturii și trăsăturilor emoției și inteligenței emoționale și fiind totodată un ghid pentru dezvoltarea inteligenței emoționale proprii și a celorlalți, după cum el însuși afirma. Wayne Leon Payne a înțeles prin inteligență emoțională o abilitate care implică relaționarea creativă cu stările de teamă, durere și dorință.

De la momentul de debut al studiilor privind inteligența emoțională și până în prezent s-a produs o extindere a înțelesului conceptului de inteligență emoțională, precum și o popularizare intensă a acestuia. Astăzi, conceptul de „inteligență emoțională” este omniprezent, abrevierea EQ (sau IE) devenind cunoscută în întreaga lume, în limbi dintre cele mai diverse. Totul a început în momentul în care Daniel Goleman, reporter pe teme științifice pentru New York Times, a publicat cartea „Inteligența emoțională” (1995), care a devenit în timp foarte scurt best-seller mondial. Conceptul a fost astfel popularizat la scară internațională, iar domeniul inteligenței emoționale s-a impus, așa cum spunea chiar Goleman, ca o „paradigmă de rezonanță”. Procesul prin care „orice model teoretic important trebuie revizuit și rafinat progresiv, pe măsură ce premisele sale sunt testate tot mai riguros” (Daniel Goleman, 2008, p. 12), după cum afirma filosoful științei, Thomas Kuhn, se află în prezent în derulare în ceea ce privește inteligența emoțională.

Se recunosc astăzi trei modele principale pentru inteligența emoțională:

- 1 modelul lui Salovey și Mayer, cu rădăcini în inteligența tradițională, definită prin studiile efectuate timp de peste un secol asupra IQ-ului;

- 2 modelul lui Reuven Bar-On, bazat pe studiile sale asupra bunăstării persoanei;
- 3 modelul lui Daniel Goleman, orientat spre atingerea performanțelor în mediul profesional și spre dezvoltarea capacităților de conducere în cadrul organizației.

Analizând comparativ diverse cazuri în care persoane cu IQ ridicat eșuau în viață, în timp ce persoane mai puțin înzestrate sub aspectul inteligenței cognitive se bucurau de succes profesional și de o viață împlinită, Goleman sesizează limitele IQ-ului în determinarea performanței. Aceleași concluzii sunt desprinse de Goleman în privința rolului specializării și al experienței profesionale, care permit accesul la un anumit post și îndeplinirea atribuțiilor specifice acestuia, dar care nu conduc în mod obligatoriu la obținerea excelenței în mediul profesional și nici la determinarea potențialității de lider. În încercarea de a găsi explicații acestor discrepante și limitări, Goleman face distincția între cele două minți ale noastre: mintea rațională, care operează cu gânduri și mintea emoțională, cea care operează cu emoții și sentimente. Aceste două moduri fundamentale diferite de cunoaștere, unul care se manifestă cu preponderență în starea de conștiință și celălalt, impulsiv și foarte puternic, uneori illogic, interacționează pentru a da naștere vieții noastre mentale. Mintea rațională și mintea emoțională acționează de cele mai multe ori în armonie și echilibru, dar ele sunt „facultăți semiindependente, ..., fiecare reflectând o operațiune distinctă, dar conectată a circuitului creierului”⁴ așa cum arată Goleman, care ajunge astfel să distingă între inteligența rațională și cea emoțională. El concluzionează că felul cum reușim în viață este determinat de ambele tipuri de inteligență, având importanță atât IQ-ul, cât și EQ-ul. Devine imperios necesar să ne cunoaștem pe noi înșine, pentru a ne folosi emoțiile în manieră inteligentă, armonizându-ne mintea și sufletul. Este noua paradigmă a cunoașterii care anulează vechea teorie a existenței unei tensiuni între rațiune și simțire, contribuind la obținerea unui echilibru inteligent între cele două.

În cartea sa apărută în anul 1998, „Inteligența emoțională, cheia succesului în viață”, Goleman consideră că inteligența emoțională ne determină potențialul de a ne însuși abilități practice bazate pe: conștiința propriilor afecte, reacții și resurse, motivația, autocontrolul, empatia și sociabilitatea. Proporția în care reușim să

---

⁴ A se vedea Daniel Goleman, *Inteligența emoțională*, Editura Curtea Veche, București.2008, p. 36

transpunem acest potențial în randament profesional indică ceea ce Goleman a numit „competența emoțională”. Calitățile emoționale se grupează în funcție de o anumită competență a inteligenței emoționale, competențele de fond ale inteligenței emoționale fiind considerate vitale în dobândirea capacităților necesare la locul de muncă. Dacă în lucrarea amintită Goleman realiza o listă pe baza celor cinci dimensiuni ale inteligenței emoționale, distingând douăzeci și cinci de competențe emoționale, ulterior, în cartea „Inteligența emoțională în leadership” simplifică modelul inițial, păstrând numai patru dimensiuni și optsprezece competențe.

Goleman apreciază că aceste competențe nu sunt talente înnăscute, ci abilități învățate, fiecare dintre ele având o contribuție unică la rezonanța generată de lider și, prin aceasta, la eficiența sa. Ele stau la baza stilurilor de conducere care creează rezonanță într-un grup. Ceea ce ar fi de remarcat în urma cercetărilor efectuate: liderii eficienți posedă de regulă atuurile în cel puțin o competență din fiecare domeniu fundamental al inteligenței emoționale.

Inteligența spirituală

Inteligența emoțională nu reprezintă însă ultima filă în cadrul studiului inteligenței umane, fiind doar o treaptă a acestui important și deopotrivă fascinant demers științific. Secolul XXI vine cu numeroase provocări generate de o organizare diferită a vieții economice, de tensiuni de ordin politic, militar, religios, la scară națională, dar și globală, de o stratificare foarte pronunțată a categoriilor sociale, care poate da oricând naștere la conflicte interpersonale, inter-grupuri, inter-colectivități. Toate acestea sunt dublate de o criză a conștiinței umane, manifestate destul de acut pe fondul prefacerilor amintite. Mai mult ca oricând, oamenii, la orice nivel, sunt preocupați să găsească soluții pentru bunăstarea lor, nu atât materială, cât mai ales spirituală-a se vedea și Constituția României.

Din ce în ce mai multe întrebări se ridică și, odată cu acestea, crește setea umană pentru cunoaștere, pentru experiențe noi, diferite, pentru acea „învățare a sufletului” de care vorbea Abraham Maslow, pentru sporirea acestuia la nivel de îndumnezeire sau iluminare. Oamenii sunt în căutare de sensuri, de principii, de valori, de tot ce ține de eternul universal.

Abraham Maslow rămâne în istoria psihologiei ca autor al ierarhiei nevoilor umane, pe care le plasează piramidal, pornind de la nevoile biologice primare și ajungând la motivații psihologice mai complexe,

care devin importante numai după ce nevoile primare au fost satisfăcute.

Nevoile unui nivel inferior trebuie să fie cel puțin parțial satisfăcute înainte ca cele de la nivelul următor să devină factori motivaționali importanți ai acțiunilor. Numai atunci când nevoile primare pot fi satisfăcute ușor, indivizii vor avea timpul și energia de a se dedica intereselor de ordin estetic și intelectual. Eforturile artistice și științifice nu se dezvoltă în societățile în care oamenii trebuie să se lupte pentru hrană, adăpost și siguranță. Motivația cea mai înaltă – autorealizarea – poate fi împlinită numai după ce toate celelalte nevoi au fost satisfăcute.

Mielu Zlate prezintă în cartea sa, „Eul și personalitatea”, preocuparea psihologilor aparținând unor curente diverse, cum ar fi behaviorismul, psihanalismul, psihologia umanistă, pentru sporirea eficienței activității umane, pentru îmbogățirea și înfrumusețarea vieții, pentru optimizarea personalității umane. Pentru ca o personalitate să atingă optimul său trebuie să ajungă la acea stare minunată de pace, armonie, echilibru în primul rând cu sine însuși (la nivel interior, deci), apoi cu toți ceilalți (prin manifestarea acestor binefaceri în mediul exterior). Schimbarea vine din interior și un interior modificat în sens pozitiv produce transformări substanțiale în lumea exterioară.

Toate aceste întrebări, căutări de explicații și cercetări au dus la conturarea unei noi forme de inteligență, cea care își propune să răspundă dorinței de împlinire a unei nevoi profund umane – aceea de a simți că totul are un rost. Noua inteligență, denumită inteligența cuantică se construiește pe următoarele coordonate:

- integrarea aspectelor diferite din realitatea înconjurătoare;
- armonizarea acestor aspecte în plan intrapsihic;
- asigurarea coerenței sinelui.

Inteligența cuantică mai este cunoscută sub denumirea de inteligență spirituală, fiind considerată inteligența armoniei, păcii și echilibrului. Inteligența spirituală constituie domeniu de interes pentru psihologia transpersonală, existând deja numeroși specialiști interesați de cercetarea acesteia.

Caracteristicile inteligenței spirituale, identificate de Frances Vaughan, sunt următoarele: intuiție, deschidere către cunoașterea contemplativă, capacitatea de a privi lucrurile din mai multe perspective, rafinarea percepțiilor, libertate în gândire, reexaminarea credințelor și concepțiilor privind realitatea, căutare și practică spirituală, discernământ, viziune holistică, respect pentru toate ființele,

acceptarea diferențelor, capacitatea de a iubi – a primi și a dărui iubire, a te pune dezinteresat în slujba celorlalți, bunătate, generozitate, compasiune, putere de a ierta, sensibilitate estetică și aprecierea frumuseții, smerenie (uneori umilință), integritate, a-ți conduce viața după valori spirituale și a fi consecvent în respectarea lor, înțelepciune, cultivarea autenticității și a conștiinței de sine, curaj, pace interioară, stăpânire de sine.

În cartea cu titlul „Inteligența spirituală” aparținând lui Danah Zohar și Ian Marshall se afirmă existența unei „zone Dumnezeu” în creierul uman, a cărei activitate are o contribuție în privința experiențelor noastre spirituale, precum și a celor create de mituri și deschizătoare de minți care le sunt asociate. Ele ne deschid calea către preconștient și inconștient, precum și către asociațiile de idei bogate în semnificații. Autorii consideră că „Un SQ ridicat înseamnă să fii capabil să folosești spiritualul pentru a contextualiza și valoriza viața, astfel încât să devină mai bogată, mai plină de semnificații, pentru a căpăta un sentiment de împlinire personală, un scop și o direcție.”⁵

În mod profund spiritual, cei doi aleg lotusul, ca expresie a sinelui care ar putea fi inteligent spiritualmente. Alegerea făcută este de inspirație filosofică. Astfel, pentru hinduși, lotusul reprezintă simbolul suprem al împlinirii spirituale, reproducând călătoria sinelui din întuneric către lumină, așa cum și lotusul, având rădăcinile în întuneric și noroi, înflorește în lumina soarelui, îmbrățișând și Cerul, și Pământul. Pentru budiști, lotusul este simbolul naturii-Buddha, care se găsește în inima fiecărei ființe umane. Lotusul reprezintă puritatea și excelența, esența înfăptuirii umane. Pentru taoiști, el este Tao al Omului, așezat între Tao al Cerului și Tao al Pământului. Lotusul are și un centru – mugurul, pe care filosofiile orientale îl numesc „giuvaerul din inima lotusului” (Om mani padme hum – Glorie diamantului din lotus).

O idee esențială care se desprinde din cartea amintită este că „SQ reprezintă o capacitate înnăscută a creierului uman și nu este nevoie să fim niște eroi ai spiritualității pentru a-i auzi chemarea.” (Danah Zohar, Ian Marshall, 2011, p. 230) Sinele profund este prezent în permanență, fiind martor al curgerii vieții noastre. Autorii arată că SQ ne luminează calea spre ceea ce misticii numeau „ochiul inimii” – intuiția. SQ este văzut și ca „formă profundă de spontaneitate, un răspuns față de punctul cel mai adânc al sinelui și față de miezul

---

⁵ A se vedea Danah Zohar, Ian Marshall, – Inteligența spirituală, Editura Vellant, București.2011, p. 144

ființei unde este fixat acel sine. Când sunt extrem de spontan, sunt în mod natural conectat cu propriul meu sine, cu toți ceilalți care fac parte din acel sine, cu toată realitatea universală care este o parte a acelui sine.” (Danah Zohar, Ian Marshall, 2011, p. 259-260). Spontaneitatea este în strânsă legătură cu disciplina și compasiunea. Ea poate fi obținută prin întărirea centrului. Omul învață să-și controleze capriciile și dorințele ușurate cu ajutorul metodelor de disciplină, ca meditația sau rugăciunea, prin exersarea constantă a abilității sau a artei sale, prin reflecție profundă și conștientizare permanentă. Autodisciplina are loc și prin intermediul compasiunii, prin suferința pe care o îndurăm pentru a învăța ce este compasiunea.

Danah Zohar și Ian Marshall identifică șase căi către o inteligență spirituală superioară: calea datoriei, calea iubirii ocrotitoare, calea cunoașterii, calea transformării personale, calea fraternității, calea liderului în serviciul celorlalți.

Mă voi opri asupra conceptului de lider în serviciul celorlalți, considerat de autori cea mai înaltă cale spirituală. Prin darurile cu care sunt înzestrate viețile și personalitățile lor, acești oameni au ocazia de a-i servi, tămădui și ilumina pe cei pe care îi conduc, dar această cale necesită în ultimă instanță o mare integritate. Liderul în serviciul celorlalți trebuie să fie capabil de a se supune celor mai mari forțe imaginabile. Pentru tipurile de personalitate întreprinzătoare care stăpânesc puterea și guvernează oamenii, această renunțare nu este la îndemână. Simpla posibilitate ca ea să aibă loc reprezintă un har. Energia centrală care motivează acest tip de personalitate este puterea. Întrebuințarea corectă sau incorectă și abuzurile de putere determină modul în care un individ merge pe această cale într-un mod inteligent sau nu din punct de vedere spiritual. Forma întu-necată a conceptului de lider în serviciul celorlalți este reprezentată de tiran, care deturneză puterea în slujba scopurilor proprii sau a unora malefice.

Cei șapte pași practici către un SQ mai bun evidențiați de Danah Zohar și Ian Marshall sunt:

- Să devenim conștienți de locul unde ne aflăm în prezent
- Să simțim o dorință puternică de a ne schimba
- Să reflectăm care este centrul nostru și care sunt motivațiile noastre cele mai profunde
- Să descoperim și să dizolvăm obstacolele
- Să explorăm mai multe posibilități de a merge înainte
- Să ne dedicăm unei căi anume
- Să rămânem conștienți de faptul că există mai multe căi

Pentru a mă referi la câteva aspecte ale spiritualității privite din perspectiva creștinismului ortodox, am ales pentru exemplificare studiul lui Mircea Vulcănescu dedicat spiritualității, care prezenta semnificația acestui termen pe trei coordonate:

1. Viață interioară
2. Cultură
3. Viață duhovnicească

Sub aspectul vieții interioare, spiritualitatea desemnează trăirea intensă a clipei, indiferent de valoarea calitativă a conținutului sufletec trăit, adică: frământare, entuziasm, pasiune, lirism, înflăcărare, tragism și pentru aceasta: sinceritate, depășire neconținută și aspirație la integralitate. În acest sens, spiritual este omul viu, nou și autentic.

Din punct de vedere al culturii, prin spiritualitate se înțelege trăirea cu sens, trăirea pentru un ideal, pentru o valoare. Este vorba despre trăirea orientată axiologic, caracterul spiritual datorându-se dependenței acestei trăiri de lumea valorilor ideale. În această accepțiune, spiritual este omul de geniu, creatorul și înfăptuitorul de valori.

În ceea ce privește viața duhovnicească, spiritualitatea înseamnă viață veșnică, trăire în universalitatea absolută, în Duhul Sfânt, înseamnă asceză și viață mistică. În acest caz, spiritual este numai omul sfânt, care trăiește în comuniune cu Dumnezeu și care duce războiul nevăzut împotriva răului din lume.

Rămânând în sfera spiritualității pe coordonata vieții duhovnicești, îmi exprim convingerea că, pentru noi, românii, unul din factorii-cheie în procesul de transformare al personalității îl reprezintă credința noastră strămoșească, creștinismul ortodox. Întemeiat pe virtuțile fundamentale recunoscute – credință, iubire, speranță – creștinismul ortodox reprezintă sursă de viață autentică pentru români, atât la nivelul fiecărui individ, cât și la nivelul nației noastre. În creștinism găsim pârgurile necesare pentru a progresa, pentru a deveni elevați sub aspect spiritual. Dacă ne îndreptăm atenția către scrierile marilor duhovnici ai neamului, vom fi surprinși să constatăm cât de actuale sunt, cât de multe soluții putem găsi acolo pentru sufletele noastre, pentru activitatea în care suntem implicați, pentru relațiile cu semenii noștri. Vom afla cu siguranță o gândire clară, o viziune de ansamblu asupra vieții, precum și acele valori spirituale absolute pe care, dacă le-am așeza la temelie vieților noastre, am dobândi și pace, și armonie, și echilibru, am deveni persoane integre, am dobândi curajul de a ne exprima și de a acționa liber.

Bibliografie:

1. Clement, E., Demonque, Ch., Hansen-Love, L. și Kahn, P. (1999) **Filosofia de la A la Z**, Editura ALL, București.
2. Cocoru, Daniel (1981) **20 de științe ale secolului XX**, ALBATROS Publishing House, Bucharest.
3. Crainic, Nichifor (2010), **Cursurile de mistică: Teologie mistică, Mistică germană**, Editura Deisis, Sibiu.
4. Emoto, Masaru (2009) **Forma iubirii. Cine suntem, de unde venim și încotro ne îndreptăm**, Editura Adevăr Divin, Brașov.
5. Emoto, Masaru (2007) **Miracolul Apei**, Editura Adevăr Divin, Brașov.
6. Goleman, Daniel (2008), **Inteligența emoțională**, Editura Curtea Veche, București.
7. Goleman, Daniel (2004), **Inteligența emoțională, cheia succesului în viață**, Editura Allfa, București.
8. Goleman, Daniel, McKee, Annie, Boyatzis, Richard (2007) – **Inteligența emoțională în leadership**, Editura Curtea Veche, București.
9. Goswani, Amit (2007) **Doctorul cuantic – Ghidul unui fizician pentru sănătate și vindecare**, Editura Orfeu 2000, București.
10. Hawkins, David R. (2008) **Adevăr versus falsitate**, Editura Cartea Daath, București.
11. Iorga, Lucia (2007) – **De la ateism la sfințenie**, Editura Elena Francisc Publishing, București.
12. Marcus, Solomon (1988) **Provocarea științei. Seria „Idei contemporane”**, Editura Politică, București.
13. Marcus, Solomon (1966) **Lingvistica matematică**, Editura Didactică și Pedagogică, București.
14. Maslow, Abraham (2007), **Motivație și personalitate**, Editura Trei, București.
15. Nicolescu, Basarab (1999) – **Transdisciplinaritatea. Manifest** – Editura Polirom, Iași, Romania.
16. Niță, A., M. (2011) – **Improving the knowledge through trans-disciplinary approach** – EGPA 2011, PSG IX, Bucharest, Romania.
17. Niță, A., M. (2010) – **Schimbarea de paradigmă în managementul comunicării: nivelurile de realitate și operare a minții umane** – Semiotics` Creativity – Unifying Diversities, Differences, Divides, 3rd International Conference of the Romanian Association of Semiotic Studies, Iași, Romania, 4-7 November, 2010.
18. Niță, A., M. (2010) – **Energetical and vibrational approach and the change in knowledge** – Bucharest University, The International

- Conference on Administration and Business, ICEA-FAA, 4 – 5 JUNE 2010, <http://conference@faa.ro>, “Inter and Transdisciplinary Issues of Economic Behavior” workshop.
19. Niță, A., M. (2009) – **The influence of meditation upon mental and managerial activity** – Universitatea Nationala de Aparare “CAROL I”-Bucuresti, 9-10 aprilie 2009, Sectiunea 13 – ACTIUNI ENERGO-INFORMATIVE, Editura Universitatii Nationale de Aparare “CAROL I”, ISBN 978-973-663-722-3, pp 128-141.
  20. Niță, A., M. (2010) – **Think it through** (Pune-te pe gânduri) – Scientificaly educational research project *Surviving by emotional intelligence*, project financed by Constanta County in Romania together with a scientific documentary produced by NEPTUN TV television in Constanta city, Romania.
  21. Niță, A., M. (2006) – **The role of mind and meditation in developing new abilities of taking decision – energetical and transdisciplinarity approach** – ICELM-3, International Conference on Economics, Law and Management in Târgu Mureș, Romania, May 4th – 7th June 2006, Petru Maior University Publishing House.
  22. Osho (2006) – **Inteligența. Reacționează creativ la prezent** – Pro Editură și Tipografie, București, Romania.
  23. Papus (2009) **Kabbala, tradiția secretă a Occidentului**, Editura Herald, București.
  24. Sfinția Sa Dalai Lama, Herbert Benson, Robert A.F. Thurman, Howard E. Gardner, Daniel Goleman (2006) **Știința minții, un dialog între Est și Vest**, Cartea Daath Publishing House, București.
  25. Vlăsceanu, Mihaela (1996) – **Psihosociologia organizațiilor și conducerii**, Editura Paideia, București.
  26. Zohar, Danah, Marshall, Ian (2011) – **Inteligența spirituală**, Editura Vellant, București.

LOCUL RELIGIEI ȘI AL ȘTIINȚEI ÎN RELAȚIA OM – SĂNĂTATE

Octavian Popescu*

Rezumat

De-a lungul evoluției speciei umane două doctrine au contribuit și contribuie la menținerea stării de sănătate fizică și psihică a lumii creștine. Este vorba, pe de o parte, de doctrina teologică a sănătății omului, pe de alta, de doctrina medicinei științifice a sănătății umane. Între ele, factorii de coeziune sunt mai puternici decât cei care ar putea duce la apariția unor divergențe doctrinale cu consecințe dăunătoare, în special, asupra tineretului creștin.

În educația tinerelor generații de creștini din România, dar și din restul lumii trebuie să-și găsească locul conceptul științifico-religios de coexistență a preotului sau duhovnicului-ca tămăduitor al sufletului și a medicului – ca tămăduitor al trupului.

Un astfel de concept este capabil să-i confere omului o stare de bine fizic și psihic de care el are nevoie astăzi mai mult ca oricând. Negarea necesității unuia sau altuia din acești doi factori poate întreține sau accentua dezarmonia dintre sufletul și trupul tânărului creștin favorizând instalarea unor suferințe fizice sau psihice.

Concluzia firească pentru procesul educațional uman și în special a tinerei generații trebuie să fie aceea că „sunt la fel de necesare educației atât noțiuni de educație religioasă cât și noțiuni de educație pentru sănătate”.

Cuvinte – cheie: sănătate, educație, creștin, doctrină, educație religioasă

Abstract

In the evolution of the human species, two doctrines have been making a contribution to the maintenance of the physical and the mental health of the Christian world. These are, on the one hand, the theological doctrine on man's health and, on the other hand, the

---

* Doctor în medicină, cercet.șt.IRDO.

scientific medical doctrine on human health. In the relationship between them, the cohesion elements are stronger than those that might lead to doctrinal divergences with harmful consequences, particularly upon the Christian youth.

The education of the younger generations of Christians in Romania and elsewhere in the world should accommodate the scientific-religious concept of the co-existence between the priest or the confessor, as a healer of the soul, and the physician, as a healer of the body.

Such a concept is capable to provide man with a feeling of physical and mental wellbeing that is nowadays needed more than ever. Negation of the need for either of these two elements could maintain or increase disharmony between the Christian youngster's soul and body, paving the way to physical or mental suffering.

The natural conclusion for the human educational process, particularly the education of the younger generation, should be that the educational process equally needs both notions of religious education and notions of health education.

Keywords: health, education, Christian, doctrine, religious education.

Résumé

Tout au long de l'évolution humaine deux doctrines ont contribué au maintien de la santé physique et mentale du monde chrétien. Ils sont d'une part, la doctrine théologique de la santé humaine, et d'autre part, la doctrine de la médecine scientifique pour la santé humaine. Parmi eux, les facteurs de cohésion sont plus fortes que celles qui pourraient entraîner des effets avec néfastes conséquences des différences doctrinales, et en particulier pour la jeunesse chrétienne.

L'éducation des jeunes générations de chrétiens en Roumanie et dans le reste du monde doit trouver son concept scientifique et sont lieu de coexistence entre le prêtre religieux et le confesseur, la guérison de l'âme et le médecin – la guérison du corps.

Un tel concept est capable de rendre le bien-être physique et mental dont il a besoin maintenant plus que jamais. Nier le besoin d'un ou l'autre de ces deux facteurs peuvent conduire à l'installation d'une souffrance physique ou mentale.

La conclusion naturelle pour les processus d'apprentissage humain et surtout pour la jeune génération devrait être que "l'éducation est aussi nécessaire que les notions d'éducation religieuse et les concepts d'éducation sanitaire".

Mots-clés: la santé, l'éducation, la doctrine chrétienne, l'éducation religieuse

De-a lungul evoluției speciei umane, două doctrine au contribuit la menținerea, iar la nevoie și la redobândirea stării de sănătate fizică sau psihică după pierderea ei, în diferite și numeroase circumstanțe patologice.

Este vorba de doctrina teologică și de doctrina științifică a vieții și sănătății umane. Dacă teologia noastră ortodoxă a avut tangență cu sănătatea credincioșilor săi și a acționat continuu de la apariția creștinismului și până în prezent, medicina are origini cu mult mai vechi. Inițial s-a practicat iatromedicina, ca formă populară, primitivă de influențare în bine a stării de sănătate. După mii de ani, o dată cu consacrarea părintelui medicinei universale – Hipocrate – medicina devine o adevărată știință care s-a dezvoltat pe baza progresului uman în cunoașterea al științelor conexe (fiziologie, chimie, biochimie, fizică, botanică) și a tehnicii universale.

Dacă în trecutul îndepărtat atât de vindecarea trupului cât și a spiritului se ocupau, în funcție de țări și popoare șamanii, sacerdoții, așa zișii „medici” sau chiar unii filozofi, astăzi de trupul omului se ocupă în principal medicul (doctorul trupului), iar de sufletul său, la creștini, preotul (doctorul sufletului). De buna lor colaborare depinde starea de sănătate și de bine a omului. Pentru a îndeplini aceste roluri unui medic îi sunt astăzi necesare o serie de cunoștințe de axiologie creștină, iar unui bun preot și duhovnic îi sunt necesare cunoștințe generale despre sănătate și boală, și despre viață și moarte. Corespondentul preotului confesor al creștinului ortodox în probleme de spirit este medicul, ca cel mai apropiat și accesibil pentru omul bolnav. Alături de preot, medicul sau alături de medic, preotul poate contribui la menținerea echilibrului dintre trup și suflet și dintre binele fizic și psihic.

De starea de sănătate a oamenilor nu s-a ocupat numai medicina, ci și religia, care însă explică apariția bolii în cu totul alt mod decât o face medicina. Doctrina religioasă denumită teozofie sau iatrozofie studiază, pe baze dogmatice, biblice, raportul sănătate – boală. Pe de altă parte, conceptul filozofic irațional denumit fideism dă prioritate credinței față de știință sau în cel mai bun caz le pune pe același plan. Numai astfel poate fi explicată afirmația filozofului Jacques Rigaud care spunea: „Minunile nu lipsesc nici astăzi, dar oamenii nu le mai văd ”.

Atunci când apar perturbări în starea de sănătate se pot datora atât unor cauze independente de voința omului, cât și unora dependente direct de atitudinea lui dăunătoare față de propria-i viață și sănătate. Abia atunci omul își dă seama că viața biologică și

sănătatea nu sunt bunuri pe care omul le posedă durabil, că trupul lui este destinat să slăbească cu timpul, să se degradeze și să moară. Între rău și bine și între viață și moarte se duce în permanență o luptă nemiloasă pe toate planurile, având ca expresie clinică apariția unor suferințe psihice, a unor boli sau infirmități.

Biblia spune că Dumnezeu este „făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute”. Dar EL nu poate fi considerat autorul suferințelor, al bolilor și al morții. A făcut trupul, dar nu i-a dăruit și boala, a făcut sufletul, dar nu l-a îndemnat nicidecum și la păcat.

Mai mult chiar, atunci când l-a creat pe om, Dumnezeu n-a creat și moartea. În starea sa primară omul era deci nestricăcios și nemuritor, putând să ducă o viață paradisiacă¹.

În reaua folosire a liberului său arbitru trebuie căutată sursa bolilor, a suferințelor, a infirmităților, a stricăciunii și a morți, ca și a altor rele care afectează acum natura omenească.

Părăsirea binelui a avut ca urmare apariția tuturor formelor de rău: întunericul, moartea, viciul, slăbiciunea. Astfel întreaga natură umană a devenit bolnavă de stricăciune, iar omul și-a pierdut puterea de a stăpâni natura, devenind slab în fața ei și chiar supus loviturilor ei.

Dacă teologii sunt însă de acord cu aceste aserțiuni, există mulți laici care nu le împărtășesc în totalitate. Cu toții sunt de acord cu faptul că există spre exemplu unele cazuri în care pierderea sănătății poate fi legată de starea păcătoasă și de slăbiciunile sau viciile celui atins de ele: neglijență, dezordine, depravare morală a trupului și sufletului, iubire egoistă de sine etc.

*

* *

Este incontestabil faptul că religia este una dintre cele mai vechi și mai generale forme de manifestare a sufletului omenesc, cu valoarea cea mai înaltă și mai puternică. Apropiindu-se de religie omul se aproprie de o comoară imensă care devine pentru el o sursă de viață și de frumusețe, de încredere și de pace, toate laolaltă dându-i lui și întregii lumi o nouă strălucire. Se poate spune astfel că religia a fost și este un dar al lui Dumnezeu pentru trupul și sufletul omului, dar și pentru întreaga societate umană prin ordinea social –morală pe care urmărește să o instituie.

---

¹ Termenul paradis este un cuvânt ebraic împrumutat de la perși și care desemna parcurile regilor ahemenizi. În aceste grădini desfătătoare va succeda în veșnicii viața oamenilor de pe pământ.

Există în gândirea credincioșilor, dar nu și în cea a arhierilor bisericii convingerea că o serie de catastrofe naturale (cutremurele, seceta, incendiile, inundațiile, exploziile vulcanice sau chiar invaziile de lăcuste) sau sociale (revoltele, revoluțiile) constituie modalități de manifestare a pedepselor pe care întreaga omenire, națiuni întregi sau doar unele comunități umane le merită din partea Divinității, pentru multele încălcări moral – religioase comise de oameni.

Mijloacele terapiei prin credință – sacroterapia – se adresează atât omului sănătos cât și celui bolnav și sunt psihoterapeutice, adresându-se sufletului, ori sacroterapia și psihoterapia științifică medicală sunt terapii similare pentru suflet (spiritual) și pentru creier (anatomic).

Medicina și religia au stabilit prin consens care sunt mijloacele cu care sacroterapia operează în sprijinul sănătății fizice și mai ales psihice a oamenilor aflați în suferință.

Acestea sunt: rugăciunile (individuale sau colective) care constituie o modalitate prin care omul i se adresează Divinității pentru a-și exprima venerația pentru El, pentru a-l implora să-i îndeplinească o dorință, o acțiune de har sau numai pentru menținerea stării sale de sănătate; Sfântul Maslu (una din Sfintele Taine care se săvârșesc pentru vindecare bolnavilor, de către clerici); spovedania (Sfântă Taină oficiată pentru restabilirea sănătății sufletești urmată de Sfânta Împărtășanie.

Există însă și o lucrare religioasă prin care teologia, în special cea catolică se îndepărtează de medicină. Aceasta este exorcizarea, prin care se invocă numele lui Dumnezeu în scopul îndepărtării demonului dintr-o persoană sau dintr-un obiect. Este o luptă a binelui împotriva puterii răului, care se oficiază prin intermediul unor rugăciuni denumite „molitve”, rostite după prealabila pregătire spirituală prin post și rugăciune, atât a bolnavului, cât și a celor prezenți la acest ceremonial.

În privința exorcizării o parte importantă a lumii medicale manifestă reticență și circumspecție, considerând-o un spectacol mediatic mai potrivit pentru Evul Mediu decât pentru timpurile moderne. Este greu de acceptat de medicina modernă faptul că unele psihopatii severe și mai ales că bolile convulsivante sunt consecințe directe ale activității diavolești și nu ale unor dereglări organice sau funcționale ale sistemului nervos superior al omului.

Postul creștinesc este o altă componentă a sacroterapiei. Întru câtva diferit și totuși destul de apropiat de postul religios este și cel denumit regim dietetic, post medical sau terapeutic, care este recomandat din

ce în ce mai mult și de medicină, constituind o terapie naturală atât pentru trup, cât și pentru spirit.

Este unanim recunoscut faptul că boala accentuează –în cele mai multe cazuri – sentimentul religios și de aceea este imperios necesar ca acestui sentiment medicina să-i acorde o mai mare importanță.

Medicina recunoaște rolul psihoterapeutic al terapiei prin credință, iar biserica înțelege și acceptă folosirea mijloacelor științifice în vindecarea bolilor. Este elocventă în acest sens recenta acceptare de către Biserica Ortodoxă Română a terapiei de transplant, chiar îndemnând credincioșii la donarea de organe pentru a veni în ajutorul pacienților pentru care transplantul de organe reprezintă singura soluție salvatoare.

Existența umană oscilează între viață și moarte și între ele se duce o luptă nemiloasă pe toate planurile, a cărei expresie clinică este fie menținerea stării de sănătate deplină, fie apariția unor suferințe, infirmitatea, boala sau moartea. Sănătatea este relativă, în schimb moartea este o certitudine, idee cu care omul este bine să se obișnuiască.

Dacă religia explică viața pe pământ prin actul creației divine, știința are în schimb o explicație evoluționistă a vieții. Teologii și cea mai mare parte a laicilor acceptă teoria creaționistă, în schimb medicii, precum și o parte dintre laici acceptă cea de-a doua explicație a existenței umane, cea evoluționistă, susținută de Darwin, deși în ultimul timp acesta este din ce în ce mai mult contestată.

Asistăm astăzi la reconsiderarea psihicului ca primordial într-o serie de afecțiuni umane și în consecință numeroși medici practicieni își întorc fața spre Dumnezeu și le recomandă și pacienților să facă acest lucru, convinși fiind că adevărata credință în cele sacre poate avea o influență benefică asupra stării lor de sănătate .

Despre convergența religiei cu medicina marele savant Albert Einstein, susținea că „Știința fără religie este infirmă, iar religia fără știință este oarbă; știința depinde în mare măsură de religie, nu și viceversa”, iar filozoful Bertrand Russel susținea că „Orice conflict între știință și credință nu e generat de conținutul lui, ci de divergențele dintre reprezentanții lor”, iar noi cei de astăzi am spune că: „între știința și religie n-ar fi divergențe, dacă între ele ar funcționa o mai bună comunicare”.

În concluzie, și în educația tinerelor generații de creștini din România trebuie să-și găsească locul conceptul științific – religios de coexistență a preotului sau duhovnicului – ca tămăduitor al sufletului – și a medicului, ca tămăduitor al trupului. Un astfel de concept este

capabil să-i confere omului o stare de bine fizic și psihic de care el are nevoie astăzi mai mult ca oricând.

Negarea necesității unuia sau a altuia din acești doi factori poate întreține sau chiar accentua dizarmonia dintre sufletul și trupul tânărului creștin, permițând instalarea unor suferințe fizice sau psihice.

Concluzia firească pentru procesul educațional uman și în special al tinerei generații trebuie să fie aceea că „sunt la fel de necesare educației atât noțiuni de educație religioasă cât și noțiuni de educație pentru sănătate”.

SECȚIUNEA a II-a

Concepte religioase și drepturile omului

DREPTURILE OMULUI REFLECTATE ÎN INSTITUȚIILE BISERICII ORTODOXE

Ștefan COLBU*

Rezumat

În această lucrare, propun analiza instituției Bisericii Ortodoxe din punctul de vedere al Declarației Universale a Drepturilor Omului. În raport cu metodologia noii economii instituționale, voi încerca să identific punctele de convergență între drepturile omului și instituțiile (normele și regulile) Bisericii Ortodoxe. Scopul acestui articol este, pe de o parte, acela de a prezenta drepturile omului așa cum se reflectă în instituțiile Bisericii Ortodoxe și, pe de altă parte, de a evidenția felul în care acestea sunt consolidate de către normele și regulile bisericii. Relevanța acestei lucrări constă în aceea că subliniază rolul pe care îl are Biserica Ortodoxă în sprijinirea dezvoltării unei societăți democratice și felul în care aceasta poate ajuta prin regulile și normele ei specifice, la realizarea unei justiții sociale și la respectarea egalității și a demnității umane.

Cuvinte – cheie: drepturile omului, Biserica Ortodoxă, norme, reguli, noua economie instituțională

Abstract

In this paper I offer an analysis of the Orthodox Church institutions from the Universal Declaration of the Human Rights perspective. Drawing upon the methodology offered by the new institutional economics, I will try to underline the meeting points between the human rights and the institutions (rules and norms) of the Orthodox Church. The aim of this paper is twofold: (1) to present which of the human rights are reflected in the institutions of the Orthodox Church and (2) to highlight how they are reinforced by its rules and norms. The relevance of this article lies in the fact that it

---

* Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași; Biblioteca „Dumitru Stăniloae” a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași.

emphasizes the role of the Orthodox Church in supporting the development of a democratic society and the way in which it helps, through its specific rules and norms, the accomplishment of the social justice and the observance of the human equality and the human dignity.

Keywords: human rights, Orthodox Church, norms, rules, new institutional economics.

Résumé

Je propose, dans cet article, l'analyse des institutions de l'Église Orthodoxe du point de vue de la Déclaration des Droits de l'Homme. Par rapport à la méthodologie de la Nouvelle Économie Institutionnelle, je vais identifier les points de convergence entre les droits de l'homme et les institutions (les normes et les règles) de l'Église Orthodoxe. Le but de cet article est, d'une part, de présenter les droits de l'homme reflétés dans les institutions de l'Église Orthodoxe et, d'autre part, de mettre en évidence la manière dont ces droits soient renforcés par les normes et les règles de cette Église. On souligne, ainsi, dans cet article, l'idée que l'Église Orthodoxe soutient le développement de la société démocratique, tout en facilitant, en même temps – par ces normes et par ses règles spécifiques – l'accomplissement de la justice sociale et le respect des principes de l'égalité et de la dignité humaines.

Mots-clés: droits de l'homme, l'Église Orthodoxe, normes, règles, Nouvelle Économie Institutionnelle.

În articolul de față propun o analiză a punctelor de convergență dintre Declarația universală a drepturilor omului și instituțiile (normele și regulile morale ale) Bisericii Ortodoxe. Am structurat materialul în trei părți: în prima parte expun succint principiile metodologice pe care le-am folosit în analiză; în partea a doua prezint punctele comune pe care le-am identificat între articolele Declarației universale a drepturilor omului și normele sau regulile morale ortodoxe; iar în partea a treia prezint concluziile acestui demers.

1. Aspecte metodologice

Comunitățile umane funcționează în baza unor mecanisme ce fac posibilă compatibilizarea preferințelor individuale, care uneori sunt divergente. Aceste mecanisme, care au fost create de oameni pentru

a produce și a păstra ordinea socială, poartă denumirea de *instituții*. Ele reprezintă, de fapt, niște constrângeri care au rolul de a structura interacțiunile dintre oameni¹. Instituțiile sunt de două feluri: (1) constrângeri informale, de tipul tabu-urilor, obișnuințelor, tradițiilor etc.; și (2) constrângeri formale, precum constituțiile, legile, diferitele tipuri de drepturi etc. În mod concret, instituțiile se referă la „regulile, normele și strategiile folosite de oameni în situații repetitive”².

Cercetătorii din paradigma noului instituționalism economic fac o distincție clară între norme și reguli, ca mecanisme de structurare a interacțiunilor dintre indivizi. Prin *norme* se înțeleg acele prescripții, internalizate și împărtășite de membrii grupului, care se învață prin intermediul interacțiunilor cu ceilalți indivizi, prescripții referitoare la acțiunile care pot sau nu pot fi întreprinse în anumite situații. Conformarea indivizilor față de norme poate aduce beneficii de natură internă (satisfacție, împlinire sufletească etc.), iar încălcarea normelor conduce la anumite costuri sau sancțiuni care sunt tot de natură internă (mustrarea conștiinței, părere de rău etc.). *Regulile*, la rândul lor, reprezintă „seturile de constrângeri formulate de persoanele umane asupra comportamentului individual”³ care prescriu, permit sau interzic anumite comportamente în situații particulare, iar membrii grupului cunosc faptul că cei care nu se conformează prescripțiilor respective pot fi sancționați⁴: 6). Simplu spus, normele au atașate stimulente interne, în timp ce regulile au atașate stimulente externe, care sunt impuse de către actori investiți cu astfel de atribuții.

Privite din această perspectivă instituțională, *drepturile omului* reprezintă mai curând norme, deoarece ele „trebuie transformate în drept pozitiv pentru ca îndeplinirea lor să fie garantată”⁵, adică ele trebuie puse în aplicare prin intermediul legilor (constituționale și organice) de către fiecare stat în parte.

¹ D.C. North, *Institutions*. The Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, No. 1 (Winter, 1991), p. 97.

² E. Ostrom, *Doing Institutional Analysis. Digging Deeper Than Markets and Hierarchies*, In Handbook Of New Institutional Economics, eds. C. Menard, M. M. Shirley, Springer, 2005, p.824.

³A. Miroiu, *Fundamentele politicii*, Vol. 2: *Raționalitate și acțiune colectivă*, Polirom, Iași, 2007, p.243.

⁴ E. Ostrom 1986, *An Agenda for the Study of Institutions*, Public Choice 48, 1986, p. 3-25.

⁵ R. Alexy, *Drepturi fundamentale și drepturi ale omului*, în *Drepturile omului la întâlnirea dintre culturi*, coord. Jörn Rüsen, Hans-Klaus Keul, Adrian-Paul Iliescu, Paralele 45, Pitești, 2004, p.32.

Universul de cercetare

Biserica reprezintă o comunitate de persoane care, în dorința de a obține viața veșnică/ mântuirea, respectă un set comun de valori și de norme. De exemplu, ele se raportează la aceleași dogme (învățăături de credință) și reguli morale (de interacțiune cu ceilalți oameni), cultice (de adorare a lui Dumnezeu) sau de organizare administrativă. Între aceste tipuri de norme și reguli există o interdependență puternică, deoarece de modul în care este conceput Dumnezeu depinde și tipul de relații interumane ce pot sau trebuie să fie cultivate de către credincioși.

Izvoarele principale în care se regăsesc aceste valori și norme sunt Sfânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament și Sfânta Tradiție, care include interpretările textelor biblice și soluțiile oferite de teologi și ierarhi ai Bisericii la diferite probleme concrete cu care s-au confruntat comunitățile creștine de-a lungul istoriei. Unele dintre învățăturile de credință au fost formulate oficial (ca răspunsuri împotriva ereziilor) și acceptate de către toate Bisericile locale, iar aceste definiții de credință poartă denumirea de *dogme*. La fel s-a întâmplat și cu normele de comportament: unele dintre ele au fost definite, iar încălcarea lor a fost sancționată de anumite legi bisericești care poartă denumirea de *canoane*.

În secțiunea următoare propun o analiză a drepturilor omului din perspectiva setului de valori și norme la care se raportează Biserica Ortodoxă. În acest sens, voi avea în vedere prescripțiile instituționale care se regăsesc în Decalog, în Poruncile bisericești și în cele trei tipuri de Păcate (capitale, împotriva Duhului Sfânt și strigătoare la cer). Unele dintre aceste prescripții au fost sancționate de Biserică prin intermediul canoanelor, astfel încât ele pot fi considerate reguli bisericești. Celelalte prescripții, care nu sunt întărite cu ajutorul canoanelor, pot fi considerate norme bisericești.

2. Drepturile omului și prescripțiile bisericești

Dreptul la viață, stipulat în articolul 3 al Declarației universale a drepturilor omului, este un drept pe care îl întâlnim ca prescripție explicită încă din Vechiul Testament. Astfel, una dintre poruncile revelate de către Dumnezeu lui Moise pentru a ghida relațiile dintre evreii eliberați din Egipt se referă la interdicția de a lua viața altei persoane. Porunca a șasea a Decalogului formulează lămurit obligația aceasta în felul următor: „să nu ucizi!” (Ieșirea 20, 13). Dacă sensul principal al poruncii, cel de interdicție a omuciderii, este foarte clar și neechivoc, totuși Biserica a considerat întotdeauna că porunca a

șasea a Decalogului face referire și la avort. De aceea, teologia morală ortodoxă încadrează ambele abateri în categoria păcatelor strigătoare la cer.

Părinții Bisericii au făcut întotdeauna distincție între diferitele moduri în care se poate săvârși păcatul uciderii (în mod voluntar, involuntar sau în război) și au ținut cont de aceste aspecte atunci când au prescris diferite perioade de pocăință pentru penitenți înainte de a le putea oferi Sfânta Împărtășanie. Conform canonului 22⁶ al sinodului de la Ancira (din anul 314), credincioșii care au săvârșit păcatul uciderii voluntare trebuie să fie supuși unei penitențe până la sfârșitul vieții și abia pe patul de moarte să fie împărtășiți. Sfântul Grigorie de Nyssa prescrie, în canonul 5, o penitență de douăzeci și șapte de ani, iar Sfântul Vasile cel Mare (în canonul 56) – de douăzeci de ani pentru cei care au săvârșit omor voluntar. În cazul celor care au ucis prin imprudență sau involuntar și își mărturisesc păcatele, cerând iertare, Sfântul Grigorie de Nyssa prescrie (în canonul 5) o perioadă de penitență de douăzeci de ani înainte de a se împărtăși, în timp ce Sfântul Vasile cel Mare consideră (în canonul 57) că este suficientă o perioadă de penitență de zece ani, iar episcopii întruniți în Sinodul local de la Ancira (314) reduc penitența pentru acest păcat la doar șapte ani (can. 23 Ancira). Făcând referire la același tip de păcat, Sfântul Vasile cel Mare prescrie (în canoanele 33 și 52) ca femeia care a născut în călătorie și n-a avut grijă de pruncul care, din cauza aceasta, a murit să fie supusă aceleași perioade de pocăință ca și cei care au săvârșit omucidere. Pentru cei careucid în război, același Sfânt Părinte prescrie (în canonul 13 al Sfântului Vasile) o penitență de trei ani înainte să fie primiți la Sfânta Împărtășanie.

După cum menționam mai sus, teologia morală ortodoxă consideră că avortul este omucidere, iar canoanele bisericești prescriu aceeași perioadă de penitență, atât pentru mama, cât și pentru medicul care îl săvârșesc: zece ani, conform canonului 21 al sinodului de la Ancira și canonului 2 al Sfântului Vasile cel Mare. Sfântul Ioan Postitorul, însă, consideră (în canoanele 33 și 35) că o penitență de trei ani este suficientă pentru ispășirea acestui păcat, cu condiția ca ea să fie dublată de post, fapte de milostenie și metanii pe întreaga perioadă.

---

⁶ Canoanele la care fac referire sunt preluat din cartea arhid. Prof. Dr. Ioan Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, menționată la bibliografie.

Dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie este stipulat în articolul 18 al Declarației universale a drepturilor omului. Mântuitorul Iisus Hristos i-a trimis pe sfinții Apostoli în fiecare cetate „să propovăduiască împărăția lui Dumnezeu și să vindece pe cei bolnavi” (Luca 9: 2), însă această misiune nu se poate face oricum, ci numai cu mijloace demne de mesajul pe care îl vestesc. De aceea Mântuitorul le precizează Apostolilor chiar în momentul trimerii lor în lume următoarele: „dacă într-un loc nu vă vor primi pe voi, nici nu vă vor asculta, ieșind de acolo, scuturați praful de sub picioarele voastre, spre mărturie lor” (Marcu 6:11; cf. Matei 10: 14). Din acest pasaj înțelegem două aspecte: pe de o parte, Apostolii nu trebuie să ia nimic (nici măcar praf pe încălțăminte) de la cei care nu vor să-i primească și să-i asculte, iar pe de altă parte, ei nu trebuie să impună noua învățătură nimănui.

Făcând referire la mijloacele pe care le poate folosi un membru al clerului în desfășurarea activității sale pastorale, canonul 27 Apostolic prescrie următoarele: „poruncim să se caterisească episcopul sau presbiterul sau diaconul care ar bate pe credincioșii care păcătuiesc, ori pe necredincioșii care au săvârșit nedreptate și care prin astfel de lucruri voiesc să-i înfricoșeze, pentru că Domnul nicăieri nu ne-a învățat aceasta, ci dimpotrivă, El fiind lovit, nu a dat lovitura înapoi, fiind ocărât, nu răspunde prin ocară și pătimind nu amenință (I Petru 2, 23)”. Respectând și continuând porunca Mântuitorului ca propovăduirea Evangheliei să se facă exclusiv prin mijloace irenice, Părinții Bisericii au considerat că aceia dintre clerici care ar încălca acest principiu și ar apela la violență fizică trebuie să fie excluși din cler. Astfel, clericii trebuie să respecte principiile Evangheliei în orice situație: atât în raport cu credincioșii care au păcătuit, cât și cu necredincioșii care au nedreptățit pe cineva dintre credincioși, nerespectarea acestor principii conducând la caterisirea lor (cf. Canonul 65 Apostolic și canonul 9 al sinodului local de la Constantinopol, întrunit în anul 861).

Dreptul la proprietate este prevăzut în articolul 17 al Declarației universale a drepturilor omului, care precizează că „nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa”. Acest drept este recunoscut și apărut de legea dată de Dumnezeu prin Moise, deoarece porunca a opta din Decalog interzice însușirea pe nedrept a bunurilor aparținând altcuiva prin cuvintele „Să nu furi!” (Ieșirea 20, 15).

Prescripțiile bisericești fac o distincție între diferite tipuri de furt, în funcție de obiectul însușit pe nedrept: pe de o parte, este vorba despre obiecte bisericești, iar pe de altă parte, despre obiecte din

avutul privat sau obșteasc. În acest sens, cea de-a opta poruncă bisericească⁷ interzice înstrăinarea sau folosirea în scopuri improprii a lucrurilor sau a averii Bisericii. Canoanele 72 și 73 Apostolice prescriu ca cei care au furat din Sfânta Biserică să restituie de cinci ori paguba, împreună cu ceea ce au luat și, în plus, dacă sunt laici, să fie opriți de la Sfânta Împărtășanie. Pedeapsa aplicată clericilor care își însușesc sau înstrăinează un obiect sfințit sau care aparține bisericii este caterisirea, conform canoanelor 25 și 72 Apostolice și canonului 10 al sinodului local de Constantinopol (întrunit în anul 861). În cazul în care furtul nu are ca obiect lucruri ale Bisericii, Sfântul Vasile cel Mare recomandă (în canonul 61) ca perioada de oprire de la Împărtășanie să fie de doi ani dacă făptașul a fost demascat de altcineva, însă consideră că această pedeapsă poate fi redusă la un an dacă hoțul și-a mărturisit fapta. În plus, trebuie subliniat că Sfântul Ioan Postitorul precizează în canonul 42 că cel ce a fost prins furând din averea obștească nu poate să fie primit în rândul clericului (nu poate fi hirotonit).

Referindu-se la acest păcat, Sfinții Părinți au avut în vedere diferitele sale manifestări care sunt subsumate ideii de câștig urât, precum exploatarea slăbiciunii altuia pentru a obține câștig și cămătăria sau împrumutul cu dobândă. În acest sens, canonul 9 al sinodului Trulan (întrunit în anul 692 la Constantinopol) precizează că preoții care fac negoț cu băuturi alcoolice se pedepsesc cu caterisirea (excluderea din cler), deoarece prin această activitate ei profită de slăbiciunea și de patima aproapelui și urmăresc astfel obținerea de câștig urât. Sfântul Grigorie, Arhiepiscopul Neocezareei (secolul al III-lea), precizează, în canonul 2, că orice încercare de a obține câștig urât (inclusiv exploatarea și prădarea) trebuie să fie pedepsită cu excluderea din Biserică a făptașilor. Aceeași pedeapsă este prescrisă de Teofil al Alexandriei (secolul al V-lea), în canonul 14, pentru cei care se ocupă cu cămătăria. Sfântul Grigorie de Nyssa prescrie (în canoanele 6, 7 și 8) ca pentru fapte precum furtul, sacrilegiul, cămătăria și tâlhăria, canonisirea celor vinovați să fie aceeași cu cea a ucigașilor. În plus, canoanele Bisericii (precum canonul 44 Apostolic, canonul 17 al sinodului I Ecumenic, canonul 10 al sinodului Trulan) prevăd pedeapsa caterisirii pentru clericii care vor cere dobândă de la cei pe care îi împrumută.

---

⁷ cf. *Mărturisirea Ortodoxă I*, Editată de Niculae M. Popescu, Gheorghe I. Moisescu, cu o precuvântare de Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei, Editura Junimea, Iași, p.94.

Prin articolul 23 al Declarației universale a drepturilor omului se recunoaște oricărei persoane dreptul la muncă și, subsecvent, ***dreptul la o retribuție echitabilă pentru munca prestată***. Înainte de intrarea în ținutul Canaan, Moise a dat evreilor diferite legi, care aveau să le ghideze viața în pământul făgăduit. Una dintre acestea se referă și la dreptul celor care muncesc de a se bucura de roadele muncii lor, fiind formulată în felul următor: „Să nu legi gura boului care treieră” (Deuteronomul 25: 4). În Noul Testament, acest drept a fost recunoscut și întărit de Mântuitorul Iisus Hristos, care precizează Apostolilor (în momentul trimiterii lor la propovăduire) că „vrednic este lucrătorul de plata sa” (Luca 10: 7; cf. Matei 10: 10). Sfântul Apostol Iacov, în Epistola sa Sobornicească, muștrându-i pe bogații nemilostivi și nedrepti, scrie următoarele: „iată, plata lucrătorilor care au secerat țarinile voastre, pe care voi ați oprit-o, strigă; și strigătele secerătorilor au intrat în urechile Domnului Sabaot” (Iacov 5: 4).

Pornind de la aceste izvoare scripturistice, Biserica a subliniat permanent dreptul pe care îl au lucrătorii de a primi o retribuție echitabilă pentru activitatea pe care o prestează. Astfel, Biserica a inclus în categoria păcatelor strigătoare la cer o prescripție care face referire la acest tip de relație contractuală a credincioșilor cu semenii lor, și anume întârzierea sau oprirea plății lucrătorilor⁸. Păcatele strigătoare la cer sunt păcate foarte grave, care cer pedepsirea făptașilor încă din lumea aceasta. Deși acest păcat al opririi sau al întârzierii plății lucrătorilor nu este sancționat de vreun canon bisericesc, totuși pedepsele sunt aplicate de către preotul duhovnic, în scaunul de spovedanie, prin raportare la Sfânta Scriptură și la Sfânta Tradiție și prin analogie cu modul în care au fost tratate păcatele similare de către Părinții Bisericii de-a lungul timpului.

Prin articolul 24 al Declarației universale a drepturilor omului se stipulează că „orice om are ***dreptul la odihnă*** și recreație, inclusiv la o limitare rezonabilă a zilei de muncă și la concedii periodice plătite”. Ziua de odihnă a fost instituită prin intermediul celei de-a patra porunci a Decalogului, care conține îndemnul „Adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești” (Ieșirea 20, 8). Instituită ca o formă vizibilă a legământului dintre Dumnezeu și poporul ales, ziua de odihnă trebuia respectată, deoarece însuși Dumnezeu S-a odihnit, în ziua a

---

⁸ cf. *Mărturisirea Ortodoxă III, Mărturisirea Ortodoxă III*, Editată de Niculae M. Popescu, Gheorghe I. Moisescu, cu o precuvântare de Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei, Editura Junimea, Iași, p.42.

șaptea, după realizarea actului creației. Importanța acestei zile reiese și din faptul că nerespectarea ei de către evrei era sancționată cu pedeapsa capitală: „iar ziua a șaptea este zi de odihnă, închinată Domnului; tot cel ce va munci în ziua odihnei va fi omorât” (Ieșirea 31: 13-15).

Pentru a putea înțelege rolul sancțiunilor atât de aspre instituite pentru respectarea zilei de odihnă în Vechiul Testament trebuie să luăm în considerare și însemnătatea socială a Sabatului. Astfel, Moise a instituit mai multe sărbători de odihnă (sabatic) care aveau la bază cifra șapte: ziua de sabat (fiecare a șaptea zi a săptămânii), anul sabatic (fiecare al șaptelea an de la ieșirea din Egipt) și anul jubileu (care urma după șapte ani sabatici). Respectarea sabatului însemna abținerea oamenilor de la orice tip de muncă productivă, dar în același timp anul sabatic avea rolul de a oferi un repaus total pentru pământul țării, fiind interzisă cultivarea acestuia; de asemenea, în anul sabatic se iertau/ ștergeau toate datoriile, iar sclavii își recăpătau libertatea, la fel ca și în anul jubileu⁹.

Preluând Decalogul din Vechiul Testament, Biserica a considerat că ziua de odihnă este ziua în care a Înviațat Iisus Hristos, adică Duminica. De aceea, prima poruncă bisericească¹⁰ prescrie ca în fiecare Duminică și zi de sărbătoare creștinii să se abțină de la orice activități lucrative, pentru a participa la Sfânta Liturghie. În plus, canoanele Bisericii prescriu obligativitatea participării la Sfânta Liturghie a tuturor creștinilor și excluderea din comunitatea religioasă a credincioșilor, respectiv caterisirea clericilor, care nu participă la slujbă trei duminici la rând (cf. canonul 80 al sinodului Trulan). De asemenea, canoanele 8 și 9 Apostolic, precum și canonul 2 al sinodului de la Antiohia (întrunit în anul 341) prevăd excluderea din comunitatea credincioșilor a celor care vin la Biserică, dar nu rămân să se roage împreună cu ceilalți credincioși și nu se împărtășesc.

Dreptul la un proces corect este stipulat în articolul 11 al Declarației universale a drepturilor omului în următorii termeni: „orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale”. Porunca a noua din

⁹ P. Semen, *Arheologia biblică în actualitate*, 1997, p.220.

¹⁰ *Mărturisirea Ortodoxă I*, Editată de Niculae M. Popescu, Gheorghe I. Moisescu, cu o precuvântare de Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei, Editura Junimea, Iași, p.87.

Decalog se referă la sperjur în felul următor: „Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău!” (Ieșirea 20, 16).

Multă vreme proba cu martori a fost indispensabilă în rezolvarea litigiilor dintre indivizi, astfel încât sperjurul a fost condamnat de autoritățile religioase și politice. Biserica prevede diferite canoane pentru cei care au nedreptățit pe semenii lor prin sperjur. Astfel, dacă cel care a jurat strâmb este cleric, el trebuie să fie caterisit (exclus din rândul clericilor), conform canonului 25 Apostolic. Dacă este laic, cel care și-a călcat jurământul trebuie să fie oprit de la împărtășanie unsprezece ani dacă a săvârșit păcatul acesta de bunăvoie, iar dacă a fost obligat să mărturisească strâmb, el poate să se împărtășească după o perioadă de penitență de doar șase ani, conform canoanelor 64 și 85 ale Sfântului Vasile cel Mare. La rândul său, Sfântul Ioan Postitorul consideră (în canonul 45) că timpul de penitență pentru cei care au jurat strâmb poate să fie redus la un an, dacă în această perioadă ei postesc, mănâncă doar uscat și numai după ceasul al nouălea (ora 15) și fac 250 de metanii în fiecare zi.

3. Concluzii

Misiunea declarată a Bisericii este aceea de a-i conduce pe oameni la mântuire. Cu toate acestea, însă, departe de a ignora problemele concrete cu care se confruntă fideli ei, Biserica interpretează relația credincioșilor cu Dumnezeu prin prisma relațiilor pe care aceștia le cultivă cu semenii lor. Mântuitorul Hristos Însuși a devoalat criteriul Judecării Universale, precizând (Matei 25: 31-46) că faptele de milostenie făcute celor aflați în nevoi vor avea un rol decisiv în pronunțarea sentinței finale. Fiind consecventă cu principiile biblice, Biserica a formulat în sentințe scurte și sistematizate limitele generale între care se pot desfășura acțiunile credincioșilor.

Conform teologiei ortodoxe, Dumnezeu este Creatorul și Proniatorul (purtătorul de grijă al) lumii văzute, astfel încât El este autorul atât al legilor fizice, cât și al celor divine (și bisericesti). Mai mult chiar, Dumnezeu își poate exprima voința și în mod indirect, prin faptul că îngăduie ca anumite persoane să devină conducători ai diferitor comunități umane (Ioan 19: 11). De aceea, din perspectivă ortodoxă, respectarea sau încălcarea regulilor de conviețuire umană (fie ele legi civile sau religioase) sunt manifestări clare ale modului în care credinciosul se raportează la Dumnezeu (cf. Romani 13: 1-2). În consecință, în teologia morală ortodoxă abaterea și păcatul sunt echivalente, iar păcatul, ca încălcare a voinței divine, este considerat a fi un obstacol în calea relației dintre Dumnezeu și om.

Dat fiind faptul că misiunea Bisericii este una de natură spirituală (conducerea credincioșilor la mântuire), reiese că și mijloacele pe care ea le folosește nu pot fi decât de natură spirituală. Astfel, împlinirea sau încălcarea normelor și regulilor bisericești (porunci ale Decalogului, porunci bisericești, păcate) sunt evaluate de către preotul duhovnic în scaunul de spovedanie. În plus, stimulentele pozitive oferite pentru respectarea normelor și regulilor bisericești, precum și cele negative aplicate pentru încălcarea lor, nu pot fi decât de natură spirituală. De aceea ele se referă cu precădere la Sfânta Împărtășanie, pe care o primesc cei care se conformează prescripțiilor instituționale bisericești sau este refuzată celor care nu se conformează acestor prescripții.

Atunci când Biserica refuză unui credincios dreptul de a se împărtăși, ea îl îndepărtează pe acesta de comunitatea religioasă. Scopul acestei pedepse este de a-l priva pe cel vinovat de participarea la Euharistie (considerată „hrana veșniciei” și „medicament împotriva morții”), cu speranța că respectivul va conștientiza moartea spirituală care-l amenință, că se va pocăi și că va dori să redevină membru deplin al Bisericii prin împărtășire¹¹. Reiese de aici faptul că încălcarea acelor prescripții bisericești care nu sunt sancționate în mod expres prin canoane (denumite de cercetătorii instituționaliști *norme*) atrage asupra celui vinovat costuri de natură internă (muștrări de conștiință, gândul la pedeapsa divină etc.), chiar în absența unor sancțiuni explicite aplicate de preotul duhovnic la spovedanie. Astfel, prin intermediul prescripțiilor sale morale, Biserica sprijină respectarea normelor de conduită socială.

Din prezentarea realizată în acest articol reiese faptul că Biserica respectă dreptul la viață al persoanei umane încă de dinainte ca aceasta să se nască și că sancționează cu asprime orice încălcare a acestui drept. Am văzut că uciderea voluntară, atât sub forma omuciderii, cât și a avortului, sunt pedepsite de Biserică cu oprire de la împărtășanie pe tot parcursul vieții, urmând ca cei care s-au făcut vinovați de acest păcat (în cazul avortului atât mama, cât și medicul care l-au săvârșit) să poată fi împărtășiiți pe patul de moarte, dacă s-au pocăit și au făcut milostenie până atunci. Chiar și pentru ucidere involuntară, Sfinții Părinți prescriu o perioadă de pocăință de douăzeci de ani înainte ca cel vinovat să poată primi Împărtășania. Din pedepsele aspre care sunt atașate acestor păcate reiese importanța pe care o acordă Biserica respectării dreptului la viață.

---

¹¹ V.I. Phidas, *Drept canonic. O perspectivă ortodoxă*. Traducere de Adrian Dinu, Trinitas, Iași, 2008, p.138.

Respectarea dreptului la libertatea de gândire, de conștiință și de religie este un principiu care a fost enunțat de Iisus Hristos chiar în momentul în care i-a trimis pe Apostoli să propovăduiască Evanghelia. Biserica întărește acest principiu prin faptul că sancționează cu caterisirea pe clericii care ar folosi metode violente în activitatea lor pastorală și misionară.

Dreptul la proprietate este recunoscut și întărit de Biserică, prin faptul că ea refuză hoțului dreptul de a se împărtăși timp de doi ani, perioadă în care acesta trebuie să se pocăiască și prin faptul că acestuia i se interzice dreptul de a intra în cler.

Biserica recunoaște drepturile de a munci și de a primi o retribuție echitabilă pentru munca depusă și le întărește prin faptul că a introdus întârzierea sau oprirea plății lucrătorilor în rândul păcatelor strigătoare la cer, adică al păcatelor foarte grave, care necesită pedepsirea făptașilor încă din lumea aceasta.

Dreptul la odihnă este recunoscut de Biserică și întărit prin introducerea lui în rândul poruncilor bisericesti, ca obligație de a participa la serviciul divin public.

Biserica recunoaște persoanelor dreptul la un proces corect și sprijină realizarea actului de justiție și a dreptății sociale prin faptul că pedepsește sperjurul cu oprirea de la împărtășanie a credincioșilor până la unsprezece ani și cu caterisirea clericilor care s-ar face vinovați de acest păcat.

Prin intermediul poruncilor Decalogului (preluat din Vechiul Testament), al Păcatelor și al Poruncilor bisericesti se trasează cadrul în interiorul căruia acțiunile unui credincios pot fi considerate conforme cu învățătura Bisericii Ortodoxe. Unele dintre aceste prescripții, pe care le-am prezentat în acest articol, se intersectează cu (și chiar au stat la baza unora dintre) articolele Declarației universale a drepturilor omului.

Bibliografie:

- ***. *Declarația universală a drepturilor omului*. http://www.irdo.ro/setiuni.php?subsectiuni_id=25.
- ***. 1988. *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

- ***. 2001. *Mărturisirea Ortodoxă*. Editată de Niculae M. Popescu, Gheorghe I. Moisescu, cu o precuvântare de Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei. Iași: Editura Junimea.
1. ALEXU, Robert. 2004. „Drepturi fundamentale și drepturi ale omului.” În *Drepturile omului la întâlnirea dintre culturi*, coord. Jörn Rüsen, Hans-Klaus Keul, Adrian-Paul Iliescu, 29-47. Pitești: Paralele 45.
  2. FLOCA, Ioan N. 2005. *Canoanele Bisericii Ortodoxe Române. Note și comentarii*. Ed. a III-a. Sibiu: Deisis.
  3. MIROIU, Adrian. 2007. *Fundamentele politicii*, Vol. 2: *Raționalitate și acțiune colectivă*, Iași: Polirom.
  4. NORTH, Douglass C. 1991. Institutions. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1 (Winter, 1991), 97-112.
  5. OSTROM, Elinor. 1986. An Agenda for the Study of Institutions. *Public Choice* 48 (1986), 3-25.
  6. OSTROM, Elinor. 2005. „Doing Institutional Analysis. Digging Deeper Than Markets and Hierarchies.” In *Handbook Of New Institutional Economics*, eds. C. Menard, M. M. Shirley, 819-848. Springer.
  7. PHIDAS, Vlassios I. 2008. *Drept canonic. O perspectivă ortodoxă*. Traducere de Adrian Dinu. Iași: Trinitas.
  8. SEMEN, Petre. 1997. *Arheologia biblică în actualitate*

MISIUNE TEOLOGICĂ, EDUCAȚIONALĂ ȘI CULTURALĂ

Lucian GROZA*

Rezumat

În acest material am dorit să prezint, pe scurt, importanța și interesul acordate de către Biserica Ortodoxă față de activitatea educațională, culturală și misionară desfășurate în societate. Abordarea dimensiunii spirituale a drepturilor omului trebuie făcută în strânsă legătură cu această misiune complexă asumată în general de toate cultele religioase recunoscute din România. În concret, am arătat situația învățământului religios în sistemul public educațional (în instituțiile de învățământ de stat), evidențierea componentelor Sectorului teologic-educațional din cadrul Administrației Patriarhale, direcțiile majore de acțiune ce vizează categoriile sociale defavorizate, conturarea rolului social major al cultelor, evocarea și promovarea operei cultural-misionare inclusiv prin intermediul mijloacelor mass-media moderne.

Cuvinte cheie: educație, învățământ religios, cultură, societate, culte, mass-media bisericească.

Abstract

This essay is intended to briefly present the importance the Orthodox Church attaches to and the interest it takes in the educational, cultural and missionary activities it performs within communities. An approach to the spiritual dimension of human rights should be made in close connection to this complex mission assumed, as a rule, by all the religious cults acknowledged in Romania. More precisely, the presentation refers to the situation of religious education in the public educational system (educational units administered by the State), points out the constitutive elements of the theological-educational component of the Patriarchal Administration, shows the major strategic directions followed in relation to the disadvantaged social categories, outlines the major

---

* Avocat, Drd. SNSPA.

social role of the cults, and also refers to the evocation and the promotion of the cultural-missionary undertaking by various means including the contemporary media.

Keywords: education, religious education, culture, society, cults, church media.

Résumé.

Dans cet article, nous voulons présenter, brièvement, l'importance et l'intérêt accordé par l'Eglise au rôle et le lieu que l'activité éducative, culturel et missionnaire peut avoir dans la société.

Abordant la dimension spirituelle de droits de l'homme doit être étroitement liée à la tâche complexe, généralement assumée par toutes les confessions religieuses reconnues en Roumanie. Plus précisément, nous avons montré la situation de l'enseignement religieux dans le système public d'enseignement (dans les écoles d'état), mettant en évidence les composants du secteur théologique de formation dans l'administration patriarcale, des principales lignes d'action visant les catégories sociales défavorisées, en soulignant le rôle majeur sociale des cultes, l'évocation et la promotion de l'action culturelle et missionnaire, y compris par les moyens des médias modernes.

Mots-clés: l'éducation, l'enseignement religieux, la culture, la société, la religion, les médias religieux.

În Europa religia se predă în cadrul sistemului de învățământ public, având un rol recunoscut și apreciat în societate, cu implicații profunde în dezvoltarea socio-culturală. În țara noastră nu s-a promovat un „model românesc” incompatibil cu legislația europeană. Potrivit Constituției României, art. 32, alin. 7 „în școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege”, așa cum se întâmplă în majoritatea statelor Uniunii Europene. Legislația din România respectă normele europene și promovează un sistem de învățământ comparabil cu cel existent în marea parte a statelor U.E.

Începând cu secolul al XVI-lea, reformatorul Martin Luther s-a referit la așa numita „neutralitate religioasă” în educație, spunând: „Mă tem că școlile vor ajunge marile porți ale iadului, dacă nu se străduiesc cu răbdare să explice Sfintele Scripturi și să le scrie în inimile tineretului”.

După schimbarea de regim politic din decembrie 1989, învățământul teologic și religios din țara noastră a cunoscut o adevărată renaștere, prin cooperarea dintre Stat și Biserică în domeniul educațional. Instituțiile teologice universitare și seminariile teologice ortodoxe funcționează cu binecuvântarea Bisericii și sunt incluse în rețeaua Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului din România. Deoarece în ultimii 22 de ani reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române s-au concentrat aproape în exclusivitate pe reconstituirea unei modalități de transmitere a propriei tradiții prin intermediul sistemului public de învățământ, Biserica a devenit dependentă de acesta. Cele câteva inițiative de reconstituire a tradiției ortodoxe a școlilor confesionale private sunt încă la începuturi și prea puține pentru a putea pune bazele unui sistem alternativ de educație religioasă¹.

În cadrul Administrației Patriarhale, Sectorul teologic-educational are rolul de a identifica soluții pentru problemele specifice învățământului teologic și religios, informează centrele eparhiale despre hotărârile Sfântului Sinod și ale Guvernului României în domeniul educațional, monitorizează modul de aplicare a acestor hotărâri. Activitatea Sectorului teologic-educational se desfășoară pe cinci componente: 1. învățământ religios; 2. învățământ teologic ortodox preuniversitar; 3. învățământ teologic universitar; 4. schimbul de burse; 5. catehizarea tineretului.

Actualmente, învățământul teologic ortodox din România este reprezentat de 33 seminarii teologice liceale, 11 facultăți de teologie și 4 departamente de teologie incluse în cadrul altor facultăți care fac parte din învățământul superior de Stat. Anual, urmează cursurile acestor instituții de învățământ superior teologic un număr de aproximativ 10.000 de studenți și studente. În școlile publice, disciplina Religie este predată de 10.000 de profesori sau institutori.

Definind teologia ca slujire a Bisericii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel formula, la deschiderea anului universitar 2008-2009 de la Facultatea de teologie ortodoxă „Justinian Patriarhul” – București, trei direcții majore pentru profesori și studenți: a) intensificarea vieții liturgice și spirituale; b) aprofundarea cercetării

---

¹ După cum remarca și Radu Carp în „Religia și normele dreptului public. O interpretare constituțională”, în **Radu Carp, Ioan Stanomir, Limitele Constituției. Despre guvernare, politică și cetățenie în România**, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 164 și 167-168, nu există încă nicio legislație specifică în acest domeniu, care să reglementeze explicit învățământul confesional.

științifice; c) amplificarea cunoașterii nevoilor pastorale și sociale ale credincioșilor.

Observând multiplele crize cu care se confruntă societatea românească actuală este de dorit ca în fiecare parohie să fie ajutate familiile creștine sărace sau cu mulți copii, să se facă văzută și simțită dragostea părintească și frățească față de copiii orfani și față de părinții îndurerăți care și-au pierdut copiii.

Biserica Ortodoxă Română își exercită un rol activ social prin vizitarea caselor de copii fără părinți și a caselor de bătrâni uitați de familiile lor; nu sunt neglijați nici bolnavii din spitale și nici deținuții din închisori. În fața crizei morale și spirituale de azi, Biserica lucrează pentru întărirea și sporirea iubirii părinților față de copii și a copiilor față de părinți, precum și a iubirii curate a soților între ei, păstrând dreapta credință și dreapta viețuire moștenite de generații de-a lungul veacurilor, ca popor creștin. Biserica stăruie ca tinerii să caute calea credinței și, prin rugăciune, să crească în virtute și sfințenie, gășind în acestea izvorul iubirii curate.

Apare ca absolut necesară o conștiință misionară mai profundă. Biserica – în Europa și pe toate continentele – trebuie să-și dea seama că este, mereu și pretutindeni, o Biserică misionară (in statu missionis). Misiunea face parte din natura sa în asemenea măsură încât niciodată și nicăieri în lume, nici măcar în țările cu o tradiție creștină consolidată, Biserica nu poate să nu fie misionară. Dacă este refuzată, dacă este chiar acuzată că recurge la așa-zisul prozelitism sau la tentativa de clericizare a vieții sociale – nu trebuie să se descurajeze. Mai ales, nu trebuie să înceteze să-și urmeze menirea.

Sunt contemporani care protestează în felul următor: „Hristos da, Biserica nu!” Dar, dacă este cu adevărat acceptat, Hristos aduce cu sine Biserica, anume trupul său mistic. Nu există Hristos fără întrupare, nu există Hristos fără Biserică. Întruparea Fiului lui Dumnezeu într-o natură umană are, din voința Sa, o prelungire în comunitatea ființelor omenești pe care El a construit-o, garantându-i prezența Lui constantă: „Iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul lumii” (Matei 28, 20).

În secolul XX s-a făcut mult ca lumea să înceteze să creadă și să-L respingă pe Hristos. Către sfârșitul secolului și al mileniului, forțele distructive au slăbit, lăsând totuși în urma lor un mare vid spiritual. Este vorba de o criză a conștiințelor, cu consecințe grave în sfera moralei, atât personale, cât și familiale, precum și în cea a eticii sociale. Păstorii de suflete, care se întâlnesc în fiecare zi cu viața spirituală a cetățenilor, cunosc foarte bine acest aspect. „Din păcate,

Europa de la granița celor două milenii ar putea fi caracterizată ca un continent al dezastrelor. Programele politice, orientate mai ales către dezvoltarea economică, nu vor fi suficiente, singure, să vindece aceste răni. Dimpotrivă, pot chiar să le adâncească. Aici apare un enorm spațiu de acțiune pentru Biserică. Recolta evanghelică, așa cum se prezintă în lumea contemporană, este cu adevărat mare. Trebuie doar să-i cerem Domnului – și să I-o cerem cu insistență – să trimită lucrători pentru această recoltă, care așteaptă să fie strânsă”.²

A minimaliza rolul civilizator și modelator al Bisericii în decursul timpului s-a spus că ar fi neștiință, ori rea voință. Istoria este martoră că cel mai autentic umanism a fost umanismul creștin, mijlocit de Biserica primului mileniu, care se identifică cu Biserica Ortodoxă din mileniul al doilea. Biserica l-a eliberat pe om de patimi și de teama paralizantă pe care i-o inspira moartea și lumea înconjurătoare, înțeleasă în sens panteist, fapt ce a generat o adevărată revoluție a științelor exacte, iar nevoița supraomenească a marilor trăitori creștini se află la baza progresului lumii moderne.

Biserica Ortodoxă Română promovează permanent relația dinamică dintre cult și cultură³, prin grija arătată față de patrimoniul spiritual și artistic moștenit de la înaintași, dar și prin susținerea în societatea de azi a artelor de inspirație creștină. Cea mai mare parte a patrimoniului cultural național românesc o reprezintă patrimoniul religios.

Opera cultural – misionară cunoaște multiple forme de exprimare, prin care credința ortodoxă este trăită nu numai în locașurile de cult, ci se prelungește ca atitudine de viață și în sălile de conferințe sau de concerte, în instituții de învățământ și de cultură, în asociațiile și organizațiile creștine, în familii și în inimile oamenilor. Prin mijloacele de comunicare proprii, Biserica Ortodoxă inspiră lumii de azi bucuria rugăciunii și speranța mântuirii în Hristos.⁴

Într-o lume dominată de comunicare, Biserica rămâne fidelă mijloacelor tradiționale de transmitere a dreptei învățături de credință, însă este deschisă și către utilizarea tehnologiilor moderne în lucrarea misionară. În acest sens, într-un interviu⁵ acordat postului

² Ioan Paul al II-lea, *Memorie și identitate*, p. 131.

³ Biserica Ortodoxă Română susține prin propriile ei mijloace 275 muzee și colecții muzeale, precum și 42 de centre zonale de depozitare a bunurilor culturale de patrimoniu.

⁴ A se vedea *Patriarhia Română*, Editura Basilica, București, 2008, p. 18.

⁵ Din 30 septembrie 2007 la Reședința Patriarhală, publicat în *Glasul Bisericii*, nr. 10/2007, p. 185-194.

național de televiziune TVR 1 de către Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, acesta spunea că „televiziunea și radioul devin mijloace moderne de completare a tipăriturilor, iar nu de contrazicere a lor”.

Astfel, la București a fost înființat Centrul de Presă BASILICA al Patriarhiei Române. Noua instituție își are sediul central în Palatul Patriarhiei și cuprinde cinci componente: Radio TRINITAS, televiziunea TRINITAS TV, un grup de trei publicații (cotidianul Ziarul LUMINA, săptămânalul Lumina de Duminică, revista lunară Vestitorul Ortodoxiei), Agenția de știri BASILICA, Biroul de Presă și Relații Publice.

Obiectivele Centrului de Presă BASILICA sunt formulate în art. 5 din Statutul de organizare și funcționare, astfel: cultivarea unei relații active și a unei colaborări fructuoase între cler și credincioși, între Biserică și societate; prezentarea în societate a instituțiilor, activităților și atitudinilor Bisericii Ortodoxe Române, cu deschidere spre dialog și cooperare; cultivarea valorilor moralei creștine și promovarea activităților cultural-educative în societate, sprijinirea dezvoltării comunităților locale; mediatizarea unor campanii social-filantropice și cultural-misionare; promovarea obiectivității și respectarea principiilor deontologiei jurnalistice în relatarea evenimentelor, în prezentarea persoanelor și a instituțiilor; stabilirea de parteneriate cu instituții de presă, de cultură și de educație din țară și din străinătate; încurajarea dialogului credinței creștine cu filosofia, știința, arta și alte domenii de manifestare ale spiritului uman creator de valori perene.

Postul de televiziune Trinitas TV și-a început activitatea la București în ziua de 27 octombrie 2007. Prin intermediul acestei noi căi mediatice, Patriarhia Română informează opinia publică despre evenimentele bisericești, lucrarea pastoral-misionară, socială, educațională și culturală a Bisericii, aducând în atenția publicului istoria, cultura și tezaurul de credință și spiritualitate creștină românească în context european.

Motivațiile înființării televiziunii Trinitas TV sunt următoarele: televiziunea Bisericii face accesibilă participarea la slujbe și pentru cei bolnavi, imobilizați la pat sau bătrâni; promovează patrimoniul istoric și cultural al Bisericii Ortodoxe, ceea ce contribuie la cunoașterea și aprecierea lui pe plan național și european (în acest fel se conștientizează necesitatea conservării și restaurării patrimoniului); se dorește cultivarea frumosului spiritual, pe care Biserica îl exprimă prin icoană și obiecte de cult; este necesar și pentru a reflecta mai teologic

și spiritual diferite momente solemne din viața comunităților religioase și din viața civilă (Ziua Eroilor, sărbători naționale, evenimente europene, aspecte din viața comunităților românești de peste hotare, schimburi culturale etc.). Se dorește prin acestea să se aplice și mai mult prevederile Legii Cultelor, în care cultele religioase sunt recunoscute drept parteneri sociali ai Statului (Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, art. 7: „Statul român recunoaște cultelor rolul spiritual, educațional, social-caritabil, cultural și de parteneriat social, precum și statutul lor de factori ai păcii sociale”).

Scopurile lucrării misionare și culturale a postului de televiziune Trinitas TV sunt exprimate astfel: ajută la intensificarea trăirii creștin-ortodoxe; susține intensificarea solidarității umane, în contextul european multi-religios, multi-etnic și multi-cultural; aduce, prin programele religioase creștin-ortodoxe, o perspectivă pozitivă, luminată de credință și speranță, asupra evenimentelor cotidiene ale societății.

EDUCAȚIA RELIGIOASĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SPECIAL

Cătălina HODAN*

Iulian HODAN**

Rezumat

Mult apreciată și de cele mai multe ori contestată, educația religioasă reprezintă un câștig enorm pentru cei care ne place să-i numim „viitorul Bisericii și al națiunii” și despre care credem că vor viețui după principiile vieții creștine în relațiile dintre ei și semenii mai în vârstă, adică noi. Totuși din punct de vedere practic, mai sunt încă unele aspecte care trebuie reconsiderate, pe baza experienței deja acumulate după câțiva ani de „educație religioasă” în școli. Trăirea religioasă și manifestarea religiozității în fapte curente de viață se cer a fi formate și consolidate prin educație. Elevii din învățământul special reușesc să pună în practică exemplele de trăire religios-morală prezentate la orele de educație religioasă. Copiii cu dizabilități manifestă o sensibilitate deosebită față de nevoile semenilor și depun efort de a-i ajuta pe cei care sunt în suferință.

Cuvinte cheie: educație religioasă, educație specială, dizabilitate, copii, comunicare, învățare.

Abstract

Appreciated and often contested, religious education is a huge advantage for those whom we like to call “the future of the Church and the nation” and whereof we believe will live by the principles of Christian life in relation to each other and to older peers. However, in practical terms, there are still some issues to be reconsidered, based on the experience already gained several years after “religious education” in schools. Achieving a cultural and religious behaviour among students is possible and necessary. Training young people

---

* Prof. psihopedagog, Liceul Tehnologic Special „Sf. Stelian”, Botoșani

** Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

through education system is required to be varied and versatile. The religious component is added to students' education from an intellectual, moral, aesthetic and hygienic civic perspective, striving for the complementarity and the continuity of the educational training; these sides of education being regarded as a global, integrator and educational step carried out up with professionalism and responsibility.

Keywords: Religious education, special education, disability, children, disability, communication, learning.

Résumé

Beaucoup appréciée et souvent contestée, l'éducation religieuse représente un énorme gain pour ceux que nous appelons "le futur de l'église et de la nation" et pour ceux qui nous croyons que vivront en considération des principes de la vie chrétienne en les relations entre ils et les personnes âgées comme nous. Encore, à partir d'un point de vue pratique, il y a aussi quelques aspects qui doivent être réconsidérés, à base de l'expérience accumulée depuis quelques années d'éducation religieuse dans les écoles. La réalisation, dans l'école, d'une culture ou d'une conduite religieuse doit être multidirectionnelle et polyvalente. La composante religieuse dans l'école s'ajoute à la préparation des élèves de la perspective intellectuelle, morale, civique, esthétique et hygienique, à poursuite de la complémentarité et la continuité d'ordre instructif et pédagogique. Ces côtés de l'éducation sont ciblées comme une étape éducationnelle globale, intégrateur, réalisée avec professionnalisme et responsabilité.

Mots-clés: éducation religieuse, éducation spéciale, handicapé, enfants, communication, apprentissage.

Mult apreciată și de cele mai multe ori contestată, educația religioasă reprezintă un câștig enorm pentru cei care ne place să-i numim „viitorul Bisericii și al națiunii” și despre care credem că vor viețui după principiile vieții creștine în relațiile dintre ei și semenii mai în vârstă, adică noi. Totuși din punct de vedere practic, mai sunt încă unele aspecte care trebuie reconsiderate, pe baza experienței deja acumulate după câțiva ani de „educație religioasă” în școli. Realizarea în școală a unei culturi sau conduite religioase a elevilor este posibilă și necesară. Formarea tinerilor prin sistemul de învățământ se cere a fi multidirecțională și polivalentă. Componenta religioasă în școală se adaugă pregătirii elevilor din perspectivă

intelectuală, morală, civică estetică și igienică, urmărindu-se complementaritatea și continuitatea de ordin instructiv și educativ. Aceste laturi ale educației fiind vizate ca un demers educațional global, integrator, realizat cu profesionalism și responsabilitate.

Trăirea religioasă și manifestarea religiozității în fapte curente de viață se cer a fi formate și consolidate prin educație. Elevii din învățământul special reușesc să pună în practică exemplele de trăire religios-morală prezentate la orele de educație religioasă. Copiii cu dizabilități manifestă o sensibilitate deosebită față de nevoile semenilor și depun efort de a-i ajuta pe cei care sunt în suferință.

Predarea educației religioase necesită o strânsă legătură între școală și biserică deoarece școala asigură instruirea și educarea elevilor, iar biserica este organ de păstrare, interpretare, transmitere, aplicare și trăire a cuvântului lui Dumnezeu, primit prin Sfânta Scriptură și totodată organ de mântuire și sfințire a credincioșilor. Sfântul Apostol Pavel înfățișează Biserica prin imaginea unui trup, a unui organism unitar și viu. Imaginea trupului tainic relevă clar rolul Mântuitorului Hristos în Biserică. Eficiența mântuitoare pe care o primește Biserica prin unitatea dintre Ea și Hristos este cel mai bine relevată prin cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos care atrage atenția tuturor membrilor bisericii din toate timpurile și de pretutindeni, zicând: „Rămâneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roade de la sine, dacă nu rămâne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămâneți în Mine. Eu sunt vița voi sunteți mlădițele”.

Învățământul religios din școală contribuie la însănătoșirea morală a societății românești și are ca finalitate formarea unui bun creștin. În vederea eficientizării predării religiei, a realizării obiectivelor prevăzute în programa școlară adaptată învățământului special, profesorul de la clasă trebuie să de-a dovadă de tact profesional, vocație, dăruire, dar și de un bun creștin. Este știut faptul că, elevul învață prin imitație, pe bază de demonstrație și în acest caz profesorul este modelul de bun creștin pentru copil, în mod deosebit pentru cei din învățământul special. Profesorul care predă în învățământul special își va adapta metodele de lucru, strategiile didactice, va folosi cele mai adecvate mijloace specifice copiilor cu dizabilități.

În domeniul „a învăța să înveți”, predarea și învățarea Religiei dezvoltă abilități ca: manifestarea autonomiei, perseverenței, disciplinei, a reflecției critice asupra diferitelor aspecte ale învățării, toate adaptate propriei identități religioase și abordate într – un context pluriconfesional și ecumenic și atitudini: adaptabilitate la

cunoștințele și deprinderile învățate, aprecierea pozitivă a învățării și a folosului personal al acesteia, dorință de autoperfecționare.

Informațiile și deprinderile formate prin conținuturile transmise în legătură cu propria credință, cunoștințele despre alte credințe, raportarea la comunitate, sub aspect confesional, asumarea și susținerea propriei identități religioase, respectarea altor opinii religioase, o atitudine nonviolentă generată de convingerile religioase, contribuie la completarea domeniului „competențe interpersonale, interculturale, sociale și civice”.

Din cea mai fragedă vârstă, copilul manifestă predispoziție spre religiozitate; el este capabil de trăiri religioase, care nu poartă încă forma unei manifestări exterioare. Această predispoziție se poate cultiva și dezvolta prin educația religioasă. Religiozitatea copilului nu este identică cu cea a adultului. În copilărie, ea se bazează pe trăirile date de modul său „religios” de viață, iar la adult, pe o trăire intensă și o atitudine spirituală.

Educația religioasă trebuie să înceapă din copilărie deoarece, fără aceasta, copilul crește ascultând cel mult legea morala naturală. Este cunoscut că în copilărie, omul poate fi ușor influențat religios – moral decât mai târziu, iar deprinderile bune formate în copilărie rămân de multe ori valabile pentru întreaga viață. În perioada miciei copilării rolul hotărâtor în educația religioasă a copilului îl are familia. Trăirile religioase din această etapă pot deveni hotărâtoare pentru întreaga viață. Acum, copilul observă și înregistrează actele religioase și morale pe care le vede în familie și în cercul cunoștințelor sale. El imită cu fidelitate și încredere atitudini, gesturi, cuvinte. Fondul sufletesc al copilului este nepervers, de aceea el crede că tot ce face omul matur este bine. Rezultă deci faptul că părinții și creștinii maturi au datoria de a fi modele de comportament pentru copii și de a nu sminti pe nici unul dintre ei.

Desigur, familiei îi revine mai ales rolul de a valorifica „învățăturile biblice” în sens moral, de a deschide sufletul copilului spre bine și frumos, spre respect și dragoste față de aproapele, de a-i cultiva sensibilitatea și a-i sădi sămânța pentru valorile morale care, mai târziu, vor deveni convingeri și idealuri personale. Trăirea religioasă și manifestarea religiozității în fapte curente de viață se cer a fi transformate și consolidate prin educație. Nimic din ceea ce primește omul prin naștere nu se dovedește suficient dacă el însuși sau semenii săi nu devin activi în perspectiva acestei desăvârșiri. Ca și talentul înnăscut, care pentru a deveni plinar are nevoie de exercițiu metodic, religiozitatea primă și înclinația originară spre pietate se

cer a fi cultivate, întărite și perfecționate. Pe de altă parte contează nu numai să crezi, ci să crezi în cunoștință de cauză. Credința informată întărește omul, îi dă o direcție, nu degenerază în credulitate sau erezie. Omul are o existență multidimensională, raportându-se la realitate nu numai prin raționalitate sau intenționalitate pragmatică, ci și prin simțire și trăire contemplativă. Religia îi oferă omului această șansă de a se proiecta într-un orizont de valabilitate ce transcede orice dat factual. Experiența religioasă este consubstanțială ființei umane. Atitudinea religioasă permite omului să atingă plenitudinea umanității. Omul, de unul singur, nu va înțelege lumea lui dacă nu îl va alia pe Dumnezeu tuturor existențelor. Omul religios este omul prin excelență și, dintre toate caracteristicile lui, cea religioasă le comandă pe toate celelalte, discriminându-le și determinându-le”¹.

Educația omului este autentică atunci când se bazează, dar și fundamentează un sistem axiologic individual, congruent, relativ imperturbabil, incluzând valori fundamentale, constante, care să scape perisabilității și facilității cotidiene. Condiționările cotidiene la care este supus individul, dincolo de realizarea unui confort efemer, contribuie din plin la eroziunea spiritualității, a simțului critic și a sentimentului responsabilității.

Educația religioasă nu va rămâne o problemă specifică fiecărui individ. Ea are drept obiectiv cultivarea și dezvoltarea religiozității la individul copil sau adult. Esența religiei constă în fenomenul de credință. Educația religioasă se poate realiza direct, prin instrucție, prin însușirea teoretică a fenomenologiei religioase, a adevărurilor de credință cuprinse în marile scrieri sau canoane.

Cei care sunt răspunzători de educația copiilor sunt părinții, deoarece au dat viață copiilor lor, au obligația de a-i educa, și de aceea trebuie considerați primii și principalii lor educatori. Această funcție educativă a lor este atât de importantă încât, acolo unde lipsește, cu greu poate fi suplinită. Într-adevăr, este îndatorirea părinților să creeze o atmosferă familială insuflețită de iubire, de pietate față de Dumnezeu și respect față de oameni, care să favorizeze educația integrală, personală și socială a copiilor. Familia este, așadar, prima școală a virtuților sociale de care nici o societate nu se poate lipsi. Mai ales în familia creștină îmbogățită cu harul și misiunea sacramentului căsătoriei. Copiii, de la cea mai fragedă vârstă, trebuie

---

¹ Meylan, 1939, p. 257.

să învețe să-L descopere și să-L cinstească pe Dumnezeu și să-L iubească pe aproapele, conform credinței primite la Botez; acolo trăiesc ei pentru prima dată experiența unei vieți sociale sănătoase și a Bisericii. Părinții să fie, așadar, adânc pătrunși de importanța pe care o are familia cu adevărat creștină pentru viața și progresul poporului lui Dumnezeu.

Îndatorirea de a da educație, ce revine în primul rând familiei, pretinde ajutorul întregii societăți. Pe lângă drepturile părinților și ale celor cărora ei le încredințează o parte din misiunea lor de educație, anumite îndatoriri și drepturi revin societății civile, de vreme ce ea trebuie să orânduiască cele necesare binelui comun vremelnic.

În mod cu totul deosebit, îndatorirea de a educa revine Bisericii, nu numai pentru că trebuie să fie recunoscută ca societate umană capabilă de a educa, ci mai ales pentru că are misiunea de a vesti tuturor oamenilor calea mântuirii, de a împărtăși credincioșilor viața lui Hristos și de a-i ajuta cu sollicitudine continuă să poată ajunge la plinătatea vieții dumnezeiești. Biserica are, așadar, obligația, ca Mamă, de a da fiilor săi o educație prin care întreaga lor viață să fie pătrunsă de spiritul lui Hristos; în același timp, ea oferă tuturor popoarelor contribuția sa la promovarea desăvârșirii integrale a persoanei umane precum și la binele societății pământești și pentru a constitui o lume mai umană.

Educația creștină se întemeiază pe imaginea și modelul Christic; Hristos este învățătorul perfect, iar viața întru Hristos aduce desăvârșirea morală și mântuirea sufletului: "Fiți voi desăvârșiți precum Tatăl vostru din ceruri este" (Matei, 5, 48); "Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine" (Ioan, 14, 6). El este învățătorul și nu un profet oarecare, pentru că el îi învață pe oameni "ca unul ce are putere", ca unul care știa să îndrume și să îndrepte sufletul omenesc.

Sensibil și receptiv, căutător de valori ideale și preocupat de viitorul lui, tânărul ca o binecuvântare a lui Dumnezeu pentru familie și societate și ca om în formare are nevoie, pentru împlinirea sa de trei lucruri esențiale: de iubire, de ideal și de îndrumare și ajutor la timpul potrivit.

Tinerii au nevoie în primul rând de iubirea și afecțiunea părinților. Dar și profesorii, prin vocația cu care au fost înzestrați îi înconjură pe tinerii elevi cu iubire și dăruire, atât profesională, cât și ca adevărați creștini. Afecțiunea sau iubirea părinților și a cadrelor didactice îi fac pe tineri să crească sufletește și să transmită mai târziu ce au primit.

Când copiii familiei sau ai casei nu primesc afecțiune riscă să devină copiii străzii. Ei se simt abandonați, lipsiți de ceea ce este foarte simplu de dăruit.

Biserica consideră că într-un popor copiii și tinerii sunt semnul binecuvântării lui Dumnezeu, simbolul curăției inimii și al trăirii vieții ca iubire roditoare.

De aceea, cunoașterea de către tinerii cu dizabilități a Religiei iubirii, a credinței în Hristos cel înviat din morți este un izvor nesecat de iubire sfântă și de lumină dătătoare de viață. Este semnificativ faptul că toate învierile din morți pe care le-a săvârșit Mântuitorul au fost făcute supra tinerilor: fiica lui Iair, fiul văduvei din Nain și prietenul Său Lazăr. Prin aceasta, se vede cât de multă importanță acordă Mântuitorul Hristos vieții tinerilor, tinerețea fiind și simbolul veșniciei.

Tinerii au nevoie de ideal, de modele de inspirație pentru a se forma și cultiva. În acest sens, educația, formarea tinerilor trebuie să cuprindă cunoașterea virtuților și valorilor poporului nostru și ale altor popoare. Un popor harnic poate fi și un popor darnic.

Tinerii au nevoie de îndrumare și ajutor la timpul potrivit. De aici, importanța deosebită a programelor de educație și formare a tineretului, a mijloacelor spirituale și materiale de ajutorare a lor, pentru ca ala rândul lor să ajute, acum și mai târziu, la progresul spiritual și material al societății.

Educația religioasă invită la reflecție, la evidențierea eului, la autocunoaștere. Această activitate nu înseamnă numai transmiterea de mesaje specifice, ci și conturare sau reformare a persoanei din perspectiva unor standarde valorice superioare. Cu atât mai mult religia predată în învățământul special, presupune dăruire umană și profesională, implicarea copiilor în activități religio-morale în vederea formării spiritului altruist față de nevoile celor din jur. Și acești copii, cu diferite tipuri de dizabilitate au nevoie de sprijinul și ajutorul nostru, dar în același timp sunt educați să și ofere.

Evident că prin predarea religiei sunt vizate și palierele atitudinale, de credințe, de reprezentări, de sentimente ale ființei umane. În măsura în care substratul atitudinal nu este impus, ci doar propus, acesta are o funcționalitate deosebit de importantă pentru multe persoane. Educația religioasă poate deveni un prilej de fortificare interioară, de identificare de sine, de descoperire a idealurilor, de reconvertire a persoanei spre lumea valorilor absolute. Pentru mulți semeni de-ai noștri recursul la religie poate fi vindecător, salvator. În niciun caz religia nu trebuie „folosită” ca un medicament, ca o

supapă a pulsiunilor noastre, ca o instanță „psihanalitică” de rezolvare a problemelor personale.

Pe parcursul anilor, în care se predă religia în școală, se observă că, elevii au arătat deschidere, interes și receptivitate față de noile unități de învățare și față de strategiile didactice utilizate de profesor. Dintre cunoștințele și abilitățile dobândite de către elevi prin ora de Religie, care se circumscriu domeniului „sensibilitate la cultură”, putem enumera: contribuția religiei la cultura și civilizația universală, rolul religiei în artă, în arhitectură, analiza comparativă și dezbateră asupra rolului religiei în cultura universală, manifestarea unei atitudini pozitive, de deschidere, față de știință, cultură și progres. Se constată că oamenii religioși sunt mai cumpătați, mai moderați, mai echilibrați.

Bibliografie:

1. Constantin Cucos, *Pedagogie*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2002;
2. Buletinul oficial al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, *Candela Moldovei*, nr.5-6, mai-iunie 1996;
3. Nicolae Iordăchescu, Gheorghe Alexandru”, Alina Vâlcu (coord.), *Metodica predării religiei în învățământul preuniversitar*, Editura „Gheorghe Alexandru”, Craiova, 2000.

CONDIȚIA UMANĂ A PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE ȘI PREVENIREA TORTURII ÎN VIZIUNEA BISERICII ROMANO-CATOLICE

Irinel LUNGU*

Emil DUMEA**

Rezumat

Acest studiu abordează condiția umană vulnerabilă a persoanelor private de libertate, problematica prevenirii torturii, dezumanizării și a tratamentelor inumane sau degradante din perspectiva respectării drepturilor omului de către lucrătorii Ministerului Administrației și Internelor și Ministerului Justiției care au atribuții în ceea ce privește paza, interogarea sau tratamentul oricărui individ supus arestului sau deținerii. Obiectivul lucrării este înțelegerea importanței respectării drepturilor omului, stabilirea limitelor de acțiune ale polițiștilor și agenților de penitenciare în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu și cunoașterea, de către ofițeri și agenți, a cadrului legal în materie de drepturile omului, drepturile persoanelor private de libertate și prevenirea actelor de tortură, astfel cum a fost armonizat la normele Uniunii Europene. De asemenea, abordarea lucrării urmărește protecția profesională a polițiștilor și prevenirea abuzurilor în relația dintre lucrătorul de poliție și persoanele private de libertate. Poliția și în mod deosebit structurile de ordine publică se află în prima linie de apărare a drepturilor omului și protejare a ordinii publice, aflându-se permanent sub lupa percepției comunității. Atitudinea cetățeanului în uniformă, însărcinat prin lege să asigure respectarea prevederilor legislației în vigoare și în special a normelor de conviețuire socială poate influența încrederea comunității în poliție și respectul față de cerințele acestor acte normative, iar percepția colectivității va fi pe măsura așteptărilor. Tortura și maltratarea fac parte dintre violările cele

---

* Drd., Școala Doctorală de Istorie, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

** Prof. univ. dr. pr., Facultatea de Teologie Romano-Catolică, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

mai odioase ale drepturilor omului și ale demnității umane. Respectarea integrității fizice și mentale reprezintă unul dintre aspectele fundamentale ale protecției drepturilor omului. Tratatamentul pe care un stat îl rezervă persoanelor private de libertate prezintă în mod clar importanța pe care acesta o conferă demnității umane. În sensul ameliorării dispozitivelor naționale, statele au încheiat tratate internaționale pentru consolidarea protecției persoanelor private de libertate. Astfel, respectul acestor drepturi și al demnității umane urmate și de procesul consilierii psihopedagogice și religioase trebuie să aibă ca finalitate destructurarea nucleului psihologic specific personalității delincvente și instituirea unor noi dominante psihologice, de dorit acelea care facilitează integrarea socială a individului și mântuirea. Toate aceste lucruri au la bază principiul potrivit căruia deținuții sunt ai societății și ai lui Dumnezeu, nu ai penitenciarului, iar fără contribuția societății și a Bisericii multe dintre persoanele care au ispășit pedepse privative de libertate se vor întoarce din nou în penitenciar, negăsindu-și locul în societate. O colaborare mai bună între sistemul penitenciar și celelalte instituții ale statului (laice și religioase) ar susține, cu siguranță, o reintegrare mai ușoară în sânul societății a persoanelor care au ispășit pedepse privative de libertate. Cu cât promovarea drepturilor omului este mai eficientă și educația în respectul acestor drepturi, al demnității umane dă roade la o scară mai largă a societății românești, cu atât mai puține vor fi încălcările acestor drepturi și nevoia de a le proteja și a repara daunele.

Cuvinte-cheie: persoane private de libertate, vulnerabilitate, dezumanizare, tortura, poliție, biserică, drepturile omului, prevenire, respect, demnitate, consiliere, educare, reintegrare.

Abstract

This study addresses from the human rights perspective, the human condition of vulnerable detainees, the issue of prevention of torture, dehumanization and inhuman or degrading treatment by workers in the Ministry of Interior and Ministry of Justice with responsibilities regarding security, interrogation or treatment of any individual under arrest or detention. The objective of this work is understanding the importance of human rights, imposing limits on the action of the police and penitentiary agents in carrying out their duties and ensuring that the officers and agents are aware of the legal framework of human rights regarding detainees and thus prevent acts of torture in conformity with harmonized regulations in the European Union. The

study also deals with the professional protection of police employees and the prevention of abuse in the relationship between the police officer and inmates. Police and especially public policy structures are at the forefront of human rights and protection of public order, being constantly under the scrutiny of community perception. The attitude of a citizen in uniform, empowered by law to ensure compliance with legislation and in particular with the rules of social life can influence community confidence in the police and the respect of the requirements of these laws and thus community perception will be a consequence of this type of attitude, as expected. Torture and ill-treatment are among the most abhorrent violations of human rights and human dignity. Respect for physical and mental integrity is one of the fundamental aspects of human rights. The type of treatment by a State of its detainees clearly shows the importance it gives to human dignity. For the purposes of improving national arrangements, states have signed international treaties to strengthen the protection of persons deprived of liberty. Thus, in this process the respect for these rights and for dignity followed: and the purpose of pedagogical and religious counselors must be to dismantle specific psychological core delinquent personality and to establish a new dominant psychological desirable personality facilitating social integration and individual salvation for the former delinquent. All these things are based on the principle that prisoners are part of society and of God, not of prison and without the contribution of society and the Church many of those who have served custodial sentences will be back in prison again, if not finding their place in society. A better collaboration between the prison system and other state institutions (secular and religious) would argue certainly for an easier reintegration within society of persons who have served custodial sentences. The promotion of human rights education is more effective and the respect for these rights, for human dignity enables a more open Romanian society; the fewer will be those violations of these rights, the lesser the need to protect and repair the damage.

Keywords: detainees, vulnerability, dehumanization, torture, police, church, human rights, prevention, respect, dignity, counseling, education and reintegration.

Résumé

Cette étude, dans la perspective des droits de l'homme, porte sur la condition humaine, sur les détenus vulnérables, la prévention des

problèmes de la torture, la déshumanisation inhumains et dégradants, sur les traitements appliqués par des agents du ministère de l'Intérieur ou le ministère de la Justice chargé de la sécurité ou de l'interrogatoire ou le traitement de tout individu en vertu de l'arrestation ou de détention. Le but de cette étude est de comprendre l'importance des droits de l'homme, et en limitant l'action des officiers de police ou en prison dans l'exercice de leurs fonctions, afin que leurs actions soient conformes au cadre juridique des droits de l'homme et de prévenir les actes de torture sur les détenus, en conformité avec les réglementations harmonisées dans l'Union européenne. L'étude traite également de la protection professionnelle des employés de la police et de la prévention de la violence dans la relation entre le policier et les détenus. La police et les structures politiques publiques en particulier devrait être mis en première ligne dans la bataille pour protéger les droits de l'homme et de l'ordre public, en étant constamment sous le contrôle direct de la perception de la communauté. L'attitude d'un homme de loi en uniforme, habilité par la loi à veiller sur le respect et en particulier sur les règles de la vie sociale peut influencer la confiance du public dans la police et la loi, et selon de cette approche dépend la perception de la communauté. La torture et les traitements dégradants sont parmi les violations les plus effroyables des droits de l'homme et de la dignité humaine. Afin d'améliorer la législation nationale, les États ont signé des traités internationaux visant à renforcer les droits des détenus. Cela s'est traduit par un respect accru des droits de l'homme et de la dignité humaine, et pour les conseillers pédagogiques et religieux doit être spécifique à retirer la personnalité psychologique délinquant de base et d'établir une nouvelle dominante psychologique, d'une personnalité agréable que facilite l'intégration sociale et que la délinquance salut l'ex détenu. Tout cela est basé sur le principe que les prisonniers font partie de la société et ils sont aussi le peuple de Dieu et ne sont pas un peuple de la prison; sans la contributions de la société et de l'Église, beaucoup de ceux qui ont été privé de leur liberté peut revenir à les prisons d'où ils sont sorti, si ils n'ont peut trouver leur place dans la société. Une meilleure collaboration entre le système pénitentiaire et d'autres institutions publiques (laïques et religieuses) pourraient plaider en faveur d'une plus facile réinsertion dans la société des personnes qui ont servi des peines d'emprisonnement. Par conséquent, la promotion de l'éducation aux droits de l'homme est de plus en plus efficace et le respect de ces droits et de la dignité

humaine crée les conditions d'une société roumaine plus ouvert; plus il y aura moins de cas de violations des droits de l'homme, les aura moins besoin de protéger ou de réparer les dommages.

Mots-clés: détenus, la vulnérabilité, la déshumanisation, la torture, la police, l'église, les droits de l'homme, la prévention, le respect, la dignité, le counseling, l'éducation et la réinsertion

Argument

Lucrarea abordează condiția umană vulnerabilă a persoanelor private de libertate, problematica prevenirii torturii, dezumanizării și a tratamentelor inumane sau degradante din perspectiva respectării drepturilor omului de către lucrătorii Ministerului Administrației și Internelor și Ministerului Justiției care au atribuții în ceea ce privește paza, interogarea sau tratamentul oricărui individ supus arestului sau deținerii. Obiectivul lucrării este înțelegerea importanței respectării drepturilor omului, stabilirea limitelor de acțiune ale polițiștilor și agenților de penitenciare în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu și cunoașterea, de către ofițeri și agenți, a cadrului legal în materie de drepturile omului, drepturile persoanelor private de libertate și prevenirea actelor de tortură, astfel cum a fost armonizat la normele Uniunii Europene. De asemenea, abordarea lucrării urmărește protecția profesională a polițiștilor și prevenirea abuzurilor în relația dintre lucrătorul de poliție și persoanele private de libertate.

Poliția și în mod deosebit structurile de ordine publică se află în prima linie de apărare a drepturilor omului și protejare a ordinii publice, aflându-se permanent sub lupa percepției comunității. Atitudinea cetățeanului în uniformă, însărcinat prin lege să asigure respectarea prevederilor legislației în vigoare și în special a normelor de conviețuire socială poate influența încrederea comunității în poliție și respectul față de cerințele acestor acte normative, iar percepția colectivității va fi pe măsura așteptărilor. Tortura și maltratarea fac parte dintre violările cele mai odioase ale drepturilor omului și ale demnității umane.

Respectarea integrității fizice și mentale reprezintă unul dintre aspectele fundamentale ale protecției drepturilor omului. Tratamentul pe care un stat îl rezervă persoanelor private de libertate prezintă în mod clar importanța pe care acesta o conferă demnității umane. În sensul ameliorării dispozitivelor naționale, statele au încheiat tratate

internaționale pentru consolidarea protecției persoanelor private de libertate.

Astfel, respectul acestor drepturi și al demnității umane urmate și de procesul consilierii psihopedagogice și religioase trebuie să aibă ca finalitate destructurarea nucleului psihologic specific personalității delincvente și instituirea unor noi dominante psihologice, de dorit acelea care facilitează integrarea socială a individului și mântuirea.

Toate aceste lucruri au la bază principiul potrivit căruia deținuții sunt ai societății și ai lui Dumnezeu, nu ai penitenciarului, iar fără contribuția societății și a Bisericii multe dintre persoanele care au ispășit pedepse privative de libertate se vor întoarce din nou în penitenciar, negăsindu-și locul în societate.

O colaborare mai bună între sistemul penitenciar și celelalte instituții ale statului (laice și religioase) ar susține, cu siguranță, o reintegrare mai ușoară în sânul societății a persoanelor care au ispășit pedepse privative de libertate.

Cu cât promovarea drepturilor omului este mai eficientă și educația în respectul acestor drepturi, al demnității umane dă roade la o scară mai largă a societății românești, cu atât mai puține vor fi încălcările acestor drepturi și nevoia de a le proteja și a repara daunele.

1. Condiția umană a persoanelor private de libertate

1.1 Experimentul Stanford

În 1971, psihologul Philip Zimbardo a selectat un grup de 24 de studenți la Stanford pentru un experiment al privării de libertate, cunoscut ulterior sub numele de “Stanford Prison Experiment”. Acest experiment și-a propus să cerceteze modul în care un anumit context “malefic” poate determina oameni obișnuiți să își piardă umanitatea, proces cunoscut ulterior în psihologia socială ca Efectul Lucifer. Deși știau că sunt parte dintr-un experiment și primeau pentru această participare 15 USD/zi, studenții au fost transportați rapid într-o clădire foarte asemănătoare unei închisori și au fost împărțiți în două grupuri: “detinuti” și “gardieni”. “Deținuților” li s-au aplicat constant metode de depersonalizare, cunoscute în practica penitenciară. Nu mai aveau voie să își folosească numele, ci erau doar un număr. Singura metodă de adresare a celuilalt era cunoașterea numărului. Li s-a interzis să poarte lenjerie de corp, au fost tunși la zero și erau înlănțuiți. Spațiul și stimularea senzorială erau limitate: aveau voie să se plimbe

---

¹ Philip Zimbardo – *Efectul Lucifer*, Editura Nemira, București, 2010, p.14.

doar pe holurile “închisorii” legați la ochi, nu existau ferestre și nici ceasuri care să le permită să măsoare scurgerea timpului.

Un aspect interesant este faptul că “gardienii” nu au avut reguli stricte. Li s-a cerut doar ca legile să fie respectate și să ceară un comportament adecvat din partea “deținuților”. Au fost îmbrăcați în uniforme kaki și li s-au dat fluiere, bastoane și ochelari de soare.

În prima și în cea de-a doua zi, subiecții nu și-au luat în serios rolurile. Dar din a treia zi rolul a devenit mai important decât identitatea reală. Deși știau că se află într-un experiment, asumarea unui rol face ca valorile umane manifestate anterior să dispară. Astfel, gardienii fac exces de zel și devin violenți. Studenții se revoltă la început, după care devin depresivi și prezintă simptome de stres cronic.

“Gardienii” abuzează fizic și emoțional “detinuții” mai ales în timpul nopții, când credeau că nu sunt supravegheați. Abundă comportamentele sadice, în care “deținuții” au parte de exerciții fizice extenuante, forțați să curețe toalete cu mâinile goale sau să doarmă goi pe podeaua de beton. Datorită abuzurilor grupului de “gardieni”, Zimbardo a decis să oprească experimentul doar după 6 zile.

Finalitatea este în cele din urmă morală: sistemul ne poate “convinge” să facem rău, însă dacă devenim conștienți de resorturile sale, ne putem apăra de ispita răului.²

1.2. Incursiune în psihologia răului

Oamenii buni obișnuiți pot deveni răi ca răspuns la influența corozivă a forțelor situaționale puternice. Aceste forțe care există în multe contexte comportamentale banale, distorsionează natura noastră de obicei bună, împingându-ne spre comportamente deviante, distructive sau rele, atunci când cadrul situațional devine nou și nefamilial.

Când suntem prinși într-o astfel de situație, modurile noastre obișnuite de gândire, simțire și comportament nu mai funcționează pentru a susține busola morală care ne-a ghidat atât de bine în trecut.³

Deși cei mai mulți oameni sunt buni, în cea mai mare parte a timpului, ei pot fi tentați ușor să se dedea la fapte care în mod normal sunt calificate ca antisociale.

Menționăm faptul că oamenii ca actori sociali nu sunt figuri solitare care improvizează solilocvii pe scena goală a vieții. Ei se afla într-un ansamblu de jucători diferiți, pe o scena cu diferite recuzite și costume, scenariii și indicații ale regizorilor și producătorilor care

² *Ibidem*, p.15.

³ Philip Zimbardo – *Efectul Lucifer*, Editura Nemira, București, 2010, p.447.

se schimba constant. Împreună, toate acestea creează trăsături situaționale pe care ajungem să le apreciem ca având o mare influență asupra modului în care poate fi schimbat comportamentul. Recunoscând impactul celor din afara scenei, din culise, care fac ca drama umană să funcționeze în orice piesă.

Cei mai mulți dintre noi au tendința atât de a supraestima importanța calităților dispoziționale, cât și de a subestima pe cea a trăsăturilor situaționale atunci când încearcă să înțeleagă cauzele comportamentului altor oameni.

Voi pleca de la premisa că natura «bună» a oamenilor înseamnă raționalitatea, ordinea, coerența și înțelepciunea lui Dumnezeu, iar latura «rea», haosul, dezorganizarea, iraționalul și nucleul libidinos al lui Lucifer. Trăsătura centrală a lui Dumnezeu este reprezentată de constrângerea și inhibarea dorinței; ea este orientată împotriva trăsăturii luciferice de permisivitate și plăcere. Oamenii pot deveni răi atunci când sunt implicați în situații în care pârgurile de control cognitive care le ghidează de obicei comportamentul în modalități indezirabile social și acceptabile personal sunt blocate, suspendate sau distorsionate. Suspendarea controlului cognitiv are consecințe multiple, printre care: suspendarea conștiinței, a conștientei de sine, simțul responsabilității personale, al obligației, al angajamentului luat, al încrederii acordate, moralității, vinovăției, rușinii, fricii, precum și suspendarea analizării acțiunilor proprii în termeni de costuri/beneficii.

Cele două strategii generale pentru a realiza aceasta transformare sunt: reducerea indicilor de responsabilitate socială a actorului și reducerea preocupărilor pentru autoevaluare ale actorului.

Prima suspendă preocupările legate de evaluarea socială, de aprobarea socială, făcându-l pe actor să se simtă anonim – procesul de deindividualizare. Ele se manifestă când individul funcționează într-un mediu care aspiră anonimatul și difuzează responsabilitatea personală legată de respectiva situație.⁴

Cea de-a doua strategie oprește automonitorizarea și monitorizarea autoconsecveței, bazându-se pe tactici care alterează starea de conștiință a individului. Acest lucru este realizat prin intermediul alcoolului sau drogurilor, stârnind emoții puternice, angajând individul în acțiuni hiperintense, ajungându-se la o stare de orientare expandată în prezent, în care nu există preocuparea pentru trecut

---

⁴*Ibidem*, p..448.

sau viitor și proiectând responsabilitatea în exterior, către alții, mai degrabă decât spre interior, spre sine.

Dezindividualizarea creează o stare psihologică unică în care comportamentul ajunge sub controlul cerințelor situaționale imediate și al trebuințelor biologice, hormonale. Acțiunea înlocuiește gândirea, căutarea plăcerii imediate, domină gratificațiile amânate și deciziile limitate de rațiune lasă locul unor răspunsuri emoționale, iraționale. Adesea o stare de excitație este și precursor și consecința a dezindividualizării. Efectele sale sunt amplificate în situații noi sau nestructurate, unde răspunsurile tipice, obișnuite, și trăsăturile de caracter sunt anulate. Crește vulnerabilitatea individului față de modelele sociale și particularitățile situaționale; de aceea, în definitiv nu există nici un sentiment al binelui sau al răului, nici un gând de culpabilitate pentru acțiunile ilegale sau de iad pentru cele imorale. Dacă frânele interioare sunt suspendate, comportamentul este în totalitate sub controlul situației externe; exteriorul dominând interiorul. Ceea ce este posibil și disponibil domină ceea ce este drept și corect. Busola morală a indivizilor și grupurilor își pierde direcția.⁵

Tranziția de la mentalitatea christianică la cea luciferică poate fi bruscă și neașteptată, determinându-i pe oamenii buni să facă lucruri rele, trăind temporar în momentul prezent expandat, fără griji legate de consecințele viitoare ale acțiunilor lor. Frânele care se pun în mod obișnuit cruzimii și impulsurilor libidinale se topesc în excesele dezindividualizării. Este ca și cum ar exista un soi de scurt circuit în creier, întrerupând funcțiile cortexului frontal de planificare și adoptare a deciziilor, în timp ce controlul este preluat de părțile primitive ale sistemului limbic, în special de centrul emoțiilor și agresivității din amigdală.

Acceptarea lui Lucifer reprezintă o forță care eliberează spiritul uman de limitarea la discursul rațional și la planificarea ordonată, cât și o forță de distrugere: plăcere senzuală fără limite și plăcere personală fără control din partea societății. Lucifer reprezintă beția, nebunia, frenezia sexuală și plăcerea luptei. Domeniul lui cuprinde toate stările care aduc cu ele pierderea conștiinței de sine și a raționalității, suspendarea timpului liniar și abandonarea sinelui față de acele instincte ale naturii umane care răstoarnă codurile comportamentului și responsabilității publice.

---

⁵ *Ibidem*, p.21.

În aceste circumstanțe trebuie să adoptăm un model de sănătate publică pentru prevenirea răului, a violenței, abuzului marital, a tiraniei și a prejudecăților, care identifică vectorii bolilor sociale împotriva cărora trebuie să fim inoculați în general, nu tratați doar la nivel individual. A doua schimbare este orientarea spre lege, care trebuie să reconsidere măsura în care factorii situaționali și sistemici trebuie luați în calcul atunci când se pronunța sentința.

În acest sens, este necesară celebrarea capacității umane de a alege bunătatea în locul cruzimii, grija în locul indiferenței, creativitatea în locul tendinței de distrugere și eroismul în locul ticăloșiei. Misiunea finală este cea de a invita oamenii, în special copiii, să se privească pe sine ca pe niște eroi în așteptare, gata să facă fapte eroice într-o situație care poate apărea doar o dată în viața lor.

Umanismul care ridică standardul (steagul) oricărui erou, fie el bărbat sau femeie, care răspunde la chemarea umanității când vine timpul să acționeze. Când sună acel clopot, acești eroi vor ști că bate pentru ei. El sună și cheamă la susținerea a ceea ce este mai bun în natura umană, acel ceva care se ridică deasupra presiunilor puternice ale situației și ale sistemului, ca afirmare profundă a demnității umane, opunându-se răului.

1.3. Considerente privind detenția în România

Astfel, locul de detenție este definit ca fiind «orice loc aflat sub jurisdicția și controlul statului, în care persoanele sunt sau ar putea fi private de libertate, fie în baza unui ordin al unei autorități publice sau la cererea acesteia ori acordul tacit al acesteia». În această noțiune sunt cuprinse, pe lângă clasicele penitenciare, centre de reținere și arestare preventivă ale poliției și centre de reeducare, și spitalele de psihiatrie în care pacienții nu sunt internați ca urmare a propriei voințe sau pe care nu le pot părăsi în urma propriei decizii, azilurile de bătrâni pe care aceștia nu le pot părăsi atunci când doresc datorită unor situații de fapt, cum ar fi imposibilitatea deplasării, centrele de cazare pentru străini în care aceștia sunt în fapt privați de libertate pe perioada cazării, centrele de tranzit, în care persoanele se află în aceeași situație, precum și diversele tipuri de stabilimente pentru minori, pe care aceștia nu le pot părăsi prin proprie voință sau cu încuviințarea părinților”.

Sistemul penitenciar, din România de astăzi, este conceput ca un serviciu public ce contribuie la apărarea ordinii publice și a siguranței naționale, prin asigurarea pazei, escortării, supravegherii și aplicarea regimului de detenție pentru persoanele aflate în executarea unor

pedepse privative de libertate. Totodată, înseamnă și un rol social deosebit, determinat de funcțiile sale punitiv-educative și de reinserție socială a persoanelor private de libertate. La ora actuală are în subordine 32 de penitenciare, patru penitenciare pentru minori și tineri, ce funcționează la Bacău, Târgu-Mureș, Craiova și Tichilești, trei centre de reeducare ce funcționează la Buziaș, Găești și Târgu Ocna, un penitenciar pentru femei la Târgșor, respectiv șase penitenciare spital.

În sistemul penitenciar românesc există cca. 40000 de persoane private de libertate, dintre care 640 de femei și 456 de minori. Din sistemul Administrației Penitenciarelor mai fac parte două centre de pregătire a personalului, unul la Arad și altul la Târgu Ocna, precum și Baza de Aprovizionare, Gospodărire și Reparații Jilava și Subunitatea de Pază și Escortarea Deținuților Transferați. Astfel se acționează pentru perfecționarea organizării instituționale a sistemului penitenciar, punând accent pe modificarea și completarea mai multor cadre legislative. Pe linia demersurilor de reintegrare au fost elaborate ghiduri de bune practici, preluate ca model pentru sistemele penitenciare din Europa. O altă noutate o reprezintă existența în fiecare penitenciar a unui negociator pentru situații de criză, respectiv implementarea monitorizării electronice a persoanelor private de libertate.⁶

În România există patru regimuri de executare a pedepselor care, în ordinea gravității lor, sunt: regimul de maximă siguranță; regimul închis; regimul semideschis; regimul deschis. Activitățile și programele organizate în instituțiile penale, esențiale pentru realizarea scopului corecției sunt considerate:

- munca, folositoare din punct de vedere social;
- educația generală și pregătirea profesională;
- diferite activități culturale, sportive și recreative;
- educația religioasă.

Drepturile persoanelor private de libertate sunt garantate și nu pot fi îngădite decât în limitele și în condițiile prevăzute de Constituție și lege: libertatea conștiinței, a opiniilor și libertatea credințelor religioase; accesul la informație; dreptul la petiționare; dreptul la corespondență; dreptul la convorbiri telefonice; dreptul la plimbare zilnică; dreptul de a primi vizite; dreptul de a primi bunuri; dreptul de a efectua cumpărături; dreptul la asistență medicală; dreptul la încheierea unei căsătorii.

---

⁶ Colectiv A.N.P. *Revista Penitenciarelor*, Nr.1, 2011, București, p.10.

Până în sec. XVIII nu s-a putut vorbi despre o legislație a pedepselor în spațiul românesc, ci despre un obicei al pământului. Cei care greșeau sau se răzvrăteau împotriva domniei erau fie executați, fie închiși pe termen nelimitat în mănăstiri, schituri sau turnuri. În astfel de mănăstiri populare ca loc de executare a osândelor, delicvenții mărunți puteau fi judecați de înalți ierarhi sau de egumenii mănăstirilor.

La începutul secolului al XIX-lea s-a înregistrat un declin al pedepselor corporale administrate în public și o creștere a pedepselor care așa cum observa Foucault⁷, muta accentul din sfera publică în cea privată. Ținta pedepsei nu o mai constituie corpul: “caznelor ce distrug corpul trebuie să le ia locul o pedeapsa ce acționează profund asupra simțirii, gândirii, voinței și înclinațiilor”.

În același timp, se nasc primele case de corecție pentru infractori, care urmăreau o reformare a delicvenților prin desfășurarea unor munci utile.

Închisoarea este o instituție totală și are tendințe delimitatorii, adică de restrângere sau chiar interzicere a interacțiunilor sociale dintre instituționalizați și lumea exterioară. Această delimitare fermă a instituției penitenciare de lumea liberă se înscrie în logica apărării interesului general, ceea ce face ca închisoarea să aparțină categoriei instituțiilor totale, ce apăra comunitatea de persoane considerate periculoase în mod intenționat.

Exercitarea controlului social manifestat prin custodierea deținuților; pregătirea și sprijinirea acestora în efortul de a se reintegra social. Instituția privării de libertate este utilizată numai pentru a reține persoanele fizice, a căror încriminare este atât de gravă încât nu pot fi utilizate măsuri alternative.⁸

Având ca prim scop apărarea comunității, **bunătatea persoanelor închise nu reprezintă o preocupare pentru penitenciar**, așa cum se întâmpla în cazul azilelor de bătrani sau al celor pentru nevăzători. Mai mult decât atât, deținutul trebuie să trăiască în **sărăcie** ca o chestiune de politică publică. **Un fel de călugărie forțată a secolului XXI**. Demersurile de prevenire a evadării includ tactici sau ritualuri precum **percheziția, paza din turn** sau foisor, **numărarea periodică a deținuților și verificarea grațiilor**.

Închisoarea creează o ecologie a dezumanizării printr-o serie de mesaje directe repetate constant. Totul începe cu pierderea libertății,

⁷ Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Editura Paralela 45, București, 2005, p.65.

⁸ Ioan Durnescu, *Asistența socială în penitenciar*, Editura Polirom, Iași, 2009, p.89.

apoi continuă cu pierderea intimității și ajunge în final la pierderea identității personale. Astfel deținuții sunt separați de trecutul lor, de comunitatea și familia lor și le este substituită realitatea normală cu realitatea curentă și în care sunt forțați să trăiască împreună cu alți deținuți într-o celulă anonimă, practic fără spațiu personal. De asemenea, regulile exterioare și coercitive, cât și deciziile arbitrare ale gardienilor le dictează comportamentul. Mai trebuie precizat faptul că emoțiile sunt suprimate, inhibate și distorsionate, iar emoțiile tandre sunt absente printre gardieni și deținuți.⁹

În instituțiile carcerale, exprimarea emoțiilor umane este redusă la reacții individuale impulsive, deseori imprevizibile, mai ales atunci când uniformitatea reacțiilor de masă este norma așteptată. Păstrarea emoțiilor sub control este esențială în închisoare, pentru ca emoțiile constituie un semn de slăbiciune care arată propria vulnerabilitate, atât față de gardieni, cât și față de alți deținuți.

2. Prevenirea torturii în România

2.1. Cadrul juridic de protecție împotriva torturii în penitenciare, centrele de reeducare și centrele de arest preventiv din cadrul poliției

În toate statele membre ale Consiliului Europei, **Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor și tratamentelor inumane sau degradante** a devenit o garanție importantă pentru deținuți. Interesul și particularitatea acestei Convenții constau în faptul că aceasta instituie un sistem de control pe teren și încurajează dialogul între reprezentanții statului și un comitet internațional multidisciplinar. Această Convenție reflectă angajamentul reciproc și novator al statelor membre ale Consiliului Europei de a asigura respectarea unor standarde mai ridicate în locurile de detenție.

Convenția a instituit în 1984 **Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante**, numit uzual "Comitetul pentru prevenirea torturii" sau "CPT". Prin intermediul vizitelor, Comitetul examinează tratamentul persoanelor private de libertate în vederea întăririi, dacă este cazul, a protecției lor împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante.

---

⁹ Cesare Beccaria, *Despre infracțiuni și pedepse*, Editura Umanitas, București, 2007, p. 90.

În ultimii ani, eforturile Consiliului Europei privind garantarea drepturilor omului au pus accentul din ce în ce mai mult pe prevenirea încălcării acestora. Articolul 3 al Convenției europene a drepturilor omului prevede că “Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante”.¹⁰

Trei drepturi ale persoanelor reținute de poliție sunt considerate de CPT ca având o importanță deosebită: dreptul persoanei în cauză la notificarea detenției ei către o terță parte aleasă de ea (un membru al familiei, un prieten, consultantul), dreptul de a avea acces la un avocat și dreptul de a solicita examinarea medicală de către un doctor ales de ea (suplimentar față de orice examinare medicală realizată de un doctor chemat de autoritățile polițienești). În opinia CPT-ului, aceste drepturi constituie trei garanții fundamentale împotriva reținerii și tratamentelor aplicate deținuților, care trebuie aplicate de la începutul privării de libertate, indiferent de cum este aceasta descrisă în sistemul legal în cauză (arestare etc.).

Infraacțiunile care alcătuiesc sistemul românesc de protecție a drepturilor omului împotriva torturii sunt:

În art 266 Cod penal¹¹ este prezentat conținutul legal a două infracțiuni: **arestarea nelegală și cercetarea abuzivă.**

Astfel, constituie **arestare nelegală** *fapta unui funcționar public, cu o anumită calitate, de a face una dintre următoarele activități: reținerea sau arestarea nelegală ori supunerea unei persoane la executarea unei pedepse, măsuri de siguranță sau educative, în alt mod decât cel prevăzut prin dispozițiile legale.* Conform art. 266 alin. 2 C. pen., constituie **cercetare abuzivă** *întrebuințarea de promisiuni, amenințări sau violențe împotriva unei persoane aflate în curs de cercetare, anchetă penală ori de judecată pentru obținerea de declarații.*

Pentru **arestarea inculpatului** trebuie îndeplinite următoarele condiții:

a) să existe probe sau indicii temeinice că inculpatul a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală;

b) pentru acea faptă legea să prevadă pedeapsa detențiunii pe viață sau închisorii mai mare de 4 ani, în cazurile prevăzute în alin. 1 al art. 148 lit a-e;

c) să existe vreunul din cazurile de la art. 148 C. proc. pen.;

d) inculpatul să fie ascultat de procuror și de judecător înainte de a dispune luarea măsurii.

¹⁰ Andreea Tănase, *Prevenirea torturii*, Ed. ISOP, București, 2011, p.22

¹¹ *Codul Penal*, pag.131

Astfel, arestarea poate fi ilegală, când nu există indicii temeinice că lăsarea în libertate a învinutului sau inculpatului ar prezenta pericol public. Infracțiunea va exista și în situația în care prelungirea arestării preventive s-a făcut cu încălcarea dispozițiilor legale.

Arestarea nelegală se poate comite și prin inacțiune, atunci când, după ce a expirat termenul de reținere sau arestare, funcționarul public omite să pună în libertate pe cel reținut sau arestat.

Potrivit art. 267¹ C. pen., **tortura** este fapta prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, fizice sau psihice, îndeosebi în scopul de a obține de la acea persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida ori de a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane.

2.2. Considerații privind codul de bune practici în prevenirea torturii pentru forțele de ordine

Acțiunile polițiștilor trebuie să fie conforme cu dreptul intern și convențiile internaționale la care România este parte.

În îndeplinirea atribuțiilor profesionale polițistul are obligația să respecte și să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului, consacrate prin Constituție și prin alte legi, în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția europeană a drepturilor omului, Codul european al eticii polițienești și cu dispozițiile tratatelor la care România este parte. Polițistul recurge la forță ca măsură excepțională, în strictă conformitate cu prevederile legale și numai în situații de absolută necesitate, determinate de ineficiența somațiilor și acțiunilor de mediere prin care s-a încercat dezamorsarea situației sau întreruperea acțiunilor ilicite.¹²

Acțiunile în forță desfășurate de poliție sunt subordonate principiilor necesității și proporționalității.

În momentul realizării obiectivului legitim încetează și exercitarea forței.

---

¹² *Codul de etică al polițistului*, Ed. MAI, București, 2010, p.3.

Polițistul nu aplică, nu încurajează și nu tolerează acte de tortură, tratamente și pedepse inumane sau degradante, constrângeri fizice ori psihice, indiferent de circumstanțe.

Polițistul are obligația de a se asigura de legalitatea acțiunilor sale, înainte și în timpul desfășurării acestora, din perspectiva respectării legislației naționale și a documentelor internaționale la care România este parte.

Principiile utilizării mijloacelor de imobilizare sunt:¹³

- *Principiul legalității* – orice măsură luată în vederea menținerii stării de ordine și disciplină, trebuie să fie în concordanță cu prevederile legale în vigoare.
- *Principiul securității* – menținerea ordinii și disciplinei este absolut necesară în condițiile executării misiunilor de pază, escortare și supraveghere, atât în interiorul cât și în exteriorul unității. Orice activitate desfășurată cu persoanele arestate trebuie să se realizeze în condiții de siguranță, fără a pune în pericol viața, integritatea corporală sau sănătatea persoanelor, integritatea bunurilor și ordinea de drept.
- *Principiul proporționalității folosirii forței* – se recurge la forța fizică și utilizarea mijloacelor din dotare numai dacă acțiunile nelegitime ale persoanelor nu au putut fi înlăturate prin celelalte mijloace nonviolente. Personalul trebuie să aibă în vedere ca nivelul forței folosite să fie proporțional cu pericolul pe care îl prezintă persoana și trebuie să dureze numai până când agresorul este imobilizat, ori acțiunea care a determinat intervenția a încetat.
- *Principiul gradualității* – presupune ca personalul să utilizeze în mod progresiv mijloacele și tehnicile de imobilizare și control. Gradualitatea presupune existența a trei niveluri:
  - * *Nivelul I* – fără folosirea mijloacelor de imobilizare și control;
  - * *Nivelul II* – folosirea forței fizice prin tehnici de autoapărare, tehnici articulare și imobilizare, când tehnicile de comunicare nu au dat rezultate;
  - * *Nivelul III* – folosirea mijloacelor de imobilizare/constrângere/control.

Folosirea mijloacelor de imobilizare în mod gradual nu implică o respectare strictă a celor trei niveluri. În funcție de timpul material

---

¹³ *Ghid privind bunele practici de intervenție pentru forțele de ordine publică*, Ed. MAI, București, 2010, p.12.

avut la dispoziție, tipul și gradul de pericol al incidentului, numărul persoanelor implicate, personalul poate să nu respecte principiul gradualității.

- *Principiul nonsurprinderii* – presupune atenționarea și somarea prealabilă privind iminența folosirii forței și a mijloacelor din dotare, asigurarea timpului necesar pentru încetarea acțiunilor nelegitime. Somarea se face după următoarea formulă: „**ÎNCETAȚI VOI/VOM FOLOSI MIJLOACELE DE IMOBILIZARE/CONSTRÂNGERE/CONTROL** (se specifică mijlocul de imobilizare ce urmează a fi folosit).”

EXCEPȚIE: atenționarea și somația nu se va efectua în cazul în care împotriva personalului sau altor persoane se exercită violențe ori există un pericol iminent și imediat pentru viața, integritatea corporală sau sănătatea acestora.

- *Principiul riscului minim* – constă în alegerea celor mai adecvate mijloace de intervenție spre a se evita vătămarea integrității corporale.
- *Principiul apărării ființei umane* – presupune acordarea primului ajutor în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, precum și nerecurgerea la violență nejustificată.¹⁴

Interdicțiile referitoare la aplicarea unor măsuri coercitive asimilate sancțiunilor disciplinare sunt:

Este interzisă imobilizarea cu lanțuri a persoanelor, iar imobilizarea cu cătușe, cămăși de forță sau alte forme de imobilizare a corpului este permisă doar în situații excepționale.

Sancțiunile colective, pedepsele corporale, izolarea în încăperi fără lumină și ventilație și orice tratament inuman sau degradant sunt interzise.

Este interzisă folosirea ca sancțiune a mijloacelor de constrângere sau imobilizare. Pentru imobilizarea persoanelor care se află într-o unitate sanitară nu se pot utiliza cătușe metalice.

Este interzisă utilizarea forței fizice ca sancțiune împotriva persoanelor. Forța fizică poate fi folosită în cazurile de autoapărare, de evadare sau rezistență fizică activă ori pasivă la o dispoziție bazată pe lege.

Nu este permisă intervenția pentru soluționarea unui incident prin folosirea mijloacelor de imobilizare de către un singur membru al personalului decât atunci când urgența o impune.

---

¹⁴ *Ibidem*, p.13.

În cazul în care este necesară utilizarea mijloacelor de imobilizare în cadrul soluționării unui incident, intervenția este asigurată de structurile asociate pentru măsuri de securitate specială, constrângere și control.

Este interzisă ținerea persoanelor încătușate în poziții nefirești (în genunchi, culcate) după realizarea imobilizării, sau expunerea lor având cătușele aplicate la vedere în locuri publice sau în sediile de poliție pentru filmare (fotografieri) de către reprezentanții mass – media.

2.3 Polițistul – agent al „pedagogiei sociale”

Om al cetății, polițistul a jucat dintotdeauna un rol important în viața acesteia fiind, în fapt, un factor de stabilitate și modelare socială. Locul aparte al polițistului în multitudinea raporturilor sociale derivă din faptul că munca acestuia răspunde unor nevoi general umane între care ocrotirea libertății individuale este una fundamentală.

Calitatea polițistului de subiect al „pedagogiei sociale” a ordinii publice rezultă din două situații intrinseci existenței sale:

- statutul său social;
- impactul educativ al exercitării profesiei sale.

Legea 218 din 23 aprilie 2002, privind organizarea și funcționarea Poliției Române, stabilește în acest sens că poliția este „instituția specializată a statului, care exercită atribuții privind apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, a proprietății private și publice, prevenirea și descoperirea infracțiunilor, respectarea ordinii și liniștii publice”.

Pentru îndeplinirea acestor atribuții poliția colaborează cu celelalte instituții ale statului cu misiuni pe linia menținerii, asigurării și restabilirii ordinii publice, dar trebuie să coopereze¹⁵ activ cu cetățenii, în limitele prevăzute de lege, folosindu-se de sprijinul acestora pentru realizarea integrală a legalității. Activitatea poliției constituie serviciu public specializat care se realizează în interesul persoanei și comunității, precum și în sprijinul instituțiilor statului.

Având în vedere aspectele precizate mai sus putem afirma că munca de poliție este „activitatea socială care se desfășoară de către oameni (omul-polițist) spre binele oamenilor și în conlucrare cu ei.”¹⁶

¹⁵ Art. 1 din *Legea 218 din 23.04.2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 305 din 9 mai 2002.

¹⁶ Art.3, alin (2) din H.G.R. nr. 991 din 25.08.2005 pentru aprobarea *Codului de etică și deontologie al polițistului*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 813 din 7 septembrie 2005.

Activitatea de conlucrare cu cetățenii are un efect benefic și depinde, pe linia însușirii de către cetățeni a exigențelor ordinii publice, de înțelegerea de către polițist a faptului că „educația” publicului cu care vine în contact nu este un „adaos facultativ” la atribuțiile sale, ci exprimă o componentă a personalității profesionale, o cerință pe care viața modernă o evidențiază tot mai mult și în exercitiul altor profesii în care contactul cu omul este implicit: medici, profesori, avocați, funcționari publici etc. Un specific al acestei activități este faptul că ea nu se realizează numai de o anumită instituție, de un anumit subiect al „pedagogiei socializării” și resocializării în acord cu dinamica vieții sociale fiind toți cei care lucrând pentru binele public conlucrează cu oamenii.

Polițistul se încadrează organic în această categorie de profesioniști. Sublinierea faptului că orice profesiune ce implică contactul cu oamenii permite sau cere ca acela care o exercită să îndeplinească și rolul de subiect al pedagogiei sociale este necesară dar nu și suficientă. Trebuie evidențiate aspectele specifice prin care profesiunea însăși degajă calitatea de subiect al pedagogiei sociale.¹⁷ Afirmăm acest lucru deoarece într-un fel își desfășoară activitatea de „pedagog social” un medic, în alt mod un profesor, un jurist, un funcționar public și, evident, un polițist. Trebuie evidențiate „laturile” vieții sociale în care fiecare dintre aceștia își îndeplinesc această activitate.

În activitatea polițistului trebuie evidențiate câteva ipostaze specifice calității de subiect al pedagogiei sociale pe care o are polițistul. În primul rând atrage atenția faptul că atribuțiile poliției se exercită în totalitatea lor în relație directă cu publicul.

Polițistul nu poate lucra decât în slujba cetățeanului și împreună cu acesta. În toate activitățile întreprinse atât în domeniul prevenirii faptelor antisociale, cât și în cel al soluționării acestora atunci când s-au produs, poliția apelează la public, pentru a-l proteja, pentru a-i apăra avutul, demnitatea, viața și integritatea corporală. De la solicitarea unei informații, adresarea unei plângeri, până la reținerea, arestarea și trimiterea în judecată a unui infractor, polițistul cooperează cu cetățenii; toți au nevoie de serviciile sale, toți pot fi utili în îndeplinirea rolului său prin sprijinul dezinteresat pe care-l acordă pentru toți oamenii de bine sunt, ca și polițistul, interesați în apărarea ordinii de drept. Această relație directă cu publicul, pe care

---

¹⁷ Constantin Târșolea, *Poliția și societatea – perspective socio-umane*, Editura Eclipse, Buzău, 1998, p. 115.

o are polițistul, trebuie să creeze condiții pentru amplificarea eficienței calității sale de subiect al pedagogiei sociale a ordinii publice.

În al doilea rând poziția polițistului este pozitiv influențată de caracterul organizat, adeseori metodic și sistematic al relațiilor cu toate categoriile de cetățeni. Dacă pentru alte categorii de profesii contactul cu categoriile de public au de regulă caracter oficial și se desfășoară la solicitarea cetățeanului, relațiile polițistului cu cetățenii sunt atât oficiale cât și neoficiale, se desfășoară atât la solicitarea cetățenilor, cât și la inițiativa polițistului. Un alt aspect specific al acestor relații este acela că acestea „acoperă întreaga structură demografică a publicului: copiii, adolescenți, adulți, vârstnici, bărbați și femei, profesioniști din cele mai diverse categorii, toate cu însușiri, cerințe, norme comportamentale și nivele de receptare a mesajelor educative diferite”.

Acestea oferă un câmp nelimitat de acțiune și o arie tematică foarte vastă pentru polițist. Acesta trebuie să se adapteze la fiecare categorie în parte pentru a putea fi înțeles și pentru a putea avea calitatea de „pedagog social al ordinii publice”.

Situațiile prezentate anterior constituie condiții avantajoase succesului acțiunii educative a polițistului, dar nu asigură prin ele însele acest succes. Polițistul, pentru a obține succesul scontat, trebuie să mai aibă o calitate deosebită: competența. În acest caz nu ne referim la cunoștințele teoretico-profesionale, al metodele și tehnicile specifice pe care trebuie să le aibă polițistul. Ne vom referi la trăsăturile de personalitate care, uneori, sunt trecute pe planul al doilea, iar pericolozitatea absenței lor nu este îndeajuns subliniată.¹⁸

Aceste trăsături de personalitate sunt: sociabilitatea, deci la ușurința de a stabili relații civilizate cu toți oamenii cu care polițistul vine în contact, fie la inițiativa sa, fie la cererea acestora; politețea polițistului, ca materializare în comportamentul și atitudinile lui, a unui nivel de cultură și civilizație corespunzător (așa cum spunea La Bruyère politețea, chiar dacă nu inspiră totdeauna bunătate, echitate, toleranță, recunoștință, produce cel puțin aparența tuturor acestora și face pe om să pară în afară așa cum ar trebui să fie înăuntru)¹⁹. Totodată, anumite însușiri caracteriale cum sunt: modestia, curajul și fermitatea, spiritul de într-ajutorare, omenia, buna-cuviință și altele de acest fel, trebuie să se regăsească în trăsăturile de personalitate ale acestuia.

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 117.

¹⁹ *Idem*, p. 118.

3. Perspectiva teologica fata de prevenirea torturii

Perceptia Bisericii vizavi de persoanele private de libertate și prevenirea torturii

Motto:

„Toata omenirea are un singur autor și este un singur volum; atunci când moare un om, din carte nu se rupe un capitol, ci este tradusă într-o limbă mai bună; și fiecare capitol trebuie tradus astfel [...] De aceea clopotul care sună pentru predică nu îl cheamă numai pe predicator, ci întreaga congregație: astfel, acest clopot ne cheamă pe noi, pe toți.[...] Nici un om nu este o insula, pe de-a-ntregul pe cont propriu[...]moartea oricărui om mă diminuează pe mine, pentru că eu sunt implicat în umanitate; de aceea nu trimite niciodată să afli pentru cine bat clopotele; ele bat pentru tine.” (Meditații XVII).

În Caritas in Veritate, Papa Benedict al XVI-lea avertizează: “În prezent asistăm la o neconcordanță gravă. Pe de o parte, se face apel la pretensele drepturi, arbitrare și non-esențiale în natură, însoțite de cererea ca acestea să fie recunoscute și promovate de către autorități, în timp ce, pe de altă parte, drepturile elementare și de bază rămân nerecunoscute și sunt încălcate în mare parte a lumii. ... Dacă singura bază a drepturilor omului poate fi găsită în deliberările unei adunări de cetățeni, aceste drepturi pot fi schimbate în orice moment, și astfel obligația de a le respecta și îndeplini dispare din conștiința comună. Guvernele și organismele internaționale pot pierde din vedere în acest caz obiectivitatea și inviolabilitatea drepturilor.”²⁰

Conceptul de drepturi ale omului se desprinde din revelația divină și din recunoașterea faptului că ființele umane sunt create după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Valabilitatea acestor drepturi se află în principiile dreptului natural scris în inimile tuturor oamenilor. Cu toate acestea, odată desprinse de sursa lor de revelație și de dreptul natural, drepturile omului devin anti-umane. Drepturile care sunt incompatibile cu dreptul natural nu sunt doar incorecte, dar promovarea acestora cere subjugarea unor ființe umane în scopul de a promova interesele altora.

Este urgent ca să fie adoptate sisteme judiciare și penitenciare independente, pentru a restabili dreptatea și a-i reeduca pe cei vinovați. În afară de asta trebuie eliminate cazurile de erori ale justiției și

---

²⁰ Bartolomeo Sorge, *Introducere la doctrina socială a Bisericii*, Palermo, 1996, p.125.

tratamentele rele ale prizonierilor, numeroasele ocazii de neaplicare a legii care corespund unei încălcări a drepturilor umane și încarcerările care nu se termină decât tardiv sau niciodată într-un proces. Biserica recunoaște propria misiune profetică în fața celor care sunt loviți de criminalitate și necesitatea lor de reconciliere, de dreptate și de pace. Încarcerății sunt persoane care merită, în pofida delictului lor, să fie tratați cu respect și demnitate. Au nevoie de grija noastră” (nr. 83).

Dreptatea umană și cea divină sunt foarte diferite. Desigur, oamenii nu sunt în măsură să aplice dreptatea divină, dar trebuie măcar să privească la ea, să încerce să perceapă spiritul profund care o animă, pentru ca să lumineze și dreptatea umană, pentru a evita – așa cum din păcate se întâmplă des – ca deținutul să devină un exclus. De fapt, Dumnezeu este cel care proclamă dreptatea cu forța, dar care, în același timp, vindecă rănilor cu balsamul milostivirii.²¹

Dreptatea și milostivirea, dreptatea și caritatea, puncte fundamentale ale doctrinei sociale a Bisericii, sunt două realități diferite numai pentru noi oamenii, care distingem cu atenție un act drept de un act de iubire. Drept pentru noi este „ceea ce este datorat celui alt”, în timp ce milostiv este ceea ce este dăruit din bunăvoință. Și un lucru pare să-l excludă pe celălalt. Însă pentru Dumnezeu nu este așa: în El dreptatea și caritatea coincid; nu există o acțiune dreaptă care să nu fie și act de milostivire și de iertare și, în același timp, nu există o acțiune milostivă care să nu fie perfect dreaptă.

Aceasta ne demonstrează cât de departe este logica lui Dumnezeu de a noastră și cât este de diferit de al nostru modul său de a acționa. Domnul ne invită să percepem și să observăm adevăratul spirit al legii, pentru a-i da împlinire deplină în iubirea față de cel care este în nevoie. „Iubirea este împlinirea deplină a legii”, scrie sfântul Paul (*Rom* însuflețită de iubirea față de Dumnezeu și față de frați).²²

Sistemul de detenție se rotește în jurul a două puncte fixe, ambele importante: pe de o parte tutelarea societății de eventuale amenințări, pe de altă parte reintegrarea celui care a greșit fără a-i călca în picioare demnitatea și fără a-l exclude din viața socială. Ambele aceste aspecte au relevanța lor și sunt menite să nu creeze acel „abis” între realitatea închisorii reală și cea gândită de lege, care prevede ca element fundamental funcția reeducatoare a pedepsei și respectarea drepturilor și a demnității persoanelor. Viața umană îi aparține numai lui Dumnezeu, care ne-a dăruit-o, și nu este abandonată la negustoria

²¹ Papa Benedict al XVI-lea, *Caritas in Veritate*, Enciclica din ianuarie 2010, p.39.

²² *Revista Lumea Catholica*, Papa Benedict al XVI-lea, decembrie 2011, p.4.

nimănui, nici măcar a liberului nostru arbitru. Noi suntem chemați să păstrăm perla prețioasă a vieții noastre și a vieții celorlalți.

Suprapopularea și degradarea închisorilor pot să facă și mai amară detenția. Este important ca instituțiile să promoveze o analiză atentă a situației penitenciarelor astăzi, să verifice structurile, mijloacele, personalul, în așa fel încât deținuții să nu ispășească o „dublă pedeapsă”; și este important de promovat o dezvoltare a sistemului închisorilor, care, respectând justiția, să fie tot mai adecvat exigențelor persoanei umane, cu recurgerea și la pedepse care nu sunt de detenție sau la modalități diferite de detenție.

Mântuirea sa nu se impune, ci ajunge la noi prin actele de iubire, de milostivire și de iertare pe care noi înșine știm să le realizăm.

Biserica îndeplinește un rol deosebit în cultivarea respectului pentru demnitatea umană, iar dialogul dintre Biserică și instituțiile Statului constituie o resursă valoroasă pentru realizarea unui climat favorabil respectării efective a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Este necesar ca demnitatea umană să fie și mai mult apărată de umilirea care derivă din nedreptate socială și suferință.

În situații concrete, respectul pentru demnitatea umană și drepturile omului se cere tradus în acțiuni și programe social-filantrropice concrete. În acest sens, Bisericile au ca bază a gândirii lor Evanghelia iubirii lui Hristos față de toți oamenii, iubire care devine și criteriul evaluării vieții umane în istorie (cf. Matei 25, 31-46).

Desigur, iubirea față de aproapele este o datorie morală, care, în plan juridic, devine regulă sau obligativitate, întrucât omul trebuie să fie deopotrivă ființă liberă și responsabilă. Iar spiritualitatea autentică este tocmai legătura profundă dintre libertate, iubire și responsabilitate în relație cu Dumnezeu și cu oamenii.

Teologia oferă lumii viziunea despre omul ca subiect liber, capabil să ia decizii libere, viziune strâns legată de demnitatea atribuită fiecărei persoane. Însă demnitatea libertății umane este condiționată de fundamentul său etic, adică de responsabilitate. Din acest punct de vedere, drepturile persoanei se coroborează cu cele ale apropiatului. Respectul pentru aproapele trebuie să fie cel puțin echivalent cu cel pe care-l doresc pentru propria persoană (cf. Matei 22, 39: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”). Căci nu este suficient „să fii împreună” pentru a fi o adevărată persoană în sens teologic. Pentru a actualiza chipul treimic în om, acesta trebuie trăit ca dăruire de sine sau dăruire reciprocă, solidaritate și cooperare. Pentru că, din perspectivă teologică, viața omului nu reprezintă doar un „drept”, ci, mult mai mult decât atât, ea este un „dar” al lui Dumnezeu.

Un dar de pret care trebuie apărut, păstrat și cultivat în relație, în comuniune, în Biserică și în societate. În acest sens, Bisericile au ca bază a gândirii lor sociale Evanghelia iubirii lui Hristos față de toți oamenii, iubire care devine și criteriul evaluării vieții umane în istorie (cf. Matei 25, 31-46).

Așadar, Biserica apără drepturile omului, dar și valorile moral-spirituale ale comuniunii umane, întrucât în societate spiritualitatea autentică este tocmai legătura profundă dintre libertate, iubire și responsabilitate în relație cu Dumnezeu și cu oamenii. Desigur, caritatea eclezială nu poate mulțumi omul doar pe plan material, ci va trebui să se îndrepte și spre promovarea demnității și dezvoltării integrale a fiecărui om. Poate cea mai mare caritate pe care biserica poate să o facă omului este aceea de a-l vesti pe Cristos, semnul iubirii lui Dumnezeu pentru mântuirea omului. Caritatea capătă, așadar, o dimensiune socială și politică. Biserica îi invită pe credincioșii laici să susțină operele de caritate și inițiativele de asistență socială private sau publice, chiar internaționale, care aduc un ajutor eficace oamenilor și popoarelor aflate în nevoie și să coopereze în aceasta cu toți oamenii de bunăvoință.²⁴

Astăzi, când mijloacele de comunicare au devenit mai rapide, când distanța dintre oameni a fost într-un fel eliminată și locuitorii lumii au ajuns să fie într-o oarecare măsură membrii aceleiași familii, aceste activități și opere de caritate au devenit mult mai urgente și mai universale. Deci, acțiunea caritativă astăzi poate și trebuie să îmbrățișeze pe toți oamenii și toate necesitățile. Oriunde există oameni lipsiți de mâncare și băutură, de îmbrăcăminte, locuințe, medicamente, loc de muncă, de învățatură și de mijloacele necesare pentru a duce o viață cu adevărat omenească, sunt chinuiți de nenorociri și boli, **suferă în exil sau în închisoare, acolo caritatea creștină trebuie să-i caute și să-i găsească, să-i mângâie cu grijă mărinimoasă și să-i aline dându-le ajutor.**

Conciliul Vatican al II-lea atrage atenția că cel care își ajută aproapele să aibă în vedere și să țină cont de libertatea și demnitatea persoanei care primește ajutorul și să nu aibă un interes propriu sau o intenție de dominare: "Așadar, laicii să prețuiască mult și să ajute după puteri operele de caritate și inițiativele de asistență socială, private sau publice, chiar internaționale, care aduc un ajutor eficace oamenilor și popoarelor aflate în nevoie".

---

²⁴ A. Bișoc, *Parohia, comunitate de credință în caritate*, Presa Bună, Iași 1999, pp. 202-209.

Pentru a întări regula carității, *Catehismul Bisericii Catolice*, prin numărul biblic simbolic *șapte*, scoate în relief faptele de milostenie trupească și sufletească. Prin faptele de milostenie, pedagogia Bisericii vrea să educe comunitatea creștină și pe fiecare creștin în parte la un stil de viață creștină matură, sensibilă la nevoile celor din jur. Iată însă care sunt faptele de milostenie trupească: a da de mâncare celor fiămânzi, a da de băut celor însetați, a îmbrăca pe cei goi, a adăposti pe cei străini, a vizita pe cei bolnavi, a vizita pe cei închiși și a îngropa pe cei morți. Faptele de milostenie sufletească sunt: a sfătui pe cei ce stau la îndoială, a învăța pe cei neînvățați, a dojeni pe cei păcătoși, a mângâia pe mâhniți, a ierta pe cei ce ne-au supărat, a suferi cu răbdare nedreptatea, a ne ruga lui Dumnezeu pentru cei vii și pentru cei morți.²⁵

Desigur că, astăzi, datorită transformărilor sociale, ecumenice, culturale, au apărut probleme noi, noi săraci, marginalizați, mulți oameni fără venituri suficiente pentru a-și întreține familia, bătrâni, bolnavi, discriminări sociale și culturale, violențe de tot felul etc. Pentru toate aceste probleme noi, sunt necesare forme adecvate de solidaritate, de asistență caritabilă, de intervenții și de acțiuni caritative concrete.

De aceea, creștinul adevărat nu poate rămâne închis în mod egoist în cercul propriei familii și al prietenilor pentru interese și avantaje spirituale și materiale, ci trebui să fie capabil să se dăruiască slujirii celor marginalizați și săraci, să restituie în dar ceea ce de fapt în dar a primit de la Dumnezeu.

Cuvintele lui Isus din minunata parabolă a samariteanului milostiv, "(...) mergi și fă și tu la fel, sunt valabile și astăzi pentru fiecare creștin care este trimis în lume ca apostol al carității pentru a deveni aproapele celui alt, mai ales a celui din urmă, a celui defavorizat, marginalizat, umilit, nedreptățit, suferind și sărac.²⁶

Lucrarea subliniază modurile de prevenirea a fenomenului torturii și altor tratamente sau pedepse crude, inumane, sau degradante în România din perspectiva juridică și teologică. Scopul lucrării este informarea și educarea în spiritul reducerii incidenței cazurilor de încălcare a drepturilor omului, în special ale celor de tortură, prin sensibilizarea cetățenilor să reclame cazurile de violare a drepturilor omului, contribuind astfel la asigurarea protecției eficiente a drepturilor cetățenilor.

²⁵ AA. VV., *Laici sulle vie del Concilio*, Città Nuova, Assisi 1966, p. 83.

²⁶ *Caritas ca împlinire de viață a Bisericii și ca angajare asociativă în Biserică și societate*, (trad. Lucian Farcas), Bon, 1999, p.25.

Bibliografie:

1. Bișoc, Parohia, comunitate de credință în caritate, Presa Bună, Iași 1999
2. AA. VV., Laici sulle vie del Concilio, Città Nuova, Assisi 1966
3. Andreea Tănase, Prevenirea torturii, Ed. ISOP, București, 2011
4. Bartolomeo Sorge, Introducere la doctrina socială a Bisericii, Palermo, 1996
5. Caritas ca împlinire de viață a Bisericii și ca angajare asociativă în Biserică și societate, (trad. Lucian Farcas), Bon, 1999
6. Cesare Beccaria, Despre infracțiuni și pedepse, Editura Umanitas, București, 2007
7. Codul de etică al polițistului, Ed. MAI, București, 2010
8. Codul Penal
9. Codului de etică și deontologie al polițistului, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 813 din 7 septembrie 2005
10. Constantin Târșolea, Poliția și societatea – perspective socio-umane, Editura Eclipse, Buzău, 1998
11. Ghid privind bunele practici de intervenție pentru forțele de ordine publică, Ed. MAI, București, 2010
12. Ioan Durnescu – Asistentă socială în penitenciar, Editura Polirom, Iași, 2009
13. Legea 218 din 23.04.2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 305 din 9 mai 2002
14. Michel Foucault – A supraveghea și a pedepsi. Nasterea închisorii, Editura Paralela 45, București, 2005
15. Papa Benedict al XVI-lea, Caritas in Veritate, Enciclica din ianuarie 2010
16. Philip Zimbardo – Efectul Lucifer, Editura Nemira, București, 2010.
17. Revista Lumea Catholica, Papa Benedict al XVI-lea, decembrie 2011.

PLANIFICAREA DEMOGRAFICĂ DE LA MALTHUS LA TURNER – ÎNȚELESURILE UNEI LIBERTĂȚI

Violeta PUȘCAȘU*

Rezumat

Lucrarea propune un sinopsis asupra procesului de planificare demografică în ultimele două secole, la extremele temporale ale intervalului analizat aflându-se pozițiile a doi exponenți cu notorietate diferită în contextul timpurilor lor – Thomas Malthus și Ted Turner. Punctul comun îl reprezintă afirmarea necesității controlului și a planificării populației, proces complex care s-a manifestat în directă corelație cu schimbarea de paradigmă societală, în ritmul modernizării și al secularizării. Evoluția numerică, dinamica și complexitatea structurală a populației s-au asociat dintotdeauna, interactiv, cu dinamicile sistemelor socio-economice și culturale. Acest fapt este probat de diversitatea formelor de reglementare și organizare instituțională ale fenomenelor și proceselor demografice, în diferite etape istorice și la diferite scări de acțiune, care au acoperit o gamă largă de expresii, de la politici naționale până la planificare la nivel de cuplu, respectiv de persoană. Urmărind o schemă sintetic-diacronică, articolul trece în revistă derularea marilor etape de planificare macro-și micro-demografică și interpretarea critică a acestora, în cheia înțeleșurilor libertății creștine.

Cuvinte – cheie: planificare, politica demografică, libertate, persoană.

Abstract

This paper proposes a synopsis of the demographic planning process in the last two centuries. The extremes of the analyzed period are two different well-known exponents in the context of their times – Thomas Malthus and Ted Turner. Their common

---

* Prof. univ. dr., Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

point is the assertion of the necessity to control and population planning, a complex process that occurs directly correlated with the societal paradigm shift in the pace of modernization and secularization.

Numerical evolution, dynamics and structural complexity of the population have been allways associated with socio-economic dynamics and cultural systems. In this respect, forms of regulatory and institutional organization of demographic phenomena and processes covered a wide range of expressions, from the national policy planning level to the family and person level, in different historical stages and at different scales of action.

Following a synthetic-diachronic scheme, the article reviews the major stages of planning from macro-and micro-demographic perspectives and their critical interpretation of the key meanings of Christian liberty.

Keywords: planning, demographic policy, liberty, person.

Résumé

L'article propose un synopsis sur le processus de planification démographique des derniers deux siècles, ayant aux extrêmes temporels les positions des deux exposants à visibilité différente dans leurs temps – Thomas Malthus et Ted Turner. Le point commun c'est l'affirmation de la nécessité du contrôle et de la planification démographique, processus complexe qui se lie étroitement aux changements de paradigme des sociétés modernes et sécularisées. La croissance, la dynamique et la complexité structurelle de la population se sont associées depuis toujours et d'une manière interactive avec les dynamiques des systèmes socio-économiques et culturels. A ce fait, les formes de réglementation et d'organisation institutionnelles des phénomènes et processus démographiques, à différentes échelles historiques et d'action, couvrent une palette large allant des politiques nationales aux choix du couple et de la personne. Conçu sur un schéma synthétique-diachronique, l'article poursuit le déroulement des grandes étapes de planification macro – et micro-démographique, ainsi que l'analyse critique du sens de la liberté, sous la lumière de l'approche chrétien.

Mots-cles: planification, politique démographique, liberte, personne.

Introducere

Dacă numele lui Thomas Malthus are sonoritate în lumea științelor sociale datorită controverselor pe care le-a stârnit *Eseul asupra populației*, bucurându-se (?) mai ales de o notorietate postumă, cel al lui Ted Turner are mai puține șanse în lumea auditoriului savant, chiar dacă numele său înseamnă foarte mult pentru lumea afacerilor, filmului și mediei americane contemporane. Oricare ar fi locul lor social, asocierea numelor lor în cele ce urmează se datorează asemănării privind îngrijorarea exprimată față de creșterea populației lumii și soluțiilor pe care le-a sugerat fiecare. Ei se află, totodată, la capetele unui interval istoric de aproape două secole în care s-au succedat felurite înțelesuri ale libertății, proiectate atât în comportamentul demografic individual, cât și în politicile demografice. Această apartenență la două epoci distincte, alături de faptul că pozițiile lor individuale reprezintă două tipuri de discursuri care acoperă un public elitist – lumea științifică și lumea financiară, categorii de sprijin și/sau decizie politică – îi califică drept reperi temporale între care se plasează subiectul reflecției noastre.

Scurtă privire asupra relației dintre planificare și libertate

În zilele noastre, cele mai multe rapoarte demografice privind creșterea populației globului sunt însoțite, sugestiv, de un grafic care exprimă saltul numeric înregistrat în ultimii două sute de ani. Și dacă pentru perioada deja scursă dezbaterile sunt, în mod firesc, stinse, evaluările având doar notă constatativă, scenariile pentru viitor sunt întotdeauna un real motiv de polemici pătimașe, în diverse cercuri.

Trecerea de la primul miliard de locuitori, atins la începutul secolului al XIX-lea, către cel de-al 2-lea miliard, produsă în aproximativ 100 de ani, și apoi către următoarele valori, până la al 7-lea miliard împlinit în 2011, are loc în paralel cu un amplu proces de modernizare seculară și de schimbare a paradigmei societale. Așa se face că, în apropierea sau după momentul atingerii câte unui nou prag valoric, pe măsură ce se confirmă creșterea spectaculoasă și potențialul reproductiv al populației, ideea necesității planificării numărului de locuitori apărea din ce în ce mai des. Pe fondul transformărilor economice de anvergură cu un pregnant reflex cultural-comportamental se produce, treptat, re-ordonarea valorilor sociale și reconsiderarea importanței unora dintre atributele umane precum libertatea, responsabilitatea și capacitatea de planificare.

Prin natura sa și în sensul cel mai general al termenului, planificarea, acțiune prin excelență umană, trimite către trei aspecte care

o conturează definitiv – cunoaștere, alegere și etică. Acest lucru presupune, de regulă, existența unei situații cunoscute care are anumite caracteristici și trebuie gestionată într-un interval de timp. Totodată, etimologia cuvântului conduce și către posibilitatea de absență a oricărei încărcături, de aflare, deci, în fața unui gol care cere umplerea lui, în fața unui *planum* (lat. întindere) care dă libertatea alegerii modului în care va fi ”mobilat”. Această accepțiune a fost agreată mai ales în abordările care aveau o dimensiune spațială explicită, pentru care *planul* reprezintă suprafața ”albă”, lipsită de constrângeri, provocatoare tocmai prin posibilitățile multiple pe care le oferă spre acțiune. Geografii, arhitecții și urbanistii sunt cei cărora li se datorează cele mai vechi utilizări ale acestui înțeles al planificării, aplicat spațiului și orașului în mod special. De altfel, este recunoscut că planificarea, indiferent de aria sa de utilizare, păstrează permanent în corpul său acțional și o componentă spațială, chiar când lucrul acesta este mai puțin evident. Noile contexte de operare a planificării – între care cel managerial a făcut o carieră incontestabilă în secolul trecut, transformând planificarea în cheie de boltă (J. Ivancevich, 2003) și funcție fundamentală (H. Koontz et al. 2007) a succesului unei entități – integrează treptat această trăsătură a planificării, surprinsă în definiția dată de AESOP¹ – «planificarea este instrument de promovare și gestionare a schimbării care are o dimensiune spațială»².

Planificarea demografică, specie a planificării și sintagmă cu istorie recentă în lungul parcurs al genului, vine în întâmpinarea definiției sus-amintite prin argumentarea necesității echilibrării numărului de oameni cu cadrul spațial pe care aceștia îl ocupă la un moment dat.

Tehnic, noțiunea implică și ideea de control pe care o entitate dotată cu intenționalitate o deține asupra unui proces. Acest lucru este cu deosebire important pentru subiectul de față. Controlul și capacitatea de gestionare trec printr-o raționalitate de ordin liniar care fixează, după un studiu constatativ și prospectiv, obiective și mijloace de a le atinge³. În funcție de scara de acțiune a acestui parcurs, planificarea poate fi o manifestare a unui dispozitiv politic, expresie a unui grup sau a unei individualități, caz în care vecinătatea cu tema libertății personale devine mult mai evidentă.

¹ Association of European Schools of Planning.

² AESOP Charta, 1999.

³ Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés, Belin, 2003, p.720.

Categorie complexă, cu o definiție cel puțin la fel de deschisă interpretărilor ca și planificarea, libertatea poate fi exprimată atât din perspectiva strictă a individualității umane, cât și din aceea a istoriei sociale, pe firul căreia libertatea devine atribut al unei comunități (popor, națiune). Raliindu-ne însă înțelesului creștin al libertății, sensul termenului aplicat unei comunități este, mai degrabă, acela de sumă de drepturi și nu libertatea în sensul suprem, care, ca dat ontologic pentru fiecare conștiință umană, nu poate fi decât individuală.

Această distincție operează cu atât mai mult în dubletul libertate – planificare demografică, unde scara diferită de manifestare trimite către înțelesuri distincte, deși, adesea, confundate. Astfel, planificarea demografică de macro-nivel decizional, în forma politicii demografice (pro – sau antinataliste), exprimă în fapt nu libertatea, ci suveranitatea și drepturile unui stat de a decide în limitele jurisdicției proprii, respectând (sau nu) drepturile și libertățile cetățenilor săi. Politica demografică anti-natalistă chineză sau cea pronatalistă românească din epoca planificării centralizate sunt revelatoare în acest sens. S-a spus uneori că aceasta anulează libertatea umană, dar în realitate între planificarea demografică și libertate nu există nici contradicții nici corespondențe pentru că nu au operează pe același palier.

Nu la fel stau lucrurile la nivel microdemografic, în cazul familiei/ cuplului, respectiv al persoanei, caz în care planificarea demografică este cunoscută sub numele de *planning* sau *planificare familială*. Accentul este pus în mod evident pe individualitate și pe impresia de libertate a deciziei. Numai că, din aceeași perspectivă creștină libertatea care este invocată în procesul demografic al procreării nu se obține prin abolirea unor constrângeri care vin din afară, ci reprezintă înainte de orice o trăsătură ființială intimă.

Glisarea noțională nediferențiată a planificării demografice între scările ei de manifestare în baza ideii că este vorba de același factor comun – libertatea persoanei – este inadecvată. Planificarea, atât la nivel de maximă generalitate cât și în speța demografică, are, esențialmente, o dimensiune politică orizontală care implicând un proiect comun exclude, de cele mai multe ori, libertatea persoanei, în timp ce în planificarea familială, libertatea este prezumată implicit, ca bază a procesului: *Liberi, ergo cogito plani* ar putea fi parafraza potrivită. Numai că și această accepțiune rămâne tot în palierul orizontal al deciziei, în relația cu reperele societății căci sensul profund spiritual al libertății personale are o dimensiune verticală. Ea

nu exclude posibilitatea alegerii, a deciziei, chiar a "planului", dar raportat la o altă finalitate decât cea a aspectului material și cu atât mai puțin al procreării. Complexitatea ființei umane face incorectă folosirea termenului de planificare familială nu atât datorită faptului că, în anumite zone ale existenței umane, nu corespunde paletei de exprimări a iubirii dintre două persoane (și, deci, imposibilității planificării iubirii), cât mai ales faptului că se substituie adevăratei responsabilități, deși aparent o invocă.

Începuturi

În decursul secolului XIX, temele libertății și planificării (controlului) vor popula atât discursuri filosofice, precum cel ale lui J.S.Mill despre libertate, cât și teorii demo-economice, precum cea a lui Malthus, cu care se și deschide, de altfel, seria preocupărilor privind suprapopularea.

Îndemnul scripturistic "*creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți*" (Fac. 1, 28) îi era cu siguranță cunoscut lui Robert Thomas Malthus, căci biografia lui spune că a aparținut deopotrivă elitei sacerdotale (anglicane) și celei intelectuale. În opoziție însă cu viziunea iluministă a secolului 18 care vedea societatea ca pe un organism perfectibil (Condorcet), aserțiunile sale cu privire la populație sunt mai degrabă pesimiste, teoreticianul englez semnalând decalajul între ritmul reproducerii umane și cel al resurselor de hrană în favoarea primului și efectele potențiale ale acestuia.

Nu știm dacă Malthus și-a bazat opiniile exclusiv pe observațiile și calculele personale, făcute de-a lungul câtorva decenii asupra unor comunități din cuprinsul înfloritorului imperiu colonial, dar este evident că el reflectă începutul unei noi viziuni asupra lumii, montând o construcție argumentativă bazată pe instrumentele epocii sale. El exprimă, în acest sens, soluții inedite de stopare a creșterii populației, sintetizate mai târziu de către Mark Blaug în două categorii – căi preventive (voluntare, proprii omului) și pozitive (rezultate din legile naturii)⁴. Dacă asupra căii așa zis-pozitive, indignarea este firească, căci un text precum acesta:

„Un om se naște într-o lume deja ocupată; dacă familia sa nu poate să-l hrănească, sau dacă societatea nu poate utiliza munca sa, nu are deloc dreptul de a reclama o porție oarecare de hrană și el este

---

⁴ M. Blaug, 1997.

realmente de prisos pe pământ. La marele banchet al naturii nu există loc pentru el. Natura îi comandă să plece, și nu întârzie de a executa chiar ea acest ordin”

nu poate fi acceptat din punctul de vedere al eticii sociale și cu atât mai puțin din cel al moralei creștine, asupra căii preventive discuțiile sunt mai nuanțate. În această categorie se află două posibilități extreme – viciul și abstenența – ambele aflate la îndemâna libertății personale.

Această mixtură de atitudini a stat la baza unei receptări controversate a operei lui Malthus chiar în mediile creștine – una contestată, de respingere și condamnare a tuturor soluțiilor propuse de autorul eseului, cea de a doua de acceptare selectivă, continuată în forme care au trecut secolul metamorfozate semnificativ.

Nu ne propunem aici o analiză critică a teoriei lui Malthus, ci dorim doar să evidențiem faptul că este cel care, creionând cadrul de dezbateră al legăturii dintre libertatea personală și exprimarea sa în actul procreării, va conduce la propagarea ideii de responsabilitate și alegere personală în dimensionarea familiei.

Exagerează Malthus libertatea individuală prin aceasta? O afirmă într-un mod eronat? La prima vedere, la o lectură în cheie pozitivă, libertatea personală este admisă implicit în textul lui, căci întregul eșafodaj al căii preventive are la bază libertatea individuală. Viciul și abstenența sunt, în instanță, forme datorate tocmai exercițiului libertății cu care am fost înzestrați, reiterând că, din perspectivă creștină, viciul este expresia renunțării la libertate, în timp ce abstenența este forma de afirmare a ei. Libertatea înseamnă a urma lui Hristos și poruncilor lui, în mod conștient. Cu referire la efectele asupra procreării și nașterilor, aplicația malthusiană le vede amândurora eficiența. Se poate să fie aici o ambivalență conflictuală pe care Malthus pare, totuși, să o tranșeze în favoarea liniei creștine, clamând reținerea morală.

Ceea ce poate fi adoptat la scară mare este reținerea morală liber aleasă, pe care clericul o consideră, de altfel, calea cea mai bună – sau poate singura – de atenuare a sărăciei și înfometării, prin scăderea numărului de copii în păturile modeste.

”Eu cred că este intenția Creatorului să umplem pământul, dar cu siguranță cu o populație sănătoasă, virtuoasă și fericită, nu cu una nesănătoasă, vicioasă și mizerabilă. Și dacă, în încercarea de a asculta porunca de a crește și de ne înmulți, l-am popula doar cu ființe din a doua categorie, nu avem dreptul de a contesta corectitudinea poruncii, ci modul nostru irațional de a o executa.”

Așadar, Malthus leagă capacitatea naturală a omului de a se înmulți de obligația de a o folosi nu autonom în actul procreării, ci în deplină conjuncție cu celălalt dar dumnezeiesc, rațiunea, prin care vin responsabilitatea și cumpătarea. În acest sens, o considerare mai atentă a legilor sociale și naturale ale căsătoriei și aducerii pe lume de prunci, dimpreună cu asumarea responsabilă a creșterii copiilor, nu înseamnă o încălcare a poruncii dată lui Noe ("nașteți și vă înmulțiți și vă răspândiți pe pământ și-l stăpâniți" Fac. 9, 7), ci, din contra, un fel de a răspunde unui comandament superior în care libertatea se manifestă ca victorie a echilibrului între legea firii umane și rațiune.

Mai aproape de zilele noastre, un teolog rus scrie: "Procreația voluntară este mai nobilă decât aceea care se datorește orbește hazardului, de cele mai multe ori neprevăzut și indezirabil"⁵. Ceea ce nu e liber, ceea ce nu este conștient nu are valoare personală. Reducerea iubirii conjugale la instinct și senzual în procreație face ca legăturile dintre soți să fie coborâte la un nivel animalic⁶.

S-ar înțelege, poate, că îl apărăm pe Malthus. În realitate, nu este nici pe de parte vorba de a pactiza cu un model care, imperfect fiind, a degenerat și mai mult în deceniile care au urmat, ci de a identifica și de a alege cu discernământ, într-o atitudine irenică, sâmburele de atitudine corectă creștină din opera malthusiană, chiar dacă este năpădită de buruienile raționalismului nascent.

Continuatori

Deși atunci când vorbește de controlul nașterilor, Malthus nu are în vedere la nivel individual decât măsuri "soft", aplicabile de către fiecare om în parte, după capacitățile sale, ideea lui va fi reluată mult mai radical de un co-național.

Francis Place, politician și reformator social, va fi un susținător fervent al contracepției. De altfel, numele lui se leagă mult mai direct de această "teorie socială", fiind cel care a cerut în mod explicit adoptarea unor măsuri contraceptive în locul reținerii morale propuse de Malthus, furnizând, în câteva scrieri "pentru cititori maturi de ambele sexe", metode concrete de realizare a acestui lucru. Abia lui Place îi putem opune, mult mai direct, poziția Bisericii că acest fel de "planificare" nu este în acord cu planul lui Dumnezeu, nefiind nicidecum dovada libertății, ci neputința de a înțelege libertatea.

⁵ P. Evdokimov, 1994

⁶ Todea-Gros, Moldovan, 2008

Asemenea atitudini precum cea a lui Plăce vor fi, însă, din ce în ce mai numeroase și vor ajunge la o ramificare puternică în secolul XX, iar acest lucru se întâmplă în conjuncție cu evoluția unor teorii care, venind din alte zone de fundamentare științifică, ajung să furnizeze noi argumente antinataliste.

Așa se va întâmpla cu una dintre ideile formulate de Friederich Ratzel – cunoscuta teorie a spațiului vital – în celebra sa *Anthropogeografie*. Folosirea distorsionată a acesteia de către demografii sceptici pleacă de la legătura pe care o stabilește geograful german între condițiile naturale, dezvoltarea socio-economică a unei regiuni și aspectele de mărime, structură și dinamică a populației regiunii respective. Ratzel afirmă ”acestea (condițiile naturale n.n) au rol în mod special semnificativ deoarece determină mărimea grupului social (...). Acesta trebuie să fie întotdeauna mic în arii cu resurse limitate sau cu întindere limitată, ca în cazul insulelor sau al oazelor.” Când această condiție nu este respectată apar discordanțele antropogeografice generatoare de mutații spațiale cu reflex geopolitic. Rupt din contextul amplu al studiului, mesajul pare cu atât mai incriminant pentru Ratzel cu cât teoria spațiului vital va alimenta, în secolul următor, politica celui de-al treilea Reich și experimentele doctorului Mengele.

Cele două conflagrații mondiale și pierderile masive de vieți omenești au atenuat totuși temerile scepticilor din prima jumătate a secolului XX. Dar reluarea temei suprapopulării și nevoii de control și planificare pe scară mare nu va întârzia să reapară.

Drumul politicilor explicit anti-nataliste și nu doar a celor pro-planificare trece prin episodul Paul Ralph Ehrlich, biologul american cunoscut pentru studiile sale în domeniul populației, care relansează alarma bombei demografice în lucrarea ”Population bomb” apărută în 1968. Savantul susține că societățile trebuie să ia măsuri ferme pentru a stopa creșterea populației, în scopul de a atenua consecințele dezastrelor viitoare, atât ecologice și sociale. Opiniile lui Ehrlich sunt de-a dreptul imorale prin brutalitatea conținutului ideilor pe care le-a formulat, fără a crede însă că rămân singulare.

“(...) trebuie să avem controlul populației la domiciliu, sperăm printr-un sistem de stimulente și sancțiuni, dar și prin constrângere, dacă metodele voluntare nu reușesc. Trebuie să folosim puterea noastră politică pentru a împinge statele către aplicarea de programe care combină dezvoltarea agricolă cu controlul populației. Rata nașterilor trebuie adusă în echilibru cu rata deceselor dacă vrem ca

omenirea să nu devină o amintire. (...) Controlul populației este singurul răspuns.”

Ne aflăm în fața unei impuneri care nu se preocupă nici pe de parte de unicitatea persoanei, ci de un bine colectiv impersonal. Rațiunile politice se vădesc, iar soluțiile se conturează explicit. Libertatea rămâne din ce în ce mai mult un concept filosofic și o utopie politică.

Contemporani

Fără a spera că șirul ”planificatorilor mondiali” s-a încheiat, ne oprim asupra câtorva dintre cele mai recente poziții.

Prima aparține cercetătorului James Lovelock, environmentalist specializat în studii asupra încălzirii globale care a creat și dezvoltat mai multe instrumente științifice dintre care unele au fost concepute pentru NASA în programul de explorare planetară. Autoritate științifică incontestabilă în zona sa de cunoaștere, Lovelock șochează emoția colectivă prin interviul acordat ziarului britanic The Independent în 2006, afirmând că: *”miliarde de oameni vor muri și cele câteva perechi de oameni care vor supraviețui la sfârșitul secolului 21 vor găsi condiții doar în zona arctică, unde climatul rămâne tolerabil”*. The Guardian îl citează tot pe Lovelock când scrie că 80% dintre oameni vor pieri până în anul 2100, iar până în 2040, mai mult de șase miliarde de locuitori ai planetei vor fi sacrificate ca urmare a inundațiilor, secetei și foametei. Lovelock plusează: *”oamenii sunt prea proști pentru a preveni schimbările climatice, prin urmare, guvernele din întreaga lume, de preferință un guvern mondial, trebuie să le împiedice”*.

Surpriza este că necesitatea intervenției guvernelor nu este o noutate în discursurile academice, ea fiind argumentată și de către Thomas Ferguson, profesor american de științe politice care scrie: *”Există o singură preocupare în spatele eforturilor noastre: trebuie să reducem nivelul populației. Iar guvernele trebuie să ne folosească metodele pentru a obține rezultate... Populația este o problemă politică. Odată ce este scăpată de sub control este nevoie de un guvern autoritar, chiar fascist, pentru reducerea ei...”*

Și dacă știința are putere prin cuvânt, lumea afacerilor pune umărul în felul său propriu. Ted Turner, într-un interviu acordat revistei Audubon, afirma, nici mai mult nici mai puțin, că omenirea are în acest moment cu 95% mai mult decât ar trebui, căci, după opinia miliardarului american, idealul populației mondiale s-ar situa

la 250-300 milioane de locuitori. Temere veche, malthusiană am spune, soluție nouă, adaptată poziției din care privește propunătorul.

Dacă Turner ar fi rămas la stadiul de declarație, amărăciunea creștină nu ar fi fost mai mică văzând atitudinea bogatului nemilostiv, dar cu atât mai mult crește întristarea văzând că a donat 1 miliard de dolari unei organizații ale cărei obiective sunt dedicate controlului populației, promovării avortului și metodelor eugenice. Cu aceasta am ieșit demult din câmpul opiniei și a veridicității dubletului planificare demografică – libertate. În tot acest carusel al planificării și controlului, susținut nu de un guvern sau o putere politică ci de o persoană, nicăieri și nimeni nu mai vorbește de libertatea umană. În schimb, se vorbește în numele ei.

Concluzii

Că ultimele două secole au condus treptat la pierderea semnificației libertății personale în înțeles creștin este evident. Mulțimea de teorii, poziții și soluții de planificare demografică sunt un argument suficient. Dar nu acest lucru întristează neaparat, căci accidentele ideologice nu au lipsit în istorie. Întristează mai ales faptul că acestea s-au coroborat în ultimele decenii cu alte mișcări socio-culturale, precum mișcarea ecologiste, în care, infiltrându-se, au generând soluții hibride deviate însușite nu doar de demografii sceptici ci de o întreagă masă de creștini... căldicei.

Desigur, argumentul necesității înțelepte folosiri a pământului se menține, iar necesitatea planificării spațiale este cu atât mai mult la ea acasă în acest caz, dar nu putem să nu ne întrebăm cum poate să funcționeze argumentul grijii pentru planetă eludând prioritatea persoanei umane.

Cât despre Malthus, sigur a influențat timpul său printr-o idee, dar la celălalt capăt de istorie, cel prezent, planificarea demografică contemporană se sprijină mai puțin pe soluțiile venite din turnul academic și mai mult pe zornăitul arginților.

Bibliografie:

1. Christa Todea Gross, pr. Ilie Moldovan, *Îndrumarul medical și creștin despre viață al Federației Organizațiilor Ortodoxe Pro-Vita din România*, Renașterea, Cluj, 2008.
2. John Ivancevich, *Human Resources Management*, McGraw-Hill, 2003.

3. Henry Koontz & H. Weirich, *Essentials of Management*, Tata McGraw Hill, 2007.
4. Mark Blaug, *Economic theory in retrospect*, 5-th edition, Cambridge University Press, 1997.
5. Paul Ehrlich, *Population Bomb*, 1968.
6. Paul Evdokimov, *Taina iubirii. Sfințenia iubirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Ed. Christiana, București, 1994.
7. Traian Rotariu, *Demografieși sociologia populației*, Polirom, Iași, 2009.
8. Ted Turner's United Nations Foundation: Making the UN a Pawn for Tax-Exempt Special Interests, <http://www.apfn.org/apfn/turner.htm> la 5 oct. 2012

ABORDAREA PSIHANALITICĂ A PĂCATULUI

Ionuț VLĂDESCU*

Rezumat

Credința și viața religioasă influențează și uneori domină întreaga activitate a oamenilor. Prin tot ce face, un credincios, ține seama de voința lui Dumnezeu. Viața religioasă cuprinde credința și manifestarea acesteia prin religie. Diferitele discipline religiologice studiază din perspective variate aspecte ale vieții religioase. Păcatul ar fi în concepție psihanalitică o inadecvare între satisfacerea pulsională și cerințele sociale ale supraeului, totuși este interesantă investigarea modului în care se constituie personal o anumită structură pulsională, pentru a fi valorificată într-o analiză duhovnicească a patimilor. În acest „veac grozav” creștinul mai mult ca oricând trebuie să fie conștient de misiunea pe care o are față de destinul umanității, de faptul că este o ființă stigmatizată în chip nevăzut, o ființă care poartă o rană adâncă a destinului celorlalți”, dar „adaugă și el ceva la suferința lui Hristos intrat în agonie până la sfârșitul lumii. Adevăratul „psihanalist” este omul ancorat în Hristos, care raportează istoria personală, evenimentială, la adevăratul ei sens dat de dimensiunea duhovnicească a existenței, dând o rezolvare harică.

Cuvinte-cheie: păcat, psihoterapie religioasă, ispita, libertatea de gândire, proces psihologic, datoria va lua măsuri, de conștientizare, psihoterapie creștină, nevroză, obsesiv act distructiv, voluntar.

Abstract

Faith and religious life sometimes dominate the entire activity of the faithful. Through everything they do, they are believed to reflect the will of God. Religious life implies faith which is manifested through religion. Different religious disciplines analyse from various perspectives the aspects of religious life. Psychology is concerned

---

* Lect. univ. drd. pr., Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

with how God (the holy) is the believers life. Psychology is involved in shaping contemporary moral conscience, participating in building an image of man that is characteristic of a society at a particular time in history, the image of man that psychology has ideologically constructed by means of society and culture. The psychoanalytic concept of sin would mean an inadequacy between satisfaction and social requirements of the superego and the "impulse", yet it is interesting to investigate how the structure of personal impulses can be harnessed in a spiritual analysis of passions. In this "great century" a Christian more than ever has to be aware of his mission for the fate of humanity, that he is a being invisibly stigmatized, bearing the deep wound of the fate of others, but he always has something more to add to the suffering of Christ in agony until the end of the world. The true "psychoanalyst" is the man rooted in Christ, who reports his personal history of events to the true sense given by the spiritual dimension of existence, offering the solution of the spiritual call.

Key words: sin, religious psychotherapy, temptation, freedom of thought, psychological process, the duty to take measures for awareness, Christian psychotherapy, neurosis, obsessive, destructive voluntary act

Résumé

La foi et la vie religieuse influence et parfois dominer l'activité globale des croyants. Avec tout ce qu'il fait, un croyant, tenir compte de la volonté de Dieu. La vie religieuse comprend foi et son expression dans la religion. Les différents disciplines religieuses étudient les divers aspects de la vie religieuse. La psychologie s'intéresse à la manière dont Dieu (Sacré) représente la vie d'un fidèle. La psychologie est impliquée dans l'élaboration de la conscience morale contemporaine en participant à la construction d'une image humaine caractéristique d'une société à un moment donné de l'histoire, l'image idéologique de l'homme construite par la psychologie avec l'aide de la société et la culture. Le concept psychanalytique du péché se traduirait par une inadéquation entre la satisfaction des besoins sociaux du surmoi et le «pulsionnel», et pourtant il est intéressant d'étudier comment la structure des impulsions personnelles peuvent être exploitées dans une analyse de passions spirituelles. Dans cette «siècle formidable» les chrétiens plus que jamais, doit être au courant de leur mission pour le destin de l'humanité, de ce qu'ils sont invisiblement stigmatisés portant des blessures profondes du destin

des autres “, mais” ils ajoutent quelque chose de plus à la souffrance du Christ dans sont agonie jusqu'à la fin du monde. Le vrai «psychanalyste», c'est l'homme enraciné dans le Christ, qui a rapporté son histoire personnelle et les événements dans le vrai sens de la dimension spirituelle de l'existence, ce qui a trouves e peut donner une solution de grâce spirituelle.

Mots-clés: le péché, la psychothérapie, la religion, la tentation, la liberté de pensée, processus psychologique, l'obligation de prendre des mesures de sensibilisation, la psychothérapie chrétienne, la névrose, les troubles obsessionnels, acte destructeur volontaire.

Zusammenfassung

Der Glaube und das religiöse Leben zu beeinflussen und manchmal dominieren die gesamte Aktivität der Gläubigen. Durch alles, was er tut, und gläubig ist, Rechnung zu tragen, den Willen Gottes. Das religiöse Leben umfasst Glauben und ihren Ausdruck in der Religion. Studium aus der Perspektive unterschiedlicher Disziplinen religiologie verschiedene Aspekte des religiösen Lebens. Die Psychologie ist damit, wie Gott (der Heilige) wird das Leben eines Gläubigen betroffenen. Psychologie an der Gestaltung zeitgenössischer moralische Gewissen beteiligt, in Gebäude ein Bild des Menschen charakteristisch für eine Gesellschaft zu einem bestimmten Zeitpunkt in der Geschichte, das Bild des Menschen, dass die Psychologie eine ideologische Konstrukte von Gesellschaft und Kultur hat teilzunehmen. Psychologie des religiösen Glaubens nicht auf die Person teilweise einseitig, aber sein Ansatz berücksichtigt die interpretative methodischen Einzigartigkeit und Komplexität der individuellen geistigen Lebens und der gegenseitigen Beziehungen der verschiedenen Komponenten und Strukturen.

Stichworte: Sünde, religiöse psychotherapie, Versuchung, geistige Freiheit, psychologischer Prozess, der Schuld, wird Maßnahmen ergreifen, Bewusstsein, Psychotherapie christlichen, Neurose, Zwang zerstörerisch, freiwilliger Akt .

1. Problema responsabilității și libertății duhovnicești

În contextul psihanalizei pentru că nu există o instanță reală dumnezeiască ci numai una subiectivă, structurată social, și responsabilitatea și libertatea sunt tot percepții subiective. O libertate și responsabilitate reale nu sunt posibile decât dacă există o raportare la

un absolut dumnezeiesc, prin care persoana să-și depășească limitele condiționării și determinismului. Fără această reală capacitate creatoare în plan moral, omul nu poate fi socotit un izvor al faptelor sale, deci deplin responsabil.

Dacă ne păstrăm în limitele determinismului natural, responsabilitatea umană este relativă, perversul, maniacul criminal, nu este decât un rod al funcționării defectuoase a mecanismelor familiare și sociale de structurare a supraeului moral. Astfel apare problema legitimității pedepsei judiciare, socialul își constată „insuficiențele”, și pedepsește ilegitim rebuturile.

Trebuie făcută o diferență necesară între voința naturală ca liber arbitru care este încă supusă necesităților și scopurilor condiționatului, și libertate, care nu mai este decât adevărul și binele, cum spunea Sfântul Grigorie de Nyssa¹. ***Adevărata libertate e un dar al Duhului Sfânt, ea este pierdută în registrul căderii în păcat, unde se transformă în liber arbitru. Adevărata libertate avută de om în starea paradisiacă și redobândită mai deplin în Hristos, este o libertate față de rău față de păcat, depășire a condițiilor cosmice și biologice, ale vieții pulsionale, prin comunicarea de iubire cu izvorul libertății, Dumnezeu.***

2. Moștenirea filogenetică și istoria personală în structurarea pulsională a patimilor lumești

Păcatul ar fi în concepție psihanalitică o inadecvare între satisfacerea pulsională și cerințele sociale ale supraeului, totuși este interesantă investigarea modului în care se constituie personal o anumită structură pulsională, pentru a fi valorificată într-o analiză duhovnicească a patimilor.

În destinul pulsional există o evoluție istorică a păcatului, experiențe trecute ale satisfacerii pulsionale „urme mnezice”, sunt modificate permanent, în funcție de experiențe noi, căpătând sens și totodată eficacitate psihică. Nici o făptuire morală nu se uită, totul se înregistrează simbolic, prin structurarea pulsională a persoanei. Există pe de o parte o structură pulsională moștenită prin scheme filogenetice ale păcatului, transmise ereditar, din experiențe ale strămoșilor, integrate de Jung în noțiunea de arhetip. Aceste arhetipuri negative, virtualități ale patimilor, sunt purificate și transfigurate prin botez, dispare acel substrat al conștiinței demonizate care le susține

¹ Tomas Spidlik, *Spiritualitatea răsăritului creștin. Manual sistematic*, vol. I, Editura Deisis, Sibiu, 1997. p. 134.

energetic. Dacă creștinul se rupe, prin făptuire, de Dumnezeu el se supune din nou acestor „modele” pervertite cu o mare putere de sugestibilitate și transmitere socială. Dependența pulsionilor de biochimismul fizic ne permite înțelegerea apariției unor „pulsioni”, cu un puternic substrat biologic, de ex. alcoolismul și toximaniile.

Schema clasică, patristică, a celor șapte patimi, poate fi integrată în destinul dereglat al pulsionilor. Astfel am avea următoarea structură²:

PULSIUNEA DE:	PĂCATUL:
1. NUTRIȚIE	1. LĂCOMIA
2. ACTIVITATE (JOC, CURIOSITATE)	2. LENEA
3. POSESIVITATE	3. AVARIȚIE
4. AFIRMAREA PROPRIE	4. MÂNDRIE
5. SOCIABILITATE, IUBIRE	5. INVIDIE
6. AGRESIVITATE	6. MÂNIE
7. SEXUALITATE	7. DESFRÂNARE

3. Mecanismul alegerii morale. Izvoarele și procesul psihologic al ispitirii

Toate aceste manifestări pulsionale se transpun în faptă printr-o decizie a Eului, care niciodată nu poate fi indiferentă din punct de vedere moral. Desigur, pentru a vorbi de o ispită trebuie să avem în vedere o anumită structură a păcatului, un anumit mod de raportare la păcat, ce ține de structura legii morale dintr-un anumit spațiu teocosmic.

Învățătura creștină ne arată că diavolul este în mod primordial ispititorul neamului omenesc, astfel încât realitatea demonică este prezentă și în ispita interioară, dată de cerințele pulsionale, și în ispita exterioară, de la lume, dată de cerințele realității.

Ispita interioară dată de o dereglare a mișcării pulsionale nu poate fi prezentă în structura sufletească a creștinului decât în măsura în care slăbiciunea materialității se află în legătură cu structurile exterioare ale răului.

Ispita de la lume vine fie pe calea realității sociale, care își impune anumite cerințe în dezacord cu ordinea morală, fie prin substratul inconștientului colectiv unde lucrează „duhul lumii”, (I Cor. 2, 12), cu puterea unor arhetipuri negative. Apare o luptă cu tipologiile decăzute ale lumii, cu acea înțelegere a lumii cu toate deter-

² Andrei Athanasiu, *Tratat de psihologie medicală*, Editura Oscar Print, București, 1998, p. 81.

minările sociale culturale și de civilizație care ne îndepărtează de Dumnezeu. În exterior aceasta luptă va aduce ostilitate și necazuri, din partea oamenilor atașați lumii păcatului. Lumea devine și prilej al depersonalizării conștiinței, omul se ascunde în spatele conștiinței altora, motivându-și acțiunile printr-o decizie de masă impersonală³. Lumea impune Eului o anumită percepție a realității, modele etice relative ce trebuie depășite prin identificarea cu Adevărul, cu Hristos, în biserică, unde se redobândește libertatea aprecierii, capacitatea sesizării realului și o normalizare, transfigurare harică a arhetipurilor comunitare.

O ispită demonică directă poate lua aspecte violente și chiar materializări în imagini și sunete, în iluzii și halucinații. Astfel de manifestări nu pot fi înțelese de o logică științifică, pentru Freud demonii nu sunt decât niște proiecții fantasmatiche ale sentimentelor de ostilitate⁴.

Procesul psihologic al ispitei este profund analizat de scriitorii filocalici; în general se constată următoarele etape succesive: momeala, atacul, însoțirea și lupta.

Momeala *προσβολή*, e o pătrundere prin inconștientul biopsihic a unor excitații pulsionale. Această mișcare pulsională asediază conștiința rațională, în limbaj filocalic „minte”. „Minte cu minte se încaieră în luptă în chip nevăzut”, spune Isihie Sinaitul, mintea drăcească cu mintea noastră⁵. Aceste mișcări sunt modele, rațiuni simbolice de manifestare a dorinței, care fie sunt prezente deja, prin acea hartă a patimilor înregistrată în memoria morală a „inimii”, fie sunt receptate la nivel subliminal din mediul exterior. Sfântul Grigorie Sinaitul le consideră cuvinte ale demonilor, virtualități demonice ce caută materializarea prin noi. prin eșecul existenței noastre⁶.

Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește despre următoarele căi: simțirea, schimbări în starea organică și amintiri ca „prilejuri prin care mintea primește înțelesuri pătimașe”⁷. Simțirea oferă scheme pulsionale

³ Paul Evdochimov, *Vârstele vieții spirituale*, Asociația Filantropică Creștină Christiana, București, 1994, p. 29.

⁴ S. Freud, *Opere I*, Editura Științifică, București, 1991, p. 72.

⁵ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, în *Scrieri*, traducere Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, introducere și note Pr. Dr. N. Chițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1992, p. 176.

⁶ Sf. Grigorie Sinaitul, *Capete foarte folositoare*, în *Filocalia VII*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, E.B.M., București, 1977, p. 110.

⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, în *Filocalia*, vol. II, Ediția a II-a, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1993, p. 87.

noi sau obiectul de satisfacere a unor dorințe deja structurate. Orientarea simțirii spre anumite aspecte ale realității atestă deja anumite structuri inconștiente. Este vorba de receptarea unor aspecte fizice materiale, dar și de receptare unei simbolistici spirituale. E o deschidere spre lumea ca spațiu al cunoașterii, dar și spre realitatea personală a unui „tu”, cu care intrăm în contact, astfel primim, conștient sau subliminal, diferite mesaje care ne structurează simbolistica psihică.

Schimbările în starea organică sunt creșteri sau scăderi ale nivelelor energetice ale dorinței care modifică dinamica pulsională. Ascetica creștină învață o împărășire a trupului pe linia împlinirii poruncilor. Toate trebuințele firești, abundența surselor de existență și privațiunile de orice fel, necesită o orientare spirituală în Hristos.

Ispita ca amintire pulsională se integrează în ceea ce psihanaliza numește compulsie, adică un gând (obsesie), o acțiune un tip de comportament, care constrâng asediază subiectul, silindu-l spre realizarea lor. Există mai multe variante de manifestare a compulsiei, una obsesională legată mai ales de o idee și una numită compulsie la repetiție, care are un anumit scenariu fantasmatic, un prototip comportamental dat de experiențe vechi, ce tinde a fi repetat, subiectul având impresia că este ceva pe deplin motivat în actualitate⁸.

Pe al doilea nivel al însoțirii, mișcarea pulsională a căpătat o anumită forță. La nivelul rațional al conștiinței se fac anumite asocieri, dezvoltări imaginative, analize, comunicări de informații și imagini între polul inconștient al conștiinței morale al „inimii”, și polul conștient al elaborărilor (aici înțelegem prin inima centralitatea pneumatică a instanței opționale deschisă spre libertatea transcendenței divine). În starea sa naturală, harică, mintea intră în inimă, înălțându-se spre Dumnezeu, cunoștințele morale conștiente au continuitate afectivă și volitivă până în centralitatea opțională a ființei și ispitele se exteriorizează, pulsionile se curățesc până la transfigurarea lor (nu în sensul „sublimării” psihanalitice, ci în sensul normalizării harice).

Arhimandritul Sofronie arată că „prin însăși natura ei, rațiunea este doar una din manifestările personalității umane, doar una din energiile ei. Folosindu-se de prioritatea pe care o deține în tărâmul vieții duhovnicești, ea începe să lupte împotriva propriei sale obârșii, iar când imaginația rațională atinge limitele superioare se prăbușește în bezna cea mai adâncă”⁹. Prin ruperea rațiunii de centrul pneumatic, al „inimii”, și de izvorul valorii, funcția gnoseologică și apreciativă

⁸ *Vocabularul psihanalizei*, p. 94.

⁹ Mitropolitul Hierotheos Vlachos, *op. cit.*, p. 238.

a minții se depreciază, ispita nu mai este percepută ca atare, răul poate să nu mai fie nici măcar identificat. Sfânta Scriptură ne vorbește despre mintea desfrânată, trupească și despre oamenii stricați la minte și lipsiți de adevăr (I Timotei 6, 5). Astfel, apare o stare de insensibilitate la păcat, în care sistemele valorice fie nu sunt asimilate deplin (până în centralitatea pnevmatică a inimii), fie sunt deformate, când rațiunea ajunge să justifice păcatul, fie sunt înlăturate într-o stare de iraționalitate a păcatului.

Dimensiunea afectivă leagă polul conștient de polul inconștient al inimii, „în inimă acolo este cumpăna care înclină fie către iubirea de Dumnezeu fie către iubirea lumii”, spune Sfântul Marcu Egipteanul¹⁰. Inima metafizică în mare parte inconștientă este câmpul de bătaie al luptei duhovnicești, aici se situează nivelul al treilea al luptei, nivel care nu este conștientizat decât parțial. Sfântul Apostol Pavel vorbește despre „omul cel tainic al inimii” (I Petru 3, 4), inima fiind esența persoanei, în care se manifestă taina libertății umane. Mântuitorul spune că „din inimă ies gândurile rele, ucideri, adulter, desfrânare” (Matei 15, 19), iar Sfântul Macarie spune ca „inima conduce întregul trup”¹¹.

Sfântul Teofan Zăvorâtul spune despre inimă că este „izvorul actelor omenești”, „focarul tuturor puterilor omenești cele ale minții, ale sufletului”, principiul unității. Nicodim Aghioritul vorbește de o dublă potențialitate a inimii, o inimă ca „adânc al patimilor” și o inimă „sălaș al Dumnezeirii”¹². centru supranatural sau suprafiresc în care lucrează harul lui Dumnezeu”. Aceasta scindare a inimii face ca ispita să fie urmată chiar dacă supraconștientul moral își dă avizul negativ.

Sfântul Maxim Mărturisitorul arată că „cunoscând binele alegem răul”, pentru că patimile ne fac să dorim lucruri împotriva rațiunii. Pentru cel pătimăș lupta e mai grea, pentru că „altceva este lupta împotriva gândului simplu, ca să nu stăpânească patima, și altceva lupta împotriva gândului pătimăș ca să nu producă consimțirea”¹³.

Al patrulea nivel în acest proces este rezolvarea conflictului, exprimarea deciziei în planul acționai al voinței. Voința însoțește, de altfel, atât nivelul rațional cât și pe cel afectiv, decizia morală poate fi luată încă de la prima răsărire a gândului în inimă. Dacă pulsivitatea

¹⁰ Marcu Egipteanul, *op. cit.*, p. 115.

¹¹ *Psihoterapeutica ortodoxă*, p. 180.

¹² *Ibidem*, p. 188.

¹³ Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 110.

a fost deja elaborată de conștient, ea poate fi refulată, complicând și mai mult structura pătimașă a sufletului, sau se poate opera o distrucție de profunzime a răului, printr-o transformare, normalizare, harică a dorinței, proces diferit de simpla sublimare de care vorbește psihanaliza.

Voința acțională ține de întreaga dinamică psihică, este expresia și tensiunea generală a ființei și susține întreaga manifestare psihică. Făptuirea întărește o anumită structură morală, voința constituie „aripile rațiunii”, pentru că de voință depinde receptarea și aprecierea valorilor morale¹⁴.

Esența actului voluntar, ce reflectă poziția interioară, este executarea hotărârii, prin făptuire. Fără acest ultim pas nu poate fi vorba decât de voințe parțiale, aflate în conflict. Caracteristica executării este efortul voluntar, adică o puternică angrenare a energiei psihice a libidoului energetic. Chiar dacă hotărârea de a respinge ispita e dată, poate lipsi energia împlinirii ei, sau pot exista inhibiții ce nu țin de alegerea morală (există și afecțiuni în care scade capacitatea efortului voluntar, hipobulia, abulia). Tăria voinței ține de o bună combinare între erosul libidinal, puterea atașamentului la opțiunea morală, și puterea delimitării față neîmplinirea ei, dată de thanatos sau iuțime, în limbaj patristic.

Prin dezbinarea interioară apare un furnicar de voințe și tendințe sufletești. Când voința vrea să grupeze într-un fascicol forțele parțiale, atunci se descoperă diverse stări de conștiință cu puteri adormite, un întreg complex energetic al slăbiciunilor și patimilor, în fata hotărârii declarate apare realitatea refulatului eliminat dar încă viu. Astfel lupta adevărată apare abia în cei ce s-au hotărât în urmarea poruncilor. Garanția și criteriul sincerității este acțiunea, care taie incertitudinile și descoperă starea noastră profundă, orientarea morală.

În Hristos conștiința dobândește din nou unitatea originară, ierarhia valorilor purificate, restabilită, va permite vederea răului, rațiunea abstractă și disociativă se coboară în inimă unde „adierea Sfântului Duh” va stinge săgețile ispitelor „încă pe când sunt în aer”¹⁵. În acest fel, creștinul își poate transfigura permanent orice tendință în acest creuzet „inimă-minte”, pe linia acțiunii, ca mod de unificare a voinței și a rugăciunii, a tuturor facultăților sufletești. În această

¹⁴ Părintele Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, 1995, p. 162.

¹⁵ Sf. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, în *Filocalia*, vol. I, Ed. IV, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1993, p. 460.

stare de nepătimire nu mai vorbim despre un conflict interior, ispita nu mai poate afecta liniștea interioară a celui nepătimaș, vom vorbi despre încercare, iar „scăparea din ispită” (I Cor. 10, 13) este puterea de a răbda, de a împreună pătimi cu Hristos¹⁶.

4. *Sentimentul de vinovăție în psihanaliză*

În psihologie nu vom găsi o analiză propriu-zisă a sentimentului de vinovăție, ca reacție față de păcat. O astfel de analiză ține de un sistem axiologic religios, diferit față de demersul științific pozitivist. Vom găsi însă modul în care realitatea păcatului se reflectă în percepția subiectivă. În psihanaliză se pleacă de la principiul imposibilității existenței unei aptitudini originare, naturale, de a distinge binele de rău, și se afirmă exclusivitatea socialului de a induce și de a decreta ceea ce trebuie numit bine și rău¹⁷, pe linia materialismului determinist. O astfel de premisă desființează de fapt ideea de păcat, pentru că desființează din start posibilitatea existenței unei ordini morale a lumii. Premisa lui Freud este atee: „Recunoaștem că ar fi într-adevăr foarte frumos dacă ar exista un Dumnezeu care să fie creat lumea, dacă ar exista o ordine morală și lume și în viața de apoi, dar ar fi foarte straniu ca acestea să fie cum le dorim noi înșine pentru noi”¹⁸, o ordine morală absolută este iluzorie.

Ideea unui păcat strămoșesc este transpusă de Freud în teoria sa despre hoarda primitivă și uciderea tatălui primordial. Acolo vede el apariția pe linie evoluționistă a conștiinței morale și a sentimentului de culpabilitate. Remușcarea este consecința ambivalenței sentimentelor față de tată: îl urau dar îl și iubeau. Odată ura potolită prin agresiune, iubirea a reapărut prin remușcarea legată de crimă, a generat supraeul prin identificarea cu tatăl, și se instituie restricții care să împiedice repetarea actului de agresiune. Conștiința morală este redusă la o chestiune de evoluție a civilizației, pe fondul unei eterne gâlcevi între iubire și agresivitate¹⁹.

Sentimentul de culpabilitate nu este decât angoasa determinată de pierderea iubirii, angoasa socială. Autoritatea părinților înlocuită apoi cu autoritatea societății este cea care oferă protecție, dragoste dar și pedepsește. Această autoritate este interiorizată în supraeu,

---

¹⁶ Pr. dr. Agapie Corbu, *Valențe filocalice în Noul Testament. Ispita*, în revista „Teologia”, Facultatea de Teologie Arad, anul IV, nr. 1, p. 68.

¹⁷ S. Freud, *op. cit.*, p. 344.

¹⁸ *Ibidem*, p. 391.

¹⁹ *Ibidem*, p. 352.

care supune la chinuri eul vinovat, cu ajutorul aceluiași senzații de angoasă. Renunțarea este permanent însoțită de o persistență a dorinței vinovate, orice renunțare nu face decât să furnizeze energie pentru severitatea ulterioară a conștiinței, astfel că efortul ascetic este integrat într-un mecanism al nevrozei²⁰. Atâta vreme cât nu există o instanță reală dumnezeiască, față de care să se raporteze conștiința morală, totul se reduce la o dinamică nevrotică, în care severitatea conștiinței crește pe măsura renunțărilor autopunitive.

Vinovăția se resimte în starea afectivă consecutivă a unui act considerat condamnat, precum și în sentimentul difuz al degradării morale personale. Psihanaliza constată că subiectul poate să nu se simtă vinovat la nivelul experienței conștiente, în măsura în care natura reală a dorințelor nu este recunoscută. Poate să apară un puternic sentiment de vinovăție, inexplicabil, anterior săvârșirii unui delict care reflectă tocmai un conflict inconștient față de dorințe nerecunoscute conștient²¹. E o ciudată apariție a unei morale inconștiente care cere pedepsirea, chiar dacă în conștientul rațional persoana respectivă nu-și recunoaște vinovăția. O dereglare a pulsionii distructive înglobate în conștiința morală poate duce, prin autodeprecieri și tendința de autopedepsire, până la sinucidere²².

Vedem decât că psihanaliza constată starea de după cădere, aflată sub auspiciile unei lupte între iubirea și ura față de o autoritate supremă ce transpare în glasul conștiinței morale. Ea constată de fapt ruptura primordială față de autoritatea divină și persistența glasului dumnezeiesc în om, vizibil uneori și prin mecanisme inconștiente. Pulsivitatea distructivă este puterea spirituală a separării de rău, care însă s-a autonomizat și susține o sinucigașă orientare autodistructivă.

Conștiința morală a creștinului are o altă dialectică a iubirii și suferinței, integrată în noțiunea de stare teopatică²³, sau de cruce. Frica de păcat, angoasa, țin de instinctul morții, dat de Dumnezeu ca o limită a autonomiei, astfel că stricăciunea păcatului gustă din stricăciunea limitativă a morții. Creștinul își asumă teopatic condiția omenească supusă degradării și morții, dar cu o permanentă nădejde a învierii. Când viața este curată, atunci ochiul conștiinței se vede în legătură responsabilă cu întreaga umanitate și își asumă starea păcătoasă a aproapei. Iubirea creștină aduce „fericita” stare în care

²⁰ *Ibidem*, p. 351.

²¹ Vocabularul psihanalizei, *op. cit.*, p. 392

²² *Ibidem*, p. 243.

²³ Hans Urs von Balthasar, *Liturgie Cosmique – Maxime le Confesseur*, Aubier, Editions Mouton Quai, Conti no. 13, Paris, 1947, p. 136.

conștiința se simte „vinovată de toate pentru toți”, dar cu scopul de a le aduce pe toate la Hristos, într-un elan euharistic în care „Ție-Ți aducem de toate și pentru toate”.

Prin sentiment se dă răspuns conținutului psihic cu o judecată subiectivă, de acceptare, respingere și indiferență. Sentimentul, ca și gândirea, este considerat ca o funcție rațională în măsura în care este decisiv și influențat de reflecție și este în acord cu legile rațiunii. Devenim conștienți la modul reflexiv de un sentiment abia atunci când realizăm integrarea lui pe planul gândirii, sub formă de concept inclus într-un sistem mental de înțelesuri. Integrarea sentimentelor în sisteme conceptuale se poate face greșit, poate eșua, falsă integrare conceptuală are o mare putere transformatoare, poate chiar modifica natura și intensitatea sentimentelor²⁴. Conceptele valorice, la rândul lor, influențează conștiința morală tocmai printr-o trăire afectivă. Valoarea nu e nimic altceva decât o trăire afectivă, iar sentimentul este o trăire a unei valori. Valoarea este trăită în sentiment, dar cunoscută numai prin inteligență. Acțiunea izvorăște din sentiment, din trăire unei valori, și nu se poate baza pe o stare pură de raționalitate. De altfel, gândirea și conduita sunt susținute permanent de sentiment, de logica inimii. În trăirea afectivă a valorilor, bazată pe capacitatea reversibilității afective, se interiorizează sistemul legiferat al relațiilor interindividuale, pedepsele și rezistențele sociale se transformă în inhibiții morale și muștrări de conștiință.

PSIHANALIZA CA TERAPIE ȘI PSIHOTERAPIA CREȘTINĂ

1. *Symbolismul vieții inconștiente. Valoarea cuvântului și a comuniunii interpersonale*

Psihanaliza ca terapie cuprinde o investigare a simbolicului psihic: cuvinte, acțiuni, producții imaginare (fantasme, deliruri), rezultatele fiind folosite într-o conștientizare, de către bolnav, a unor procese, mintale refulate, inaccesibile. Pe un divan cineva vorbește în principiu fără reținere, într-un fotoliu cineva ascultă în principiu fără o idee anume. Regulile sunt cea a „asociației libere”, pentru analizat, și cea a „atenției flotante”, pentru analist, iar întreaga cură de la pacient la analist se operează prin intermediul limbajului²⁵.

Se pornește de la premisa că în spatele unor simptome și manifestări patologice se găsesc mișcări pulsionale ignorate. Ansamblul psihic este analizat, descompus, fracționat și se ajunge la o rememo-

²⁴ V. Pavelcu, *Elogiul prostiei*, p. 98.

²⁵ *Vocabularul psihanalizei*, p. 168.

rare a istoriei personale, în special a evenimentelor conflictelor, pentru a li se da un sens real. Acestui travaliu de recunoaștere a sensului i se opune un fel de inerție, pacientul „rezistă” în mii de feluri, inclusiv sub forma unei aparente comunicări, iar analiza devine o rezolvare a „rezistențelor”²⁶.

Evoluția psihanalizei se vede tot mai strâns legată de eficacitatea cuvântului și de ideea că la om nimic nu este lipsit de sens, totul este simbolic, inconștientul însuși operând cu structuri simbolice²⁷. Freud constata că uneori tocmai anomaliile discursului conștient pot fi semnele adevărului, semnele unui discurs inconștient, astfel viața conștientă se constată a fi fragmentară în ambivalență cu realitatea trăirilor.

Psihanalistul J. P. Pontalis crede că rădăcina omului stă în simbolizare, iar istoria lui într-un travaliu al sensului. Acest travaliu înscris în procesul de refulare face ca orice negare să fie mai întâi o admitere. Așa se întâmplă când se neagă în avans o anumită interpretare. Refulatul se întoarce în nevroză într-o formă mascată, viața sufletească a omului este un permanent limbaj. Psihanalistul încearcă să transforme preverbalul într-un cuvânt deplin. Astfel este scos la iveală subiectul deplin, adevărat, care scapă din impasul stagnarea și circuitul închis al nevrozei. Dacă subiectul descoperă și recunoaște sensul real al unei situații, cauzatoare de nevroze, conflictul poate fi controlat.

Bibliografie:

1. Sf. Diadoh al Foticeii, Cuvânt ascetic, în Filocalia, vol. I, Ed. IV, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1993.
2. Sfântul Grigorie de Nyssa, Despre facerea omului. Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale, traducere și note de Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, în P.S.B. 30, E.B.M., București, 1998.
3. Sfântul Grigorie Sinaitul, Capete foarte folositoare, în Filocalia VII, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, E.B.M., București, 1977.
4. Sfântul Macarie Egipteanul, Omilii duhovnicești, în P.S.B. 34, traducere de Pr. Prof. Dr. C. Cornișescu, introducere și note de Pr. Prof. Dr. N. Chițescu, E.B.M., București, 1992.

²⁶ J.P. Pontalis, *op. cit.*, p. 31.

²⁷ *Ibidem*, p. 35.

5. Sfântul Maxim Mărturisorul, Capete despre dragoste, în Filocalia, vol. II, Ediția a II-a, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Harisma, București, 1993.
6. Athanasiu, Andrei, Tratat de psihologie medicală, Editura Oscar Print, București, 1998.
7. Balthasar, Hans Urs von, Liturgie Cosmique – Maxime le Confesseur, Aubier, Editions Montaigne Quai, Conti no. 13, Paris, 1947.
8. Boca, Arsenie, Pr., Cărarea Împărăției, Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, 1995.
9. Corbu, Agapie, Pr. prof. dr., Valențe filocalice în Noul Testament. Ispita, în Teologia, Revista Facultății de Teologie Arad, Anul IV, Nr. 1/2000.
10. Evdochimov, Paul, Vârstele vieții spirituale, Asociația Filantropică Creștină Christiana, București, 1994.
11. Freud, Sigmund, Opere I, Editura Științifică, București, 1991.
12. Pontalis, J.P., După Freud, Editura Trei, București, 1997.
13. Spidlik, Tomas, Spiritualitatea răsăritului creștin. Manual sistematic, vol. I, Editura Deisis, Sibiu, 1997.

SECȚIUNEA a III-a

**Educație, toleranță
și libertate religioasă**

ACCESUL LA EDUCAȚIE – PARTE COMPONENTĂ A PROCESULUI DE INTEGRARE PENTRU SOLICITANȚII DE AZIL CARE ȘI-AU PĂRĂSIT ȚARA DE ORIGINE DATORITĂ PERSECUȚIILOR PE MOTIVE RELIGIOASE

Adrian BULGARU*

Rezumat

Multe dintre numeroasele persoane care sunt în căutarea unei protecții internaționale, aleg să își părăsească țara de origine datorită persecuțiilor pe motive religioase. Integrarea acestor persoane este în mod esențial un proces de formare pentru persoana care a obținut o formă de protecție în statul care i-a acordat această protecție – o formare în vederea adaptării la stilul de viață al statului respectiv și al societății gazdă fără pierderea propriei identități culturale. Educația joacă un rol important în evoluția solicitanților de azil, deoarece aceasta le dezvoltă calitățile umane și le îmbogățește cunoștințele, ajutându-i astfel să se integreze în noua societate.

Cuvinte-cheie: persecuție religioasă, identitate culturală, protecție internațională, program educațional, proces de integrare

Abstract

Among the many people seeking international protection, many leave their home country because of persecution faced by religious reasons.

The integration of these persons is essentially a process of training the person has obtained a form of protection in the receiving State and in adapting their lifestyle to that of the host society without losing their cultural identity.

---

*Cercet.șt., Șef sector formare, Institutul Român pentru Drepturile Omului, Drd., SNSPA .

Education plays an important role in the evolution of the asylum seekers because the education develop their human qualities, enrich their knowledge which helps them to integrate into the new society.

Keywords: religious persecution, cultural identity, international protection, educational program, integration process

Résumé

Parmi les nombreuses personnes en quête de protection internationale, beaucoup quittent leur pays en raison de persécutions rencontrées par des raisons religieuses.

L'intégration de ces personnes est essentiellement un processus de formation de la personne qui a obtenu une forme de protection dans l'Etat accréditaire pour adapter leur mode de vie à celui de la société d'accueil sans pour autant perdre leur identité culturelle.

L'éducation joue un rôle important dans l'évolution des demandeurs d'asile parce que l'éducation de développer leurs qualités humaines et d'enrichir leurs connaissances peut leur aider à s'intégrer dans la société nouvelle.

Mots-clés: la persécution religieuse, l'identité culturelle, la protection internationale, programme éducatif, le processus d'intégration

Declarația Universală a Drepturilor Omului garantează libertatea persoanei de a-și schimba religia și convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia și convingerile, în particular sau în public. Formele pe care le poate lua persecuția religioasă sunt: interzicerea apartenenței la o comunitate religioasă, de a practica un cult în public sau în particular, de a da sau a primi o educație religioasă, sau aplicarea de măsuri grave de discriminare față de persoane deoarece își practică religia sau aparțin unei anumite comunități religioase. Cu privire la acest termen se iau în considerare trei posibile manifestări diferite, care nu reprezintă condiții cumulative. Acesta include o credință¹, o identitate² sau un mod de viață (când religia se manifestă

¹ Valori cu privire la realitatea divină sau un destin spiritual al omenirii.

² Ca membru al unei comunități care respectă sau este legat de alții prin niște convingeri comune (ritualuri, tradiții, etnicitate, naționalitate).

în diferite activități, cum ar fi purtarea unor haine speciale sau respectarea unor practici specifice)³.

Integrarea reprezintă un proces de schimbare, de pregătire a celui care a obținut o formă de protecție în România în a-și adapta stilul de viață cu cel al societății gazdă, fără a-și pierde propria identitate culturală.

Totuși, când luăm în discuție conceptul de integrare, trebuie să subliniem faptul că etapa primirii solicitanților de azil ar trebui recunoscută ca parte integrală a procesului de integrare a celor care au obținut o formă de protecție, dacă ținem cont de potențialul impact al momentului primirii celor care au nevoie și solicită protecție statului de primire asupra procesului de integrare al celor care vor obține una din formele de protecție oferite de statul respectiv.

Participarea celor care au obținut o formă de protecție în România la programele de integrare socială, se desfășoară potrivit dispozițiilor Ordonanței Guvernului nr. 102/2000 „privind statutul și regimul refugiaților în România”, cu modificările și completările ulterioare și ale Ordonanței Guvernului nr. 44/2004 „privind integrarea socială a străinilor care au dobândit o formă de protecție în România”.

Obiectivul general al politicii privind integrarea străinilor care au obținut o formă de protecție în România, este acela de a-i ajuta să se autosustină, să devină independenți față de asistența oferită de stat sau de organizațiile neguvernamentale și să participe activ la viața economică, socială și culturală. În acest sens Oficiul Român pentru Imigrări prin intermediul centrelor regionale vine în sprijinul acestor persoane prin oferirea unui pachet de servicii reunite în Programul de Integrare.

Serviciile cuprinse în cadrul Programului de Integrare sunt susținute de un personal calificat alcătuit din asistenți sociali, psihologi, sociologi și se realizează prin derularea de activități specifice de acomodare culturală, consiliere psihologică, învățare a limbii române (în colaborare cu MECT), consiliere socială ce cuprinde asigurarea accesului la drepturile pe care le au în România: dreptul la un loc de muncă, dreptul la o locuință, dreptul la asistență medicală și socială, asigurări sociale, dreptul la educație.

---

³ A se vedea pentru mai multe informații Ghidul privind Protecția Internațională: Religia bazată pe cererile refugiaților sub articolul 1A.2 din Convenția de la Geneva din 1951 și Protocolul său adițional privind Statutul Refugiaților din 1967, UNHCR, UN Doc. 28 Aprilie 2004.

În vederea integrării sociale a celor care au obținut o formă de protecție în România, există o strânsă colaborare între ministere, agențiile pentru ocuparea forței de muncă și autoritățile publice locale.

În fiecare an Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății, Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă și Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului primesc informații cu privire la numărul de persoane care urmează să beneficieze de activitățile în vederea integrării, din partea Oficiului Român pentru Imigrări.

Printr-o strânsă colaborare între ministere, autorități publice și alte instituții ale statului se asigură un sistem ce acționează în vederea identificării problemelor și descoperirii soluțiilor în legătură cu această categorie de persoane.

Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului și Sportului asigură măsurile necesare în vederea școlarizării solicitanților de azil și a refugiaților în România.

Educația celor care au solicitat și au obținut o formă de protecție în țara noastră trebuie să țină cont și de educația pe care aceștia au primit-o în țara de origine, în vederea căutării unui loc de muncă corespunzător nivelului de pregătire, pentru că dacă nivelul de educație este mai înalt atunci și posibilitățile de a găsi și ocupa un loc de muncă cresc. Celor care au obținut o formă de protecție în România li se facilitează accesul la toate formele de învățământ de care beneficiază și cetățenii români.

Inspectoratele școlare județene și al municipiului București, organizează cursuri gratuite de învățare a limbii române, după metodele aprobate de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, pentru cei care au obținut o formă de protecție în România și participă la procesul de integrare socială.

Străinii care au obținut o formă de protecție în România au acces la toate formele de învățământ în aceleași condiții stabilite de lege pentru cetățenii români. În vederea înscrierii în anul de studiu corespunzător cunoștințelor deținute, minorii pot participa la un curs gratuit de inițiere în limba română. Cursul are loc la cerere și este organizat de inspectoratele școlare.

În vederea facilitării accesului la sistemul de învățământ românesc, solicitanții de azil minori beneficiază, în mod gratuit, pe durata

unui an școlar, de un curs pregătitor în vederea înscrierii în sistemul național de învățământ.

Cursul pregătitor este organizat de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, în colaborare cu Oficiul Român pentru Imigrări. Străinii care au dobândit drept de ședere în România și cetățenii statelor membre ale UE și Spațiului Economic European beneficiază, la cerere și gratuit de cursuri de învățare a limbii române. Aceste cursuri sunt organizate de Ministerul Educației, Tineretului și Sportului în colaborare cu ORI și urmăresc familiarizarea participanților cu limba română.

Solicitanții de azil minori, fie însoțiți de familie, fie neînsoțiți, fac parte dintr-o categorie cu un grad ridicat de vulnerabilitate, iar pentru integrarea cu succes a acestora în noua societate sunt necesare servicii de consiliere socială și un program educativ consistent. Educația are un rol important în dezvoltarea copiilor solicitanți de azil, deoarece prin educație aceștia își dezvoltă calitățile umane, își îmbogățesc cunoștințele ceea ce îi ajută să se integreze în noua societate și să creadă într-un viitor mai sigur.

Minorii care au obținut o formă de protecție în țara noastră, beneficiază pe durata unui an școlar de un curs de inițiere în limba română și participă în cadrul unităților școlare, la activități didactice cu caracter teoretic, practice și recreativ. Inspectoratele școlare județene și al municipiului București asigură înscrierea solicitanților la cursuri și le oferă informații cu privire la unitatea de învățământ în cadrul căreia se vor desfășura aceste cursuri. De asemenea, manualele necesare desfășurării cursurilor sunt asigurate de către Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, prin Inspectoratele școlare județene și al municipiului București.

Împreună cu Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, asigură, la cerere, recunoașterea diplomelor, atestarea studiilor și calificărilor din țara de origine, cele două ministere fiind și cele care elaborează metodologia de recunoaștere a diplomelor din țările de origine. La terminarea cursurilor pregătitoare de învățarea a limbii române, Ministerul Educației, Tineretului și Sportului, eliberează, gratuit, documente care atestă faptul că străinul a absolvit aceste cursuri și stabilește nivelul cunoștințelor dobândite.

Oportunități de a participa la activitățile de educație și recreative sunt prevăzute în Belgia, Republica Cehă, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Olanda, Suedia și Marea Britanie, în unele cazuri precum, Grecia, Olanda și Marea Britanie cu departamente specifice din

școlile din apropiere, în scopul dezvoltării competențelor și abilităților lingvistice pentru copiii solicitanți de azil. Pentru Marea Britanie, aceasta se referă la cadrele didactice speciale din unele școli, care lucrează alături de profesorul clasei normale pentru a-i ajuta pe copiii solicitanților de azil care trăiesc în afara centrelor de cazare, precum și de a-i învăța pe aceștia în interiorul centrului de cazare. În Suedia, învățarea limbii materne este prevăzută pentru toți solicitanții de azil, dar este întreruptă în cazul în care se ia o decizie finală negativă. Școlarizarea este oferită solicitantului de azil pentru copiii de vârstă școlară, în același mod ca și pentru copiii suedezi, în termen de câteva săptămâni de la aplicarea lor.

Bibliografie:

1. Buirette Patricia, Lagrange Philippe – Le droit international humanitaire, nouvelle édition entièrement refondue et mise à jour, Paris, 2008;
2. Catrinciu Petre -Regimul juridic al străinilor, ed. II, București, 2008;
3. Cristeș Nicoleta – Jurisprudența națională în domeniul azilului, Regia Autonomă, Monitorul Oficial, București, 2005;
4. Delcea Mihai – “Protecția Juridică A Refugiaților În Dreptul Internațional” – Editura C. H. Beck, București, 2007;
5. Diaconul I. – Drepturile omului în dreptul internațional contemporan Teorie și Practică” ediția a 2-a revizuită și completată: “Drepturile muncitorilor migranți, ale refugiaților, azilanților, apatrizilor, persoanelor handicapate, protecția împotriva disparițiilor forțate”, 2006;
6. Irina Moroianu Zlătescu – Protection against racism and discrimination, IRDO, 2011;
7. Miga-Beșteliu Raluca, Brumar Catrinel – Protecția internațională a drepturilor omului. Note de curs, ed. a IV-a, revizuită, București, 2008;
8. Ulrich Louis, Stănciugelu Ștefan, Mihăilă Viorel, Bojincă Marian – Gestionarea benefică a imigrației în România – ediție bilingvă, București, 2010;

EDUCAȚIA PENTRU DREPTURILE OMULUI

Letizia Fiorillo dello RUSSO*

Rezumat

Principiul juridic și etic al toleranței, reprezentând o victorie a culturii europene după războaiele religioase care au însângerat Europa timp de 200 de ani, și-a pierdut în timp semnificația sa pozitivă și a fost afirmat ca o modalitate de a tolera, de a fi îngăduitori, concesivi față de cei care sunt diferiți de noi. Dar aceasta înseamnă a tolera, a accepta, nu însă și a respecta.

În zilele noastre este necesar să recuperăm principiul toleranței, să trecem de la toleranța indiferentă și pasivă la un alt fel de toleranță care să își asume diversitatea lumii, ”o toleranță matură”, și deci să trecem de la nivelul etic-juridic, la cel educațional.

Este necesar să începem educarea tinerei generații de foarte devreme, chiar din fragedă copilărie. Dacă dorim să îi modelăm pe tineri să fie capabili să își asume în viitor un rol responsabil în societate, va trebui, după parerea autoarei acestei lucrări, să schimbăm metodologiile educaționale și să nu îi mai considerăm pe tineri drept niște vase vide care trebuie umplute cu cunoștințe, ci mai degrabă să îi privim ca pe ființe cu drepturi inalienabile, care trebuie să își asume în mod responsabil propria lor demnitate.

Cuvinte – cheie: toleranță, drepturile omului, educație, demnitate

Abstract

The ethic and juridical principle of tolerance that represented a victory of the European culture after the religious wars that had bloodstained Europe for 200 years, lost in time its positive meaning and was stated as a way of tolerance, of being lenient, concessive to those that are different from us. This means to tolerate, to accept, but not to respect.

---

* Prof. univ.dr, Vicepreședinte “Jus Primi Viri”

Today, it is necessary to retrieve the principle of tolerance, to pass from indifferent and passive tolerance to a kind of tolerance that would assume the difference, "a mature tolerance", and to pass from an ethic-juridical level to an educational one.

It is necessary to start the up bringing of the young generation very early, even since childhood.

If we wish to shape the young people into being capable of assuming, tomorrow, a responsible part in society, we must, in the author's opinion, change the educational methodologies and consider the young not empty vessels that have to be filled with knowledge, but rather as beings with inalienable rights that must assume, in a responsible manner, their own dignity.

Key-words: tolerance, human rights, education, dignity

Résumé

Le principe éthique-juridique de la tolérance, qui a représenté une victoire de la culture européenne après les guerres religieuses qui avaient ensanglanté l'Europe pendant 200 ans, a perdu au long du temps son contenu positif, pour s'affirmer comme une manière de supporter, d'être indulgent, concessif à l'égard de ceux qui sont différents de nous. Cela signifie tolérer, supporter, mais non pas respecter.

Il est aujourd'hui nécessaire de récupérer le principe de la tolérance, afin de passer d'une tolérance indifférente et passive à une tolérance capable de se charger des différences –une "tolérance adulte" – pour passer ainsi du niveau éthique-juridique au niveau éducatif.

Il est nécessaire que la formation de nos jeunes commences très tôt, dès leur enfance.

Si nous souhaitons former des jeunes qui, demain, puissent être à même d'assumer un rôle responsable au sein de la société, il nous faut, selon l'opinion de l'auteur, changer notre méthodologie éducationnelle et considérer nos jeunes non plus comme des récipients vides à bourrer de connaissances, mais bien comme des êtres à droits inaliénables, capables d'assumer en toute responsabilité leur propre dignité.

Mots-clés: tolérance, droits de l'homme, éducation, dignité

Respectarea libertății celuilalt, a modului său de a gândi, de a acționa, respectarea opiniilor sale politice și religioase este esențială pentru epoca pe care o trăim. Aceasta este de fapt și definiția dată toleranței în dicționare.

Dar acest principiu etico-juridic al toleranței, reprezentând o izbândă a culturii europene după războaiele religioase care au însângerat Europa timp de 200 de ani, și-a pierdut în cursul timpului conținutul său pozitiv și s-a afirmat ca un mod de a suporta, de a fi indulgent, concesiv față de cei care sunt deosebiți în raport cu noi, iar aceasta înseamnă a tolera, a suporta, dar nu a respecta.

În prezent este necesar să recuperăm principiul toleranței, pentru a trece de la o toleranță indiferentă și pasivă la o toleranță care să își asume diferențele, o “toleranță matură”, și pentru a trece de la nivelul etico-juridic la cel educativ. Este însă nevoie ca educația, această educație specială, să constituie o responsabilitate a noastră a tuturor – a școlii, a întregii societăți și mai ales a familiei, care este prima societate în care copilul își începe drumul în viață.

Evident, este necesar ca formarea tinerilor noștri să înceapă foarte de timpuriu, încă din copilărie: trebuie însă ca în acest scop să schimbăm anumite idei, concepte prezente în mintea noastră, idei, concepte care, uneori din iubire, alteori din teamă, ne împiedică să le dăm copiilor noștri o bună și o corectă educație. De aceea aș dori să spun câte ceva despre copil ca persoană.

Astăzi, mai ales în aceste zile în care se împlinesc 10 ani de la adoptarea Convenției internaționale privind drepturile copilului, a fi copil înseamnă a fi ocrotit de către lumea adulților, spre deosebire de trecut.

Este o concepție, care reflectă în același timp și îngrijorare, și dragoste, este adânc înrădăcinată în mintea noastră, fiind o filozofie extrem de răspândită în cadrul societății, care subliniază “diferențe” în locul “asemănării”, care îi marginalizează pe copii și nu-i consideră niște ființe autonome, care să merite a fi respectate pentru ele însele.

În momentul în care vorbim despre socializarea copiilor, despre crearea unui climat favorabil intrării lor în lumea modernă, noi afirmăm pur și simplu că, deoarece sunt copii, aceste ființe nu aparțin lumii noastre moderne care este o lume a adulților.

Potrivit acestei optici, copiii aparțin unui fel de categorie în așteptare, “în devenire”, din care ei ies la atingerea vârstei adulte, pentru a pătrunde în “viața reală”, dar între timp, ei sunt definiți ca : imaturi, incapabili, iresponsabili, incompetenți – acestea toate sunt adjectivele folosite în psihologie pentru a-i defini pe copii. Ce fel de

adjective ar trebui să folosim pentru a defini anumite comportamente ale adulților ? Mă întreb !

Cel mai grav este însă în această tendință faptul că ne imaginăm copilul categorisindu-l ca pe o ființă umană și privându-l de personalitatea umană.

Se impune să adoptăm un mod de abordare diferit și să considerăm copilul în creștere ca pe un element aflat pe picior de egalitate cu toți ceilalți membri ai societății noastre: trebuie să-l cântărim după ceea ce este și după ceea ce face. Da, pentru că un copil este cineva și el face ceva. Numai având în minte această realitate vom putea contribui, într-un mod cu adevărat pozitiv, la educația sa. Este suficient să ne gândim că un copil poate să devină, într-un viitor nu prea îndepărtat, un conducător, un îndrumător.

Ne întrebăm ce este sau, mai bine zis cine este un conducător? Este o persoană de excepție, cu calități deosebite, care i-au fost date de natură sau de către o entitate superioară și ale cărei merite îi aparțin numai lui și nimănui altcuiva ori este o persoană obișnuită căreia viața, adică ambianța în care a trăit, educația pe care a primit-o, spiritul critic și capacitatea de judecată pe care le-a dobândit în raporturile sale cu celelalte ființe umane i-au permis să-și formeze pe deplin propria personalitate, dându-i posibilitatea și capacitățile, dacă este cazul, de a deveni un conducător ?

Dacă dorim să formăm niște tineri care, mâine, să poată fi capabili de a-și asuma un rol responsabil în cadrul societății trebuie, după părerea mea, să schimbăm metodologia educației și să-i considerăm pe tinerii noștri nu ca pe niște recipiente goale care trebuie umplute cu cunoștințe, ci ca pe niște ființe cu drepturi inalienabile, ființe educate pentru a-și asuma această responsabilitate și pentru a dobândi conștiința de a avea un obiectiv unic, anume, dreptul, îndatorirea de a se realiza ei înșiși, într-un spațiu de libertate și în respectul pentru spațiul de libertate al celorlalți.

O educație care trebuie să constituie o garanție reală și o tutelă a devenirii și a conștiinței umane, capabilă de a-l face pe fiecare să devină responsabil de propria sa demnitate. O educație care să însemne o dobândire conștientă a propriilor drepturi, a capacității de a face ca ele să-i fie respectate.

O dobândire de drepturi care mai înseamnă și dobândire de îndatoriri față de colectivitatea în care trăim, fără nici o formă de toleranță, fără discriminare și competiție negativă care, toate, declanșează mecanisme de agresivitate ce aparțin mai degrabă lumii animalelor decât celei a oamenilor. Această educație este educația

pentru drepturile omului, educația care trebuie să facă să dispară din mintea oamenilor cuvinte ca discriminare, rasism, xenofobie și toleranță pasivă și indiferență, o educație pentru formarea unor indivizi conștienți de rolul lor uman și social, de responsabilitatea lor, nu doar în calitate de purtători de drepturi, ci ca operatori de pace, de justiție, de cooperare, de solidaritate și egalitate în respectul fiecărei individualități.

IMPORTANȚA EDUCAȚIEI ÎN COMBATEREA VIOLENȚEI INTRA-FAMILIALE

Laura GRĂDINARIU*

Rezumat

Violența în familie este încă o problemă actuală în Uniunea Europeană, în ciuda faptului că acest spațiu constituie un standard pentru promovarea și protecția drepturilor omului, în dimensiunea lor universală. Violența intra-familială nu este un mit, și nici un fenomen cu o prevalență nesemnificativă, tinzând să devină chiar mai periculos dacă nu este recunoscut și dezbătut și dacă soluțiile optime pentru descurajarea acestuia nu sunt identificate și aplicate. O mare parte dintre cetățenii Uniunii Europene consideră în continuare acest fenomen ca fiind socialmente acceptabil și multe dintre victime nu se plâng autorităților în cazul unor astfel de acte, prin urmare, statisticile nu sunt în mod necesar sursa cea mai credibilă de informație în ceea ce privește aceste infracțiuni. Lucrarea de față va prezenta și va explica strategiile care ar trebui puse în practică pentru a combate violența în familie, strategii în cadrul cărora educația joacă un rol fundamental.

Concluzia lucrării indică faptul că strategiile educaționale, care urmăresc să conducă la schimbarea mentalităților viciate, conform cărora femeile și copiii au o poziție subordonată în cadrul familiei, trebuie să constituie principala armă în combaterea violenței intra-familiale.

Cuvinte cheie: educație, familie, violență, drepturile omului

Abstract

Domestic violence is still a topical issue in the European Union, in spite of the fact that this is an area that represents a standard for the promotion and the protection of human rights, in their universal dimension. Domestic violence is not a myth, nor is it a phenomenon

---

* Dr., Cercet.șt., IRDO.

with insignificant prevalence, and is likely to become even more dangerous unless it is acknowledged and debated upon and if the optimal solutions for fighting it are not identified and put into practice. A considerable part of the European Union's citizens continue to view this phenomenon as socially acceptable while a large number of victims do not file complaints with the authorities in the case of such offences, which therefore makes statistics not to be necessarily the most reliable source of information in relation to such crimes. This essay is intended to present and explain the strategies that should be put to practice to fight domestic violence, strategies where education plays a fundamental role.

The essay's conclusion shows that the educational strategies, which aim at changing the vicious mentalities according to which women and children should have a subordinated position within the family, ought to be the main weapon for fighting domestic violence.

Keywords: education, family, violence, human rights.

Résumé

La violence domestique est toujours un problème dans l'Union européenne, en dépit du fait que cet espace est un standard pour la promotion et la protection des droits de l'homme dans leur dimension universelle. La violence intrafamiliale n'est pas un mythe, ni un phénomène avec une prévalence significative, mais elle tend à devenir encore plus dangereuse si elle n'est pas reconnue et discutée, et si des solutions optimales pour la décourager ne sont pas identifiées et appliquées.

Un grand nombre de citoyens de l'UE considère toujours cela comme étant socialement acceptable et de nombreuses victimes ne signalent pas aux autorités lorsque de tels actes sont commis, par conséquent statistiques ne sont pas la source la plus crédible d'information en ce qui concerne ces crimes. Ce document présente et explique les stratégies qui devraient être mises en œuvre pour lutter contre la violence domestique, une stratégie dans laquelle l'éducation joue un rôle fondamental.

La conclusion de l'étude indique que les stratégies d'enseignement qui visent à changer les attitudes erronées, que les femmes et les enfants ont une position subordonnée au sein de la famille devrait être la principale arme dans la lutte contre la violence intrafamiliale.

Mots-clés: éducation, famille, violence, droits de l'homme

Considerații introductive

Violența în familie este încă o problemă reală în Uniunea Europeană, în ciuda faptului că acest spațiu constituie un standard pentru promovarea și protecția drepturilor omului, în dimensiunea lor universală. Violența intra-familială nu este un mit și nici un fenomen cu o prevalență ne semnificativă, tinzând să devină chiar mai periculos dacă nu este recunoscut și dezbătut și dacă soluțiile optime pentru descurajarea acestuia nu sunt identificate și aplicate. O mare parte dintre cetățenii Uniunii Europene consideră în continuare acest fenomen ca fiind socialmente acceptabil și multe dintre victime nu se plâng autorităților în cazul unor astfel de acte, prin urmare, statisticile nu sunt în mod necesar sursa cea mai credibilă de informație în ceea ce privește aceste infracțiuni.

Această lucrare va prezenta și va explica strategiile care ar trebui puse în practică pentru a combate violența în familie, strategii în cadrul cărora educația joacă un rol fundamental.

Nu poate fi găsit un tratament universal pentru fenomenul violenței în familie, și, de asemenea, acest fenomen nu poate fi oprit dintr-o dată. Însă, dacă sunt aplicate măsuri adecvate, deduse din cazurile în care acestea au fost eficiente, și, cel mai important, acționând într-o manieră care ține cont de specificul cultural, putem spera în cele din urmă că violența în familie va scădea treptat și va ajunge la un punct în care percepția publică o va considera drept o infracțiune extrem de absurdă și grotescă.

Pentru a ajunge la acest rezultat ar trebui acționat la o multitudine de niveluri: în primul rând, mentalitățile și tradițiile discriminatorii față de femei și de copii, care persistă în cadrul familiei și al societății, ar trebui să fie contestate prin dezbateri și campanii publice. În al doilea rând, sunt necesare soluții legislative, definind violența în familie ca o infracțiune mai severă decât violența împotriva oricăror altor persoane, datorită conexiunilor speciale dintre victimă și făptuitor. În plus, toate mecanismele judiciare (poliție, tribunale, etc.) ar trebui să colaboreze în scopul descurajării și pedepsirii persoanelor responsabile și al aplicării de măsuri speciale, cum ar fi punerea la dispoziția victimelor de adăposturi, consiliere profesională și terapie.

Campaniile media de sensibilizare a opiniei publice ar trebui să fie elaborate în scopul de a determina cât mai multe persoane să cunoască prevederile legislative cu privire la violența în familie. De asemenea, educația copiilor în școli și în familie ar trebui să se facă în conformitate cu standardele de drepturile omului.

Ca principiu general, toate măsurile luate în vederea combaterii violenței în familie ar trebui să fie adaptate din punct de vedere cultural la grupul social la care sunt aplicate, având în vedere că rezultatele durabile și eficiente pot fi atinse numai într-o perioadă lungă de timp și că nicio modificare culturală nu se poate produce peste noapte. Cu toate acestea, mentalitățile conform cărora violența este acceptabilă trebuie contestate vehement, fiind necesară utilizarea mijloacelor juridice pentru a stabili standardele de comportament nonviolent în societate.

I. Obiectivul urmărit: o schimbare de mentalitate

Violența intra-familială împotriva femeilor și a copiilor nu a existat dintotdeauna de-a lungul timpului și istoriei, ci este un comportament învățat pe bază de imitare constantă și repetare, la stoparea căruia trebuie să contribuie, în egală măsură, atât persoanele din societate, cât și instituțiile (cum ar fi familia, biserica, sistemul de învățământ și instituțiile statului). De aceea, prin eradicarea violenței la nivel cultural și structural, agresiunile directe vor putea fi, treptat, eliminate. Acesta este motivul pentru care, în scopul de a opri violența directă în familie, pedepsirea abuzurilor individuale nu este suficientă, fiind necesară o schimbare a percepției culturale în conformitate cu care femeile și copiii au o poziție subordonată în cadrul familiei și o schimbare a structurilor sociale care instituționalizează această violență, transformând-o într-o normă “naturală”.¹

La nivelul publicului ar trebui să fie transmis mesajul că violența în familie nu este ceva “natural” sau “inevitabil”, ci că persistă din cauza societății care îi permite acest lucru. Practic, fiecare cultură europeană conține forme de violență împotriva femeilor și copiilor, care sunt aproape invizibile, deoarece acestea sunt considerate ca fiind normale și acceptabile.²

II. Considerații privind combaterea violenței împotriva copiilor

Organizațiile care luptă pentru protecția copiilor împotriva violenței în familie ar trebui să învețe de la istoria luptei femeilor împotriva violenței în familie, care arată că protecția eficientă a persoanelor vulnerabile impune nu numai interzicerea prin lege a

¹ Curic, I., Văetiși, L., 2005, p. 102.

² Amnesty International, *Why does violence against women persist?* disponibil la adresa <http://web.amnesty.org/actforwomen/scandal-3eng>.

violentei împotriva lor, ci și necesitatea schimbării poziției lor de putere în societate. În toate statele membre UE este interzisă prin lege lovirea unei persoane de către o altă persoană. Copiii sunt și ei persoane, astfel încât ar trebui să aibă dreptul de a fi protejați împotriva violentei, ca toți ceilalți. De aceea, discuția privind pedepsele fizice aplicate copiilor trebuie să meargă dincolo de interogațiile tehnice cu privire la calitatea pedepsei fizice de a fi sau nu o metodă valabilă de instruire, ci trebuie să ridice întrebări sociale mai profunde, cum ar fi: copiii sunt ființe umane cu mai puține drepturi decât adulții?³

Cercetarea sociologică a arătat că diferența dintre “capacitățile adulților” și “incapacitatea copiilor” reprezintă construcții sociale artificiale și nu reflectă neapărat realitatea. Studiile demonstrează că unii copii pot fi independenți în numeroase moduri “adulte”, cum ar fi prin câștigarea propriei existențe sau prin purtarea de grijă față de frați. Astfel, în copilărie, dependența de adulți a majorității copiilor din țările UE nu este un fapt biologic inevitabil, ci o alegere, pusă în aplicare prin intermediul legislației, economiei, a obiceiurilor sociale și a tradițiilor.⁴

Ideea că bătaia este necesară în educația copiilor, mai ales la vârste mai tinere, pentru motivul că, atunci când sunt mici, copiii nu înțeleg explicații raționale cu privire la faptele lor și nu sunt în stare să distingă altfel între bine și rău, s-a dovedit greșită. Copiii de 3 ani au demonstrat că posedă o înțelegere a noțiunii de perspective multiple, care anterior s-a considerat că nu apare până la vârsta de 7 ani sau mai târziu.⁵ Din primii ani⁶ și chiar din primele lor zile de viață⁷, copiii au dovedit a avea o înțelegere sofisticată și reacții extrem de sensibile la relații umane complexe. Părinții pot evita astfel utilizarea constrângerii, dacă se angajează într-un dialog bazat pe înțelegere și respect reciproc cu copiii lor, încă de la naștere⁸. Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului (1989) susține noul concept de copil: “noua imagine a copilului în temeiul Convenției (...) descrie copilul nu numai ca un subiect vulnerabil de protecție, dar, de asemenea, ca o ființă umană activă, în curs de dezvoltare,

³ Phillips, B., Anderson, P., 2003, p. 178.

⁴ Rogoff and others, 1976; Boyden 1990; Ennew, 2000.

⁵ Donaldson, 1978, citat de Phillips, B., Anderson, P., 2003, p. 179.

⁶ Dunn & Kendrick, 1982; Tizzard & Hughes, 1984; Dunn, 1998; Alderson, 2000.

⁷ Klaus and Klaus, 1998; Murray and Andrews, 2000.

⁸ Phillips, B., Anderson, P., 2003, p. 179.

având capacități în continuă evoluție, care are dreptul la respectarea demnității sale umane ca ființă autonomă”.

ONG-urile au dovedit capacitatea copiilor de a fi cercetători competenți, jurnaliști și activiști, capabili de a negocia chestiuni dificile ținând de sistemele de școli, de sănătate și guvernare locală. Cu toate acestea, în contextul familiei, ei sunt încă portretizați ca obiecte pasive iraționale fiind “crescuți” (bine sau rău) de către adulți.⁹

Pedeapsa fizică reflectă o atitudine dominantă și non-comunicativă față de copil și nu ține cont de opiniile acestuia, lăsându-l în afara domeniului înțelegerii și logicii.¹⁰

Înlocuirea bătăii cu respectul și explicațiile raționale ar conduce la recunoașterea copiilor ca subiecte sociale și nu doar ca obiecte ale proiectelor adulților.¹¹

Acceptarea rețelilor tratamente de către copii este explicată, în primul rând, prin dependența lor financiară de părinți și, în al doilea rând, prin faptul că acest tratament este considerat de copil drept normal, deoarece nu există nimeni care să-i arate că nu este. Copiii nu contestă justificările părinților lor pentru bătaie – ca fiind o pedeapsă meritată pentru că au făcut ceva greșit (în cazul în care o astfel de justificare este prezentă), iar acest lucru explică de ce, în sondajul pe care l-am efectuat în anul 2007, 78.94 % dintre copiii intervievați au considerat că părinții lor îi lovesc pentru a-i educa sau că părinții pur și simplu “au dreptate” atunci când aplică această măsură.

Dublul standard existent în mentalitatea societății, atunci când vine vorba de lovirea copiilor de către părinții lor și lovirea copiilor de către o altă persoană este evident și nedrept. Atâta timp cât copiii sunt văzuți ca ființe umane nerezonabile, futele și necunoscătoare ale propriilor lor interese, “bunul simț”, va continua să susțină controlul parental prin mijloace violente și coercitive. În plus, a spune copiilor că ei “au” anumite drepturi nu este de ajuns – ei au nevoie și de exercițiul practic al acestor drepturi sau al modului de a lupta pentru ele.¹²

III. Rolul legislației și al măsurilor de sprijin din partea statului

Înainte de toate, pentru a putea avea în vedere descreșterea fenomenului violenței în familie, este esențial ca statele UE să adopte

⁹ Phillips, B., Anderson, P., 2003, p. 186.

¹⁰ Vice-Președintele Comitetului pentru Drepturile Copilului al ONU, în Karp, 1999, p. 3.

¹¹ Phillips, B., Anderson, P., 2003, p. 183.

¹² Kitzinger, 1990, p. 174.

o legislație specifică, care să interzică toate tipurile de abuz intra-familial (inclusiv abuzul verbal sau amenințările și violul conjugal, acte care nu sunt în mod explicit incriminate în acest moment în întreaga Uniune Europeană). Chiar dacă interdicția nu ar conduce, în primă fază, la o schimbare în comportamentul membrilor familiei, aceasta ar sta ca un simbol al angajamentului unei națiuni de a respecta drepturile femeilor și copiilor.¹³ Un demers legislativ poate conduce, treptat, la o schimbare în atitudinea populației față de un anumit fenomen, chiar și prin indicarea posibilității de a fi greșit în ceea ce privește concepția despre violență și justificarea acesteia în creșterea copiilor sau între soți.¹⁴

Dispozițiile legislative specifice sunt necesare pentru a demonstra importanța drepturilor omului și a valorilor sociale protejate prin incriminarea violenței în familie, pentru a arăta gravitatea infracțiunilor, pentru a atrage atenția opiniei publice față de acestea, în scopul de a stabili standarde morale și sociale de comportament și pentru a urmări schimbarea atitudinilor publice discriminatorii, ce reprezintă cauza principală a apariției violenței în familie.

Greșeală comisă inițial în elaborarea mecanismelor naționale de aplicare a legii, care a condus la aceea că violența în familie nu a fost descurajată și combătută eficient, a fost stabilirea unui raport de subordonare între un drept la viață privată prost înțeles și obligația de a proteja cetățeanul împotriva violenței. În acest mod, familia a fost considerată ca aparținând sferei private și violenței intra-familială a fost tratată drept o chestiune personală. Poliția și instanțele de judecată, precum și publicul larg au avut astfel tendința de a se abține de la încălcarea intimității căminului și a relațiilor de familie, considerând că aceste acte privesc doar membrii familiei și ar trebui să fie rezolvate în familie. De asemenea, din indiferență, cei care sunt martori la scene de violență în familie le privesc ca pe ceva normal. Această modalitate de a trata violența în familie ca pe o problemă personală, cu consecințe minore, a permis perpetuarea fenomenului. Prin minimizarea gravității infracțiunii, ofițerii de poliție au fost reticenți să intervină pentru a opera o arestare și de multe ori pur și simplu au ales să să-i sfătuiască pe cei implicați să se împace sau au cerut uneia dintre părți să părăsească locuința pentru o perioadă de timp. De asemenea, instanțele de judecată nu au impus pedepse semnificative celor condamnați pentru violență în familie,

¹³ vezi și Durrant, E. J., 2003, p. 147.

¹⁴ Bussman, 2002, p. 14.

ceea ce, în cele din urmă, a permis făptuitorilor să continue să acționeze în mod abuziv.

În scopul de a rezolva această situație și pentru a contribui la scăderea numărului de abuzuri, intervenția poliției în cazurile de violență, cu riscul încălcării dreptului la viață privată, este de preferat, în detrimentul perpetuării abuzurilor intra-familiale.¹⁵

O prevedere legislativă comună în multe țări din UE este reprezentată de posibilitatea de reconciliere a părților, prin intermediul căreia procedurile legale cu privire la violența în familie deja începute sunt sistate, iar o eventuală acțiune penală poate înceta. În multe situații, condițiile reale în care intervine această reconciliere nu sunt verificate de către autorități, ceea ce conduce la cazuri frecvente în care o parte (autorul) forțează victima la reconciliere, având drept consecință continuarea abuzului, dublat de impunitate pentru autorul violențelor inițiale.

Ca răspuns la acest tip de situații, ar fi potrivită instituirea unui mecanism de monitorizare, care să urmărească relațiile dintre părți, într-un interval determinat de timp de la primul act de violență, pentru a se evita forțarea consimțământului victimei cu privire la reconciliere sau la retragerea plângerii penale, precum și pentru a analiza circumstanțele în care este atinsă reconcilierea sau este retrasă plângerea.

În aceleași cazuri, pentru daune fizice minore, partea vătămată este cea care trebuie să inițieze procedurile legale, care pot necesita uneori un avocat sau eforturi financiare pe care victima nu și le poate permite. În plus, procesul poate fi de multe ori îndelungat, procedurile judiciare foarte lente și implicând mărturii repetate ale victimei, care ar putea provoca acesteia o suferință emoțională suplimentară.

Un alt element care descurajează victimele de la a raporta cazurile de violență în familie este reprezentat de sarcina probei, deoarece victima trebuie să dovedească fapta comisă împotriva sa, pentru a putea câștiga procesul. Adesea este cerută prezența unor martori, care nu sunt întotdeauna dispuși să se implice în "chestiunile intime de familie". În majoritatea cazurilor, victima trebuie să producă un certificat medical ca probă, care ar putea fi prea scump pentru posibilitățile ei financiare.

Pentru a răspunde impedimentelor ridicate de aceste cazuri, procedurile legale ar trebui să fie facilitate în cazurile de violență în

---

¹⁵ vezi și Rotaru, 2006, p.197.

familie (din punct de vedere financiar, al asistenței juridice și al consilierii psihologice), ținând seama de dificultățile cu care se pot confrunta victimele. Mai mult decât atât, personalul judiciar ar trebui să fie instruit pentru a aborda partea vătămată într-un mod empatic și reconfortant, deoarece numeroase denunțuri, în multe țări din UE, sunt în prezent retrase, ca urmare a atitudinilor neprietenoase cu care victimele sunt tratate de autorități.

Problema încredințării copiilor minori în cazurile de violență în familie este una esențială. În scopul de a proteja “interesul superior al copilului”¹⁶, intervențiile statului pot acuza femeile de a nu fi capabile să-și protejeze copiii, deoarece nu au prevenit sau nu s-au putut sustrage abuzului suferit de ele însele¹⁷, consecința acestei abordări fiind că minorii sunt încredințați însuși părintelui violent. Pericolul ridicat de această ipoteză este evident, iar textele juridice ar trebui să prevadă întotdeauna încredințarea copiilor părintelui care nu s-a făcut vinovat de abuz, indiferent dacă acesta nu îndeplinește alte condiții (cum ar fi o situație financiară bună – în cele mai multe cazuri).

O problemă fundamentală în multe țări este reprezentată de tratarea ambilor părinți ca o unitate – atunci când, în practică, unul se poate manifesta violent față de celălalt – și prezumția că împărțirea egală a responsabilității cu privire la copii poate fi negociată mai ușor între părinți. Principiul împărțirii responsabilității¹⁸ în creșterea copiilor ar trebui dezbătut într-un mod foarte critic în momentul pronunțării unei hotărâri judecătorești, deoarece copiii de cele mai multe ori nu doresc să ia contact cu părintele abuziv.¹⁹ Prin urmare, în analiza cazurilor în care copiii intră în contact cu părintele violent, dorința și acordul copilului ar trebui să fie luate foarte serios în considerare. Statisticile²⁰ arată că, de multe ori, în timpul perioadelor de contact, părintele în cauză continuă să se manifeste violent împotriva copilului, fie prin agresiuni fizice sau prin hărțuirea cu întrebări cu privire la viața mamei.

Un element esențial care ar trebui să apară în toate legislațiile țărilor UE, în cazurile de violență în familie, este posibilitatea victimei de a solicita un ordin de restricție, astfel încât o distanță de siguranță să o poată proteja de continuarea agresiunii. Această

---

¹⁶ Convenția privind drepturile copilului, art. 3.

¹⁷ Kelly, L., 2000, p. 237.

¹⁸ Convenția privind drepturile copilului, art. 18.

¹⁹ Kelly, L., 2000, p. 237.

²⁰ Kelly, L., 2000, p. 238 – 239.

măsură ar contribui, de asemenea, la creșterea ratelor de raportare a abuzurilor în familie, deoarece victimele ar avea o alternativă la traiul împreună cu făptuitorul.

Medicii ar trebui să fie obligați să raporteze organelor de poliție în cazul în care au suspiciuni că vătămarea corporală a unei persoane a fost produsă printr-un act de violență în familie, sau să informeze victima despre instituțiile de la care poate obține protecție și ajutor (așa cum este cazul în Austria, dar numai în ceea ce privește vătămarea corporală gravă).²¹

În caz de violență împotriva copiilor, agențiile de lobby împotriva bătăii s-au axat pe încercarea de a "civiliza" părinții și nu de a combate hotărât acest comportament; de a face interdicția violenței „digerabilă” pentru adulți, deși accentul trebuie pus pe a face această interdicție să funcționeze pentru copii.²²

Nu în ultimul rând, este important ca, statele să utilizeze ca exemplu prevederile legale și măsurile care s-au dovedit eficiente în alte țări în domeniul combaterii violenței în familie.

IV. Problemele de implementare a legislației

Deși apare ca greu de crezut, doar o treime din țările UE au prevederi explicite care interzic violența în familie. Totuși, chiar și în aceste țări, sprijinul pentru victime și măsurile luate pentru ca autorii să fie pedepsiți și consiliați, în scopul de a-și schimba comportamentul sunt adesea slabe și ineficiente. Mai mult decât atât, facilitățile și personalul prevăzute în legislație adesea nu există în practică.

Dispozițiile legislative ar trebui completate cu măsuri de sprijin atât pentru victime cât și pentru agresori, după ce fapta este comisă. Pentru partenerii violenței ar trebui să fie disponibile programe de reabilitare și consiliere, iar orice condamnare penală pentru astfel de infracțiuni ar trebui să fie însoțită de obligarea la tratament psihologic.

Există o dezbatere în curs de desfășurare în ceea ce privește rolul terapiei de cuplu în stoparea violenței în familie. Cele mai multe dintre cercetări²³ arată totuși că terapia de cuplu este ineficientă în rezolvarea problemei violenței, deoarece comportamentul soțului

---

²¹ *Legislation in the Member States of the Council of Europe in the field of violence against women*, disponibil la adresa [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG\(2004\)2_vol1_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG(2004)2_vol1_E.pdf).

²² Phillips, B., Alderson, P., 2003, p. 191.

agresiv este independent de al victimei. Mai mult decât atât, solicitarea ca victima să discute problemele de relaționare în prezența făptuitorului ar putea afecta siguranța acesteia (provocând eventuale represalii ulterioare) și poate conduce la conflicte și la violență crescută în cuplu.

Multe țări nu dețin suficiente adăposturi pentru femeile care încearcă să scape de violența în familie, iar personalul însărcinat cu aplicarea legii nu este instruit în mod adecvat pentru a se ocupa de victime. Un număr și mai scăzut de adăposturi sunt destinate copiilor, iar informațiile despre ele sunt foarte puține. Copiii pot utiliza adăposturile pentru femei doar atunci când sunt însoțiți de mama lor, astfel încât aceștia sunt lăsați fără nicio alternativă atunci când mama nu vrea să plece de acasă sau când ea este cea care comite actele de violență.²⁴

Prin urmare, ar trebui înființate mai multe adăposturi, împreună cu informații disponibile public despre posibilitățile de accesare a acestora.

Scuza cea mai frecventă utilizată de state pentru neluarea de măsuri că este lipsa de resurse financiare care să fie alocate pentru crearea de refugii pentru victime și programe speciale de "terapie" pentru victime și făptuitori. Cu toate acestea, guvernele ar trebui să țină seama în calculele lor bugetare de costurile macro-sociale ale violenței în familie, care depășesc cu mult în valoare și în durată costurile de „tratament” al acestui fenomen. Ar trebui să existe, de asemenea, analize periodice ale cheltuielilor publice, pentru a evalua valoarea fondurilor publice utilizate pentru politici menite a combate violența în familie și pentru a asigura că resursele sunt utilizate în mod eficient.²⁵

V. Contribuția esențială a educației

Măsurile legislative joacă un rol indispensabil în eradicarea fenomenului violenței în familie, dar ele sunt doar în măsură să intervină după ce crima este deja comisă. Dezvoltarea unei legislații adecvate nu este întotdeauna suficientă în acest caz. În majoritatea

---

²³ Jacobson N. S. and others, 1994, p. 982 – 988; R. M. Mann, 2000, p. 89 – 113; <http://www.mchenrycountyturningpoint.org/whatisdomesticviolence.html>, Women's Aid, *Factsheet 2004/2005*.

²⁴ Phillips, B., Anderson, P., 2003, p. 191.

²⁵ *Implementation – Fulfilling obligations under the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocols*, disponibil la www.unicef.org/crg/index_30208.html.

statelor membre UE există dispoziții juridice, cu caracter general sau special, pentru gestionarea acestor infracțiuni. Ceea ce este necesar, în plus, este popularizarea acestor norme, astfel încât toți cetățenii țării să fie conștienți de ceea ce este violența în familie și la ce sancțiuni se pot aștepta în cazul în care comit astfel de fapte. În scopul de-și îndeplini rolul de măsuri preventive, legile ar trebui să fie completate cu campanii mass-media, astfel încât întreaga populație a țării să cunoască și să înțeleagă aceste norme. Oamenilor trebuie să le fie explicată necesitatea unor astfel de măsuri și să li se ofere alternative de soluționare a conflictelor cu care s-ar putea confrunta la domiciliu, prin alte metode decât violența și în special să fie învățați să caute ajutor pentru propriile tendințe abuzive.

Exemplul de succes al Suediei este relevant în acest sens. În scopul de a promova interzicerea pedepsei corporale a copiilor, a fost derulată o campanie educațională pe scară largă, pe baza unor broșuri cu sloganul "Poți să-ți crești copiii cu succes, fără loviri sau bătaie". Acestea au fost distribuite tuturor gospodăriilor cu copii mici și traduse în toate limbile importante ale imigranților. Mai mult decât atât, informațiile au fost imprimare pe cutiile de lapte, astfel încât familia să discute problema în timpul mesei. Ca urmare a acestei campanii, în 1981, 99% din suedezi știau despre existența legii privind violența în familie.²⁶

Este deosebit de important ca publicul larg să fie învățat să recunoască și să înțeleagă mecanismele violenței în familie, cauzele și consecințele acesteia, în scopul de a fi în măsură să combată în mod eficient acest fenomen, începând cu factorii săi declanșatori. În cazul în care acest obiectiv nu este atins, există riscul ca intervențiile să nu aibă loc decât după ce crimele sunt comise. Prin urmare, cunoștințele dobândite despre acest fenomen ar trebui să fie diseminate public, împreună cu datele relevante despre amploarea sa. Educația și informarea cu privire la aceste aspecte pentru personalul din sistemul de poliție este imperativă.²⁷

Sistemul de învățământ are un rol foarte important în diseminarea informațiilor și în predarea valorilor drepturilor omului. Un progres în combaterea violenței în familie poate fi realizat prin inocularea faptului că violența împotriva femeilor și a copiilor nu este acceptabilă, prin educarea posibilelor victime cu privire la dreptul

---

²⁶ J. E. Durrant, 2003, p. 147.

²⁷ *Educators can break the cycle of domestic violence*, disponibil la <http://dl.mass.edu/stoptheviolence/pages/edu.html>.

lor legal de a fi în siguranță și cu privire la sursele de ajutor disponibile în comunitate. Este, de asemenea, esențială sprijinirea femeilor în ocuparea de locuri de muncă adecvate abilităților pe care le dețin ceea ce ar conduce la dobândirea de către acestea a unui statut egal, la obținerea puterii de decizie și a unui parteneriat economic cu bărbații, evitând, în acest fel, subordonarea lor economică). O altă măsură importantă care ar trebui aplicată în sistemul de învățământ este predarea tehnicilor de control emoțional, managementul furiei și metode de auto-control, comunicare eficientă și aptitudini de negociere; predarea metodelor parentale corecte, inclusiv tehnici pentru a disciplina copiii care utilizează psihologia și nu pedepsele corporale.

Publicul (victimele și posibiii martori) ar trebui să fie educat cu privire la abuz, în scopul de a raporta cât mai repede faptele de care iau cunoștință – la timp pentru ca o intervenție a forțelor de ordine să poată fi eficientă. De asemenea, ar trebui stabilite relații de încredere cu copiii, pentru ca aceștia să se poată simți confortabil și să dezvăluie violența și astfel intervenția poate fi declanșată în timp util.²⁸

Comunitatea religioasă ar trebui să re-examineze interpretarea textelor și a doctrinelor pe care le promovează, înspre un punct de vedere care să prezinte rolul și demnitatea egală a bărbaților, femeilor și copiilor, deoarece mulți dintre autorii violențelor își motivează abuzul pe baza practicilor și învățăturilor religioase²⁹, iar multe dintre victime rămân în căminul violent din cauza acelorași principii. Mai mult decât atât, modelele educaționale de inspirație religioasă, care permit pedeapsa corporală aplicată copiilor, ar trebui să fie contestate în primul rând de liderii religioși și oamenii de știință, înaintea autorităților judiciare. În acest context, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a respins în unanimitate și fără să procedeze la audieri, în septembrie 2000, cererea unor persoane fizice organizate într-o asociație de școli creștine particulare din Marea Britanie, care susțineau că o interdicție asupra pedepsei corporale a copiilor în școli încalcă dreptul privat al părinților, libertatea de religie și viața de familie. Anterior, Comisia Europeană a Drepturilor Omului a declarat inadmisibilă în 1982 o aplicație bazată pe aceleași motive, înaintată de anumiți părinți suedezi împotriva interdicției privind pedepsele corporale părintești.³⁰

²⁸ *How can child abuse be prevented or stopped?* disponibil la www.helpguide.org.

²⁹ UNICEF, *Innocenti Digest* 6, 2000, p. 16.

Cercetările³¹ au demonstrat că acei copii care au crescut într-un mediu familial violent au avut de multe ori o înțelegere foarte clară a fenomenului, deși, din păcate, au învățat aceste lucruri într-un mod foarte nefericit. Astfel de tineri ar putea să meargă dincolo de exprimarea unei opinii cu privire la evenimentele din propria lor experiență, fiind capabili să ofere consiliere în cadrul agențiilor de profil, inclusiv în sistemul de justiție civilă și penală, cu privire la alegerea celor mai adecvate măsuri pentru astfel de cazuri și modul în care acestea ar trebui aplicate pentru o eficiență maximă.

VI. Colectarea datelor statistice, monitorizarea și evaluarea programelor educaționale

Un element important ce lipsește adesea din analiza a fenomenului violenței în familie este absența datelor statistice recente, periodice și corecte, în scopul de a da măsura amplitudinii acestui fenomen și pentru a găsi soluții de combatere corespunzătoare. Datorită acestui deficit de informații, fenomenul violenței în familie este subestimat în ceea ce privește dimensiunile și gravitatea sa. Prin urmare, ar trebui să fie stabilite mecanisme corecte de evaluare, pentru a analiza incidența și efectele violenței în familie, atât la nivel micro cât și macro-social.

Sunt necesare instituții și mecanisme permanente, în scopul de a promova coordonarea, monitorizarea și evaluarea activităților privind combaterea violenței în familie în toate sectoarele de guvernare.³² Toate strategiile aplicate de guverne, în scopul de a reduce violența în familie, ar trebui să conțină sisteme de evaluare (calitativă și cantitativă) pentru a măsura eficiența lor în lupta împotriva acestui fenomen. Evaluarea eficienței trebuie să aibă un caracter sistematic și periodic, în special în zonele în care există decalaje între prevederile legislative și punerea în aplicare a acestora, fiind necesară o reevaluare critică a elementelor mai puțin eficiente ale planurilor de acțiune. În paralel, statele ar trebui să sprijine în mod eficient organizațiile și instituțiile care desfășoară activități privind evaluarea cauzelor și a factorilor de risc pentru violența în familie.

---

³⁰ Consiliul European, 2006.

³¹ Kelly, L., p. 238.

³² *Implementation – Fulfilling obligations under the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocols*, disponibil la www.unicef.org/crg/index_30208.html

Concluzii

În ceea ce privește tratamentul violenței intrafamiliale, pe lângă necesitatea de a dispune de o legislație specifică și de măsuri eficiente de sprijin pentru combaterea fenomenului, există o necesitate acută de a schimba mentalitățile populare în acest sens, scop care ar putea fi atins prin sprijinirea sistemului de educație, inclusiv cel realizat prin intermediul comunităților religioase și prin strategii naționale care să pună în aplicare sfaturile și expertiza oferite de persoanele care s-au confruntat cu acest tip de infracțiuni.

Deși poate trece o perioadă îndelungată până când vor apărea rezultate relevante în ceea ce privește scăderea fenomenului, acțiunile concrete în vederea atingerii acestui obiectiv nu ar trebui să fie amânate, deoarece, după cum afirma Eleanor Roosevelt: „Unde încep, până la urmă, drepturile universale ale omului? În locuri mici, aproape de casă – atât de aproape și atât de mici încât nu pot fi văzute pe nicio hartă a lumii. Și totuși, acolo este lumea fiecărei persoane: cartierul în care trăiește, școală pe care o frecventează, fabrica, ferma, sau biroul unde lucrează. Acestea sunt locurile în care fiecare bărbat, femeie și copil urmăresc egalitatea justiției, egalitatea de șanse, demnitate egală și non-discriminare. Dacă aceste concepte nu au sens aici, atunci nu vor avea sens nicăieri. Fără acțiunea concertată a fiecărui cetățean de a susține prezența drepturilor fundamentale aproape de casa, vom căuta în zadar progresul acestora la nivel global.”³³

Bibliografie:

1. Alderson, P., *Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practice* (London: Jessica Kingsley, 2000).
2. Amnesty International, *Why does violence against women persist?*, <http://web.amnesty.org/actforwomen/scandal-3eng>
3. Bussman, K.-D., *Evaluation of the German Prohibition of Family Violence towards Children*, Spain: European Society of Criminology, Toledo, 2002.
4. Convenția privind drepturile copilului, adoptată la 20 noiembrie 1989.

---

³³ Eleanor Roosevelt, *Remarci la Organizația Națiunilor Unite*, 27 martie 1958.

5. Council of Europe. Directorate General of Social Cohesion Strasbourg, Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children, Reprint May 2006.
6. Curic, I., Văetisi, L, Inegalitatea de gen: Violența invizibilă, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2005.
7. Donaldson, M., Children's Minds, Glasgow: Fontana, 1978.
8. Dunn, J. and C. Kendrick, Siblings: Love, Envy and Understanding, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1982.
9. Dunn, J., The Beginnings of Social Understanding, Oxford: Blackwell, 1988.
10. Durrant, E. J., "Legal reform and attitudes toward physical punishment in Sweden", în The International Journal of Children's Rights, vol. 11, no. 2, 2003.
11. Durrant, E. J., "Legal reform and attitudes toward physical punishment in Sweden", în The International Journal of Children's Rights, vol. 11, no. 2, 2003
12. *Educators can break the cycle of domestic violence*, disponibil la <http://dl.mass.edu/stoptheviolence/pages/edu.html>.
13. Eleanor Roosevelt, Remarci la Organizația Națiunilor Unite, 27 martie 1958.
14. How can child abuse be prevented or stopped? disponibil la www.helpguide.org.
15. <http://www.mchenrycountyturningpoint.org/whatisdomesticviolence.html>
16. Implementation – Fulfilling obligations under the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocols, disponibil la www.unicef.org/crg/index_30208.html.
17. Jacobson N. S., Gottman J. M., Waltz J., Rushe R., Babcock J., Holtzworth-Munroe A., "Affect, verbal content and psychophysiology in the arguments of couples with a violent husband", în Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62, 1994
18. Karp, J., The Convention on the Rights of the Child – Protecting Children's Human Dignity (Lucrare prezentată la Conferința „Children are Unbeatable!”, Londra, 2 martie 1999).
19. Kelly, L., "Complexities and contradictions: living with domestic violence and the UN Convention on Children's Rights", in The International Journal of Children's Rights, vol. 8, no. 3, 2000.
20. Kitzinger, J., "Who are you kidding? Children, power and the struggle against sexual abuse", in Prout A. & James A. (eds.), Constructing and Reconstructing Childhood, London: The Falmer Press, 1990.

21. Klaus, M., Klaus, P., *Your Amazing Newborn*, Oxford: Perseus, 1998.
22. Legislation in the Member States of the Council of Europe in the field of violence against women, disponibil la adresa [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG\(2004\)_2_vol1_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG(2004)_2_vol1_E.pdf).
23. Mann, R. M., *Who Owns Domestic Abuse?: the local politics of a social problem*, University of Toronto Press, 2000
24. Murray, L., Andrews, L., *The Social Baby*, London: CP Publishing, 2000
25. Phillips, B., Alderson, P., "Beyond 'anti-smacking': Challenging violence and coercion in parent-child relations", în *The International Journal of Children's Rights* 115, Kluwer Law International, The Netherlands, 2003.
26. Rogoff, B., Sellers, J., Pirolta, S., Fox, N., White, S., "Age of assignment of roles and responsibilities to children: A cross cultural survey", în *Human Development* 19, 1976.
27. Tizzard, B., Hughes, M., *Young Children Learning*, London: Fontana, 1984.
28. UNICEF, "Domestic Violence Against Women and Girls", in *Innocenti Digest* No.6, 2000.
29. Women's Aid, *Factsheet 2004/2005*.

DREPTUL LA EDUCAȚIE ȘI PROBLEMATICA ABANDONULUI ȘCOLAR

Angelica HOBJILĂ*

Rezumat

Dreptul la educație este asociat, în această lucrare, cu lumea școlii, privită din perspectiva actorilor săi. Analiza mea se referă la un anumit context al acestui univers: problema abandonului școlar. În contextul unei societății în care fiecare cetățean are dreptul la educație (a se vedea articolul 26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 28 din Convenția cu privire la drepturile copilului, articolul 13 din Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale), mai există încă, în România, un număr alarmant de abandonuri școlare sau cazuri de risc de abandon școlar în rândul studenților. În acest context, propunem în prezentul articol o prelegere cu privire la cauzele care provoacă abandonul școlar, din perspectiva drepturilor omului. Cauzele abandonului școlar vor fi prezentate, pe de o parte, prin referire la literatura de specialitate din domeniu și, pe de altă parte, din perspectiva studentului (studenților din regiunile Nord-Est, Sud-Est, Centru și Nord din România, parte a proiectului european POSDRU/91/2.2/S/61264, coordonat de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași). Această perspectivă a doua a studiului reflectă: (a) percepția elevului asupra cauzelor care au condus la abandonul școlar și (b) modul particular în care elevii asociază problema abandonului școlar cu probleme specifice legate de familie, socio-economice și / sau educaționale etc Am interpretat aceste probleme din prisma dreptului la educație și a altor drepturi ale omului, pe care problema abandonului școlar le implică.

Cuvinte – cheie: dreptul la educație, abandonului școlar, cauzele abandonului școlar, perspectiva elevului, Nord-Est și Centru din România.

---

* Lect. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Abstract

The right to education is associated, in this paper, with the school world, viewed from the perspective of its actors. My analysis concerns a particular context of this universe: the problem of school dropout. In the context of a society where every citizen have the right to education (see Article 26 of the Universal Declaration of Human Rights, Article 28 of the Convention on the Rights of the Child, Article 13 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), there is still, in Romania, an alarming number of school dropout or risk of dropout cases among students. In this context, I propose in the present article a lecture of the school dropout causes from the human rights perspective. The school dropout causes will be presented, on the one hand, by reference to the specialized literature of the field and, on the other hand, from the student's perspective (students from the North-East, South-East, Centre and North of Romania, part of the European Project POSDRU/91/2.2/S/61264, coordinated by "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi). This second perspective of the study reflects: (a) the student's perception on the school dropout causes and (b) the particular manner in which students associate the problem of school dropout with specific issues relating to family, socio-economic and/ or educational background etc. I interpret these issues in terms of the right to education and other human rights that the school dropout problem involves.

Keywords: the right to education, school dropout, causes, student's perspective, North-East and Centre of Romania.

Résumé

Le droit à l'éducation est associé, dans cet article, par excellence (mais pas exclusivement) à l'univers de l'école, vu du point de vue de ses acteurs. L'analyse que je propose porte sur un contexte particulier de cet univers, c'est-à-dire la problématique de l'abandon scolaire. Bien qu'on invoque habituellement le droit à l'éducation de tout citoyen/ enfant (droit réglementé par l'article 26 de la Déclaration universelle des droits de l'homme, par l'article 28 de la Convention internationale relative aux droits de l'enfant, par l'article 13 du Pacte international relatif aux droits économiques, sociaux et culturels etc.), on enregistre pourtant, en Roumanie, un nombre assez grand/ inquiétant de situations d'abandon scolaire ou de situations à risque d'abandon scolaire parmi les élèves. Dans ce contexte, je propose dans cet article une lecture des causes de l'abandon scolaire par la grille

d'analyse des droits de l'homme. Les causes de l'abandon scolaire sont y présentées, d'une part, par rapport à la littérature de spécialité consacrée à ce domaine et, d'autre part, de la perspective des élèves (de quatre régions – du Sud-Est, du Nord-est, du Centre et du Nord – de la Roumanie) impliqués dans le projet «Sauvez les enfants d'abandon et de non-intégration» (projet POSDRU/91/2.2/ S/61264, coordonné par l'Université «Alexandru Ioan Cuza» de Iași). Cette deuxième section de l'étude reflète: (a) la perception des élèves sur les causes de l'abandon scolaire et (b) leur manière particulière de rapporter ces causes à certains aspects d'ordre familial, socio-économique, éducationnel etc. – et ces aspects seront interprétés du point de vue du droit à l'éducation et d'autres droits de l'homme/ de l'enfant.

Mots-clés: le droit à l'éducation, l'abandon scolaire, les causes, la perspective des élèves, le Nord-est et le Centre de la Roumanie.

1. Introducere

Dreptul la educație este asociat, în lucrarea de față, prin excelență (dar nu exclusiv) cu universul școlii, privit din perspectiva actorilor acestuia. Analiza propusă vizează un context particular subsumat acestui univers, și anume problematica abandonului școlar. În condițiile invocării dreptului la educație pe care îl are orice cetățean, se înregistrează totuși, în România, un număr îngrijorător de cazuri de abandon, respectiv de risc de abandon școlar în rândul elevilor.

În acest context, articolul de față propune abordarea dreptului la educație prin prisma cauzalității abandonului școlar, așa cum reiese ea dintr-un studiu realizat (pentru regiunile Nord-Est și Centru ale României) în cadrul proiectului „Salvați Copiii de Abandon și Neintegrare” (proiect POSDRU/91/2.2/S/61264, coordonat de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) – studiu ce reflectă percepția elevilor asupra acestor cauze și maniera particulară în care subiecții se raportează la problema abandonului școlar, invocând coordonate de ordin familial, socio-economic, educațional etc. (asociate, implicit, cu alte drepturi ale omului/ copilului) care vor fi analizate/ interpretate, aici, pe de o parte, prin raportare la literatura de specialitate consacrată domeniului și, pe de altă parte, prin grila drepturilor omului.

2. Premise legislative și teoretice

Cadrul de analiză propus prin studiul de față se conturează, pe de o parte, prin raportare la drepturile stipulate în cele trei documente

menționate *supra* (documente adoptate de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite și ratificate/ semnate de România) și, pe de altă parte, prin coroborarea direcțiilor de cercetare privind cauzele abandonului școlar din literatura română și străină de specialitate.

2.1. Premise legislative

Dreptul la educație este stipulat în *Declarația universală a drepturilor omului*, în *Convenția cu privire la drepturile copilului* și în *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* în articole distincte (art. 26 din *Declarația universală a drepturilor omului*, art. 28 din *Convenția cu privire la drepturile copilului*, art. 13 din *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*), centrate pe gratuitatea învățământului obligatoriu, pe accesul liber la studii și pe principalele finalități subsumate procesului educativ: „deplina dezvoltare a personalității umane și a simțului demnității sale” (art. 13, alin. 1, *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*), „întărirea respectului pentru drepturile omului și pentru libertățile fundamentale” (art. 26, alin. 2, *Declarația universală a drepturilor omului*; art. 13, alin.1, *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*), cultivarea „înțelegerii, toleranței și prieteniei între toate națiunile și toate grupurile rasiale, etnice sau religioase” (art. 13, alin. 1, *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*; art. 26, alin. 2, *Declarația universală a drepturilor omului*).

Acestor prevederi li se adaugă o serie de elemente de specificitate subsumate următoarelor coordonate:

- (a) protecția copilului:
- protejarea copilului contra violenței, abuzului de orice formă (art. 19, alin. 1, *Convenția cu privire la drepturile copilului*);
  - protejarea copilului/ adolescentului împotriva „exploatării” economice și sociale (art. 10, alin. 3, *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*; art. 19, alin. 1, *Convenția cu privire la drepturile copilului*; art. 32, *Convenția cu privire la drepturile copilului*);
  - „protejarea copilului împotriva oricărei forme de discriminare” (art. 2, alin. 2, *Convenția cu privire la drepturile copilului*);
- (b) planul familial – acordarea de sprijin/ asistență părinților (sau persoanelor în grija cărora se află un copil) în vederea asigurării condițiilor necesare dezvoltării optime a copiilor (art. 27, alin. 3, *Convenția*

cu privire la drepturile copilului; art. 28, alin. 1, lit. (b), *Convenția cu privire la drepturile copilului*);

(c) universul școlii – „dezvoltarea unei rețele școlare la toate nivelurile”, instaurarea unui „sistem adecvat de burse” și ameliorarea permanentă a „condițiilor materiale ale personalului didactic” (art. 13, alin. 2, lit. (e), *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*);

(d) problematica abandonului școlar:

- stabilirea de măsuri „pentru încurajarea frecventării cu regularitate a școlii și pentru reducerea ratei abandonului școlar” (art. 28, alin. 1, lit. (e), *Convenția cu privire la drepturile copilului*);
- cultivarea relațiilor internaționale în planul educației, pentru „a contribui la eliminarea ignoranței și a analfabetismului în lume și [...] a facilita accesul la cunoștințe științifice și tehnice și la metode de învățământ moderne” (art. 28, alin. 3, *Convenția cu privire la drepturile copilului*).

2.2. Repere teoretice privind abandonul școlar

Abandonul școlar este definit, în lucrările de specialitate consacrate domeniului, ca „încetarea frecventării școlii”, „părăsirea sistemului educativ, indiferent de nivelul la care s-a ajuns, înaintea obținerii unei calificări sau pregătiri profesionale complete [de natură să asigure autonomia economico-socială a persoanei] sau înaintea încheierii ciclului de studii început”¹; sunt reflectate, în acest mod, planul conduitei elevului și modalitatea de raportare a acestuia la educație, ambele necesitând însă contextualizări care se vor regăsi în multitudinea cauzelor abandonului școlar reperate în diverse sisteme de învățământ.

Sistemul cauzelor abandonului școlar este prezentat, în literatura de specialitate, fie în general, principial, fie contextualizat – prin raportare la anumite sisteme de învățământ, la anumite caracteristici de ordin politic, social, cultural, instituțional etc.².

În cadrul acestui sistem, cauzele au fost grupate prin raportare la diferite criterii (relevanța cauzelor pentru anumite categorii de subiecți,

¹ Zidărescu, 2009, p. 107; Marcu, 2010, p. 23

² A se vedea, de exemplu, frecvența principalelor cauze identificate în Austria, Franța, Italia, Marea Britanie, Spania, Scoția, Germania, Polonia, Elveția, Norvegia, Islanda, Statele Unite, Australia, Canada etc. – Lamb, Markussen, Teese, Sandberg & Polesel, 2011; Ajaja, 2012, p. 146 etc.; Young, 2005; problema abandonului școlar în rândul romilor – Zidărescu, 2009; Surdu, 2011 –, respectiv în anumite școli – Chirteș, 2010; Mihalache, 2011 etc.

frecvența cauzelor în anumite contexte etc.). În lucrarea de față, cauzele abandonului școlar vor fi prezentate în funcție de planurile implicate și de coordonatele contextuale actualizate. Se disting, astfel:

(a) *cauze de tip intrapersonal, subsumate caracteristicilor de ordin individual*³, implicând plasarea individului în raport cu:

- genul, etnia, naționalitatea etc.;
- planul afectiv-motivațional: așteptări personale neconfirmate de la mediul educațional sau lipsa de motivație pentru școală; orgoliul copilului; nivel scăzut al stimei de sine; tulburări emoționale; sentimentul de inferioritate; nivel redus de toleranță la frustrare;
- planul cognitiv și cel relațional: nivel mediu-scăzut al inteligenței; deficiențe în învățare; nivel redus de dezvoltare a abilităților de comunicare și de relaționare socială;
- planul comportamental – deficitar; agresivitate;
- starea de sănătate – deficitară; consum de droguri; malnutriție; deficiențe de diferite tipuri/ grade (de aici, cerințe educaționale speciale); graviditate;
- planul școlii: nivelul scăzut al performanței școlare/ eșec școlar; rezultate slabe obținute în ciclurile școlare obligatorii; nivelul scăzut al implicării în activitățile școlare; neimplicarea în activități extracurriculare; neconcordanța dintre vârsta copilului și nivelul de școlaritate pe care îl parcurge la un moment dat; chiul, inadaptare; „imaturitate școlară”;
- planul social: numărul prea mare de ore de muncă (unele generatoare de venituri suplimentare pentru familie sau pentru propria persoană); necesitatea de a munci pentru întreținerea familiei;

(b) *cauze subsumate universului familiei*⁴:

- structura deficitară a familiei (monoparentală/ părinți divorțați/ părinți decedați/ părinți plecați la muncă în străinătate/ părinte

---

³ Cf. Costache, 2012, p. 6, 10-11; Lamb &, Markussen, 2011, p. 2, p. 9; Chirteș, 2010, p. 32-33; Govindaraju & Venkatesan, 2010, p. 51; Marcu, 2010, p. 25-26; Sabates, Akyeampong, Westbrook, & Hunt, 2010, p. 12; Zidărescu, 2009, p. 107, 111, 188; Hunt, 2008; Freudenberg & Ruglis, 2007, p. 9; Hammond, Linton, Smink, & Drew, 2007, p. 4; Grant & Hallman, 2006; Ingram, 2006, p. 18; Blue & Cook, 2004, p. 4-11; Crain-Dorough, 2003, p. 1-7.

⁴ Cf. Costache, 2012, p. 6, p. 10-11; Lamb &, Markussen, 2011, p. 9; Mihalache, 2011, p. 282; Surdu, 2011; Chirteș, 2010, p. 32-33; Marcu, 2010, p. 5, 30; Voicu, 2010, p. 11; Govindaraju & Venkatesan, 2010, p. 51; Zidărescu, 2009, p. 43, 112, 188; Hammond, Linton, Smink, & Drew, 2007, p. 4; Young, 2005, p. 90-97; Vitaro, Laroque, Janosz, & Tremblay, 2001.

vitreg/ număr mare de copii/ copil aflat în îngrijirea bunicilor/ faptul că locuiește la gazdă/ internat);

- statut socio-economic deficitar – nivelul scăzut al veniturilor familiei; probleme în asigurarea hranei zilnice, a îmbrăcămintei și a încălțăminte; precaritatea locuinței (spațiu fizic insuficient, lipsa utilităților); folosirea copiilor în activități producătoare de venit sau în activități gospodărești/ casnice; implicarea copiilor în munci ilegale, în activități predelincente;
- raportare deficitară la educație – nivelul scăzut de educație/ analfabetism în cazul părinților; percepția eronată sau așteptările foarte reduse ale acestora în ceea ce privește educația, de aici și neimplicarea lor în activitățile școlii; considerarea „investiției” în educație drept nerentabilă din punct de vedere economic; abandon școlar în rândul membrilor familiei; neabordarea, în discuțiile din familie, a problemei școlii/ educației;
- stil parental deficitar: autoritarism (impunerea voinței părinților, inclusiv în ceea ce privește căsătoria timpurie a copiilor); afecțiune excesivă arătată de părinți; libertate excesivă acordată copilului; indiferență vizavi de educația și activitatea școlară a copiilor;
- cadru familial problematic: alcoolism; dependență de jocuri de noroc; consum de droguri, violență domestică; plecarea familiei, împreună cu elevul din țară; mutarea familiei în altă localitate, fără a fi fost transferat în prealabil copilul la o altă școală;

(c) *cauze subsumate universului școlii*⁵:

- tipul școlii: asocierea instituției școlare cu anumite categorii de elevi – școlile care au elevi cu venituri mici, aparținând minorităților sau cu cerințe educaționale speciale înregistrează rate mai ridicate ale abandonului școlar; caracterul particular sau de stat al școlii, mixt sau exclusiv pentru băieți/ fete;
- resurse deficitare sau organizate necorespunzător; deficiențe în planul calității demersului instructiv-educativ; curriculum inadecvat; sistem deficitar de examinare/ evaluare; numărul mare de elevi comparativ cu cel al profesorilor; problema trecerii de la

---

⁵ Cf. Ajaja, 2012, p. 150; Costache, 2012, p. 6, 11; Andrei, Profiroiu, Iacob, & Ileanu, 2011, p. 11; Lamb & Markussen, 2011, p. 9; Mihalache, 2011, p. 285; Surdu, 2011; Govindaraju & Venkatesan, 2010, p. 51; Marcu, 2010, p. 23-25; Sabates, Akyeamong, Westbrook, & Hunt, 2010, p. 12; Voicu, 2010, p. 11; Zidărescu, 2009, p. 109-112; Mudege, Zulu, & Izugbara, 2008; Freudenberg & Ruglis, 2007, p. 9; Hammond, Linton, Smink, & Drew, 2007, p. 14-16; Blue & Cook, 2004, p. 4-11; Crain-Dorough, 2003, p. 1-7; Lee & Burkam, 2001, p. 1

un ciclu de învățământ la altul și lipsa programelor care să faciliteze această tranziție; lipsa unei oferte educaționale atractive; structurare necorespunzătoare a relațiilor parteneriale familie – școală – comunitate; eterogenitatea și mărimea clasei de elevi;

- climat nefavorabil din școală – violență în școală; absenteismul/ fluctuația profesorilor; neglijența acestora, lipsa lor de implicare; tratarea discriminatorie a elevilor de către profesori; impunerea unei discipline prea restrictive (*versus* disciplina negociată cu elevii), implicând inclusiv cruzime în pedepsele date de profesori;
  - experiențe negative ale copilului în școală: repetenție;
- (d) *cauze subsumate comunității restrânse (anturajului) sau largi*⁶:
- anturaj cu grad mare de risc la nivel comportamental, social: prieteni cu aspirații educaționale reduse; prieteni care au abandonat școala; prieteni având un comportament deviant, de la care pot fi preluate cu ușurință comportamente negative, norme/ valori false; raportarea la „găști de cartier”;
  - caracteristicile de ordin socio-economic, cultural ale comunității: diferența urban/ suburban/ rural; comunitate preponderent minoritară; comunitate izolată geografic; comunitate cu grad mare de analfabetism/ nivel scăzut al educației; sărăcie; șomaj; infraționalitate; fenomenul migrației; secetă; foamete; cultura gypsy; distanța mare dintre locuință și școală; acces problematic la mijloacele de transport; apartenența la un grup minoritar etnic/ religios, la un grup de emigranți; influența negativă a televiziunii, a comunicării electronice;

(e) *cauze subsumate planului politic/ național*⁷: incoerența schimbărilor în sistemul educațional; alocare de fonduri reduse sistemului de învățământ; motivare inadecvată pentru cariera didactică; neconcordanță între cerințele pieței și oferta educațională; probleme de ordin juridic (de exemplu, lipsa cărților de identitate ale unora dintre copii); context politic nesigur.

---

⁶ Cf. Andrei, Profiroiu, Iacob, & Ileanu, 2011, p. 11; Mihalache, 2011, p. 285; Govindaraju & Venkatesan, 2010, p. 51; Voicu, 2010, p. 11, 17; Zidărescu, 2009, p. 43, 188; Hunt, 2008; Freudenberg & Ruglis, 2007, p. 9; Hammond, Linton, Smink, & Drew, 2007, p. 4, 16-17; Crain-Dorough, 2003, p. 1-7; Lee & Burkam, 2001, p. 1; Vitaro, Laroque, Janosz, & Tremblay, 2001.

⁷ Cf. Andrei, Profiroiu, Iacob, & Ileanu, 2011, p. 11; Surdu, 2011; Hunt, 2008; Hammond, Linton, Smink, & Drew, 2007, p. 14-16.

3. Studiu privind cauzele abandonului școlar în percepția elevilor

Studiul privind cauzele abandonului școlar în percepția elevilor – studiu care va fi prezentat aici prin grila raportării la drepturile omului/ copilului, în general, și la dreptul la educație, în special – face parte dintr-un studiu mai amplu realizat în cadrul proiectului „Salvați Copiii de Abandon și Neintegrare” (SCAN); este vorba despre un studiu care vizează inventarierea cauzelor abandonului școlar din perspectiva elevilor, a părinților și a profesorilor implicați în proiectul menționat *supra*, proiect derulat în regiunile Nord-Est, Centru, Nord și Sud-Est ale României. Componenta vizată în acest articol reflectă un context particular de analiză – cauzele abandonului școlar în opinia elevilor din regiunile Nord-Est și Centru, reprezentate în proiectul SCAN prin județele Iași, Botoșani, Vaslui și Mureș.

3.1. Repere metodologice

Lotul de subiecți implicați în cercetarea de față a fost format din 274 de elevi din regiunea Nord-Est (județele Iași, Botoșani, Vaslui), respectiv din 71 de elevi din regiunea Centru (județul Mureș) a României. Aceștia li s-a aplicat (după prezentarea obiectivelor cercetării și sublinierea caracterului anonim al răspunsurilor subiecților), în perioada mai-iulie 2012, un chestionar conținând 19 itemi care fac trimitere către cauzele abandonului școlar și către diferitele modalități de contextualizare a acestora.

În construirea acestui instrument au fost avute în vedere – plecând de la principalele repere din literatura de specialitate consacrată problematicii abandonului școlar în România și în alte sisteme de învățământ (vezi *supra*, 2.2.) – diferitele valențe ale contextului familial, școlar, intra – și inter-personal etc., ca prefigurare a cadrului în care se plasează elevii care aleg să părăsească timpuriu școala.

Astfel, itemii 1-4, 6-8 și 17 ai chestionarului au vizat cu precădere caracteristicile mediului familial (domiciliu alături de unul sau de ambii părinți, respectiv alături de alte rude sau în absența unui adult, la internatul școlii, navetă; condițiile de studiu acasă, respectiv de cazare și masă – la internat; tipul de familie, situația părinților – plecați la muncă în străinătate, decedați, divorțați etc.; probleme existente în familie – alcoolism, violență domestică, deficit financiar etc.; implicarea copiilor în activități casnice/ producătoare de venit, în îngrijirea fraților/ rudelor etc.; relația părinte – copil: autoritară, suportivă etc. și sprijinirea sau nu, de către părinte, a educației/ școlarizării copilului).

Itemii 5, 9-16 și 19 au fost centrați pe universul școlii reflectat, pe de o parte, în „autocaracterizarea” respondenților-elevi (prin indicarea numărului corigențelor și al absențelor nemotivate din ultimul an școlar, prin confirmarea sau infirmarea notei scăzute la purtare, respectiv prin indicarea principalelor motive ale absenteismului) și, pe de altă parte, în caracterizarea mediului școlii – prin raportare la: (a) gradul de implicare a elevilor în luarea de decizii (privind activitățile opționale, activitățile extrașcolare și stabilirea regulamentului clasei), (b) comportamentul profesorilor, (c) problema conflictelor interpersonale de tip profesor – elev(i) sau elev – elev (conflicte intercolegiale) și (d) relațiile interpersonale de prietenie pe care și le asumă elevii la nivelul clasei/ școlii; un aspect distinct a fost, în itemul 5, cel al relației familie – școală, reflectate aici prin frecvența cu care părinții respondenților-elevi vin la școală.

Valența intrapersonală a contextului în care se plasează fiecare respondent a fost avută în vedere prin itemul 18, presupunând ordonarea după importanța a situațiilor care se constituie în factori de îngrijorare pentru fiecare elev în parte.

3.2. Rezultatele studiului privind cauzele abandonului școlar în percepția elevilor

(a) *Caracteristicile mediului familial* (reflectate în răspunsurile primite la itemii 1-4, 6-8 și 17 ai chestionarului) au fost asociate de respondenții-elevi cu problema cauzalității abandonului școlar cu precădere prin acuzarea precarității condițiilor de ordin familial și economic ale contextului în care aceștia se plasează.

În regiunea Centru, 12,7% dintre elevii din cadrul proiectului SCAN au declarat că se află în îngrijirea unui singur părinte, iar 4,2% – că nu stau cu părinții, ci cu alte rude; de asemenea, doi elevi (din 71) au declarat că locuiesc singuri acasă. Având în vedere proveniența elevilor din localități diferite, 16,9% dintre respondenți au afirmat că locuiesc, în timpul anului școlar, la internat, în timp ce 7% fac naveta din localitatea de domiciliu până la cea în care se află liceul. În regiunea Nord-Est, 6,9% dintre elevi au declarat că locuiesc numai cu unul dintre părinți; 6 din cei 274 de elevi chestionați locuiesc cu alte rude, iar 5 – singuri acasă; spre deosebire de regiunea Centru, majoritatea respondenților au declarat că locuiesc, în timpul anului școlar, la internat (70,4%), 4 elevi făcând naveta între localitatea de domiciliu și cea în care se află liceul la care învață.

Tipul familiei din care provin elevii este considerat problematic de aproximativ un sfert din grupul respondenților-elevi din regiunea Centru (1 elev din cei 71 are ambii părinți plecați în străinătate, 2 elevi – unul dintre părinți plecat în străinătate; 7% dintre elevi au un părinte

decedat, 2,8% – un părinte vitreg și 11,3% dintre elevi au părinții divorțați), respectiv din regiunea Nord-Est (10,6% dintre respondenți au părinții divorțați, 9,1% dintre elevi au un părinte plecat în străinătate, 1 elev din 274 are ambii părinți la muncă în străinătate, 6,9% dintre elevi au un părinte decedat, iar 3,3% – un părinte vitreg).

Dintre coordonatele deficitare ale mediului familial, elevii din regiunea Centru au plasat pe primul loc precaritatea situației financiare a familiei (19,7% dintre respondenți acuză lipsa banilor) și, pe locul al doilea, alcoolismul; limita cercetării este dată, aici, de faptul că 36,6% dintre respondenți au ales varianta „alte probleme”, fără însă a le exemplifica pe acestea, iar 39,4% dintre elevi nu au răspuns la acest item referitor la problemele care se regăsesc în familiile lor (vezi Tabelul nr. 1). Mai clare au fost opțiunile elevilor din regiunea Nord-Est, care au acuzat, pe primul loc, tot lipsa banilor, însă în proporție mult mai mare, și anume de 66,8% (vezi Tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 1. Situații familiale problematice ale elevilor din cadrul proiectului SCAN (regiunea Centru)

Situații familiale problematice	Frecvență absolută	Frecvență relativă %	Frecvență relativă ajustată %	Frecvență relativă cumulată %
Alcoolism	3	4,2	7,0	7,0
Lipsă bani	14	19,7	32,6	39,5
Altele	26	36,6	60,5	100,0
Niciuna	43	60,6	100,0	
Non-răspunsuri	28	39,4		
Total	71	100,0		

Tabelul nr. 2. Situații familiale problematice pentru elevii din cadrul proiectului SCAN (regiunea Nord-Est)

Situații familiale problematice	Frecvență absolută	Frecvență relativă %	Frecvență relativă ajustată %	Frecvență relativă cumulată %
Alcoolism	6	2,2	2,5	2,5
Certuri	8	2,9	3,3	5,7
Lipsă bani	183	66,8	75,0	80,7
Altele	24	8,8	9,8	90,6
Nici una	23	8,4	9,4	100,0
Non-răspunsuri	30	10,9		
Total	274	100,0		

Condițiile de studiu de acasă sunt caracterizate drept nesatisfăcătoare sau satisfăcătoare de 4,2%, respectiv 11,3% dintre elevii din regiunea Centru și de 1,5%, respectiv 6,6% dintre colegii lor din regiunea Nord-Est.

În ceea ce privește condițiile de cazare și masă din internatul școlii, având în vedere că majoritatea elevilor din regiunea Centru au arătat că nu locuiesc la internat în timpul anului școlar, doar 4 elevi (din 71) au acuzat precaritatea acestor condiții. Pe de altă parte, elevii din regiunea Nord-Est, locuind, în majoritatea lor, la internat, apreciază în general drept bune condițiile de cazare și masă de acolo; sunt, însă, semnalate și deficiențe mai mari sau mai mici de către 4,4%, respectiv 10,9% dintre respondenți.

Se remarcă, așadar, în ambele regiuni, și destule situații problematice în mediul familial și în cel locativ, situații care ar necesita sprijin/ asistență din partea statului (drept stipulat, de altfel, în documentele prezentate în 2.1.) în vederea optimizării condițiilor de viață ale copiilor.

Climatul familial este, în general, apreciat de către elevii din cele două regiuni, care au participat la studiu. Astfel, doar 11,3% dintre elevii mureșeni și 6,2% dintre elevii din regiunea Nord-Est acuză severitatea părinților, numărul prea mare de reguli impuse de către aceștia; de asemenea, un singur elev (din 71) din Mureș și 5 (din 274) din regiunea Nord-Est afirmă că părinții lor manifestă indiferență față de preocupările lor. De asemenea, numai 5 elevi (din 71) din Mureș și unul singur (din 274) din regiunea Nord-Est declară că nu sunt sprijiniți deloc de către părinți în activitățile lor școlare.

Protecția copiilor împotriva abuzurilor și exploatării de orice tip, deși stipulată legislativ (vezi 2.1.), nu se regăsește în toate realitățile invocate de respondenții-elevi din cele două regiuni ale României avute în vedere în studiul de față. Astfel, implicarea elevilor în activități din afara sferei școlii (cauză a abandonului școlar exemplificată frecvent și în literatura de specialitate – vezi 2.2.), a fost confirmată de 60,6% dintre respondenții mureșeni, care-și asumă ajutorul dat părinților la treburile casnice și de 18,3% dintre elevii din Mureș, care recunosc faptul că își ajută părinții în vederea suplimentării venitului familiei (vezi Tabelul nr. 3). În regiunea Nord-Est, rezultatele s-au plasat în aceeași sferă, elevii invocând: ajutorul acordat părinților în gospodărie (70,1%), îngrijirea fraților mai mici (6,6%), ajutorul acordat părinților pentru a-și mări câștigul financiar (6,2%) sau alte tipuri de obligații (5,1%) – vezi Tabelul nr. 4.

Tabelul nr. 3. Situația obligațiilor pe care le au elevii din cadrul proiectului SCAN (regiunea Centru) în afara școlii

Obligații în afara școlii	Frecvență absolută	Frecvență relativă %	Frecvență relativă ajustată %	Frecvență relativă cumulată %
Lipsă alte obligații	10	14,1	14,5	14,5
Ajutor părinți (bani)	13	18,3	18,8	33,3
Ajutor părinți (gospodărie)	43	60,6	62,3	95,7
Îngrijire frați	2	2,8	2,9	98,6
Altele	1	1,4	1,4	100,0
Nici una	69	97,2	100,0	
Non-răspunsuri	2	2,8		
Total	71	100,0		

Tabelul nr. 4. Situația obligațiilor pe care le au elevii din cadrul proiectului SCAN (regiunea Nord-Est) în afara școlii

Obligații în afara școlii	Frecvență absolută	Frecvență relativă %	Frecvență relativă ajustată %	Frecvență relativă cumulată %
Lipsă alte obligații	27	9,9	10,0	10,0
Ajutor părinți (bani)	17	6,2	6,3	16,3
Ajutor părinți (gospodărie)	192	70,1	71,1	87,4
Îngrijire frați	18	6,6	6,7	94,1
Altele	14	5,1	5,2	99,3
Non-răspunsuri	4	1,5		
Total	274	100,0		

(b) *Caracteristicile universului școlii* – în ipostaza lor de potențiale cauze ale abandonului școlar – sunt reflectate în răspunsurile primite la itemii 5, 9-16 și 19, care presupun 3 perspective distincte: perspectiva strict individuală (cum se plasează elevii în universul școlii – absențe, corigențe, notă scăzută la purtare, motive ale absenteismului), perspectiva individului în raport cu diferitele componente ale procesului educațional (caracterizarea profesorilor, implicarea elevilor în luarea de decizii; aspectele relaționale, conflictuale sau nu, între actorii acestui proces) și perspectiva individului asupra

raportului familie – școală (caracterizarea frecvenței vizitelor părinților la școală).

Perspectiva strict individuală plasează elevii din cadrul proiectului SCAN, în planul situației școlare și disciplinare, în general pe coordonata pozitivă, cei mai mulți dintre respondenți afirmând că nu au avut corigențe, absențe nemotivate și notă scăzută la purtare pe parcursul anului școlar trecut. Riscul de abandon școlar este, însă, asociat tocmai celor care au recunoscut că au avut astfel de probleme; astfel, în Mureș, 25,4% dintre elevi declară că au avut corigențe în ultimul an școlar, 11,3% – că au avut nota scăzută la purtare, 16,9% dintre elevi invocă 11-15 absențe nemotivate, iar 17% dintre elevi recunosc existența a 16-20 sau a mai mult de 20 de absențe nemotivate; în regiunea Nord-Est – 11,3% dintre elevi au avut corigențe, 7,7% – au avut nota scăzută la purtare, 5,5% – 11-15 absențe nemotivate, 6,2% – 16-20 sau peste 20 de absențe nemotivate. În ceea ce privește motivele absenteismului, elevii din Mureș au plasat pe primele locuri teama de o notă mică (18,3%), preferința de a petrece timpul cu prietenii (18,3%), plictiseala la ore (11,3%), iar colegii lor din regiunea Nord-Est au confirmat prima poziție a acestui „clasament”, 39,1% dintre respondenți invocând teama de o notă mică. Din nou, o limită a cercetării este dată de opțiunea a 26,8% dintre elevii mureșeni și a 29,6% dintre cei din regiunea Nord-Est pentru „alte cauze”, însă fără exemplificarea acestora (vezi Tabelele nr. 5 și 6).

Tabelul nr. 5. Motive ale absenteismului școlar în cazul elevilor din cadrul proiectului SCAN (regiunea Centru)

Motive ale absenteismului	Frecvență absolută	Frecvență relativă %	Frecvență relativă ajustată %	Frecvență relativă cumulată %
Petrecerea timpului cu prietenii	13	18,3	23,2	23,2
Plictiseala la ore	8	11,3	14,3	37,5
Teama de o notă mică	13	18,3	23,2	60,7
Antipatie față de profesori	3	4,2	5,4	66,1
Altele	19	26,8	33,9	100,0
Non-răspunsuri	15	21,1		
Total	71	100,0		

Tabelul nr. 6. Motive ale absenteismului școlar în cazul elevilor din cadrul proiectului SCAN (regiunea Nord-Est)

Motive ale absenteismului	Frecvență absolută	Frecvență relativă %	Frecvență relativă ajustată %	Frecvență relativă cumulată %
Prieteni	2	7	,9	,9
Plictiseala la ore	4	1,5	1,7	2,6
Teama de o notă mică	107	39,1	46,5	49,1
Antipatie față de profesori	7	2,6	3,0	52,2
Dezinteres față de materie	5	1,8	2,2	54,3
Risc zero în caz de absență	1	4	4	54,8
Altele	81	29,6	35,2	90,0
Nu este cazul	14	5,1	6,1	96,1
Non-răspunsuri	44	16,1		
Total	274	100,0		

Se impun, așadar, pentru elevii care s-au plasat în situații problematice, cu risc de abandon școlar, măsuri de tipul celor stipulate în art. 28, alin. 1, lit. (e) din *Convenția cu privire la drepturile copilului*, vizând „încurajarea frecvenței cu regularitate a școlii și pentru reducerea ratei abandonului școlar”. Este o direcție pe care s-a înscris, de altfel, deja, proiectul SCAN.

Perspectiva individului-elev în raport cu diferitele componente ale procesului educațional semnaleză o serie de aspecte problematice de tipul: (1) profesori care, în ultimii doi ani școlari, au avut manifestări sexuale nepotrivite față de elevi (acuzate de 23,9% dintre respondenții mureșeni și de 6,6% dintre cei din regiunea Nord-Est), atitudini discriminatorii din cauza etniei (în opinia a 18,3% dintre elevii din regiunea Centru și a 20,1% dintre cei din regiunea Nord-Est) sau din motive de gen (acuzate de 4,2% dintre elevii din Mureș și de 7,3% dintre elevii chestionați în regiunea Nord-Est), comportamente agresive fizic față de elevi (invocate de 4,2% dintre respondenții din regiunea Centru), absențe de la ore (confirmate de 6,2% dintre elevii din regiunea Nord-Est). Aceste disfuncții la nivelul personalului didactic (incriminate, legislativ, prin articole prezentate în 2.1.) pot fi explicate prin cauzele subliniate în literatura de

specialitate ca asociate gradului redus de motivare a cadrelor didactice, inexistenței unei politici de atragere/ menținere a cât mai multor profesori de valoare în sistemul de învățământ, alocării de fonduri insuficiente acestui sistem, politicilor incoerente de schimbare etc.

În ceea ce privește implicarea elevilor în luarea de decizii la nivelul activităților derulate în școală sau sub egida acesteia, procente destul de importante de respondenți afirmă că sunt consultați rar sau foarte rar în alegerea disciplinelor opționale, a activităților extrașcolare și în stabilirea regulamentului clasei; astfel, 36,6% dintre elevii mureșeni și 26,3% dintre colegii lor din regiunea Nord-Est consideră că sunt consultați rar în alegerea opționalelor, 56,3% dintre respondenții din regiunea Centru și 26,6% dintre cei din regiunea Nord-Est declară că se țin seama de opiniile lor în organizarea activităților extrașcolare, 32,4% dintre elevii din Mureș și 13,5% dintre cei din regiunea Nord-Est consideră că nu sunt suficient consultați în stabilirea regulilor clasei.

Aspectele relaționale din universul școlii sunt reflectate prin existența sau nu a conflictelor cu profesorii/ colegii și prin prietenii dintre elevi. Astfel, 5 elevi mureșeni (din 71) și 3 elevi (din 274) din regiunea Nord-Est au invocat conflicte frecvente sau foarte frecvente cu profesorii, iar 18,3% din elevii mureșeni chestionați și 8,4% dintre cei din regiunea Nord-Est au recunoscut frecvența destul de mare a conflictelor intercolegiale.

În contextul relației familie – școală, atitudinea părinților față de copii și preocupările acestora este reflectată în frecvența vizitelor pe care le fac la școală. În opinia elevilor, părinții lor vin rar (în cazul a 22,5% dintre elevii mureșeni și a 13,9% dintre elevii din regiunea Nord-Est), respectiv foarte rar la școală (în cazul a 4,2% dintre elevii din regiunea Centru și a 3,6% dintre respondenții-elevi din regiunea Nord-Est). Aceste procente vin, de altfel, în completarea celor care au semnalat disfuncții în mediul familial, prin raportare la gradul de susținere, de către părinți, a activităților școlare ale elevilor și la stilul de educație parentală.

(c) *Caracteristicile contextului intrapersonal* pe care și-l asumă elevii se pot constitui în premise ale explicării unor cazuri dintre cauzele abandonului școlar, în condițiile în care, într-o ordonare a situațiilor problematice pentru fiecare individ în parte, elevii participanți la studiul de față au trecut pe primele locuri: notele mici (plasate pe primul loc, ca importanță, de către 25,4% dintre respondenții

mureșeni și de către 28,8% dintre elevii din regiunea Nord-Est) și examenele viitoare (plasate, de asemenea, pe primul loc de către 23,1% dintre elevii din regiunea Centru și de 13,1% din cei din regiunea Nord-Est), problemele de ordin economic-familial – lipsa banilor (pe prima poziție pentru 18,3% dintre elevii mureșeni și pentru 26,3% dintre respondenții din cea de-a doua regiune vizată aici) –, respectiv individual – problemele de sănătate (cele mai îngrijorătoare pentru 15,5% dintre respondenții din regiunea Centru și pentru 12,8% dintre elevii din regiunea Nord-Est).

Așadar, probleme dintre cele mai diverse, însă subsumate direcțiilor mari de analiză invocate *supra*, atât prin raportare la sistemul cauzelor abandonului școlar, așa cum apare acesta reflectat în literatura de specialitate, cât și din perspectiva contextului particular ilustrat în acest articol, cel al elevilor din regiunile Centru și Nord-Est ale României implicați în proiectul SCAN. Aceste coordonate se regăsesc, de altfel, după cum reiese din 2.1., și în drepturile stipulate în cele trei documente la care am făcut trimitere aici – *Declarația universală a drepturilor omului*, *Convenția cu privire la drepturile copilului* și *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale* – în condițiile în care acestea, pe de o parte, subliniază, în articole distincte, dreptul la educație al fiecărei persoane și prevăd intervenții pe linia optimizării procesului educației și, pe de altă parte, incriminează disfuncții care se pot constitui (după cum reiese și din răspunsurile primite la chestionarul din studiul de față) în cauze ale abandonului școlar.

4. Concluzii

Legislația prevede dreptul la educație, dreptul la tratament nediscriminatoriu, respectiv dreptul copiilor la o viață în care exploatarea (de orice timp) nu trebuie să se regăsească. Realitatea cotidiană reflectă, însă, în anumite cazuri, încălcări ale acestor drepturi – și am avut în vedere, în acest articol, problematica abandonului școlar, ale cărui cauze se plasează, contextual, în sfera nerespectării drepturilor postulate în documentele în vigoare (a se vedea, în acest sens, cauze ale abandonului școlar asociate mediului familial și coordonatelor socio-economice, relaționale, culturale subsumate acestuia – nivelul scăzut ale veniturilor, condiții de trai deficitare, percepția eronată a părinților privind utilitatea educației, implicarea copiilor în activități gospodărești/ producătoare de venit etc.).

De aici necesitatea intervenirii, în astfel de situații particulare (particulare prin localizare sau prin cazuistică), prin măsuri subsumate

politicilor educaționale, dar și altor tipuri de inițiative, instituționale sau individuale. De altfel, exemplul invocat *supra* se înscrie tocmai pe această linie a intervențiilor promovate de anumite instituții – aici, prin proiectul „Salvați copiii de abandon și reintegrare”, coordonat de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în parteneriat cu VIA University College, Aarhus, Danemarca, și cu Inspectoratele Școlare Județene Iași, Botoșani, Vaslui, Brăila, Mureș și Maramureș, proiect în cadrul căruia, pe de o parte, sunt oferite burse de studiu elevilor incluși în categoria celor aflați în situație de abandon sau risc de abandon școlar (cf. art. 13, alin. 2, lit. (e), *Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale*) și, pe de altă parte, sunt organizate, împreună cu partenerul din Danemarca, activități de formare a cadrelor didactice, pe linia cultivării relațiilor internaționale și a facilitării accesului la metode moderne/ alternative de învățământ (cf. art. 28, alin. 3, *Convenția cu privire la drepturile copilului*).

Bibliografie:

1. Ajaja, O. P., School Dropout Pattern among Senior Secondary Schools in Delta State, Nigeria, *International Education Studies*, 5 (2), 2012, pp.145-153.
2. Andrei, T., Profiroiu, A., Iacob, A.I., & Ileanu, B.-V., Estimări ale dimensiunii abandonului școlar și ale factorilor de influență, *Revista Română de Statistică nr. 11*, 2011.
3. Blue, D., & Cook, J. E., High School Dropouts: Can We Reverse the Stagnation in School Graduation?, *High School Dropouts*, 1 (1), 1-11, 2004.
4. Chirteș, G., A Case Study into the Causes of School Dropout, *Acta Didactica Napocensia*, 3 (4), 25-34, 2010.
5. Costache, L., Ghid de lucru pentru prevenirea și combaterea abandonului școlar, Vanemonde, București, 2012, http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/Ghid_directori.pdf. Accessed 16.08.2012.
6. Crain-Dorough, M. L., A Study of Dropout Characteristics and School-Level Effects on Dropout Prevention. Dissertation, 2003, http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0710103-021510/unrestricted/Crain-Dorough_dis.pdf. Accessed 17.08.2012.
7. Freudenberg, N., & Ruglis, J., Reframing school dropout as a public health issue, *Preventing Chronic Disease*, 4(4), 2007, http://www.cdc.gov/pcd/issues/2007/oct/07_0063.htm. Accessed 20.08.2012.
8. Govindaraju, R., & Venkatesan, S., A Study on School Drop-outs in Rural Settings, *Journal of Psychology*, 1 (1), 47-53, 2010.

9. Grant, M., & Hallman, K., Pregnancy-related School Dropout and Prior School Performance in South Africa, Policy Research Division Working Paper, no. 212, New York: Population Council, 2006, http://www.dfid.gov.uk/r4d/PDF/Outputs/ABBA/Working_Paper_212.pdf, Accessed 20.08.2012.
10. Hammond, C., Linton, D., Smink, J., & Drew, S., Dropout Risk Factors and Exemplary Programs. Clemson, SC: National Dropout Prevention Center, Communities In Schools, Inc., 2007.
11. Hunt, F., Dropping Out from School: A Cross-Country Review of Literature. Create Pathways to Access. Research Monograph, No. 16. University of Sussex, Centre for International Education, 2008, http://www.create-rpc.org/pdf_documents/PTA16.pdf. Accessed 18.08.2012.
12. Ingram, A., High School Dropout Determinants: The Effect of Socioeconomic Status and Learning Disabilities, *The Park Place Economist*, Volume XIV, 2006, pp.73-79.
13. Lamb, S., & Markussen, E., School Dropout and Completion: An International Perspective. In S. Lamb, E. Markussen, R. Teese, N. Sandberg & J. Polesel (Eds.). *School Dropout and Completion*.
14. *International Comparative Studies in Theory and Policy*, Springer, 2011, pp. 1-18.
15. Lamb, S., Markussen, E., Teese, R., Sandberg, N., & Polesel, J. (Eds.), *School Dropout and Completion*. *International Comparative Studies in Theory and Policy*, Springer, 2011.
16. Lee, V. E., & Burkam, D. T., Dropping Out of High School: The Role of School Organization and Structure. Paper Prepared for Conference: "Dropouts in America: How severe is the problem? What do we know about intervention and prevention?", 2001, http://doxa.org.au/wiki/images/7/74/Dropping_out_of_High_School.pdf. Accessed 20.08.2012.
17. Marcu, G., *Succesul și eșecul școlar*. Legis, Craiova, 2010.
18. Mihalache, F., *Abandonul școlar în opt școli din mediul urban, Calitate vieții*. 3, 2011, pp. 281-294.
19. Mudege, N.N., Zulu, E.M., & Izugbara, C., How Insecurity Impacts on School Attendance and School Dropout among Urban Slum Children in Nairobi, *International Journal of Conflict and Violence*, 2 (1), 2008, pp.98-112.
20. Sabates, R., Akyeampong, K., Westbrook, J. & Hunt, F., *School Drop out: Patterns, Causes, Changes and Policies*. Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2011, The hidden

- crisis: Armed conflict and education, 2010, <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001907/190771e.pdf>. Accessed 20.08.2012.
21. Surdu, L. (coord.), Vincze, E., Warnsiedel, Participare, absenteism școlar și experiența discriminării în cazul romilor din România, Vanemonde, București, 2011, http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/ghid_absenteism.pdf. Accessed 18.08.2012.
  22. Vitaro, F., Laroque, D., Janosz, M., & Tremblay, R. E., Negative Social Experiences and Dropping Out of School, *Educational Psychology*, 21 (4), 2001, pp.401-415.
  23. Voicu, B. (coord.), Renunțarea timpurie la educație: posibile căi de prevenire, Vanemonde, București, 2010, http://www.unicef.ro/wp-content/uploads//renuntarea_1.pdf. Accessed 19.08.2012.
  24. Zidărescu, M., Rolul familiei, comunității și al mediatorului școlar în combaterea absenteismului școlar, a abandonului școlar și a delincvenței juvenile la copiii de etnie romă, Editura Lumen, Iași, 2009.
- *** Young. Acțiuni integrate pentru combaterea absenteismului școlar și muncii copiilor, Editura Afir, București, 2005.
- *** Convenția cu privire la drepturile copilului, http://www.irdo.ro/sectiuni.php?subsectiuni_id=25.
- *** Declarația universală a drepturilor omului, http://www.irdo.ro/sectiuni.php?subsectiuni_id=16.
- *** Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, http://www.irdo.ro/sectiuni.php?subsectiuni_id=16.

EDUCAȚIA PENTRU TOȚI – ÎNTRE LITERA LEGII ȘI SPIRITUL OMULUI MODERN

Alexandru JIANU*

Maria-Magdalena JIANU**

Rezumat

Idealul politicilor educaționale europene și naționale de a-i sprijini pe toți cetățenii, în mod egal, să-și exercite dreptul la învățatură este un deziderat permanent al tuturor liderilor politici. Această perpetuare ideologică demonstrează fie imperfecțiunile sistemelor educaționale, fie lipsa convingerilor că educația este condiția evoluțiilor sociale și culturale. Implicarea, în această ecuație, a dimensiunii spirituale care decurge din exercitarea dreptului egal la învățatură poate fi răspunsul căutat de atâta timp.

Cuvinte – cheie: educație, drept, spiritual, management, strategii.

Abstract

The ideal of the European and national educational policies to support all citizens, equally, to exercise their right to education is a permanent goal of all political leaders. This ideological perpetuation shows the educational systems' imperfections, or the lack of belief that education is the condition of social and cultural developments. The involvement in this equation of the spiritual dimension arising from the exercise of equal rights to education may be the answer sought for so long.

Keywords: education, law, spiritual management strategies.

Résumé

L' idéal européen et national des politiques éducatives pour soutenir tous les citoyens, d'exercer leur droit à l'éducation est un

---

* Drd., SNSPA

** Prof. univ. dr., Facultatea de Litere și Limbi Străine, Universitatea Hyperion din București, Director General *Agenția de Credite și Burse de Studii*, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului.

objectif permanent de tous les dirigeants politiques. Ce perpétuer idéologiques montre ou les imperfections des systèmes d'éducation ou le manque de conviction que l'éducation est la condition de l'évolution sociale et culturelle. La participation, à cette équation, la dimension spirituelle résultant de l'exercice des droits égaux à l'éducation peut être la réponse recherchée depuis si longtemps.

Mots-clés: l'éducation, le droit, les stratégies, de gestion, spirituelles.

Cadrul general pentru exercitarea dreptului la învățătură de către toți cetățenii români și pe tot parcursul vieții este asigurat prin Constituție și extins prin Legea 1/2011 a educației naționale. Conform celor două documente majore, dar și actelor normative subsecvente acestora, educația se organizează urmând valorile fundamentale ale societății românești, dezvoltând partenerilor spiritul creativ, capacitățile acționale și volitive, cunoștințele fundamentale și de specialitate necesare în vederea integrării profesionale și în societate. Pe acest fond al idealului educațional, realitatea evaluată de Ministerul Educației demonstrează că, deși dreptul la educație este o altă formă de manifestare a egalității cetățenilor, rata de implicare în procesul educațional este diminuată față de numărul total al tinerilor școlarizabili. La acest fenomen se adaugă și abandonul pe parcurs, care duce ideea de educație la limite inferioare. Trebuie să realizăm aici o diferență de atitudine între dreptul la educație pentru toți cetățenii și dorința lor de exercitare a acestui drept. Constatăm, pe acest fundal, că statul, prin ministerul educației, se constituie garantul dreptului, dar nu poate impune obligativitatea exercitării lui mai mult de clasa a X-a și nici nu poate interveni brutal-coercitiv în cazul abandonului din motive.

Aceste neconcordanțe între litera legii și spiritul ei, aplicate omului modern(cu sensul de actual) au impus ministerului și guvernului, tuturor autorităților publice, organismelor naționale și europene identificarea de modalități prin care educația să fie în mod real și practic dedicată tuturor cetățenilor și exercitată de toți. În cadrul general al **Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României. Orizonturi 2013-2020-2030**, elaborată de Guvernul României și de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, se admite că, în noua filosofie a dezvoltării, cea de tip durabil, avem de recuperat decalajele evidente față de celelalte state membre, în mod paralel cu transpunerea în practică și însușirea instrumentelor care

să favorizeze educația pentru toți, în contextul globalizării. Având ca bază Strategia de la Lisabona, Programul Național de Reformă pentru Agenda Lisabona 2007-2010, Declarația de la Bologna (1999), programul de lucru « Educația și formarea profesională orizont 2010, România a adoptat măsuri concrete de îmbunătățire radicală și diversificare a ofertei educaționale; pentru a asigura accesul la educație și formare profesională inițială de calitate, măsurile preconizate s-au concentrat, într-o primă etapă, asupra descentralizării, sprijinirii școlilor în vederea implementării sistemului de management al calității, ,, creării unei “culturi a calității” și accesului egal la educație. În acest scop, s-a avut în vedere reformarea în profunzime, pe baza Strategiei naționale privind educația timpurie, și extinderea rețelei de unități a învățământului timpuriu (preșcolar), asigurarea măsurilor specifice de suport educațional pentru grupurile dezavantajate, precum și continuarea programelor de tip “A doua șansă”, asigurarea unui management performant în unitățile de învățământ preuniversitar, lărgirea ariei de acoperire a transportului școlar și întărirea colaborării cu autoritățile locale pe baza unor responsabilități bine definite.

Pentru asigurarea respectării de către România a drepturilor fundamentale, ministerul educației a desfășurat acțiuni, activități care au urmărit accesul la educație al grupurilor dezavantajate, cu focalizare pe romi, sau accesul la educație pentru grupurile dezavantajate, în general, prin Programul Twinning (de înfrățire instituțională); pentru realizarea acestora, s-au realizat alte definiții ale zonelor de educație și intervenție prioritare, pe baza criteriilor socio-economice, culturale și educaționale. De asemenea, s-a extins aria activităților, prin includerea componentelor care privesc desegregarea, integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale în școlile de masă, înființarea Centrelor de resurse pentru educație incluzivă și aplicarea Programului “A doua șansă” și pentru învățământul primar. Alte proiecte pe care ministerul le-a inițiat și le-a derulat sunt “Crește prin teatru”, destinat elevilor cu vârste cuprinse între 7 și 10 ani, Programul “Magic Desktop”, de utilizare, în siguranță, a calculatorului și internetului de către copiii cu vârsta cuprinsă între 2 și 10 ani, Kit educațional “Scream – Apărarea drepturilor copilului prin educație, artă și mass media”, campania desfășurată în parteneriat cu Firma Renault, „Siguranța pentru toți”, aflată la ediția a IV-a, adresată elevilor de clasa a IV-a din toată țara, concursul “Să nu ne uităm eroii”, organizat în colaborare cu Oficiul Național pentru Cultul Eroilor. Prin modul de concepere și organizare, prin amploarea lor, aceste programe, concursuri, proiecte

și acțiuni pot asigura accesul egal la educație tuturor copiilor români. De asemenea, s-au dovedit eficiente, în privința garantării exercitării dreptului la educație, programele sociale Bani de liceu, Euro 200, „Cornul și laptele”, Rechizite școlare, Burse, ale căror efecte cuantificate demonstrează accelerarea frecvenței școlare și reducerea abandonului. Programele și formele de educație pentru toți se adresează tuturor grupelor de vârstă și nivelurilor de calificare, dar au o importanță specială în cazul tinerilor, în special al celor care au abandonat școala înainte de finalizarea cursurilor (rata somajului la această categorie este de 3,5 ori mai mare decât șomajul general), al persoanelor vârstnice apte de muncă și al populațiilor defavorizate sau altor grupuri vulnerabile. Amploarea fenomenelor constatate în România, ca și experiența pozitivă dobândită în alte țări ale UE, reclamă o abordare coerentă la nivel național, corelată inter-sectorial și realizată în colaborare cu partenerii sociali.

În privința tinerilor cuprinși în formele învățământului superior, ministerul educației a alocat fonduri pentru susținerea celor performanți, dar și a celor cu probleme sociale și familiale, astfel încât aceștia să poată beneficia de instrucția de specialitate care îi poate recomanda pentru piața muncii. Extinderea cadrului de stimulare a învățării pentru toată durata vieții este, de asemenea, o măsură eficientă care se circumscrie principiului educației pentru toți. Astfel, sprijinirea furnizorilor de formare profesională continuă în vederea dezvoltării sistemului de asigurare și management al calității, precum și sprijinirea obținerii de cunoștințe și competențe superioare de către tinerii cercetători prin extinderea oportunităților pentru studii doctorale și post-doctorale sunt proiecte care susțin accesul nediscriminatoriu la formare și specializare.

Un aspect important al conceptului actual de educație pentru toți îl reprezintă și sistemul de burse de studii în străinătate, pe care ministerul educației, prin Agenția de Credite și Burse de Studii, l-a operaționalizat. În acest sens, ofertele de burse pentru stagiile de studii de licență, de masterat, de doctorat ori pentru stagiile de cercetare s-au adresat tuturor tinerilor care au optat pentru forme externe de mobilitate, în vederea perfecționării lor. Au avut, astfel, șanse egale studenții proveniți din centrele de plasament, cei aflați în plasament familial ori cei cu dizabilități ușoare, care au beneficiat de stagii de studii în SUA, Bulgaria, Grecia, Federația Rusă.

De o importanță specială pentru garantarea educației pentru toți, în perspectivă, este creșterea interesului ministerului, al guvernului, al tuturor autorităților publice pentru optimizarea sistemelor de

recrutare și menținere în domeniul învățământului a celor mai buni absolvenți de universitate, pentru garantarea accesului cadrelor didactice la programele de masterat și doctorat, dar și pentru dezvoltarea de noi profesii în educație, precum auditor al calității, asistent educațional pentru copiii cu cerințe educaționale speciale, learning developer etc.

Pe acest fundal al realizărilor și al imperativelor, este cert că exercițiile de analiză și de viziune pe care România trebuie să le efectueze periodic vor fi reperate direcțiilor de dezvoltare în cadrul educației pentru toți și nu știm încă dacă aceasta va fi un pariu cu elementul social sau cu cel politic, ori este unul pur epistemologic.

EDUCAȚIA PENTRU O CULTURĂ DEMOCRATICĂ

Irina Moroianu ZLĂTESCU*

Rezumat

Răspândirea culturii drepturilor omului și transformarea ei în cultură democratică poate fi asigurată numai prin educație, garantându-se accesul, în mod egal, al copilului și al adultului la instruire, la formare continuă, la cultură.

Cuvinte-cheie: democrație, stat de drept, cultură democratică, drepturile omului, libertatea gândirii, a conștiinței, a religiei, dreptul la educație.

Abstract

Dissemination of a culture of human rights and its transformation into a democratic culture can only be achieved through education while guaranteeing equal access of children and adults alike to instruction, to continuous training, to culture.

Keywords: democracy, rule of law, democratic culture, human rights, freedom of thought, freedom of conscience, religious freedom, right to education.

Résumé

Propagation de la culture des droits de l'homme et sa transformation dans une culture démocratique ne peut être atteint que grâce à l'éducation, garantissant un accès égal aux enfants et aux adultes, à la formation continue et à la culture.

Mots-clés: démocratie, État de droit, la culture démocratique, les droits de l'homme, la liberté de pensée, la liberté de conscience, de religion, droit à l'éducation.

---

* Membru AIDC, Prof.univ.dr, SNSPA, UEB, Director-Institutul Român pentru Drepturile Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului arăta cu mai mulți ani în urmă în hotărârea sa în cazul “Sunday Times”¹, că “nu există societate democratică, fără ca pluralismul, toleranța și spiritul de deschidere să se traducă efectiv în regimul său instituțional, ca acesta să fie supus principiului preeminenței dreptului, ca el să presupună, în mod esențial, un control eficient al executivului, exercitat independent de controlul parlamentar, de către o putere judiciară independentă și ca el să asigure respectarea persoanei umane”². Această definiție *sui generis* a societății democratice, noțiune utilizată frecvent în discursul politic și în convențiile internaționale referitoare la drepturile omului, pune în valoare două aspecte ale sale, de natură a constitui două condiții fundamentale pentru efectivitatea drepturilor omului. O primă condiție vizează “pluralismul, toleranța și spiritul de deschidere” și se traduce în cultura democratică, definită ca aderarea puterii și a cetățenilor la valori bazate pe primatul persoanei în relațiile întreținute de aceasta cu celelalte persoane și cu comunitatea de care aparține. Valorile respective “nu sunt învăluite într-o ceață” care să ne absolve de precizarea lor: ele corespund drepturilor naturale ale omului. Se poate observa că definiția propusă asupra culturii democratice reușește să extindă considerabil aria drepturilor omului: ea include nu numai relațiile între putere și indivizi, ci și relațiile între persoane³. Definiția pune accentul, în egală măsură, pe rețelele de relații între persoane și putere. Aici, este vorba de un element determinant care ia în considerare dezvoltarea tehnicilor de comunicare. Pentru jurist, aceasta înseamnă că, în cadrul culturii democratice, formele și procedurile capătă o importanță deosebită. Democrația formală este inseparabilă de căutarea unei democrații reale.

Desigur, cultura democratică, aceea a cetățenilor și aceea a puterii, reprezintă un teren favorabil, indispensabil pentru efectivitatea drepturilor omului, dar nu și suficient⁴. Efectivitatea drepturilor omului presupune și realizarea unei a doua condiții: aplicarea

¹ Hotărârea Sanday Times c. Marea Britanie, 26 aprilie 1979 (Seria A, nr.30).

² A se vedea în același sens Karel Vasak “Les dimensions internationales des droits de l’homme, UNESCO, Paris, 1978, p.VIII și urm.

³ Patrice Rolland, *La protection des libertés en France*, Dalloz, Connaissance du droit, 1995, p. 1-6. ; V.C.Neal Tate, *Introduction la démocratie et le droit. Avancées récentes de la théorie et de l’analyse*, in *Revue internationale des sciences sociales*, UNESCO, 1997, érés, Paris, no.152, p.159 și urm.

⁴ A.V. și Georges Corm, *Le nouveau gouvernement du monde, ideologies, structures, contre-pouvours*, Editura La Decouverte, Paris, 2010, p.5.

controlului democratic destinat corectării inevitabilelor derapaje, specifice funcționării oricărei societăți.⁵

Viața demonstrează că, în absența culturii democratice, procedurile și mecanismele cele mai perfecționate ale protecției libertăților vor fi “literă moartă”. Exemplele din istoria veche sau recentă dovedesc că “în spatele unei superfațade constituționale se poate ascunde un regim autoritar”, care nu tolerează opoziția. În asemenea situații lipsește o dublă cultură democratică: aceea a puterii și aceea a cetățenilor. Totuși, cea de-a doua este mai importantă decât prima, pentru că ea este cea care determină și condiționează cultura puterii, a reprezentanților lor aleși.

În privința originilor și a manifestărilor ei, cultura democratică, se raportează la sfera privată, în special la raporturile societății civile cu statul, reprezentând astfel, în mod real sau potențial, o forță de rezistență și de contestare la adresa puterii. Această forță va fi mai mare sau mai mică, caracteristica sa principală constând însă, în marea sa fragilitate. Orice protest individual sau de grup față de încălcarea unor drepturi sau libertăți reprimat prin violență reprezintă, în ultimă instanță, un indiciu al acestei fragilități.⁶

Evident, la origine, cultura democratică a fost apanajul unor elite iar “acordarea sau revendicarea libertăților a fost legată de acțiunea unor grupuri sociale foarte precise, nobilimea și elitele burgheze, dar, mai ales, nobilimea și aristocrația parlamentară din Anglia. În Franța, de asemenea, în jurul anului 1700, au acționat grupările ultraprivilégiaste, adică, înalta nobilime, grupată în jurul lui Fenelon și al ducelui de Chevreuse, grupări care, ulterior, trebuiau să ralieze și înalta magistratură, nobilimea “în robă”, ale cărei puncte de vedere vor fi codificate admirabil de Montesquieu”.⁷ Oricare ar fi fost motivațiile acestor grupări privilegiate, ameliorarea sortii poporului, cucerirea puterii sau promovarea unor ambiții personale, rolul lor va fi determinant în elaborarea unor noi sisteme de libertăți sau a unor noi concepții.

Așa cum remarca Yves Madiot, în acest stadiu nu este posibil să se discute despre o cultură democratică, ci despre nașterea unei “culturi a drepturilor omului”, care are nevoie, pentru a se naște și pentru a se

⁵ Yves Madiot, *Considérations sur les droits et les devoirs de l'homme*, Bruylant, Bruxelles, 1998, p. 165-167.

⁶ *Ibidem*, p. 168-171.

⁷ Emmanuel Le Roy Ladurie, Intervenție în fața Comisiei speciale a Adunării naționale însărcinate cu examinarea proiectelor de lege privitoare la libertăți: *Doc. parl.*, Ad. naț., 1977, nr. 3455, vol. III, p. 30.

în rădăcina, de un teren favorabil individualist. Nu este necesar ca societatea să fie individualistă în ansamblul său, dar este indispensabil ca grupările privilegiate, de care amintește Emmanuel Le Roy Ladurie, să fie impregnate de ideologia individualistă. În acest sens, Franța sec. al XVIII-lea constituie un bun teren de analiză. Chiar dacă ea nu este individualistă, sunt prezente toate ingredientele individualismului. Acestea au fost “decelate” în Anglia (Montesquieu a petrecut acolo 18 luni, în timp ce Voltaire a rămas mai mult de doi ani) și au fost răspândite prin imprimărie, care permitea multiplicarea edițiilor în diverse țări și evitarea interdicțiilor cenzurii («L'esprit des lois» a fost publicat la Geneva, în 1749, fără semnătura autorului, iar după abolirea cenzurii în Franța, în 1750, pe parcursul a doi ani, au fost tipărite 22 de ediții; «Le traité de la population», aparținând lui Mirabeau, care promovează ideile fiziocraților, a cunoscut 40 de ediții, începând cu 1756). O societate holistă, din acest punct de vedere, va fi mult mai puțin productivă.⁸

Răspândirea acestei culturi a drepturilor omului și transformarea ei în cultura democratică este asigurată prin educație.

Așa cum arătam și cu alt prilej, credem că largirea în continuare a Uniunii Europene nu se poate realiza fără construcția unei “bolte simbolice” comune, care să asigure coerența conduitelor diferiților actori ai construcției europene. Altfel spus, Europa nu va putea fi niciodată realmente unită din punct de vedere economic, politic și juridic, în absența unei unificări culturale, desigur la o unitate în diversitate.

În aceste condiții, unificarea culturală nu poate fi concepută ca o dominare a anumitor culturi europene asupra altor culturi europene sau ca o “omogenizare” de la un centru către periferie. O asemenea concepție nu ar face decât să contrazică una dintre valorile fundamentale ale Consiliului Europei — democrația. Una din sarcinile noastre, a acelora care reflectăm asupra viitorului nostru comun, este de a propune soluții alternative la dominare și omogenizare, singure aceste soluții alternative putând să conducă la formarea concomitentă a unei conștiințe democratice de nivel european, precum și a unei identități a cetățeanului european.

Aceasta înseamnă, oare, că noua cultură politică va fi un conglomerat alcătuit din culturile politice actuale sau o “intersecție de mulțimi”, conținând elemente comune tuturor culturilor politice existente azi în Europa? Nu va fi nici una, nici alta! După opinia

---

⁸ *Op. cit.*, p. 170.

noastră, această nouă cultură va fi o construcție nouă pe care am putea-o numi cetățenie democratică.

Începând cu noaptea Sfântului Bartolomeu și sfârșind cu Kosovo, experiența istorică a Europei ne demonstrează că în calea edificării unei cetățenii comune există numeroase obstacole⁹, dintre care obstacolele culturale par ireductibile. Scepticii și defetiștii invocă, de obicei, obstacole întâlnite în comunicarea interculturală, pe care ei le consideră insurmontabile: tradițiile, mentalitățile, modelele culturale, structurile lingvistice sau stereotipii ale psihologiei sociale existente la diferite popoare.

Depășirea barierelor comunicării, inerente pluralismului cultural, este o problemă abordată de diverși specialiști, precum Fred L. Casmir, de exemplu, demonstrând că dezvoltarea mutuală a numeroase culturi, care se găsesc la intersecția proximității (acelea care coabitează în sânul unei societăți) este posibilă. El afirmă, de asemenea, posibilitatea edificării de situații concret-istorice, în care comunicarea interculturală poate deveni autentică (fără să se reducă la o simplă importare/exportare de tehnologie). Astfel de situații sunt invocate în sprijinul conceptului de cea de-a “treia cultură”¹⁰.

Ce este cea de-a “treia cultură”?

Chiar dacă se pornește de la percepții și comportamente diferite, uneori contradictorii, indivizii aparținând a două culturi creează, prin interacțiunea lor, un cadru unic pentru această interacțiune. Urmare a conjuncției celor două culturi, se naște cea de-a treia cultură, mai vastă decât cele originare, care va fi adoptată de către cele două părți.

În cadrul celei de-a treia culturi, experiența americană o demonstrează, cele două culturi originare pot comunica într-o manieră mai eficace decât în absența celei de-a treia. Nu este aici un simplu efect al “fuziunii” între două sau mai multe entități, ci mai ales produsul armonizării reciproce a acestora, care devin astfel elemente ale unui nou “întreg”.

Această cea de-a treia cultură, definită ca o “sub-cultură de situație”, în sânul căreia actorii se găsesc în interacțiune, poate ajusta comportamentul lor, încât ei să dorească a atinge *scopuri comune*. În cadrul *eforturilor comune* actorii acumulează o *experiență a*

---

⁹ Alain Caillé, *Paix et Démocratie, Une prise de repères*, UNESCO, 2004, p.77 și urm.

¹⁰ Intercultural Communication Revised în “Communication Yearbook no. 12/1990”, University of Kansas, p. 278-309.

aspectelor comune, care poate, ulterior, să servească drept punct de pornire pentru noi interacțiuni.

Deloc întâmplător am subliniat importanța unei expresii precum “scopuri comune”, “eforturi comune” și “experiența aspectelor comune” pentru că acestea sunt expresii cheie ale unei viziuni non-iluministe, pragmatice ale educației pentru o cetățenie democratică. Fred L. Casmir, ca de altfel și unii autori români,¹¹ recunosc că nu se ajunge la cea de-a treia cultură pe calea perfecționării spirituale sau prin educație, în sensul tradițional al acesteia, cu toate că educația poate secunda acest proces, rezultatul putând fi considerat ca o perfecțiune spirituală. Nu se ajunge necesarmente la cea de-a treia cultură sub presiunea unei situații *obiective și restrictive: situații în care actori diferiți din punct de vedere cultural sunt constrânși să contribuie la realizarea de sarcini comune*, toți căzând de acord că acestea trebuie îndeplinite.

Edificarea unei societăți europene mai libere, mai tolerante și mai drepte reprezintă un obiectiv dorit de toți europenii. Așa cum s-a subliniat în repetate rânduri noua societate europeană trebuie să se bazeze pe valorile comune, cele ale libertății de expresie și informație, pe diversitate culturală și demnitate, egale pentru toți oamenii.

Dacă aceste valori nu sunt azi universal acceptate și universal aplicate, dacă progresăm atât de lent în direcția promovării lor, este atât de dificil să le impunem? Una dintre numeroasele explicații, după părerea noastră, este și caracterul abstract al educației, viziunea iluministă în care se face — și continuă să se facă în numeroase țări europene — educația democratică, educația pentru cetățenia europeană. O viziune care exclude diferențele culturale, în ciuda afirmației lor obstinate din toate discursurile educaționale.

Având în vedere perspectiva celei de-a treia culturi, înțelegă să “subcultură de situație”, accentul programelor noastre educative trebuie pus pe **conștientizare și acceptarea obiectivelor comune** de către milioanele de bărbați și femei din Europa. Aceștia trebuie să fie puși cât mai curând posibil în situația de a contribui împreună la îndeplinirea acestor obiective comune.

---

¹¹ D. Borțun, *Statutul umanismului în cultura europeană. Condiții de posibilitate pentru unificarea culturală a Europei*, teză de doctorat, Universitatea București, 1999; Irina Moroianu Zlătescu, *Educația pentru o cultură democratică*, în “Drepturile omului”, nr. 3/1999; Consiliul Europei, *Responsabilizare-responsabilitate: de la principiu la practică*, Strasbourg, 1999.

Observând cu atenție realitatea care ne înconjoară avem posibilitatea de a constata că mulți vorbesc de drepturile omului, dar că, în realitate, puțini sunt cei ce se interesează realmente de acestea¹². Ne punem întrebarea dacă nu au fost comise erori de evaluare, de formă, de metodologie sau de cultură.

Va fi necesară o manieră diferită de “educație” în materie de drepturi și îndatoriri fundamentale, va fi nevoie de o cultură capabilă să genereze o dezvoltare socială, unde valorile umane să aibă rolul de a îndruma individul către socializarea sa, fără discriminări și competiție negativă, ale căror primejdii se pot repercuta asupra întregii dezvoltări sociale ca și asupra mediului și care, uneori, ajung să genereze promulgarea a numeroase legi care aduc numai o rezolvare teoretică a problemelor și care, în practică, nu fac decât să le sporească. Indiferența nu ne va ajuta să ne apărăm drepturile noastre, ci, dimpotrivă, va contribui la slăbirea lor, ca și la pierderea conștiinței că avem aceste drepturi.

Puțini cetățeni sunt interesați de problemele publice. Cum se poate ieși din această stare de apatie sau derută, stare care devine un fenomen de masă, împingând un număr de indivizi către droguri, pe alții către refuzul oricărei responsabilități — fie că este privată sau publică — spre căutarea succesului facil, bani, putere, satisfacții pasagere, prin propriile noastre egoisme, prin propriile hedonisme? Este evident că atâta vreme cât conștiința acestei responsabilități colective nu va ajunge suficient de clară în spiritul cetățenilor, orice schimbare adevărată, de fond, nu va avea loc decât cu mari dificultăți.

Evident, este esențial să participăm — este datoria noastră și dreptul nostru — pentru a ajunge să înțelegem ce se petrece în jurul nostru și pentru a interveni, dacă este cazul, în vederea apărării a ceea ce a fost cucerit cu prețul atâtor lupte și suferințe.

Însă pentru a participa trebuie mai întâi să cunoaștem și, mai ales, să avem convingeri și aptitudini; trebuie să-i educăm mai ales pe tineri, încă din copilărie, nu îndopându-i cu cunoștințe, ca și când ar fi niște recipiente pe care vrem să le umplem, ci tratându-i ca pe niște ființe care au drepturi inalienabile, pentru a-i determina să-și asume această responsabilitate, într-un spațiu de libertate și cu respectul libertății celuilalt.

---

¹² Irina Moroianu Zlătescu, *Une Europe plus humaine et plus solide: Reconstruire le pacte social* în “Citoyenneté et démocratie humaniste en Europe face aux nouveaux enjeux”. Fundația Robert Schuman, L'Europe en action, 1999, p. 45 și urm.

Acela care a dobândit, încă din școala primară, obișnuința de a gândi cu propriul cap și, de asemenea, mândria pentru ideile în care el crede, nu va suporta să i se impună, lui sau altcuiva, o anumită constrângere. El va fi gata să-și asume propriile responsabilități și să le exercite în mod democratic. Cel ce se va înscrie în acest proces va fi astfel favorizat, asumându-și angajamente decizionale și va învăța, în același timp, să respecte deciziile altora.

În cazul în care vom fi capabili să promovăm aceste idei, mâine vom avea tineri capabili de a se înțelege pe ei înșiși în profunzime, mai întâi în plan uman, tineri care vor dobândi încredere în viitor.¹³

Dar, problema centrală a lumii globalizate de astăzi este aceea a edificării unei comunități rezonabile, în interiorul căreia trebuie să regăsim valorile fundamentale pentru individ și pentru societate: libertate personală și responsabilitatea.

Dar libertatea personală înseamnă libertatea fizică cu componentele sale libertatea intelectuală în cadrul căreia intră libertatea de gândire, de conștiință și religie, libertatea învățământului și dreptul la educație ș.a., precum și libertățile relaționale, unele dintre libertățile intelectuale, fiind și libertăți relaționale, în același timp, în opinia unor autori. Exemplul dat de aceștia fiind chiar libertatea religioasă, alături de cea de exprimare¹⁴.

Chiar dacă libertatea conștiinței și a religiei sunt incluse în libertatea generală a gândirii, s-a considerat utilă menționarea lor în text pentru evitarea confuziilor și a unor eventuale neînțelegeri.

De altfel, dreptul la libertatea de gândire implică toate formele pe care aceasta le îmbracă. Este vorba despre gândirea filozofică, morală, culturală, științifică și politică și de orice altă categorie.

Dacă, în virtutea art. 28, paragrafele 2 și 3 ale Declarației în **exercitarea exterioară** a acestui drept *“fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică”*, după cum nu vor putea fi exercitate în niciun caz, contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite, libertatea interioară a conștiinței și religiei *“este totală și protejată contra oricărei restricții”*. Aceasta înseamnă că

¹³ Idem, *Une Europe plus sure et plus stable: Maîtriser les nouveaux enjeux* în *“Citoyenneté et démocratie ...”*, op.cit., p. 93.

¹⁴ Xavier Dupré de Boulois, *Droits et libertés fondamentaux*, PUF, Paris, 2010, p.127 și urm.

nimeni, niciodată, nu poate fi obligat să profeseze o "credință religioasă sau o convingere pe care nu o are".

Libertatea gândirii, arăta René Cassin, unul dintre principalii autori ai Declarației, este fundamentul tuturor celorlalte drepturi. De aceea, va trebui protejată chiar înainte ca această gândire să fie exprimată.

Cât privește expresia libertății religioase, aceasta comportă câteva aspecte: cultul, ritualurile, învățământul, asocierea și libertatea practicilor. Acest drept este, așadar, legat în mod implicit de alte drepturi, cum ar fi cel de asociere, de întrunire, de liberă comunicare.

Chiar dacă aceste aspecte rezultă implicit din consacrarea, ca atare, a dreptului, s-a considerat necesară menționarea lor explicită, sub forma unor drepturi-garanții, constând în libertatea oricărei persoane de a-și schimba precum și de a-și manifesta religia sau convingerea, fie singură fie împreună cu alții, fie în public fie în spațiul ei privat, prin mijloace diverse: învățământ, practici, cult și rituri.

Singurul dintre aceste drepturi-garanții care a fost întâmpinat cu rezerve se referă la libertatea schimbării religiei.

Această abordare a libertății de gândire, conștiință și religie a fost preluată de documentele ulterioare, regăsindu-se și în art. 18 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice și în alte reglementări, până la cele mai recente, între care cele referitoare la obiecția de conștiință la serviciul militar.

Reiterând prevederile Declarației, art. 18 din Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice adaugă ca garanții interzicerea oricărei constrângeri ce ar putea aduce atingere libertății de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegere, precum și libertatea părinților sau a tutorilor, după caz, de a asigura educația religioasă a copiilor în conformitate cu propriile lor convingeri.

Dar trebuie să ne referim în acest context și la libertatea de a învăța care presupune un transfer de cunoștințe și un conținut adecvat al programelor de învățământ dar, presupune posibilitatea de a crea, cu o anumită libertate, instituții de învățământ. Este vorba apoi de libertatea celui care învață sau a părinților săi de a avea posibilitatea de a alege între tipuri de învățământ public sau privat, laic sau confesional, cu condiția de a respecta exigențele obligației școlare. Nu în ultimul rând aceasta presupune și libertatea cadrului didactic de a alege modul de predare, metodele și tehnicile de transmitere a cunoștințelor. Libertatea învățământului trebuie conciliată cu dreptul la educație, garantându-se accesul în mod egal al copilului și

al adultului la instruire, la formare profesională, la cultură. Aici, intră în discuție evident calitatea învățământului, utilizarea comunicațiilor electronice, economia numerică sau modernizarea difuzării audiovizuale și televiziunea viitorului, “ecosistemul informațional”, reprezentat de internet¹⁵ etc.

O asemenea abordare conduce la o nouă educație civică, adaptată la schimbările intervenite, cu efecte pe timp îndelungat pentru secolul următor. Ea implică o reformă la nivelul mentalităților ca și o reformă a relațiilor între individ și societate, a relațiilor între grupuri și colectivități, punând accentul pe trecerea de la individualism la solidaritate socială și coeziune democratică, în perspectiva Europei secolului nostru, unită pe baza valorilor fundamentale comune: respectarea și dezvoltarea drepturilor omului, democrație pluralistă și statul de drept.

Desigur, este un nou model de societate care implică, pe de-o parte, revizuirea obiectivelor și a mijloacelor de educație pe termen lung, iar pe de altă parte, cooperarea pe scară internațională și națională.

Bibliografie:

1. Borțun D., Statutul umanismului în cultura europeană. Condiții de posibilitate pentru unificarea culturală a Europei, teză de doctorat, Universitatea București, 1999;
2. Boulois X. D., Droits et libertés fondamentaux, PUF, Paris, 2010
3. Caillé A., Paix et Démocratie, Une prise de repères, UNESCO, 2004,
4. Corm G, Le nouveau gouvernement du monde, ideologies, structures, contre-pouvoirs, Editura La Decouverte, Paris, 2010, p.5.
5. Ladurie E., Intervenție în fața Comisiei speciale a Adunării naționale însărcinate cu examinarea proiectelor de lege privitoare la libertăți: Doc. parl., Ad. naț., 1977, nr. 3455, vol. III
6. Madiot Y., Considérations sur les droits et les devoirs de l’homme, Bruylant, Bruxelles, 1998, p. 165-167.
7. Rolland P., La protection des libertés en France, Dalloz, Connaissance du droit, 1995, p. 1-6. ;
8. Rosnay J., 2020 Les scenarios du future. Des idees et des Hommes, 2007,

---

¹⁵ J. de Rosnay, 2020 Les scenarios du future. Des idees et des Hommes, 2007, p.73.

9. Tate V.C., Introduction la démocratie et le droit. Avancées récentes de la théorie et de l'analyse, in *Revue internationale des sciences sociales*, UNESCO, 1997, Paris, no.152, p.159 și urm.
10. Vasak K., "Les dimensions internationales des droits de l'homme", UNESCO, Paris, 1978,
11. Zlătescu Moroianu Irina, Educația pentru o cultură democratică, în "Drepturile omului", nr. 3/1999; Consiliul Europei, Responsabilizare-responsabilitate: de la principiu la practică, Strasbourg, 1999.
12. Zlătescu Moroianu Irina, Une Europe plus humaine et plus solide: Reconstruire le pacte social în "Citoyenneté et démocratie humaniste en Europe face aux nouveaux enjeux". Fundația Robert Schuman, L'Europe en action, 1999.

AFTER SCHOOL ȘI DREPTUL LA O EDUCAȚIE CONTINUĂ

Carmen-Laura PASAT*
Camelia SOPONARU**
Cătălin-Mircea DÎRȚU***

Rezumat

Conceptul de after school este destul de nou pentru părinții români. Centre speciale, care nu seamănă nici cu școala, nici cu casa, unde copiii învață și se distrează, sună tentant pentru părinții care lucrează cel puțin opt ore pe zi. Într-o societate aflată într-un proces continuu și rapid de schimbare, programul «școala de după școală» are drept țintă predilectă dezvoltarea capacității de adaptare, integrare și orientare a copiilor, dar și pregătirea lor specializată pentru educația continuă. Lucrarea de față și-a propus să surprindă percepția pe care părinții o au asupra programului after school și implicit să releve importanța programului after school în viața elevilor, cadrelor didactice și părinților. În vederea atingerii acestui scop am realizat un studiu constativ pe un număr de 60 de părinți din mediul rural, care nu au un astfel de program în localitate, aplicând un chestionar prin care am urmărit să punem în evidență cunoștințele părinților referitoare la after school, avantajele și dezavantajele raportate de beneficiarii acestui program, criteriile de selecție de care țin cont părinții în selectarea unui centru after school și felul în care copiii care nu merg la centrul after school își organizează programul de după activitățile școlare.

Cuvinte-cheie: educație continuă, adaptare, integrare, pregătire specializată, școala de după școală (school after school)

---

* Profesor educator, Școala nr. 15, Ștefan Bârsănescu, Iași.

** Lect. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

*** Lect. univ. dr., Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Abstract

After school concept is fairly new to Romanian parents. Special centers, which resembles neither the school nor the home, where children learn and have fun, sounds appealing to parents who work at least eight hours a day. In a society that is in a continuous and rapid change, the program “school after school” has as a favorite target the capacity to adapt, integration and guidance of children, and prepare them for lifelong learning. This paper aims to capture the perception that parents have about the after school program and thus to reveal the importance of after school program in everyday life of the students, teachers and parents. To achieve this goal we performed a study on a total of 60 parents in rural areas who do not have such a program in place, using a questionnaire we aimed to emphasize the knowledge of parents about after school, benefits and disadvantages reported by the beneficiaries of this program, selection criteria which are important for parents in selecting an after school center and how children who do not attend after-school center organize their program after school activities.

Keywords: Continuous education, adaptability, integration, specialized training, school after school

Résumé

Le concept d'« after school » est un concept relativement nouveau pour les parents roumains. Des centres spéciaux, qui ne ressemblent ni à une école ni à une maison, où les enfants étudient et s'amuse – cela semble intéressant pour les parents qui travaillent au moins huit heures par jour. Dans une société qui se trouve dans un processus constant et rapide de changement, le programme « l'école d'après l'école » a comme but favori le développement de la capacité des enfants de s'adapter, de s'intégrer et de s'orienter, mais aussi leur préparation spécialisée pour apprentissage continu. Notre article vise à surprendre la perception des parents concernant le programme after school et implicitement à révéler l'importance du programme d'after school dans la vie des enfants, des enseignants et des parents. Pour atteindre cet objectif, nous avons réalisé une étude constatative sur 60 parents du milieu rural, qui n'ont pas un tel programme dans leur ville, à l'aide d'un questionnaire à travers lequel nous avons voulu mettre en évidence ce que les parents connaissent sur l'after school, les avantages et les inconvénients signalés par les bénéficiaires de ce programme, les critères de sélection que les parents prennent en

considération lorsqu'ils choisissent un centre after school et la manière dans laquelle les enfants qui ne fréquentent pas le centre after school organisent leur programme après les activités scolaires.

Mots-clés : éducation permanente, l'adaptabilité, l'intégration, l'école de formation spécialisée, l'école après l'école

Dincolo de schimbările mai mult sau mai puțin revoluționare care au vizat societatea românească în ansamblu, ultimul deceniu și-a pus amprenta asupra modului în care sistemul educațional a influențat evoluția tinerei generații dar și pe cea a adulților. Centrat prea mult pe nevoile unei societăți despre care cu foarte mare încredință vom spune că a fost "neatență" la trebuințele educaționale ale membrilor ei, procesul educațional a trebuit regândit. Ideea nefericită a impunerii unui proces educațional care să producă indivizi identici, asemenea unui "pat al lui Procut", nu s-a dovedit a fi o soluție viabilă. Astfel, după acest eșec previzibil, sarcina imediată a celor implicați în actul educațional a fost să echilibreze tendințele uniformizatoare ale socialului prin orientarea acestui proces spre dezvoltarea armonioasă a personalității

Din ce în ce mai mult, educatorii au înțeles că elevii nu trebuie pregătiți doar pentru "a avea" cunoștințe sau "a face" bine ceea ce are nevoie societatea ci, mai ales pentru "a fi" ei înșiși într-o lume a cărei ritm tot mai alert crește nepermis riscul de rătăcire și înstrăinare. Lumea nu este statică și constantă, așa încât simplul statut al educatorului de transmițător al unor informații care au statutul unui adevăr relativ nu mai poate fi mulțumitor astăzi. Modul existențial de a învăța ne obligă să concepem procesul de educație continuă pornind de la necesitatea ca acesta să fie profund "înrădăcinat în interiorul dimensiunii evolutive al ființei"¹.

Dacă-l privim prin această prismă existențială, conceptul de educație continuă devine un concept integrator. El va îngloba toate dimensiunile actului educațional atât sub aspect temporal (educație pe toată durata vieții – lifelong education), cât și sub aspect spațial articulând toate influențele și acțiunile exercitate asupra educabililor într-o structură formală (școală, universitate), non-formală și informală (life-wide education). Învățarea permanentă nu reprezintă numai un aspect al educației și al formării, ci ea devine, pe zi ce trece,

---

¹ Ya-Hui Su, 2011

un principiu fundamental al participării active a individului în societate, de-a lungul întregii sale vieți. Educația continuă/pe tot parcursul vieții reprezintă totalitatea activităților cu scop educațional, realizate de-a lungul vieții, în vederea îmbunătățirii cunoștințelor, abilităților și competențelor, din perspectivă personală, civică, socială și a inserției pe piața muncii. – trebuie transformată.

Departate de a contesta modalitatea tradițională de a face educație, considerăm că ideea de educație permanentă vine cu o perspectivă complementară care împlinește aspectele valoroase ale educației tradiționale. După cum subliniază Gh. Felea, în sistemul de învățământ actual educația tradițională reprezintă elementul static, pe când educația alternativă reprezintă elementul dinamic. Astfel, în învățământul tradițional se pregătește elevul pentru viață, pe când în învățământul alternativ școala face parte din viață². Alternativele educaționale sunt variante de organizare școlară care propun modificări ale anumitor aspecte legate de formele oficiale de organizare ale activității instructiv-educative. Există o altă modalitate de abordare a procesului educațional, anume aceea a pedagogiei de reformă, care are atenția centrată pe copil, pe progresele sale³. Tot pedagogia de reformă introduce ideea învățării prin acțiune, învățarea autonomă și individualizarea programului educațional.

Privite la început cu reticență, aceste inițiative private au ajuns astăzi să fie apreciate de cei mai mulți dintre cei implicați în actul educațional. Dacă până mai ieri, societatea românească se ferea a aminti de alternativele educaționale care existau în vest, astăzi observăm o preferință către aceste sisteme de lucru deloc neglijabile pentru cei interesați a introduce reforma în învățământ. Implicarea alternativelor educaționale alături de cele tradiționale, acțiune care presupune în esență opțiunea pentru educația permanentă este în acord cu constatările actuale ale psihologilor personalității de orientare umanistă. Aceștia susțin că „a manifesta un devotament necondiționat pentru adevăr și frumos și a face din curiozitate o pasiune...ne pune într-o strânsă legătură cu procesul de *prețuire* sau *valorizare* (s.n.), un concept ce se referă la structurarea multidimensională a semnificațiilor”⁴.

Așa cum afirma Naylor F. V., unul dintre primii pedagogi al căror interes major s-a centrat pe problema educației permanente,

---

² Felea Gh., 2002.

³ Cucoș C, 2002

⁴ Bunchers S., 2002.

„educația aparține vieții privită ca întreg; și educația continuă implică utilizarea prelungită ale acelor înțelegeri ale culturii care sunt în interiorul fiecărui individ și care pot fi folosite avantajos în timpul fiecărui stadiu petrecut de noi pe acest pământ”⁵.

Programul After school

Un studiu realizat de cercetători americani surprindea faptul că în anul 2001 37,2% dintre părinții din SUA au un program prelungit de muncă și nu au posibilitatea să aibă grijă de copiii lor minori. Nepotrivirea între programul de lucru al părinților și cel de școală al copiilor a condus la necesitatea ca acești părinți să apeleze la unul dintre programele after school⁶.

Pe piața din România, after school (în traducere literală, „după școală”) este un serviciu nou apărut, serviciu care constă în supravegherea copiilor de clasele I-IV după orele de curs. Totul se petrece într-un spațiu confortabil, amenajat pentru joacă și studiu, unde unul sau mai mulți îndrumători (care pot fi dascăli sau profesori specializați) se ocupă de copii. În afară de joacă și de lecții, în program mai intră activități pentru dezvoltarea personalității, participarea la spectacole de teatru, film, circ sau organizarea de petreceri.

După modelul tradițional al modului în care se organizează timpul de după terminarea activităților școlare, sunt părinți care consideră că de toate acestea se pot ocupa bunicii, o vecină sau o bonă. Având în vedere experiența altor țări care deja au acest serviciu larg răspândit, se poate spune că afirmația de mai sus se referă doar la partea de supraveghere. Ca ajutor la pregătirea temelor este mai greu ca un bunic să facă față, mai ales că cerințele și pretențiile școlii și ale părinților sunt din ce în ce mai mari.

Metodele unui dascăl sunt net superioare unui persoane fără pregătire psihopedagogică și rezultatele școlare se vor vedea imediat. În primii ani de școală copilul trebuie obișnuit să-și rezolve sarcinile sale de școlar. Educatorul de la un after school îi poate insufla copilului plăcerea de a lucra, aplicând metode specifice sau folosind exemplul celorlalți copii și cooperarea cu aceștia. Este important ca temele să nu i se pară o corvoadă, ci o metodă de instruire.

Un centru After school nu este „încă o școală” în sensul tradițional. Este un centru dedicat oferirii unui mediu educativ plăcut și relaxant

⁵ apud.Kelly T., 1969.

⁶ Barnet R.C., Gareis K.C., 2006.

pentru copii, după orele de școală. Aceștia își petrec aici timpul în care părinții nu au posibilitatea să îi supravegheze, efectuând temele, desfășurând activități interesante, învățând limbi străine și jucându-se într-un cadru organizat și sub supraveghere. Este un loc în care copilul își va dezvolta aptitudinile și în care se va simți bine alături de copii de aceeași vârstă cu el. „Activitățile afterschool sunt contextul cheie în care copiii și adolescenții pot dezvolta importante competențe, iar implicarea în aceste activități este legată de multe rezultate pozitive”⁷.

Elevii proveniți din familii defavorizate, aflați în pericol de abandon școlar și fără posibilitatea de îndrumare și supraveghere la lecții, au șansa de a depăși aceste greutăți în centrele „After school” înființate de către primării în unitățile de învățământ. Autoritatea locală urmărește reducerea riscului ca elevii să ajungă pe străzi, în găști de cartier ce-i pot influența negativ, într-o perioadă în care pericolul drogurilor și al altor „miraje” a devenit de maximă actualitate.

În țara noastră, asemenea spații au fost înființate în școli, sau în clădiri care nu aparțin școlii, sub denumirea de Centre de zi. Elevii primesc masa de prânz, își fac temele supravegheați de dascăli și sunt meditați pentru examene. Tot aici, copiii desfășoară activități de terapie ocupațională, sunt inițiați în utilizarea computerului și primesc consiliere pedagogică. „Admiterea” în centrele de tip „after school” se realizează în funcție de cerințele administrației locale. Aceasta se face la cererea părinților/ a reprezentantului legal ori la sesizarea altor persoane din comunitate sau din cadrul școlii, fiecare copil beneficiind de un plan personalizat de servicii. Acesta este realizat pe baza evaluării făcute fiecărui copil în parte la admiterea în centru și va cuprinde obiective operaționale, etape și activități concrete, responsabilități și evaluare.

Conducerea unităților de învățământ selectează și alege copiii deoarece cunosc în detaliu problemele părinților și a copiilor acestora. În funcție de aceste propuneri făcute, Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului realizează anchetele la domiciliu pentru a stabili exact cadrul familial al elevului și modul cum acesta poate fi ajutat.

Programele after-school sunt într-adevăr foarte utile atât pentru părinții care lucrează până seara, cât și pentru copii, care beneficiază de un program educațional adecvat în afara orelor de școală.

---

⁷ Beiswenger K.L., Grolnick W. S., 2010

Necesitatea programului after school provine și din faptul că, în condiții de nesupraveghere, există un risc crescut pentru copii să deprindă comportamente deviante de la o vârstă timpurie și aceste comportamente la început răzlețe tind să devină conduită deviantă. Cercetări actuale efectuate în contextul societății americane dovedesc faptul că prin frecventarea unui program after-school, scade rata abandonului școlar, iar rezultatele școlare ale copiilor se îmbunătățesc, datorită suportului profesionist pe care îl primesc la efectuarea temelor. De aceea există și școli publice care au înființat programe de tip after-school, în ideea de a susține elevii pe parcursul școlarității și de a-i sprijini pe părinți⁸.

Rezultatele deosebite au determinat extinderea acestei forme în mai multe școli din orașe și chiar în mediul rural. Că acest fenomen este tot mai evident reiese atât din numeroasele semnale din mediul rural unde, tot mai mult, se dorește înființarea unor grupe cu program prelungit, cât, mai ales, din semnalele din mediul urban, unde anumite grădinițe primesc, uneori, cereri de înscriere chiar înainte de nașterea copilului.

Activitatea cadrelor didactice în cadrul programului after school poate fi considerată un adaos educațional de tip instituțional, dar non-școlar, subsumat educației non-formale, formă aflată în raport de complementaritate cu educația formală și continuă. Impactul experiențelor educaționale, indiferent de sursă, nu poate fi total dacă nu se asigură continuitatea și întărirea lor reciprocă.

Programul after school pentru școlarii mici este un serviciu deschis către comunitate, care nu se substituie familiei, dar ajută părinții. Acest tip de școală „după școală” este construită pentru a oferi copiilor servicii de îngrijire după terminarea orelor de școală, programe educative, asistență socio-pedagogică, asistență psihologică, logopedie, activități recreative etc.

În țara noastră, în prezent, de aceste servicii beneficiază copiii cu vârste cuprinse între 7 și 11 ani, proveniți din familii ce se lovesc de problema de a nu avea în grijă cui să lase copiii după terminarea programului zilnic școlar și pe perioada vacanțelor, care vor pentru copiii lor o alternativă în care să fie supravegheați de personal cu pregătire specială, într-un cadru de grup care poate stimula nivelul cooperării, nivelul comunicării verbale și nonverbale, nivelul creativității, capacitatea lor de relaționare interpersonală cu cei de

---

⁸ Hanlon Th. et all., 2009.

aceeași vârstă, dar și cu adulții, îmbunătățirea competențelor sociale, cunoașterea propriei persoane.

Principala caracteristică a acestui serviciu este că are un caracter integrativ, oferind servicii de protecție a copilului fără a se substitui familiei dar venind în sprijinul acesteia prin ajutorul acordat pe durata zilei cuprinsă între terminarea orelor de școală și întoarcerea părinților de la lucru.

Suntem singura țară din Europa fără programe naționale de tip after school. Această formă de organizare a activităților copilului după școală reprezintă o oportunitate atât pentru dascăli cât și pentru părinți, și deopotrivă pentru copiii, dar mai ales, pe termen lung, pentru societate pentru că elevii vor învăța să valorifice timpul de după programul școlar în scopul devenirii și formării personale, realizându-se un bun început pentru educația continuă.

În Europa Occidentală și în Statele Unite s-a constatat încă din anii 1970 că 50% din cunoștințele achiziționate de un copil se realizează în afara orelor de curs, în cadrul organizat de tip School After-school.

În Republica Democrată Germană, încă de la începutul aceleiași perioade, programul funcționa la nivel național cu rigoare, disciplină, responsabilitate. După orele de școală, copiii luau masa, se odihneau, își făceau temele pentru a doua zi, participau la activități sportive, iar seara erau reintegrați familiilor. Avem, așadar, exemplul unui sistem pe care statul îl finanța cu dărnicie nu doar cu grija ca acei copii să aibă un timp educațional bine drămuț, dar să și evolueze conform proverbului „mens sana in corpore sano”.

În Finlanda există la nivelul tuturor școlilor programe After-school unde, în funcție de venituri, părinții suportă cheltuielile, iar pentru cei fără posibilități financiare, suportă primăriile. În Suedia, programul este susținut de către stat în totalitate, pentru toți elevii. Mai mult de atât, există state care organizează și în vacanțe activități de timp liber, la școală, mai ales pentru copiii care nu pleacă din localitate. Programul se desfășoară cu succes și în alte țări: Cehia, Slovacia, Ungaria, Serbia, Franța, Spania etc.

Programul After school pentru școlarii mici este un serviciu deschis către comunitate, construit pentru a veni în sprijinul copiilor, părinților și școlii. La baza intervențiilor stă relația de parteneriat între cei implicați direct în desfășurarea programului. Acest serviciu este un serviciu integrat, modern și competitiv care crește valoarea actului educațional.

Percepția părinților asupra rolului programului after school

Obiectivul cercetării:

Lucrarea de față și-a propus să evidențieze percepția părinților asupra rolului programului after school în viața elevilor prin surprinderea imaginii pe care părinții o au despre serviciul after school; prin punerea în evidență a caracteristicilor „școlii după școală”; prin identificarea avantajelor, respectiv dezavantajelor privind programul after school; prin alegerea programelor și activităților potrivit intereselor copiilor.

Desfășurarea cercetării:

În vederea atingerii acestui scop, am realizat în perioada 2007-2008 un studiu constatativ asupra imaginii pe care părinții o au asupra programului after school, înainte cu un an de a se derula proiectului „After school – proiect de prevenire a abandonului școlar”. Cercetarea s-a realizat la o școală din Tomești.

Ideea proiectului „After school – proiect de prevenire a abandonului școlar” este urmarea unei anchete realizată în cadrul școlii, printre copiii din ciclul primar, asupra felului în care aceștia își petrec timpul după terminarea activităților din cadrul școlii. Ancheta a pus în evidență faptul că după terminarea programul de studiu, 49% dintre elevi stau singuri acasă nesupravegheați în medie 2 ore zilnic; 48%, nu sunt supravegheați în medie 4-6 ore, iar 3% stau singuri, zilnic, mai mult de 6 ore. În majoritatea cazurilor, copiii își fac temele fie cu ajutorul părinților, fie folosindu-se doar de propriile lor cunoștințe, timpul alocat pregătirii lecțiilor fiind în majoritatea cazurilor de 2-4 ore.

Instrumentele cercetării

Pentru realizarea obiectivelor studiului nostru am aplicat un chestionar cu răspunsuri deschise care atinge următoarele aspecte:

- surprinderea imaginii pe care părinții o au despre serviciul after school; prin punerea în evidență a caracteristicilor „școlii după școală”;
- identificarea avantajelor, respectiv dezavantajelor privind programul after school;
- criteriile de alegere a centrului care oferă servicii After school;
- organizarea timpului copiilor în familie după terminarea activităților școlare.

Descrierea lotului de subiecților:

Cercetarea s-a realizat pe un număr de 60 de părinți ai căror copii sunt în ciclul primar și studiază la o școală din mediul rural. Subiecții sunt cu vârsta cuprinsă între 30-45 de ani, bărbați și femei (30% bărbați și 70% femei), cu studii medii și superioare (60% studii medii, 40% studii superioare).

Prezentarea rezultatelor și interpretarea psihologică a rezultatelor

Pentru punerea în evidență a rezultatelor studiului, am făcut analiză de conținut al răspunsurilor obținute la fiecare item al chestionarului.

a. Item 1. Ce este un program After school?

Analiza de conținut relevă următoarele răspunsuri:

- 50% – dintre subiecți au răspuns „nu știu/nu am auzit de așa ceva” (acești subiecți au fost eliminați pentru următorii itemi ai chestionarului);
- 40% – variantă pentru organizarea timpului de după terminarea orelor ;
- 28% – un loc unde copiii își fac temele sub coordonarea unui cadru didactic;
- 12,5% – un loc unde copiii își petrec timpul liber;
- 4% – alternativă pentru părinții ocupați;

Apărute nu demult în România, centrele after school se dovedesc a fi puțin cunoscute de către părinți, mai ales în mediul rural. Mulți dintre ei nu știu despre ce este vorba în ceea ce privește acest program. Cu toate acestea, există și părinți care cunosc că programul after school se desfășoară după ce se termină programul de școală, într-un spațiu amenajat pentru activități recreative, fiind avantajos pentru părinții extrem de ocupați.

b. Item 2. Este necesară organizarea unui after school în școala unde studiază copilul dumneavoastră? Argumentați răspunsul.

- 93,33% – Da

Argumente:

- Materia este din ce în ce mai complicată/complexă și părinții se descurcă greu cu temele;
- Copiii petrec o perioadă de timp fără supravegherea părinților;
- Copiii ar avea performanțe mai bune la școală;
- Copiii ar fi în siguranță și bine educați.

- 6,66% – Nu

Argumente:

- 6,66% – părinții se pot ocupa foarte bine de copii;
- 6,66% – lipsa de încredere în noutate.

Marea majoritate a părinților care au ceva informații despre acest program consideră că este necesară înființarea unui program after school de care să beneficieze atât părinții cât și copiii. Sunt și persoane reticente la nou și care cred că de programul de după-amiază se poate ocupa familia atâta vreme cât beneficiază de timp liber.

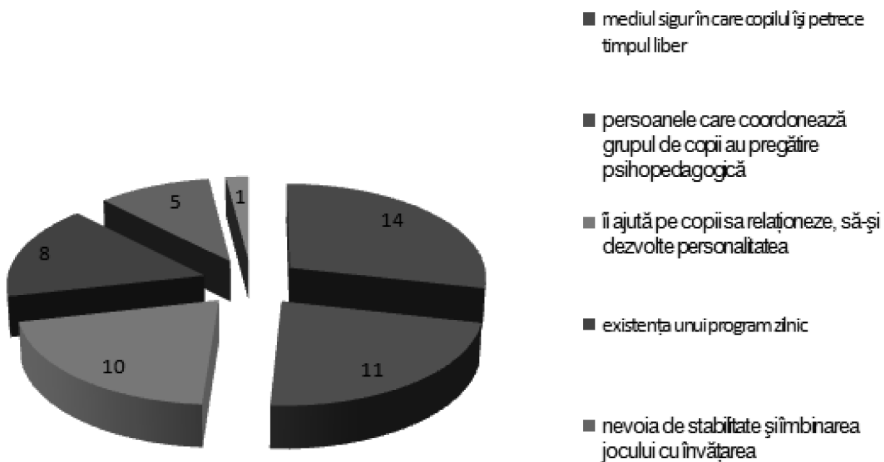
c. *Item 3.* Care sunt avantajele, respectiv dezavantajele organizării programului After school?

Avantaje:

- 93,33% – mediul sigur în care copilul își petrece timpul liber;
- 73,33% – persoanele care coordonează grupul de copii au pregătire psihopedagogică;
- 66,66% – îi ajută pe copii să relaționeze, să-și dezvolte personalitatea;
- 53,33% – existența unui program zilnic;
- 33,33% – nevoia de stabilitate și îmbinarea jocului cu învățarea;
- 6,66% – explorarea mediului înconjurător;

Grafic nr. 1. Avantajele programului After school

Avantaje

Dezavantaje:

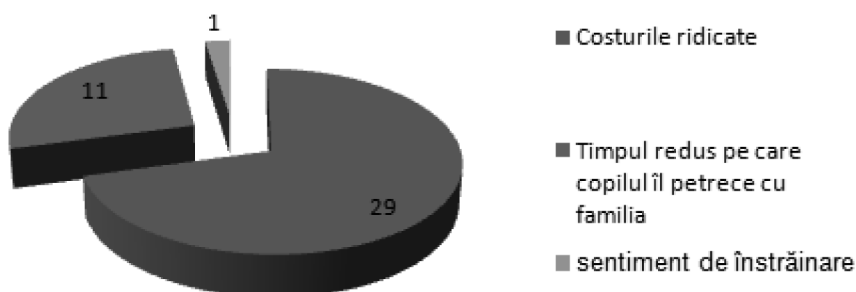
96,66% – costurile ridicate;

36,66 – timpul redus pe care copilul îl petrece cu familia;

3,33% – sentiment de înstrăinare.

Grafic nr. 2. Dezavantajele programului After school

Dezavantaje

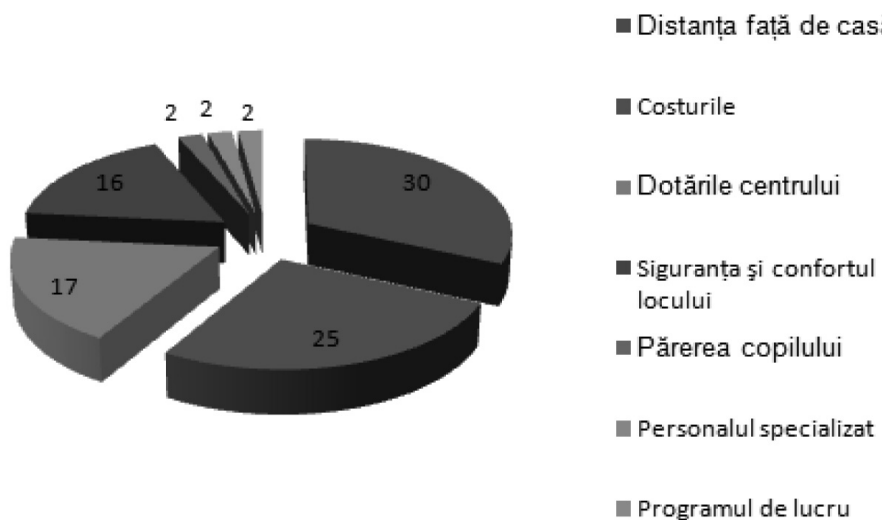
Conform datelor, observăm că principalul avantaj al înființării unui astfel de program într-o școală, este considerat „siguranța mediului în care își petrece timpul copilul”. Faptul că persoanele care coordonează grupul de copii au pregătire psihopedagogică este un avantaj care se reflectă în dezvoltarea personală a copiilor și evoluția lor școlară..

În ceea ce privește dezavantajele, pe lângă costurile ridicate, un program after school reduce considerabil timpul pe care copilul îl petrece în familie. Faptul că stă puține ore în casă și cu familia, poate cauza un sentiment de înstrăinare și, implicit, poate afecta relația copilului cu familia.

d. Item 4. Care ar fi cele mai importante criterii de alegere a unui program after school pentru copilul dumneavoastră?

- 100% – distanța față de casă;
- 83,33% – costuri;
- 56,66% – dotările centrului (sălile de lucru, sălile de mese, bucătăria, locul de joacă);
- 53,33% – siguranța și confortul locului;
- 6,66% – părerea copilului;
- 6,66 – personalul specializat;
- 6,66% – programul de lucru / activitățile desfășurate.

Grafic nr. 3 Criterii de alegere a unui program after school

Ținând cont de faptul că majoritatea programelor after school se adresează, în principal, copiilor din ciclul primar, observăm că, la alegerea unui astfel de program, părinții țin cont de distanța față de casă a acestui centru. Un aspect important îl ocupă și costurile acestui program. De menționat faptul că păreră copilului este un criteriu deloc de neglijat, el fiind principalul beneficiar al serviciilor din cadrul programului after school.

e. Item 5. Cum organizați timpul copilului după programul de la școală?

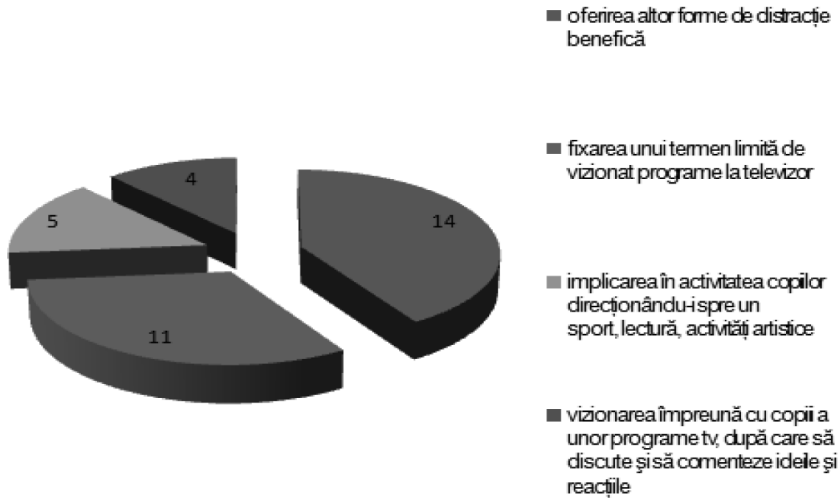
46,66% – oferirea altor forme de distracție benefică;

36,66% – fixarea unui termen limită de vizionat programe la televizor sau calculator;

16,66% – implicarea în activitatea copiilor direcționându-i spre un sport, lectură, activități artistice;

13,33% – vizionarea împreună cu copiii a unor programe TV, după care să discute și să comenteze ideile și reacțiile.

Grafic nr. 4. Activități desfășurate în familie după programul de la școală

La after school se evită tendința copilului de a sta ore întregi la televizor sau la calculator și de a vedea programe dăunătoare dezvoltării lui. Un aspect important, care este urmărit și de părinți, prin fixarea unui termen limită de vizionat programe la televizor și prin vizionarea împreună cu copiii a unor programe de televiziune, după care să discute și să comenteze ideile și reacțiile. Oferirea altor forme de distracție și implicarea în activitatea copiilor, direcționându-i spre un sport, lectură, activități artistice sunt alte forme de organizare a timpului unui copil după programul de școală. Sunt răspunsuri ideale care ne determină să credem că părinții știu ce este bine pentru copiii lor dar că nu sunt puse în aplicare întotdeauna în această formă.

Concluziile și discuții

Școala noastră este o școală deschisă care oferă șanse egale la educație și cultură pentru toți elevii. Școala trebuie să ofere fiecărui elev posibilitatea de a-și forma o traiectorie proprie, având ușile deschise pentru toți aceia care au nevoie de educație, instruire și integrare socială, încercând să suplinească izolarea și nivelul scăzut de educație a părinților elevilor.

Prin programul „școală după școală” se urmărește dezvoltarea capacității de adaptare, integrare și orientare într-o societate aflată într-un proces continuu și rapid de schimbare. Acest program propune participarea activă a elevilor la procesul instructiv-educativ,

sprijinirea elevilor dezavantajați (proveniți din familii care nu le pot asigura un suport instructiv-educativ corespunzător), dezvoltarea gândirii critice, a creativității, a deprinderilor de muncă independentă și de grup pentru dobândirea de către fiecare elev a unor cunoștințe, competențe și valori care să-i permită adaptarea rapidă la schimbările economico-sociale în care accentul cade pe inițiativă și pe capacitatea de asumare a răspunderii.

Punerea în practică a acestor intervenții formative în diverse instituții școlare din țară și străinătate, evidențiază faptul că, puși în condiții special create și semidirijate, de joc și învățare, de activare intelectuală și emoțională mai intensă, elevii pot oferi un tablou bogat în potențialități și disponibilități, comparativ cu cel relevat în condiții de lucru influențate minimal sau de învățare spontană.

Este de presupus că, dacă vom înmulți ocaziile de intervenție formativă în sfera proceselor cognitive și motivaționale ale școlarului, prin tehnici de abordare atrăgătoare, provocative, neconstrângătoare, care să-i facă plăcere copilului însuși, îi vom ajuta pe școlari să-și îmbunătățească achizițiile și să-și sporească indicele de competență pentru învățarea școlară.

În centrele after school, spre deosebire de meditația în particular, copilul beneficiază în aceeași locație de ajutorul mai multor specialiști – învățători, profesori de limbi străine, antrenori; întâlnește alți copii, învață să învețe dar și să relaționeze. Copiii dintr-un astfel de centru își dezvoltă deprinderea cu munca independentă, deoarece el trebuie să se încadreze foarte bine în programul de teme de două ore.

Un program after school are dezavantajul că reduce timpul pe care copilul îl petrece în familie. Faptul că stă puține ore în casă și cu familia poate cauza un sentiment de înstrăinare și, implicit, poate afecta relația copilului cu familia.

Având în vedere că elevii vin la after school după terminarea orelor de școală, ei sunt deja oboșiți. De aceea le sunt propuse activități specifice nivelului de dezvoltare al copiilor, care să-i solicite într-un mod plăcut, recreativ, distractiv. Forma predominantă a activităților este ludică și chiar activitățile cu scop educativ iau forme ușoare de joc și distracție.

Costurile ridicate îi împiedică pe mulți părinți să nu-și permită înscrierea copilului la un centru after school și în cele mai multe cazuri rămâne nesupravegheat sau se apelează la bunici pentru a supraveghea copilul după ore.

Apărut nu demult în România, acest concept s-a dovedit extrem de util și solicitat, dar implicat și afacere de succes. Integrate în domeniul serviciilor, centrele educaționale after school s-au adaptat perfect pe piața românească. Psihologii recomandă părinților să aleagă programele after school pe care le consideră benefice pentru copii: after school-ul devenind o necesitate în România, în condițiile în care mulți copii rămân o anumită perioadă din zi singuri acasă și chiar pe perioade mai lungi sau mai scurte, acesta fiind cazul copiilor cu părinți plecați în străinătate.

În fapt, ne dorim ca studiul nostru să conteze ca sursă de sugestii, recomandări, indicații privind modul cum poate fi asigurată mai bine translația de la activitatea de joc la activitatea de învățare.

Studiul realizat în lucrarea de față nu acoperă decât o mică parte din domeniul vast al programului after school. El poate fi continuat prin extinderea cercetării făcând o comparație între percepțiile cadrelor didactice care lucrează într-un program after school și a celor care nu lucrează într-un program after school, percepțiile copiilor care beneficiază de programul after school și a celor care nu beneficiază, percepțiile părinților care au copii la programul after school și a celor care nu au copii la programul after school.

Bibliografie:

1. **Albulescu, I.**, *Pragmatica predării. Activitatea profesorului între rutină și creativitate*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2004.
2. **Barnet, R.C., Gareis, K.C.**, *Antecedents and correlates of parental after-school concern: exploring a newly identified work-family stressor*, *American Behavioral Scientist*, vol. 49, 2006, pp. 1382-1399.
3. **Beiswenger K.L., Grolnick W. S.**, *Interpersonal and intrapersonal factors associated with autonomous motivation in adolescents' after-school activities*, *The Journal of Early Adolescence*, vol. 30, 2010, pp. 369-394.
4. **Bocoș, M., Jucan, D.**, *Teoria și metodologia instruirii. Repere și instrumente didactice pentru formarea profesorilor*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007.
5. **Bocoș, M.**, *Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
6. **Bunchers S.**, *Lifelong learning: a human becoming perspective*, *Nursing Science Quarterly*, vol. 15, 2002, pp. 294-300.

7. **Chiș, V.**, *Activitatea profesorului între curriculum și evaluare*, Editura PUC, Cluj-Napoca, 2001.
8. **Chiș, V.**, *Pedagogia contemporană – Pedagogia pentru competențe*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005.
9. **Cosmovici, A., Iacob, L.**, *Psihologie școlară*, Editura Polirom, Iași, 1998.
10. **Cozma, Teodor**, Alois Gherguț, *Introducere în problematica educației integrate*, Editura Spiru Haret, Iași, 2000.
11. **Crețu, Carmen**, *Excelența, o provocare pentru educație. Orientări actuale în psihopedagogia elevilor cu aptitudini intelectuale înalte*, Editura Cronica, Iași, 1996.
12. **Cucoș, Constantin**, *Pedagogie*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2002.
13. **Cucoș, Constantin**, *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice. Ediția a III-a*, Editura Polirom, Iași, 2009..
14. **Felea, Gheorghe**, *Alternativele educaționale din România*, Editura Triade, Cluj Napoca, 2002.
15. **Gherguț, Alois**, *Sinteze de psihopedagogie specială*, Editura Polirom, Iași, 2005.
16. **Hanlon T.E., Simon B.D., O’Grady K.E., Carswell S.B., Callaman J.M.**, *The Effectiveness of an After-school Program Targeting Urban African American Youth*, Education and Urban Society, vol. 42, 2009, pp. 96-118.
17. **Grosu, M.**, *Ce stă la baza strategiilor ce dezvoltă gândirea critică*, în Didactica Pro, Nr.2, 2001.
18. **Ionescu, M., Radu, I.** (coord.), *Didactica modernă*, ediția a II-a, revizuită, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.
19. **Ionescu, M.**, *Instrucție și educație*, Garamond, Cluj-Napoca, 2003.
20. **Ionescu, M., Radu, I., Salade, D.** (coord.), *Studii de pedagogie aplicată*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
21. **Ionescu, M., Chiș, V.** (coord.), *Pedagogie. Suporturi pentru formarea profesorilor*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.
22. **Iucu, R.B.**, *Instruirea școlară. Perspective teoretice și aplicative*, Editura Polirom, Iași, 2001.
23. **Kelly Th.**, *Continous education: a nineteenth-century pioneer* Journal of Librarianship and Information Science, vol. 1, 1996, pp. 62-67.
24. **Legea învățământului**, *Lege nr.84 din 24 iulie 1995.*

25. **Momanu, Mariana**, *Educație și ideologie*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2005.
26. **Stan, Liliana**, *Fundamente ale succesului educațional*, Editura Fundației Axis, Iași, 2004.
27. **UNESCO**, *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării*, 6 iulie 2007.
28. **Ya-hui Su**, *Lifelong learning as being: the heideggerian perspective*, *Adult Education Quarterly*, vol. 61, 2010, pp. 57-72.

DEZBATERI

Lucrările Simpozionului s-au bucurat de un interes deosebit din partea participanților. Dezbaterile generate de rapoartele prezentate s-au referit la teme importante pentru societatea românească actuală.

Menționăm în acest sens dezbaterile cu privire la democrația și educația în societatea românească postcomunistă. În acest sens s-a subliniat faptul că democrația are un sens pedagogic profund și este inseparabilă de educație, deoarece presupune asimilarea unei culturi politice și a comportamentului democratic. Eficiența educației pentru democrație depinde nu doar de conținuturile vehiculate, ci mai ales de maniera în care sunt proiectate și realizate activitățile, de concepția pedagogică și de stilul de lucru pus în practică de profesor. Educația pentru democrație devine astfel o problemă de mentalitate și de stil didactic și presupune introducerea paradigmei democrației în educație, adică transformarea școlii într-un spațiu autentic de viață democratică. Formarea profesorilor în spiritul unei “pedagogii a democrației” este o prioritate a educației pentru democrație în școala românească. (conf. univ. dr. Mariana MOMANU)

În ceea ce privește rolul preotului și al profesorului de religie în învățământul religios s-a afirmat că între preot și profesorul de religie este necesară o bună cunoaștere și cooperare. Este de dorit ca profesorii de religie să fie în centrul vieții parohiale, iar preoții să-i cunoască bine pe profesorii care își desfășoară activitatea în parohia lor. Activitățile comune, respectul și sprijinul reciproc, consultările periodice sunt de datoria lor, decurgând din misiunea nobilă și răspunderea mare pe care o au în educarea tinerilor, viitorul de astăzi al comunității în care trăiesc. (lect. univ. dr Daniel Niță DANIELESCU)

De asemenea, s-a discutat despre educația timpurie și dreptul la educație, ultimele decenii fiind marcate de preocupări consistente legate de asistența complexă pentru copii. Probleme ca îngrijirea, supravegherea și protecția copilului, precum și sprijinul acordat familiei căruia acesta îi aparține, s-au discutat din ce în ce mai mult fiind legate indisolubil de aspecte ale creșterii și dezvoltării copilului. Sub acest aspect, dezvoltarea minorilor este asimilată cu o realitate multidimensională (a dezvoltării psihologice, emoționale și sociale),

ceea ce presupune în mod necesar realizarea unei educații timpurii. Pe cât de stringentă este nevoia de educație a copilului în primii săi ani de viață, pe atât de sărace și insuficiente sunt realizările practice în acest domeniu. În acest sens a fost prezentat un studiu ce captează situația preocupărilor din România legate de educația timpurie și le asimilează într-un mod convingător în vederea manifestării și testării responsabilității sociale pentru respectarea drepturilor copilului. Situația din România este prezentată pe fondul unor experiențe semnificative din lume în general, și din Europa în special, care au schimbat paradigma de abordare a educației pe perioada primilor ani de viață ai unei persoane. (conf. univ. dr. Liliana Stan)

Cu privire la tradițiile românești în educația pentru toți, dezbaterile au abordat o serie de particularități ale educației adulților în spațiul românesc, prin raportare la texte scrise, apărute începând cu secolul al XVI-lea – primul deceniu al secolului al XXI-lea. Deși în primele texte nu poate fi vorba de o abordare nediferențiată a conținuturilor, educația având la baza principiul *a-i învăța pe toți toate*, la sfârșitul secolului al XIX-lea, apar texte care tratează, în manieră explicită, specificul educației adulților (Ion Popescu – 1890, Spiru Haret – 1898 1999, Dimitrie Gusti – 1935). (cercet. dr. Magda-Elena SAMOILĂ).

De asemenea, domnul prof. univ. dr. Romul Petru Vonica, fost judecător la Curtea Constituțională, a amintit faptul că o continuare a tradițiilor românești în domeniul cercetărilor științifice o constituie și manifestările desfășurate sub egida Institutului Român pentru Drepturile Omului și Universității „Ioan Al. Cuza” din Iași, privind dimensiunea spirituală și drepturile omului. În acest sens s-a subliniat contribuția adusă, pe parcursul diferitelor ediții ale simpozionului, de dr. Radu C. Demetrescu, prof. univ. dr. Vasile Ieșeanu, prof. Ion Oancea, prof. univ. dr. Dumitru Oprea, prof. univ. dr. Gheorghe Popa, prof. dr. Rodica Șerbănescu și alții.

Dimensiunea emoțională în relația profesor – elev reprezintă o temă de interes. Deși aceasta a fost neglijată, cercetările din domeniul neuroștiințelor vin să anuleze vechiul îndemn „organizează clasa, apoi predă!” pentru a impune un altul „emoționează clasa, apoi predă!” (Jensen, 1998). Cu toate acestea, în trecut, indiferent de domeniul de specialitate, tendința majoritară era aceea de a favoriza dimensiunea rațională a relațiilor interpersonale, în care nu se afișează emoții, nici măcar atunci când se lucrează în echipă (Gendron, 2007). Exagerarea rolului rațiunii a condus la promovarea tacită a unui model neadecvat și chiar incomplet de personalitate,

responsabil de neajunsuri, la nivel personal și interpersonal. În ultimii ani, noi abordări sugerează că rațiunea și emoțiile ajută oamenii să găsească un sens vieții și identității lor personale, sociale și profesionale (Schutz, Zembylas, 2009). Întrucât niciodată nu interacționăm cu un mediu neutru, ci cu unul încărcat de semnificații pentru fiecare interactant, răspunsul emoțional (de acceptare sau respingere) poate reprezenta un semnal pentru celălalt, dar și un efect al prezenței lui. Această reciprocitate a fost evidențiată, încă din 1884, de către W. James care sublinia că „partea cea mai importantă, din propriul mediu, care suscită o emoție este omul, semenul meu” (p. 196). Privită astfel, emoția nu deține doar o funcție, în mod natural, evolutivă și adaptativă, ci urmărește și un scop pe care Stanley Cavell îl asociază procesului de cunoaștere prin simțire (engl. knowing by feeling). Complementul acestui proces poate căpăta valori diferite – propria persoană, celălalt, mediul de viață, precum și alte elemente ale experiențelor personale și/sau socio-profesionale. (cercet. dr. Carmen-Emanuela RUSU)

Un alt aspect atins de dezbaterile organizate în cadrul simpozionului a privit și rolul părinților în asigurarea dreptului la fericire. În acest sens, au fost prezentate datele unei cercetări care urmărește să identifice principalele cauze ale abandonului școlar în România, mai precis, modul în care părinții devin un factor în dinamica abandonului școlar. Cercetarea a fost realizată ca activitate specifică în cadrul proiectului POSDRU/91/2.2/S/61.264 desfășurat de Universitatea din Iași în colaborare cu inspectoratele școlare din următoarele județe: Brăila, Botoșani, Iași, Mureș, Vaslui și Maramureș. Concluziile pun în evidență modul în care, în anumite circumstanțe, părinții devin un obstacol în exercitarea dreptului la educație al propriilor copii. (conf. univ. dr. Cristina NEAMȚU)

Totodată, a fost prezentat și proiectul privind prevenirea și corectarea abandonului școlar. În acest sens Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, în parteneriat cu VIA University College Danemarca, Inspectoratul Școlar Județean Iași, Inspectoratul Școlar Județean Botoșani, Inspectoratul Școlar Județean Vaslui, Inspectoratul Școlar Județean Maramureș, Inspectoratul Școlar Județean Mureș și Inspectoratul Școlar Județean Brăila derulează în perioada 1 august 2010 – 31 iulie 2013 proiectul Salvați Copiii de Abandon și Neintegrare – SCAN și proiectul Cerințe Educaționale Speciale pentru Toți – CESPeT. Primul proiect, “Salvați Copiii de Abandon și Neintegrare” are ca obiectiv general prevenirea și diminuarea abandonului școlar prin acțiuni de susținere și formare a persoanelor implicate în proces:

elevi, părinți, cadre didactice, comunitate, prin identificarea permanentă de noi șanse. Cel de-al doilea proiect, "Cerințe Educaționale Speciale pentru Toți" are ca obiectiv general creșterea accesului la programe educaționale formale și nonformale a copiilor cu cerințe educaționale speciale aflați în abandon și risc de abandon școlar, în vederea integrării lor socio-profesionale. (prof. univ. dr. Laurențiu ȘOITU, Oana PANAITTE, dr. Raluca UNGUREANU)

Prof univ. dr. Irina Moroianu Zlătescu și prof. univ. dr. Laurentiu Șoitu au arătat în încheiere că această ediție a Simpozionului a deschis noi perspective cercetării științifice privind dimensiunea spirituală a drepturilor omului mai ales că ne aflăm într-o societate care evoluează în cadrul unei civilizații globale unice, bazate pe existența mai multor culturi, religii, sfere de civilizație egale și chiar puternice.

Să nu uităm că trăim într-o epocă în care umanitatea parcurge o perioadă în care trebuie să facă față tuturor tipurilor de crize și, cu precădere, crizei economice, astfel, și în aceste condiții respectarea drepturilor fiecărui individ se poate realiza numai într-un climat de pace, de toleranță și de unitate într-o mare diversitate. Numai așa se poate construi o lume mai bună a respectului față de demnitatea umană pentru generațiile viitoare, ținând cont de tradiții, promovând dialogul între religii și culturi ceea ce reprezintă unul din elementele fundamentale ale oricărei strategii capabile să construiască o lume a păcii.

Este nevoie în continuare ca procesul de educație să se desfășoare cu abordarea subiectului religiilor atât ca element al programului de educație general al societății noastre cât și la nivel public și privat, formal și informal. Educația religioasă reprezentând un imens potențial pentru a ajuta ființa omenească să devină conștientă de drepturile și responsabilitățile pe care le are în raport cu semenii săi.

În dezvoltarea și punerea în aplicare a toleranței religioase, educația și în special educația pentru drepturile omului joacă un rol important. Nu trebuie să uităm niciodată că drepturile omului sunt aplicate și respectate numai acolo unde ele sunt cunoscute.

DEBATES

The participants manifested considerable interest for the works of the Symposium. The debates generated by the reports presented referred to important themes of interest for the present time Romanian society. In this sense we would like to mention the debate regarding democracy and education in the present post-communist Romanian society. It has been highlighted that democracy has a deep pedagogical sense and that it cannot be separated from education, because it requires the assimilation of a political culture and a democratic behavior. The efficiency of the education for democracy depends not only on the used contents, but mostly on the manner the activities are projected and realized. It also relies on the pedagogical conception and on the work manner used by the teacher. Thus the education for democracy becomes a problem of mentality and didactic style and requires the introduction of democracy paradigm in education, which means transforming the school in a genuine democratic space. The teachers formation in the spirit of a “pedagogy for democracy” is a priority of education for democracy in the Romanian school. (Associate Professor, Ph.D. Mariana MOMANU)

Regarding the role of the priest and of the religion teacher, it has been asserted that the priest and the teacher of religion should know each other and cooperate well. It is required that the religion teachers should be in the centre of the parochial life and the priests should know well the teachers who develop activities inside their parish. The common activities, the respect and the mutual support, the constant exchange of ideas are their duties, related to the noble mission and the great responsibility that they have concerning youngsters' education, influences the future of the community to which they belong. (Ph. D. Lecturer Daniel Niță DANIELESCU)

Early education and the right to education were also discussed since all over the world, the last decades have been marked by consistent preoccupations connected to the complex assistance of young children. Issues such as the care, supervision, and protection of children, as well as the support of the families to which they belong, have been increasingly discussed especially in connection

with their indissoluble link and as aspects of a child's development. In its turn, minors' development is assimilated to a multidimensional reality (psychological, emotional and social development) which necessarily supposes the achievement of early education. As stringent the need for education in the child's first years is, as insufficient the practical achievements in this field are. The current study captures the state of preoccupations in Romania connected to early education and assimilates them to a convincing way to manifest/ test social responsibility for the respect of children's rights. The situation in Romania is presented against the background of reported significant experiences in the world in general and in Europe in particular, which have changed the paradigm to approach education during a person's first years of life. (Associate Professor, Ph.D. Liliana STAN)

In this study a number of features of adult education in the Romanian space, are addressed in relation to written texts arising from the sixteenth century – the first decade of the twenty-first century. Although in the first texts we don't see an indiscriminate approach of the content, education being based on the principle teach everyone everything, at the end of the nineteenth century, there are texts dealing more explicitly, with the specificity of adult learning (Ion Popescu – 1890, Spiru Haret – 1898 1999 Dimitrie Gusti – 1935). (Researcher Ph. D. Magda-Elena SAMOILA)

At the same time, University Professor Ph.D. Romul Petru Vonica, former judge at the Constitutional Court, highlighted that a continuation of the Romanian tradition in the field of research is also represented by the manifestations related to the spiritual dimension of human rights organized under the auspices of the Romanian Institute for Human Rights and of the "Al. Ioan Cuza" Iași University. On this occasion, it has been highlighted the special contribution brought during the different sessions of the Symposium, by the, Ph. D. Radu C. Demetrescu, University Professor Ph.D. Vasile Ieșeanu, Professor Ion Oancea, University Professor Ph.D. Dumitru Oprea, University Professor Ph. D. Gheorghe Popa, Professor Ph. D. Rodica Șerbanescu and others.

The emotional dimension of the relation teacher-pupil is a theme of particular interest. Although the emotional dimension was neglected within the teacher-student relation, the researches from the neurosciences field come to contradict the old expression "organize the class, then teach!" in order to impose a new one "Excite the class, then teach!" (Jensen,1998). In the past, regardless the specialty field, the general tendency was to favor the rational dimension of the

interpersonal relations, where there are no emotions, not even when the work is made in the team (Gendron, 2007). The exaggeration of the role of reasoning has led to the silent promotion of an inadequate and incomplete model of personality, responsible for deficiencies, at personal and interpersonal level. In the last years, new approaches suggest that reason and emotions help people find a sense of life and of their personal, social and professional identity (Schutz, Zembylas, 2009). Because we never interact with a neutral environment, but with one which is full of significances for each one of the actors, the emotional response (of acceptance or rejection) can represent a signal for the other as well as an effect of its presence. This reciprocity has been underlined, since 1884, by W. James who suggested that “the most important part, from the personal environment that brings out an emotion, is the man, my fellow man” (p. 196). From this point of view, the emotion doesn't only detain a function, evolutionary and adaptive in a natural way, but brings out a purpose that Stanley Cavell associates with „the knowing by feeling” process. The complement of this process can bring out different values – the individual personality, the other, the environment, as well as other elements of the personal and/or socio-professional experiences. (Researcher Ph.D. Carmen-Emanuela RUSU)

The role of parents in ensuring a child's right to happiness was another aspect discussed during the Symposium. In this sense the data resulted from a recent research study were presented. The study set itself to identify the primary causes of school dropout in Romania, demonstrating how parents become a factor in the dynamics of school dropout. The research was carried out as a specific activity within POSDRU/91/2.2/S/21.264 developed by Alexandru Ioan Cuza University together with the school inspectorates from the following counties: Braila, Botoşani, Iaşi, Mureş, Vaslui and Maramureş. The findings emphasize the way, in specific circumstances, when parents become an obstacle to the exercise of the right to education of their children. (Lecturer, Ph. D. Cristina NEAMŢU)

During the debates, a project regarding the prevention and correction of the school dropout was also presented. From the 1st of August 2010 until the 31st of July 2013, “Alexandru Ioan Cuza” University in partnership with VIA University College Denmark, Iasi County School Inspectorate, Botoşani County School Inspectorate, Vaslui County School Inspectorate, Maramureş County School Inspectorate, Mureş County School Inspectorate and Braila County School Inspectorate are carrying out the project Save Children from

Abandonment and Non-integration – SCAN and the project Special Educational Needs for All – CESPET. The overall objective of the first project Save Children from Abandonment and Non-integration is focusing on the prevention and reduction of school dropout through actions of support and training of the persons involved in this process: students, parents, teachers, communities – through the ongoing identification of new opportunities. The overall objective of the second project Special Educational Needs for All – CESPET is to increase the access of children with special educational needs having dropped out or at risk of dropping out of school, to formal and non-formal educational programs, with a view to their social and professional integration. (University Professor Ph.D. Laurențiu ȘOITU, Oana PANAITTE, Ph. D. Raluca UNGUREANU)

In their closing addresses, Prof. Dr Irina Moroianu Zlătescu and Prof. Dr Laurențiu Șoitu pointed out that the respective edition of the Symposium had opened new directions of scientific research related to the spiritual dimension of human rights, all the more so that society was developing in the framework of a unique global civilization, based on the coexistence of several equal and even strong cultures, religions, and areas of civilization.

They reminded the participants that mankind was crossing a period characterized by various types of crises, particularly the economic crisis and, under the circumstances, observance of each individual's rights could only be achieved in a climate of peace, tolerance and unity in large diversity. It was the only way to build a better world for the future generations, a world of respect for human dignity, a world taking into account the traditions and promoting the dialogue between religions and cultures, which is a fundamental element of any strategy capable to build a world of peace.

It was pointed out that there was further need for the educational process to approach the subject matter of religions both as a constitutive element of the general education curriculum in our society and at public and private level, formal and informal, for religious education contained a huge potential for helping people to become aware about the rights and the duties they had in their relationship with the other human beings.

It was shown that education, particularly human rights education, has an important role to play in the development and the implementation of religious tolerance. The participants were encouraged to always remember that human rights could only be applied and observed only where they are known.

DÉBATS

Les travaux du symposium ont suscité un grand intérêt auprès des participants. Nous mentionnons à cet égard le débat sur la démocratie et l'éducation postcommuniste de la société roumaine. À cet égard, il a été souligné que la démocratie a de profonds sens pédagogiques et est inséparable de l'éducation, car il nécessite l'assimilation d'une culture politique démocratique et du le comportement. L'étude part du principe que la démocratie a un profond sens pédagogique et est inséparable de l'éducation, car il nécessite l'assimilation d'une culture politique démocratique et comportementale. L'efficacité de l'éducation pour la démocratie dépend non seulement par le contenu, mais surtout par la façon dont les activités sont conçus et réalisées, par la conception pédagogique et par le style de travail fourni par l'enseignant. Éducation pour la démocratie devient un problème de mentalité, de style didactique et implique l'introduction de paradigme démocratique dans l'enseignement, c'est à dire la transformation d'école dans un véritable espace de vie démocratique. La formation des enseignants dans l'esprit de la «pédagogie de la démocratie» est une priorité pour l'éducation démocratique dans les écoles roumaines. (Professeur agrégé Dr. Mariana MOMANU).

En ce qui concerne le rôle de prêtre et du professeur de la religion dans l'éducation religieuse on a affirmé qu'entre le prêtre et le professeur de religion une bonne connaissance et coopération sont nécessaire. Il est souhaitable que les enseignants de religion pour être le centre de la vie paroissiale et les prêtres de connaître de bons enseignants actifs dans leur paroisse. Des activités communes, le respect et le soutien mutuel, des consultations régulières sont leur devoir, découlant de leur noble mission et ils ont une grande responsabilité dans l'éducation des jeunes, l'avenir de la communauté dans laquelle ils vivent aujourd'hui. (Maître de conférences, Dr. Daniel Niță DANIELESCU)

Il a également été question de l'éducation précoce et le droit à l'éducation, les dernières décennies ont été marquées par d'importantes

préoccupations au sujet des soins complexes pour les enfants. Des questions telles que la protection des soins, la surveillance de l'enfant et le soutien familial auquel il appartient, ont été discutés les aspects de plus en plus inextricablement liés, de l'épanouissement des enfants. En vertu de cette facette, le développement des enfants est traité comme une réalité multidimensionnelle (développement psychologique, affectif et social), ce qui implique nécessairement la réalisation de l'éducation précoce). Sur la façon dont il est urgent l'éducation de l'enfant dans ses premières années de vie, si pauvres et insuffisants sont encore les réalisations concrètes dans ce domaine. Cette étude répertorie la situation en Roumanie et les préoccupations concernant l'éducation essayant de les assimiler de façon convaincante pour tester la responsabilité sociale pour respecter des droits des enfants. La situation en Roumanie est avalisée dans un cadre d'expériences significatives dans le monde en général et dans l'Europe en particulier, ont changé le paradigme de l'approche à l'éducation d'une personne pendant les premières années de vie. (Professeur agrégé Dr. Liliana STAN)

Sur les traditions roumaines en matière d'éducation pour tous, le débat a soulevé un certain nombre de caractéristiques de l'éducation des adultes dans l'espace roumain, par rapport à des textes écrits émergé depuis le XVIe siècle – la première décennie du XXIe siècle. Bien que les premiers textes ne peut pas être une approche aveugle au contenu, à l'éducation fondée sur les principes enseigner tout le monde tout à la fin du XIXe siècle, il ya des textes qui traitent de manière plus explicite, la spécificité de l'apprentissage des adultes (chercheur Dr. Magda-Elena SAMOILĂ)

En outre, le professeur dr. Romul Petru Vonica, ancien juge de la Cour constitutionnelle a également noté que une continuation des traditions roumaines dans la recherche scientifique et représentée aussi par les événements et manifestations sur la dimension spirituelle de droits de l'homme, organisées sous les auspices des l'Institut roumain pour les droits de l'homme et des l'Université "Al. Ioan Cuza". À cet égard, on a souligné la contribution apportée au cours des différentes éditions du colloque, par le Dr. Radu C. Demetrescu, prof. Dr. Basil Ieseanu, le professeur Ion Oancea, prof. Univ. Dr. Dumitru Oprea, prof. Gheorghe Popa, le professeur Dr. Rodica Serbanescu et d'autres.

La dimension émotionnelle dans la relation maître – élève est un sujet d'intérêt. Bien que la dimension émotionnelle dans la relation enseignant-élève fût négligée, les recherches du domaine des

neurosciences viennent annuler l'ancien conseil « organise la classe, et ensuite enseigne! » (Jensen, 1998). Mais, dans le passé, la tendance majoritaire dans tous les domaines était de favoriser la dimension rationnelle des relations interpersonnelles, où l'on n'affiche pas d'émotions, pas même lorsqu'on travaille en équipe (Gendron, 2007). L'exagération du rôle de la raison a conduit à la promotion tacite d'un modèle inadéquat, voire incomplet de personnalité, responsable d'inconvénients, au niveau personnel et interpersonnel. Ces dernières années, de nouvelles approches suggèrent que la raison et les émotions aident les hommes à trouver un sens à leurs vies et identités personnelles, sociales et professionnelles (Schutz, Zembylas, 2009). Puisque nous n'interagissons pas avec un milieu neutre, mais avec un milieu chargé de significations pour chaque participant, la réponse émotionnelle (d'acceptation ou de rejet) peut représenter un signal pour l'autre, mais aussi un effet de sa présence. Cette réciprocité a été mise en évidence, dès 1884, par W. James, qui soulignait que "la partie la plus importante de mon propre milieu, qui suscite une émotion en est l'homme, mon prochain" (p.196). De ce point de vue, l'émotion ne possède pas tout simplement une fonction, naturellement évolutive et adaptative, mais elle a un but que Stanley Cavell associe au processus de "knowing by feeling". Le complément de ce processus peut acquérir des valeurs différentes – sa propre personne, l'autre, le milieu de vie, tout comme d'autres éléments de ses expériences personnelles et/ou socioprofessionnelles. (Chercheur Dr. Carmen-Emanuela RUSU)

Un autre aspect abordé par les débats au symposium fut le rôle des parents pour assurer le droit au bonheur. À cet égard, un ensemble de données de recherche ont été présentés, qui vise à identifier les principales causes de l'abandon scolaire en Roumanie, plus précisément, comment les parents deviennent un facteur dynamique de décrochage. La recherche a été menée comme une activité spécifique au projet POSDRU/91/2.2/S/61.264 menée par l'Université « Al. I. Cuza » de Iasi, en collaboration avec l'inspecteurats scolaires dans les comtés suivants: Braila, Botosani, Iasi, Mures, Vaslui si Maramures. Les conclusions soulignent que, dans certaines circonstances, les parents deviennent un obstacle à l'exercice du droit à l'éducation de leurs enfants. (Maitre des conférences Dr. Cristina NEAMȚU)

Egalement, a été présenté le projet sur la prévention et la correction de l'abandon scolaire. À cet égard, à partir du 1 – er Août 2010 au 31 Juillet 2013, "Alexandru Ioan Cuza" Université en partenariat avec VIA University College Danemark, Iasi Inspection scolaire du comté,

département de Botosani Inspection scolaire, Vaslui Inspection scolaire du comté, comté de Maramures Inspection scolaire, l'école de Mures Inspection et Braila Inspection scolaire du comté sont la réalisation du projet Sauver les enfants de l'abandon et de la non-intégration – SCAN et les projets des besoins éducatifs spéciaux pour tous – CESPeT. L'objectif global du premier projet Sauver les enfants à partir de l'abandon et de la non-intégration de la prévention et de la réduction de l'abandon scolaire à travers des actions de soutien et de formation des personnes impliquées dans ce processus: les élèves, les parents, les enseignants, les collectivités – grâce à l'identification permanente des de nouvelles opportunités. L'objectif global du projet de la deuxième besoins éducatifs spéciaux pour tous – CESPeT est d'accroître l'accès des enfants à besoins éducatifs spéciaux ayant abandonné leurs études ou à risque de décrochage scolaire au formels et non formels des programmes éducatifs, en vue de leur intégration sociale et professionnelle intégration. (Prof. univ. Dr. Laurențiu Soitu, Oana Panaite, Dr. Raluca UNGUREANU)

Prof. univ. Dr. Irina Moroianu Zlătescu et prof. univ. Dr. Laurențiu Soitu, concluent en soulignant que le Symposium de cette année a ouvert de nouvelles perspectives dans le domaine de la recherche scientifique sur la dimension spirituelle de droits de l'homme, d'autant plus que nous vivons dans une société qui évolue dans une civilisation globale unique, basée sur l'existence de plusieurs cultures, des religions et des sphères de civilisation qui sont égaux, car ils sont forts.

Nous ne devons pas oublier que nous vivons à une époque où l'humanité passe par une période d'affronter tous les types de crises et en particulier de la crise économique, en vertu de ces circonstances le respect des droits de chaque individu peut être réalisé que dans un climat de paix, la tolérance et l'unité dans la diversité. C'est le seul moyen de construire un monde meilleur pour le respect de la dignité humaine pour les générations futures, en tenant compte des traditions, la promotion du dialogue entre les religions et les cultures, qui est un élément fondamental de toute stratégie de mesure de construire un monde de paix.

Il est encore nécessaire que le processus d'éducation devrait être réalisée en abordant les religions à la fois dans le cadre du programme d'éducation générale de notre société ainsi qu'une partie des niveaux public et privé, formel et informel. L'éducation religieuse représente un potentiel énorme pour aider les êtres humains prennent conscience de leurs droits et de leurs responsabilités dans leurs relations avec leurs pairs.

CUPRINS

Cuvânt înainte	3
Sesiune de deschidere	7
SESIUNEA I:	
Cultura democrației și drepturile omului	17
<i>Cultura diferenței – cultura toleranței în școală – Elena BUJOREAN</i>	19
<i>Dreptul la religie în viziunea Curții Europene a Drepturilor Omului – Tudor GRIGORAȘ</i>	31
<i>Mintea, adevărul unic și noua inteligență – Mircea Aurel NIȚĂ</i>	39
<i>Locul religiei și al științei în relația om-sănătate – Octavian POPESCU</i>	52
SESIUNEA a II-a:	
Concepte religioase și drepturile omului	59
<i>Drepturile omului reflectate în instituțiile Bisericii Ortodoxe – Ștefan COLBU</i>	61
<i>Misiune teologică, educațională și culturală – Lucian GROZA</i>	74
<i>Educația religioasă în învățământul special – Cătălina HODAN, Iulian HODAN</i>	81
<i>Condiția umană a persoanelor private de libertate și prevenirea torturii în viziunea Bisericii Romano-Catolice – Irinel LUNGU, Emil DUMEA</i>	89
<i>Planificare demografică de la Malthus la Turner – înțelesurile unei libertăți – Violeta PUȘCAȘU</i>	115
<i>Abordarea psihanalitică a păcatului – Ionut VLĂDESCU</i>	127
SESIUNEA a III-a:	
Educație, toleranță și libertate religioasă	141
<i>Accesul la educație – parte componentă a procesului de integrare pentru solicitanții de azil care și-au părăsit țara de origine datorită persecuțiilor pe motive religioase – Adrian BULGARU</i>	143
<i>Educația pentru drepturile omului – Letizia FIORILLO DELLO RUSSO</i>	149
<i>Importanța educației în combaterea violenței intra-familiale – Laura GRĂDINARIU</i>	154
<i>Dreptul la educație și problematica abandonului școlar – Angelica HOBJILĂ</i>	171
<i>Educația pentru Toți – între litera legii și spiritul omului modern – Alexandru JIANU, Maria-Magdalena JIANU</i>	191
<i>Educația pentru o cultură democratică – Irina MOROIANU ZLĂTESCU</i>	196
<i>After School și dreptul la o educație continuă – Carmen-Laura PASAT, Camelia SOPONARU, Cătălin-Mircea DÎRȚU</i>	207
<i>Discuții</i>	225

CONTENTS

Foreword	3
Opening session	7
SESSION I	
A culture of democracy and human rights	17
<i>The culture of differences – the culture of tolerance in school – Elena BUJOREAN</i>	19
<i>Right to religion as viewed by the European Court of Human Rights – Tudor GRIGORAŞ</i>	31
<i>The mind, the unique truth and the new intelligence – Mircea Aurel NIŢĂ</i>	39
<i>The place of religion and science in human-health relationship – Octavian Popescu</i>	52
SESSION II	
Religious concepts and human rights	59
<i>Human rights as reflected by the institutions of the Orthodox Church – Ştefan COLBU</i>	61
<i>Theological, educational and cultural mission – Lucian GROZA</i>	74
<i>Religious education for students with special educational needs – Cătălina HODAN, Iulian HODAN</i>	81
<i>Human status of persons deprived of liberty and prevention of torture in the vision of the Roman-Catholic Church – Irinel LUNGU, Emil DUMEA</i>	89
<i>Demographic planning from Malthus to Turner – the meanings of freedom – Violeta PUŞCAŞU</i>	115
<i>A psychoanalytic approach to the sin – Ionuţ VLĂDESCU</i>	127
SESSION III	
Education, tolerance and religious freedom	141
<i>Access to education – an integral part of the process of integration for asylum seekers who left their home country due to persecutions on the ground of religion – Adrian BULGARU</i>	143
<i>Human rights education – Letizia FIORILLO DELLO RUSSO</i>	149
<i>Importance of education for fighting domestic violence – Laura GRĂDINARIU</i>	154
<i>Right to education and school abandonment issues – Angelica HOBJILĂ</i>	171
<i>Education for all – between the letter of the law and the spirit of the modern human being – Alexandru JIANU, Maria-Magdalena JIANU</i>	191
<i>Education for a democratic culture Irina MOROIANU ZLĂTESCU</i>	196
<i>«Afterschool» and the right to continuous education – Carmen-Laura PASAT, Camelia SOPONARU, Cătălin-Mircea DÎRŢU</i>	207
Debates	229

TABLE DES MATIÈRES

Avant propos	3
Séance d'ouverture	7
SESSION I	
La culture de la démocratie et les droits de l'homme	17
<i>Les différences culturelles et la culture de tolérance à l'école-Elena BUJOREAN .....</i>	19
<i>Droit à la religion, dans la vue de la Cour européenne des droits de l'homme-Tudor GRIGORAȘ .....</i>	31
<i>L'esprit, l'intellect unique et nouvelle-Mircea Aurel NIȚĂ .....</i>	39
<i>La place de la religion et de la science dans le domaine de la santé humaine - Octavian Popescu .....</i>	52
SESSION II	
Concepts, les droits religieux et humains	59
<i>Droits de l'homme reflète dans les institutions des l'Église Orthodoxe - Ștefan CORBU .....</i>	61
<i>La mission théologique, pédagogique et culturelle - Lucian GROZA .....</i>	74
<i>L'éducation religieuse dans l'éducation spéciale - Cătălina HODAN, Iulian HODAN .....</i>	81
<i>La condition humaine des détenus pour prévenir la torture en vue de l'Église Catholique Romaine - Irinel LUNGU, Emil DUMA .....</i>	89
<i>La planification démographique de Malthus à Turner - les significances d'une liberté - Violeta PUȘCAȘU .....</i>	115
<i>Approche psychanalytique du péché - Ionut VLĂDESCU .....</i>	127
SESSION III	
l'éducation, la tolérance et la liberté religieuse	141
<i>L'accès à l'éducation - une composante de l'intégration des demandeurs d'asile qui ont quitté leur pays en raison de persécutions pour des motifs religieux - Adrian BULGARU .....</i>	143
<i>L'éducation regardant les droits de l'homme - Letizia FIORILLO Dello Russo .....</i>	149
<i>L'importance de l'éducation dans la lutte contre la violence intrafamiliale - Laura GRĂDINARIU .....</i>	154
<i>Droit à l'éducation et le décrochage scolaire - Angelica HOBJILĂ .....</i>	171
<i>Éducation pour tous - entre la lettre de la loi et l'esprit de l'homme moderne - Alexandru JIANU, Maria-Magdalena JIANU .....</i>	191
<i>L'éducation pour une culture démocratique - Irina MOROIANU ZLĂTESCU .....</i>	196
<i>Après l'école et le droit à l'enseignement supérieur - Carmen Laura PASAT, Camelia SOPONARU, Cătălin-Mircea DÎRȚU .....</i>	207
Debates	233

Tipărit la „MONITORUL OFICIAL” R.A.